

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
2015-YL-058**

**LÂPSEKİ VE YÖRESİ AĞIZLARI
(İnceleme Metin Sözlük)**

**HAZIRLAYAN
Birsen DOĞAR**

**TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Ali İhsan YAPICI**

AYDIN-2015

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Birsen DOĞAR tarafından hazırlanan "Lapseki ve Yöresi Ağızları İnceleme Metin Sözlük" başlıklı tez, tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan :Doç. Dr. Şahin BARANOĞLU	ADÜ	
Üye :Doç. Dr. Nuri KARASAKALOĞLU	ADÜ	
Üye :Yrd. Doç. Dr. Ali İhsan YAPICI	ADÜ	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim KurulununSayılı kararıylatarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Recep TEKELİ
Enstitü Müdürü

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

...../...../2015

Birsen DOĞAR

ÖZET

LÂPSEKİ VE YÖRESİ AĞIZLARI (İnceleme-Metin-Sözlük)

Birsen DOĞAR

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ali İhsan YAPICI

2015, 485 sayfa

Türkoloji çalışmalarının ayrılmaz kollarından biri durumundaki ağız çalışmaları, hem çalışma yapılan bölgeye özgü kültürel değerlerin bir ögesi ve taşıyıcısıdır hem de tarih ve etnoloji çalışmalarının yanı sıra Türkçenin fonetik ve morfolojik gelişiminin göstergelerinden biridir.

Bu konu üzerine yapılan çalışmaların hızlanması da çeşitli etkenlerle kaybolmaya başlayan ağız özelliklerinin tespiti açısından önemlidir.

Çanakkale ili de daha önce üzerinde kapsamlı bir çalışma yapılmayan ağız bölgelerinden biridir. Bu çalışmada Çanakkale ili Lâpseki ilçesi köyleri ele alınmıştır. Bu yerleşim yerinin ağız açısından en önemli özelliği hem yörük köylerinin hem de göçmen köylerinin birlikte ve birbirlerine çok yakın olmalarıdır.

Lâpseki ilçesi 2 belde ve 40 köy olmak üzere toplam 42 yerleşim biriminden oluşmaktadır. Lâpseki Belediyesi verilerine göre ilçe merkezinde 10.365, beldelerde toplam 5.884, köylerde toplam 9.592 kişi olmak üzere toplam 26.365 kişi yaşamaktadır.

Bu çalışmada, Lâpseki ilçesi idari sınırları içinde yer alan söz konusu yerleşim birimlerinin ağız özellikleri incelenmiştir. Çalışma *İnceleme*, *Metin* ve *Sözlük* bölümlerinden meydana gelmiştir. *İnceleme* bölümünde bölgenin kısaca tanıtıldığı *Giriş* bölümü ile fonetik ve morfolojik özelliklerin ele alındığı *Ses Bilgisi* ve *Şekil Bilgisi* bölümleri yer almaktadır. Ardından, bölgeye mahsus ağız özelliklerinin kısaca özetlendiği *Sonuç* bölümü gelmektedir. *Metinler* bölümünde, sahadan derlenen ve çevriyazı işaretlerine aktarılan 54 metin bulunmaktadır. *Sözlük* bölümünde de ses, şekil veya anlam bakımından farklı olan kelimeler metin ve satır numarasıyla birlikte verilmiştir.

Bölge adını verdiğimiz bu çalışma, hem Çanakkale ili bünyesinde bulunan ağız özelliklerinin hem de dil verileri aracılığıyla korunmuş kültürel özelliklerin bir bölümünün de olsa tespiti açısından önemlidir. Ayrıca, ileride yapılması planlanan ağız atlasları için de bir referans teşkil edebilir.

ANAHTAR KELİMELER: Ağız, Ağız incelemesi, Ağız bölgesi.

ABSTRACT
THE DIALECTS OF LÂPSEKİ'S REGION
(EXAMINATION-TEXT-DICTIONARY)

Birsen DOĞAR

Master's Thesis, Language and Literature of Turkish Department
Thesis Advisor : Yrd. Doç. Dr. Ali İhsan YAPICI

Dialect studies which is one of the important part of the Turcology studies, is both carrier and element of region specific cultural values and one of the indicator of Turkish phonetic's and morphological's evolution as well as ethnology studies.

It is also important acceleration of work on this subject for determination of dialect features which began to disappear with several factors.

Çanakkale is one of the dialect region in which a detailed examination has not been made before. Lâpseki town consist of 2 small town and 40 villages. Totally there are 42 accommodation unit. According to record of Lâpseki municipality there are 10.365 in city center, 5.884 in town, 9.592 population in village. Totally 26.365 person live in this province.

In this study, the dialect properties of the mentioned accommodation units that are located within the borders of town of Lâpseki. The study consist of examination, text and dictionary sections.

Examination section consist of voice info, shape info where phonetic and morphological properties, and prologue where the region is introduced briefly are examined. At the and of examination, there is a result section where the region specific properties are summarized. In text section, there are 54 text which have been compiled form the field and transferred to transcription signs. In dictionary section, the words which are different in terms of voice, shape and meaning are shown with text and line number.

In this study which is named Dialect of Lâpseki and its surroundings, is important for determination of dialect properties in city of Çanakkale and cultural properties which are protected through language data. Besides it will provide a reference for the dialect atlases which are planned to be created in the future.

KEY WORDS: Dialect, Examination of dialect, District of a dialect.

ÖN SÖZ

Hem tarih ve etnoloji çalışmalarında etkili olan hem de Türk dilinin fonetik ve morfolojik tarihi gelişimi açısından son derece önemli olan bu ağız çalışmalarına katkıda bulunmak son derece önemli aynı zamanda gurur vericidir. Televizyon ve göç gibi nedenlerle kaybolmaya yüz tutan Türkiye Türkçesi ağız özelliklerinin tespitinin hızlandırılması gerekmektedir. Bu anlayışla tez çalışması olarak Lâpseki ve köylerinin seçilmesinde, Çanakkale ili ağızları üzerine ayrıntılı bir çalışma yapılmamış olması ve kendi memleketim oluşu etkili olmuştur.

Çalışmamız *İnceleme*, *Metinler* ve *Sözlük* bölümleri olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. İnceleme bölümü de kendi içinde *Giriş*, *Ses Bilgisi* ve *Şekil Bilgisi* bölümleri olarak ayrılmıştır.

Ses Bilgisi ve *Şekil Bilgisi* bölümleri için bir ön bilgi niteliğindeki *Giriş* bölümünde, çalışma bölgemizin tarihi, fiziki coğrafyası hakkında bilgi verilmiş; Lâpseki ve köyleri ağızlarının, Anadolu ağızları içindeki yerine temas edilmiş ve söz konusu ağız bölgesi harita üzerinde gösterilmiştir.

Ses Bilgisi bölümünde, çalışma bölgemizde tespit edilen sesler tanıtılarak her fonem için beş örnek verilmiştir. Aynı yöntem ses olayları ele alınırken de izlenmiştir. Ancak, bazı konularda bu anlayışın dışına çıkılarak daha fazla örnek gösterilen bölümler de vardır. Bununla birlikte örnek sayısının beşten az olmasının sebebi, metinlerde tespit edilen örneklerle yetinilmesidir.

Şekil Bilgisi bölümünde, isimler, sıfatlar, zamirler, zarflar ve fiiller ayrı başlıklar altında ele alınarak incelenmiştir. Ayrıca ekler de türlerine göre sınıflandırılmış ve her morfem için inceleme metinlerinde tespit edilen örneklerden beşer tane verilmiştir. Yine gerekli görülen yerlerde daha fazla örneğe yer verilmiştir. Cümle düzleminde görevi olan morfemlerle ilgili örnekler, cümle düzeyinde gösterilmiş; söz konusu dil birliklerinin Türkiye Türkçesi yazı diline aktarımları da yapılarak daha anlaşılır olmasına gayret gösterilmiştir.

Metinler bölümünde, çalışma bölgemizdeki 20 yerleşim biriminden görüşme yöntemiyle derlemiştir olduğumuz 54 transkripsiyonlu metin ağız bölgelerine göre tasnif edilerek herbirine hem ağız bölgesini hem de metin numarasını gösteren işaretler verilmiştir. Ayrıca, her metnin satır numaraları beş ve katları şeklinde düzenlenerek metnin sol tarafında gösterilmiştir.

Sözlük bölümünde, kelimelerin geçtiği yerler, ağız bölgesi, metin numarası ve satır numarasından oluşan kodlarıyla gösterilmiştir. Bölgenin özelliklerini

gösteren ve yazı diline kıyasla fonetik, morfolojik ve semantik açıdan değişikliğe uğramış olan kelimelerin anlamları metinlerin bağlamına sadık kalınarak verilmiştir.

Herkesten önce, bu yola girmemi sağlayan beni hep destekleyen ve bana benden çok güvenen inanan hocam baba yarım Doç. Dr. Şahin Baranoğlu'na sonsuz şükranlarımı sunarım. Ayrıca çalışmam esnasında hem manevi desteklerini hem de yardımlarını gördüğüm babam Erol Doğar, arkadaşlarım Okt. Nilüfer KARADAVUT, Okt. Gülten SAVRAN ve Bahar ODABAŞI'ya teşekkür ederim. Tez çalışması sürecinde zaman zaman ihmal ettiğim ve beni bu konuda hep destekleyen çocuklarım Hazal Irmak KILIÇ ve Çağan Irmak KILIÇ'a anlayış ve yardımları için teşekkür ederim. Çalışmamın her aşamasında, alandaki engin bilgisi, rehberliği, en önemlisi de anlayışı ve sabrı ile yolumu aydınlatan danışman hocam Yard.Doç. Dr. Ali İhsan YAPICI'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Birsen DOĞAR

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
ÖN SÖZ	xi
KISALTMALAR	xix
ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ	xxi
TABLolar DİZİNİ	xxiii
GİRİŞ	1
1. SES BİLGİSİ.....	6
1.1. Ünlü Türleri.....	6
1.1.1. Alafon Ünlüleri	6
1.1.2. Uzun Ünlüleri	7
1.1.3. Kısa Ünlüleri	12
1.1.4. İkiz Ünlüleri (Diftong)	15
1.2. Ünlü Uyumları	16
1.2.1. Kalınlık- İncelik Uyumu	16
1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu.....	22
1.3. Ünlü Değişmeleri	22
1.3.1. Ünlülerin Kalınlaşması.....	22
1.3.2. Ünlülerin İncelmesi.....	23
1.3.3. Geniş Ünlülerin Daralması.....	23
1.3.4. Dar Ünlülerin Genişlemesi.....	25
1.3.5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması.....	25
1.3.6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi	26

1.4. Ünlü Türemeleri	27
1.5. Ünlü Düşmeleri	28
1.6. Ünsüz Türleri.....	31
1.7. Ünsüzlerde Ses Olayları	33
1.7.1. Ünsüz Türemeleri	33
1.7.2. Ünsüz Değişmeleri	37
1.7.2.1. İlk Seste Ünsüz Değişmeleri.....	37
1.7.2.2. İç Seste Ünsüz Değişmeleri.....	42
1.7.2.3. Son Seste Ünsüz Değişmeleri.....	50
1.7.3. Ünsüz Benzeşmesi.....	53
1.7.4. Ünsüz Düşmesi.....	57
1.7.5. Ünsüz İkizleşmesi.....	65
1.7.6. Ünsüz Tekleşmesi.....	66
1.7.7. Hece Kaynaşması (Contraction).....	67
1.7.8. Ünsüzlerde Yer Değiştirme (Metathesis)	67
2. ŞEKİL BİLGİSİ.....	68
2.1. İsimler.....	68
2.1.1. Adlar	68
2.1.2. Sıfatlar	69
2.1.2.1. Niteleme Sıfatları.....	70
2.1.2.2. Belirtme Sıfatları	71
2.1.3. Zarflar	74
2.1.3.1. Yer ve Yön Zarfları	75
2.1.3.2. Zaman Zarfları.....	76
2.1.3.3. Niteleme ve Durum Zarfları	78
2.1.3.4. Azlık-Çokluk Zarfları.....	79

2.1.3.5. Soru Zarfları	80
2.1.4. Zamirler.....	81
2.1.4.1. Şahıs Zamirleri.....	81
2.1.4.2. Dönüştürme Zamiri	83
2.1.4.3. İşaret Zamirleri.....	84
2.1.4.4. Soru Zamirleri	86
2.1.4.5. Belirsizlik Zamirleri	86
2.1.5. İsim Türetme Ekleri	87
2.1.5.1. İsimden İsim Türetme Ekleri	87
2.1.5.2. Fiilden İsim Türetme Ekleri	94
2.1.6. İsim Çekim Ekleri	100
2.1.6.1. Çokluk Eki	100
2.1.6.2. İyelik Ekleri.....	102
2.1.6.3. Aitlik Eki.....	107
2.1.6.4. Küçültme Ekleri	108
2.1.6.5. Hâl Ekleri	109
2.1.6.6. Soru Eki.....	123
2.2. Fiiller.....	123
2.2.1. Fiil Türetme Ekleri.....	124
2.2.1.1. Fiilden Fiil Türeten Ekler.....	124
2.2.1.2. İsimden Fiil Türeten Ekler	128
2.2.2. Fiil Çekim Ekleri.....	130
2.2.2.1. Şahıs Ekleri	130
2.2.2.2. Şekil ve Zaman Ekleri	131
2.2.2.3. Soru Eki.....	171
2.2.2.4. Fiillerin Birleşik Çekimleri	173

2.2.3. Birleşik Fiiller.....	192
2.2.3.1. Fiil + Fiil Yapısında Olanlar.....	193
2.2.3.2. İsim + Fiil Yapısında Olanlar	200
2.2.4. Ek Fiil (Cevher Fiili)	203
2.2.4.1. Ek Fiilin Geniş Zaman Şekli	204
2.2.4.2. Ek Fiilin Bilinen Geçmiş Zaman Şekli.....	207
2.2.4.3. Ek Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman Şekli.....	208
2.2.4.4. Ek Fiilin Şart Şekli	210
2.2.4.5. Ek Fiilin Zarf-Fiil Şekli	210
2.2.4.6. Ek Fiilin Olumsuzu.....	212
2.2.5. Fiilimsiler	213
2.2.5.1. İsim-Fiiller.....	214
2.2.5.2. Sıfat-Fiiller	216
2.2.5.3. Zarf-Fiiller	222
2.3. Edatlar.....	238
2.3.1. Ünlem Edatları.....	239
2.3.1.1. Ünlemler	239
2.3.1.2. Seslenme Edatları	240
2.3.1.3. Cevap Edatları	241
2.3.1.4. Gösterme Edatları.....	242
2.3.2. Bağlama Edatları	242
2.3.2.1. Sıralama Edatları	242
2.3.2.2. Denkleştirme Edatları.....	243
2.3.2.3. Karşılaştırma Edatları.....	243
2.3.2.4. Cümle Başı Edatları.....	245
2.3.2.5. Sona Gelen Edatlar	247

2.3.3. Çekim Edatları	250
TARTIŞMA VE SONUÇ	258
METİNLER	269
SÖZLÜK.....	467
KAYNAKLAR	475
ÖZGEÇMİŞ	485

KISALTMALAR

Ar	: Arapça
bk	: Bakınız
C	: Cilt
çev	: Çeviren
DLT	: Divânu Lugâti't-Türk
ET	: Eski Türkçe
Far	: Farsça
Fr	: Fransızca
Hal	: Halaç Türkçesi
haz	: Hazırlayan
İng	: İngilizce
km	: Kilometre
km ²	: Kilometre kare
krş	: Karşılaştırınız
Kzk	: Kazak Türkçesi
MDD	: Metin dışı derleme
MÖ	: Milattan önce
MS	: Milattan sonra
Özb	: Özbek Türkçesi
Rum	: Rumca
S	: Sayı
s	: Sayfa
Trkm	: Türkmen Türkçesi
Uyg	: Uygur Türkçesi
yay	: Yayımlayan
Yun	: Yunanca

ÇEVRIYAZI İŞARETLERİ

ā: uzun a

ā̄: uzun açık e

ē: uzun e

ē̄: kapalı uzun e

ī: uzun ı

ī̄: uzun i

ō: uzun o

ō̄: uzun ö

ū: uzun u

ū̄: uzun ü

ā̇: açık e (e-a arası e)

ā̈: kısa a

ē̈: kısa e

ī̈: kısa ı

ī̇: kısa i

ṻ: kısa u

ū̇: kısa ü

á: darlaşmış a (a-ı arası a)

è: darlaşmış e (kapalı e)

ó: darlaşmış o (o-u arası o)

ġ: art damak ‘g’si

ħ: erimek üzere olan ‘h’

ħ:art damak h'si

ķ: art damak 'k'si

k: ön damak 'k'si

K: yarı tonlulaşmış ön damak 'k'si (k-g arası)

ñ: erimek üzere olan n

ř: erimek üzere olan r

ñ: geniz 'n'si

ñj: süreklileşmiş 'g'ye yakın geniz 'n'si

T: yarı tonlulaşmış t (t-d arası)

◌: ulama işareti

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1.1. Lâpseki ve Yöresi Ağızlarındaki Ünlüler.....	14
Tablo 1.2. Lâpseki ve Yöresi Ağızlarındaki Ünsüzler.....	32
Tablo 2.1. Şahıs Zamirlerinin Çekimi.....	81
Tablo 2.2. İşaret Zamirlerinin Çekimi.....	84
Tablo 2.3. İyelik Ekleri.....	102
Tablo 2.4. Zamir Kaynaklı Şahıs Ekleri.....	131
Tablo 2.5. İyelik Eki Kaynaklı Şahıs Ekleri.....	132

GİRİŞ

A. Lâpseki'nin Coğrafi Yapısı¹

Sınırları:

Lâpseki, Marmara Bölgesinin Güney Marmara bölümünde yer almaktadır. Doğusunda Biga ilçesi, Kuzeyinde Çan ilçesi, Batısında Çanakkale merkez, Güneyinde ise Çanakkale Boğazı yer almaktadır. Boğaz'ın karşı kıyısında Gelibolu ilçesi bulunmaktadır.

Yüzölçümü:

40° 20' kuzey enlemi ile 26° 42' doğu boylamının kesiştiği noktada yer alan Lâpseki'nin yüzölçümü 955 km²'dir.

Arazi Yapısı:

Genel olarak dağlık ve engebeliklerle kaplıdır. Bu engebelik kısımlar ormanlarla kaplı ise de kereste değeri olmayan baltalık şeklinde örtülerdir. Dağlar Çanakkale boğazına paralel olarak uzanırlar. Bu nedenle kıyı kesimlerinde Çardak, Umurbey ve delta ovaları yer alır. İç kesimler ise fazla yükseltisi olmayan yer yer akarsu vadileriyle yarılmış engebeli alanlarla kaplıdır. İlçenin rakımı 3 metredir.

Akarsular:

İlçemizde devamlı akan önemli akarsu yoktur. Akarsular dere ve çay şeklindedir. Bunlar yağışlı mevsimlerde akarlar. Yaz aylarında genel olarak kururlar. Önem derecesine göre başlıcaları;

1-Umurbey Çayı: Dumanlı köyü yakınlarında bulunan Kaplan Dağı'ndan çıkar Umurbey Ovası'ndan Çanakkale Boğazı'na dökülür.

2-Bayramdere Çayı; Nusratiye köyü yakınlarından çıkar Adatepe köyü yakınlarında Marmara Denizi'ne dökülür.

3-Kemer Çayı: Dumanlı Dağı ile Çataltepe ve Nusratiye köyleri civarından başlar. Biga İlçesine bağlı Kemer köyünde Kemer Çayı adıyla Marmara Denizi'ne dökülür.

4-Kocaçay: Yaylalar köyü yakınındaki Asmacık Dağı'ndan çıkar Eçialan köyü civarında Biga ilçesi sınırlarına geçer ve oradan Marmara Denizi'ne dökülür.

¹ Burada verilen bilgiler Lâpseki Kaymakamlığı resmi sitesinden alınmıştır.

Göller:

Çardak Kum Seti ve Lagünü: Çardak beldesi sınırlarındadır.

Umurbey Azmak Lagünü: Umurbey beldesi sınırlarındadır.

Barajlar ve Göletler:

İlçemiz sınırlarındaki iki adet barajdan biri Umurbey diğeri Bayramdere barajıdır. Ayrıca ilçemizde Beybaş, Alpagut ve Nusratiye Göletleri bulunmaktadır.

Bitki Örtüsü:

İlçenin doğusu, batısı ve güneyi ormanlık olup, koru, bozuk koru, baltalık ve bozuk baltalıklardan oluşmaktadır. Bu ormanların kapladığı alan 59.029 hektardır. İlçenin kalan diğeri alanı mera ve ekime elverişli arazi ile kaplıdır.

İklim:

Lâpseki, iklim bölgelerinden (Marmara) iklim bölgesi içerisinde kalmaktadır. Yazları sıcak ve kurak, kış ayları ılık ve yağışlı geçmektedir.

B. Lâpseki'nin Tarihçesi²

Lâpseki'de Osmanlılar gelmeden önce, yöre halkına ek olarak bölgenin ticaret merkezi ve geçiş güzergâhı olmasından dolayı, Antik ve İlk Çağda değişik kavimlerin boy gösterdiği; yakın çağda ise Venedikliler, Cenevizliler, Bizanslılar, Bulgarlar ve Yunan-Helenlerin yanı sıra Müslüman Türk halkın olduğu da bilinmektedir.

1071'de Alpaslan'ın Haçlı ordusunu bozguna uğrattığı savaştan sonra, artık Anadolu kapıları tamamen Türklere açılmıştır. Kuzey Batı Marmara ve Lâpseki bölgesine Türk göçleri olmuş, ancak ordu ve beylik olarak Malazgirt Savaşı'ndan sonra batıda Ege Bölgesi'nde ilk ortaya çıkan Türk beyliği, kendi adıyla anılan Çaka Bey'in kurduğu beyliktir.

Dönemin Bizans İmparatoru 1.Alexios Komnenos'un 1. Kılıçaslan'ı Çaka Bey'e karşı kışkırtmasıyla Türklerin Trakya ve Lâpseki bölgesine yayılması ve Türk beylerinin Lâpseki'ye hâkimiyetleri 1350'li yıllara kadar gecikmiştir. Selçuklular Lâpseki bölgesine gelmemiştir, ama Selçuklu'yu oluşturan beyliklerin bazıları (Aydınoğulları Beyliği, Çaka Beyliği, Karesioğulları Beyliği, Saruhanlılar Beyliği, Osmanlı Beyliği) dönem dönem Lâpseki'ye hakim olmuşlar, hatta birbirleriyle içli dışlı olmuşlardır. Çünkü Bizans'ın iktidar kavgasında ve diğer tehlike durumlarında, Selçuklu'ya bağlı Türk beyliklerinden Bizans daima yardım istemiştir. Trakya'da, daha çok da Rumeli'nin kuzey bölgesinde yaşayan Peçenekler ise devlet kuran bir beylik olamamıştır.

Balıkesir, Çanakkale, Edremit, Lâpseki ve civar yerlere ilk sahip olan Türk Beyliği Karesioğulları'dır. Osmanlılar 1326 yılında Bursa'yı alıp başkent yaptıkları sırada, Karesioğulları da Çanakkale sahilindeki Bizans kasabalarına saldırmayacaklarına dair Bizans İmparatoru II. Andronikos (1328-1341) ile bir anlaşma yapmıştır.

Osmanlılar döneminde Orhan Bey, oğlu Süleyman Paşa'yı fetihlerini Balkanlara yaymak için görevlendirir. İlerleyen Osmanlı kuvvetleri, Karesioğulları'nın etkin olmadığı halen Bizans etkisinde olan Lampsakos'u ele geçirir (1354).

² Burada verilen bilgiler M.Atmaca'nın *Boğaz'da Bir Cennet Saklı Lâpseki* ve C.Tuna'nın *Lapseki Lamsakos Pityussa* adlı kitaplarından ayrıca Lâpseki Kaymakamlığı ile Lâpseki Belediyesi'nin resmi sitelerindeki bilgilerden derlenerek oluşturulmuştur.

Osmanlı döneminde, Lâpseki halkı genelde Müslüman ve Türklerden oluşan ama Hıristiyan ve Yahudilerin hatta Ermenilerin de bulunduğu bir yer olarak çeşitli kayıtlara geçmiştir. Osmanlı salnamelerinden alınan ve tarihçilerin Fransız Cuiet'e dayandırdığı bilgilere göre, 18.yy.da Lâpseki'de Helen, Bulgar, Ermeni, Yahudi, Grek, Ortodoks, Müslümanlar hep birlikte yaşamaktadırlar.

1876-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 harbi) sonrasında Anadolu'ya hem Kafkaslardan hem de Balkanlardan gelen göçmenler Lâpseki'ye de yerleştirilir. Bu dönemde gelen göçmenler için Şevketiye, Mecidiye ve Hikmetiye adı verilen üç yeni köy kurulur.

1912 Balkan Savaşı sırasında ve sonrasında da bölge çok göç almıştır. 1912-1913 Balkan Savaşları'nda Osmanlı, Doğu Trakya hariç Rumeli'deki bütün topraklarını kaybetmiştir. Kaybedilen topraklarda yaşayan Müslümanların büyük çoğunluğu anavatan topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır.

Bu savaş sonrasında Lâpseki'ye Ege Adalarından ve Yunanistan'dan 730 kişi (126 aile), Bulgaristan'dan 498 kişi (83 aile), Romanya'dan 190 kişi (19 aile), Sırbistan'dan 132 kişi (22 aile) olmak üzere 1450 kişi, bu sırada Çardak merkezine de 15 kişi (3 aile) yerleştirilir.(Tuna,2014, 197)

Lâpseki'ye sonraki yıllarda, Lozan Antlaşması sonrası ve Cumhuriyet döneminde de çeşitli tarihlerde göçler olmuştur. Bu göçler ise bir sürülme ya da kaçma şeklinde değil, karşılıklı antlaşmayla mübadele şeklinde olmuştur.1923'te başlayan bu mübadele de Yunanistan'dan Lâpseki'ye ilk kafiye 1925 Mart'ında son kafiye ise 1926 Kasım'ında gelir. (Tuna, 2014,196)

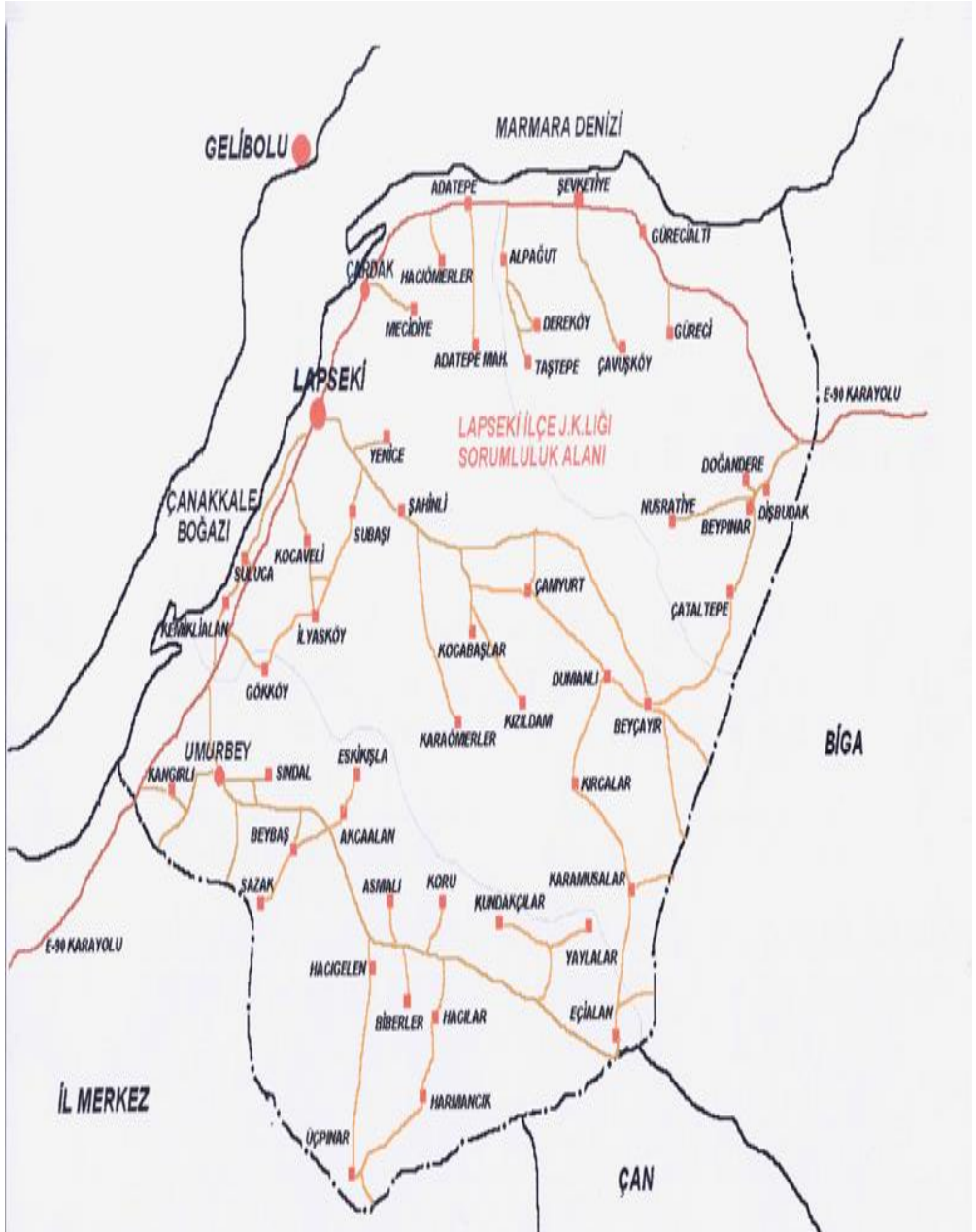
1928-29 yıllarında, Sırbistan ve Bulgaristan'dan getirilenlerden, Lâpseki ve Çardak'ta ikamet etmeleri için yer gösterilen aileler olmuştur.

1934-1936 yılları arasında da Bulgaristan Amavutluk ve Romanya bölgelerinden göçlerle gelenlerin Lâpseki ve Çardak bölgesine yerleştirildikleri, kayıtlarda mevcuttur.

1942'de Yunanistan'dan, 1950' de de Bulgaristan'dan yine muhacirlerin getirilip bu bölgeye yerleştirildiği kayıtlarda yazılıdır.

Bulgaristan'dan 1987'de gelenler ise ülkenin muhtelif yerlerine yerleştirilmiş ve yine Lâpseki ve civarında yerleşen göçmenler olmuştur.

Lâpseki ve Köyleri Haritası

1. SES BİLGİSİ

Sesler

Ünlüler

1.1. Ünlü Türleri

Lapseki ve yöresi ağızlarında, yazı dilindeki sekiz ünlü fonem dışında, çeşitli ses etkileşmeleri neticesinde farklı bir boğumlanma noktasında meydana gelen alafon ünlüler vardır.

1.1.1. Alafon Ünlüler

á: /a/ ünlüsüyle /ı/ ünlüsünün boğumlanma noktaları arasında meydana gelir, yarı açık ve düz bir ünlüdür (Korkmaz 1994a: 9). Bölge ağızlarında az sayıda örnekte karşımıza çıkmıştır.

yayáqdañ “yayıktan” A/11-60

ne gádā “ne kadar” B/25-14

ä: /a/ ünlüsüyle /e/ ünlüsünün boğumlanma noktaları arasında meydana gelir, yarı açık ve düz ön ünlüdür. Ön sesteki /e/ ünlülerinden bazılarıyla iç seste damak ünsüzleri yanında bulunan /e/ ünlüsü, /ä/ şeklinde duyulur. Son seste, eriyerek düşen /r/ ünsüzünün önündeki /e/ ünlüsü de bu şekilde duyulmakla beraber /r/ ünsüzünün erimediği hallerde de bu ses duyulabilir. (Karahana 1996: 117).

örmäyom “örmüyorum” A/1-48

tänä “tane” A/12-9

älbisesini “elbisesini” A/13-17

getimişlär “getirmişler” B/25-23

evläri “evleri” B/26-24

ê: /e/ ünlüsüyle /i/ ünlüsünün boğumlanma noktaları arasında meydana gelir, kapalı ve düz ön ünlüdür. Bu ses, bazı eskicil kelimelerde varlığını sürdürdüğü gibi daraltma etkisi olan /c/, /ç/, /s/, /ş/, /y/ ünsüzleri yanındaki /e/ ünlüsünde hem de bünyesinde dar ünlülerin kullanıldığı kelimelerde görülmektedir.

dédi “dedi” A/3-40
yaqçéz “yakacağız” A/6-28
évléndik “evlendik” A/16-14, B/2-13
yérdé “yerde” B/11-14, B/18-7
déyémésin “diyemesin” B/27-22

ó: /o/ ünlüsüyle /u/ ünlüsünün boğumlanma noktaları arasında meydana gelir, yuvarlak ve yarı kapalı art ünlüdür. Hem ünlüleri daraltma eğiliminde olan /c/, /ç/, /s/, /ş/, /y/ ünsüzleri yanındaki /o/ ünlüleri bu şekilde duyulur hem de bazı zamir, sıfat ve zarflarda /o/ ünlüsünün herhangi bir etki olmaksızın darlaştığı görülür.

óyun “oyun” A/8-88
góymassan “koymazsan” A/11-18
ó ellezköv “o İlyasköy” A/16-62
yóqarı “yukarı” B/4-95
idare ediyólá “idare ediyorlar” B/21-13

1.1.2. Uzun Ünlüler

Bölge ağızlarında da uzun ünlülü söyleyişler sıkça duyulmaktadır. Bu uzunlukların büyük bir kısmının sebebi çeşitli ses olaylardır. Bunun yanısıra herhangi bir ses değişmesi olmaksızın bazı kelimelerde de uzun ünlüler mevcuttur. İnceleme metinlerimizde tespit ettiğimiz uzun ünlüler şunlardır:

ā: Normalden uzun duyulan /a/ ünlüsüdür.
ã: Normalden uzun duyulan açık /e/ ünlüsüdür.
ē: Normalden uzun duyulan uzun /e/ ünlüsüdür.
ē̄: Normalden uzun duyulan kapalı /e/ ünlüsüdür.
ī: Normalden uzun duyulan /ı/ ünlüsüdür.
ĩ: Normalden uzun duyulan /i/ ünlüsüdür.
ō: Normalden uzun duyulan /o/ ünlüsüdür.
õ: Normalden uzun duyulan /ö/ ünlüsüdür.
ū: Normalden uzun duyulan /u/ ünlüsüdür.
ũ: Normalden uzun duyulan /ü/ ünlüsüdür.

a) Birincil Uzun Ünlüler

Türkçede birincil uzun ünlülerin varlığı, yüz yılı aşkın bir süredir tartışılmaktadır(Korkmaz 1994a: 16). Eski Türkçenin yazı sistemine göre kelime başı ve içinde ayrı bir işaretle gösterilmedikleri hâlde ünlüler için ayrı bir işaret kullanılması Türkçedeki uzun ünlülerin varlığına delil olarak görülmüştür.(Tuna 1960: 218). Yazı dilinde ayrı bir işareti bulunmayan uzun ünlüler, bazı lehçelerde zamanla kısalmış Yakut, Türkmen, Halaç lehçelerinde ise düzenli bir şekilde kendini korumuştur. (Tekin 1995: 38; Gülsevin 2002a: 15).

Aslî uzun ünlüler, Türkiye Türkçesi sahasında yazı dilinde kısalmış olsalar da yazı diline oranla daha muhafazakâr olan ve bünyesinde birçok eskicil unsuru barındıran ağızlarda varlıklarını sürdürmüşlerdir³. Herhangi bir ses olayına dayanmayan uzun ünlülü kelimelerden bir kısmı, kurallı ve düzenli olmamakla birlikte Lâpseki yöresi ağızlarında da görülmektedir.

ēr- “ermek, ulaşmak“ A/27-7

āltı “(sayı) altı” A/15-34

ķāl- “kalmak“ A/9-41

gēl- “gelmek“ A/27-6, B/15-64

ēvli “evli” B/20-9

ōnce “önce” B/27-2

dōv- “dövmek” A/3-61

kāndi “kendi” A/22-4

vār- “vermek” B/4-49

gēl- “gelmek” A/-9-52, B/26-25

dē- “demek“ A/8-94, B/23-30

īste- “istemek” B1/16

ōraķ “orak” A/3-9, A/16-33

ōrman “orman” A/15-51

³ Aslî uzun ünlülerin Anadolu ağızlarındaki durumunu ele alan bir çalışma, Mehmet Dursun Erdem tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada, Türkçedeki aslî uzun ünlüler üzerine yapılmış çalışmalar hakkında genel bilgiler verildikten sonra, aslî uzun ünlülerin Anadolu ağızlarındaki durumu ele alınmıştır. Ağız çalışmalarında tespit edilen aslî uzun ünlülü kelimeler, uzunlukları koruyan lehçelerdeki şekilleriyle karşılaştırılmış ve bu kelimelerden hangilerinde aslî uzunluk bulunduğu, hangilerinde uzunluğun başka sebeplere bağlı olarak ortaya çıktığı konusunda değerlendirmeler yapılmıştır. (2008. 502-562).

bõrek “börek” A/14-48, B/15-56

õl- “ölmek” A/3-16, B/21-75

dõrt “dört” A/12-15, B/21-6, B/2-15

gēç- “geçmek” A/25-46, A/26-57

b) Ünsüz Düşmesi Sonucu Oluşan Uzunluklar

Bölge ağızlarında, özellikle hece sonundaki /ğ/, /h/, /k/, /l/, /r/, /v/, /y/ ünsüzlerinin düşmesi ünlü uzunluklarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bölge ağızlarındaki ünlü uzunluklarının çoğu bu gruba girmektedir.

*/-ø/ < /-ğ/*⁴

dālāda “dağlarda” A/21-2

ōlanım “oğlanım” A/27-84

yā “yağ” A/16-70 *tereyā* “tereyağ” B/15-54

yā- “yağmak” B/4-45

yāmır “yağmur” A/18-46, B/15-13

ōren- “öğrenmek” A/2-5, B/18-67

sā_ol- “sağ olmak” A/4-114

/-ø/ < /-f/

yūķū “yufka” A/22-12

*/-ø/ < /-h/*⁵

ītiyar “ihtiyar” A/1-20, A/8-56

gāvē “kahveye” A/3-44

bāçé “bahçe” A/9-16, B/8-45

ķāvaltı “kahvaltı” B/4-60

rāmétli “rahmetli” B/27-14

allā “Allah” A/5-50, B/21-51, B/11-5

⁴ krş. yālı, sā, üren (Kalay 1998:17)

⁵ krş. rāmetli, ķaveye (Kalay 1998 : 16)

/-ø/ < /-k/⁶

āṣama “akşama” A/9-32, B/8-16

ūsüz “öksüz” B/2-102

yūsektilē “yüksektiler” B/18-63

/-ø/ < /-l/

helal_ōsun “helal olsun” A/16-104

gözē / güzē “güzel” A/13-13, A/21-3

gādidik “geldiydik” B/21-43

/-ø/ < /-m/

bizīkinin “bizimkinin” A/27-3

/-ø/ < /-n/⁷

īsan (< Ar. *insān*) “insan” A/1-63, B/18-43 %%

sōra “sonra” B/10-11

/-ø/ < /-r/

tālēlēmiz “tarlalarımız” B/9-63

üşū “üşür” B/18-12

gezē “gezer” B/27-21

boşvā- “boşvermek” B/2-61

boyādılā “boyardılar” A/4-143

/-ø/ < /-y/

kōde “köyde” A/21-7

şāsi “şeyi” A/27-95

ōle “öyle” A/27-69, B/27-19

sōle- “söylemek” B/24-42

⁶ krş. *āṣam*, *ūsüz*, *yūsekti* (Kalay 1998 : 17)

⁷ krş. *īsan* (Kalay 1998 : 17)

c) Hece Kaynaşması (Contraction) Sonucu Oluşan Uzunluklar

Bölgeağzlarında ünlü uzunluklarının bir kısmı hece kaynaşması sonucunda oluşmaktadır. Bu uzunluklar aslen ünsüz düşmesine bağlıdır. Komşu hecelerden birinde bulunan /ğ/, /h/, /r/, /v/, /y/ gibi ünsüzlerin erimesiyle yan yana gelen iki ünlü birleşir ve sonucunda uzun ünlü oluşur.⁸

Karışmōn “karışmıyorum” A/20-14

dōmluyum “doğumluyum” B/10-16

māledādī “mahalledeydi” A/9-49

ayçiçēni “ayçiçeğini” B/17-83

nerī “nereye” A/26-41

d) Çift Ünlülerin Birleşmesiyle (Dftong) Oluşan Ünlü Uzunlukları

Arapçadaki ayın ve hemze sesleri, anadili Türkçe olan kişiler tarafından zor telaffuz edilen seslerdir. Bu sebeple Türkçeye giren Arapça kelimelerdeki bu ünsüzler eriyerek bazen iki ünlüyü yanyana getirir. Yazı dilinde korunan bu ikiz ünlüler, konuşma dilinde birleşerek uzun ünlü hâline gelirler.⁹

māşī “maaşı” A/1-20

zanāti “zanaati” B/5-37

inşāt “inşaat” B/9-14

Bölge ağızlarında sonu ünlüyle biten bir kelimedenden sonra yine ünlüyle başlayan bir kelime geldiğinde çoğu zaman ilk kelimenin son ünlüsü kısalarak düşer (Gülensoy 1988: 27). Bazen de bu durumdaki iki ünlünün birleşerek uzun bir ünlü meydana getirdiği görülmektedir. Ancak bu ses olayı, *yap-* fiilinin ikinci kelime olduğu örneklerde de görülmektedir. Bu durumda, önce *yap-* fiilinin ön sesindeki /y/ ünsüzü eriyip kaybolur, sonrasında birbirini takip eden ünlüler birleşerek uzun telaffuz edilir.¹⁰

⁸ krş. kŭn, aldŭn, mĀcŭrlar (Kalay 1998 : 18)

⁹ krş. mĀşlar, mĀyene, dĀrelen (Kalay 1998 : 19)

¹⁰ krş. nĀbalım (Kalay 1998 : 18)

n_āpiyo “ne yapıyor” A/5-8, B/2-116

n_ōlursa olsun “ne olursa olsun” B/4-49

1.1.3. Kısa Ünlüler

Bölge ağızlarında normal uzunluktaki ünlüler, bazı durumlarda söyleniş süresinden daha kısa bir sürede boğumlanmaktadır. Ayrıca çeşitli sebeplerle kısalan ünlüler, bir sonraki aşamada eriyerek kaybolur (Korkmaz 1994a: 24). Hem kısa ünlüler hem de eriyerek kaybolan bu ünlüler metinlerimizde aynı çevriyazı işaretiyle simgelenmiştir:

ă: Normalden kısa duyulan ve erime eğiliminde olan /a/ ünlüsüdür.

ě: Normalden kısa duyulan ve erime eğiliminde olan /e/ ünlüsüdür.

î: Normalden kısa duyulan ve erime eğiliminde olan /ı/ ünlüsüdür.

ĩ: Normalden kısa duyulan ve erime eğiliminde olan /i/ ünlüsüdür.

ũ: Normalden kısa duyulan ve erime eğiliminde olan /u/ ünlüsüdür.

ű: Normalden kısa duyulan ve erime eğiliminde olan /ü/ ünlüsüdür.

Türkçede vurgusuz orta hece ünlülerinin düşmesi yaygın ses olaylarından biridir. Orta hecedeki /l/, /m/, /n/, /r/, /s/, /ş/, /y/ ve /z/ ünsüzleri, yanlarındaki /a/, /e/, /ı/, /i/, /u/, /ü/ ünlülerini etkiler ve kısaltırlar (Gemalmaz 1978: 82; Gülensoy 1988: 28). Bölge ağızlarında da bu şartları taşıyan orta hece ünlüleri bazen normalden daha kısa söylenir bazen de düşer.

gétiriyo “getiriyor” A/2-38

ne_bileyim “ne bileyim” B/16-72

çekişiyom “çekişiyorum(kızıyorum)” B/4-8

Son ses durumundaki ünlüler kısalma ve düşme eğilimi gösterir. Bu ses olayı, yalın hâldeki bir kelimenin son ses durumundaki ünlüsünde oluşabileceği gibi eklerle genişlemiş kelimelerin son ses durumundaki ünlülerinde de görülebilir.

sancāñĩ “sancağını” A/1-90
ađlımĩ “aklımı” A/11-44
boynunũ “boynunu” A/15-20
çapayĩ “çapayı” B/2-49
siđarayĩ “sigarayı” B/4-28
urayĩ “orayı” B/9-34

Son sesinde ünlü bulunan bir kelimeyi ünlüyle başlayan bir kelime takip ettiğinde ilk kelimenin sonundaki ünlü kısalır veya erir (Korkmaz 1994a: 24; Gülensoy 1988: 27).

hepsĩ_ıçĩyo “hepsi içiyor” A/2-39
faydā_etmāyo “fayda etmiyor” A/4-70
fadĩmē_eñge “fadime yenge” B/1-108
beslĩ_olanlā “besili olanlar” B/5-27
güvē_otu “güve otu” B/13-49

Birbirine komşu iki açık hecede aynı boğumlanma noktasında oluşan ünsüzler varsa ilk hecenin ünlüsü kısalır veya erir.

şeftallĩleri “şeftalileri” B/6-34
bólũyo “boğuluyor” B/18-17

Son hecesi kapalı olan bir kelimeyi ünlüyle başlayan bir kelime takip ediyorsa ulama yoluyla açılan ve orta hece hâline gelen ilk kelimenin ikinci hece ünlüsü kısalır veya erir.

işeyĩn_oluyo “bir şeyin oluyor” A/4-25

1.1.4. İkiz Ünlüler (Diftong)

İkiz ünlüler, aynı nefes baskısı altında telaffuz edilen iki ayrı ünlünün birbiriyle sıkı sıkıya birleşmesi sonucunda oluştukları gibi iç sesteki /ğ/, /h/, /v/, /y/ gibi ünsüzlerin düşmesiyle komşu hecelerdeki ünlüler de ikiz ünlü oluştururlar (Gülensoy 1988: 29).

a) Alçalan İkiz Ünlüler

İç sesteki /ğ/, /h/, /y/, /v/ ünsüzlerinin düşmesiyle yan yana gelen ünlüler ikiz ünlü oluştururlar¹¹. Bu durumda oluşan ikiz ünlülerden birinci ünlü normal uzunlukta ve geniş, ikinci ünlü ise kısa ve dardır.¹²

ekmei “ekmeği” B/1-53

souduğ “soğuduk” B/17-40

b) Eşit İkiz Ünlüler

Eşit ikiz ünlüler ise iki hecesinde de aynı ünlünün bulunduğu kelimelerde ikinci hecedeki /ğ/, /v/, /h/ ünsüzlerinin düşmesi sonucu oluşan ikiz ünlülerdir. Genişlik darlık bakımından birbirine denk olan bu ikiz ünlüler, bazen birleşip uzun ünlü de oluşturabilirler.¹³

düün “dügün” B/25-9

düil “değil” B/5-100

doalı “doğalı” A/22-2

raat “rahat” B/23-15

suncék “sıgıncak” A/26-71 %%

¹¹ Zeynep Korkmaz, alçalan ikiz ünlüleri oluşumları bakımından iki gruba ayırmış, birinci gruptakileri, /y/ ünsüzü yanındaki son ses ünlülerinin düşmesi ve bu ünsüzlerin yarı ünlü hâline dönüşmesi şeklinde açıklamıştır (1994a: 25-26). Metinlerimizde karşılaştığımız alçalan ikiz ünlüler, ünlü düşmesiyle değil iç sesteki /ğ/, /h/, /y/, /v/ ünsüzlerinin erimesiyle alakalıdır. Korkmaz’ın açıklamasına uyan ses olayı ise metinlerimizde son ses ünlüsünün erimesi şeklinde görülmektedir. Son seste kalan /y/ ünsüzü, metinlerimizde kendi ses değeriyle bulunmaktadır.

¹² krş. so_uk, şe_ir (Kalay 1998 : 21)

¹³ krş. ru_um(Kalay 1998 : 21)

1.2. Ünlü Uyumları

Türkçenin önemli ses özelliklerinden biri de ünlü uyumudur. Bir kelimedeki ünlülerin önlülük-artlılık ve düzlük-yuvarlaklık bakımlarından birbirine uygun olmasına ünlü uyumu denir (Gülensoy 1988: 31). Bu özellik, sadece kelime tabanındaki ünlülerle sınırlı değildir, kelimelere getirilen eklerdeki ünlüleri de kapsayacak şekilde yaygın ve kurallıdır. Özellikle ağızlar, bu uyumlara daha sadık olmaları bakımından yazı diline göre daha ileridedir. Bölge ağızlarında da ünlü uyumlarının kuvvetli olduğu tespit edilmiştir.

1.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Bölge ağızlarında önlülük-artlılık uyumu, yazı diline göre daha fazladır. Yazı dilinde uyum dışı olan kelimelerin Bölgede uyuma girdiği görülmüştür. Alıntı kelimelerde de belirgin şekilde kendini göstermektedir. Bu uyumda ses benzeşmelerinin önemli rolü vardır. Kelime içindeki bir ünlünün diğer ünlüyü kendine benzetmesi sonucunda meydana gelen bu uyum, benzeşmenin yönü açısından iki şekilde değerlendirilebilir.

a) İlerleyici Ünlü Benzeşmesi

Kelimenin ilk hecesindeki ünlünün sonraki hecede bulunan ünlüyü kendine benzetmesiyle oluşan uyumdur¹⁴. Önlülük-artlılık uyumuna aykırı olan yabancı kelimelerden bazıları da Bölgeağızlarında ilerleyici benzeşme yoluyla uyumlu hâle getirilmektedir¹⁵.

kiréz “kiraz” A/4-33

kıymatlı “kıymetli” A/7-35

varısa “var ise” A/24-43

poşat “poşet” A/25-28

yapıvarım “yapıveririm” B/5-15

¹⁴ Leyla Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* adlı çalışmasında Batı Grubu ağızlarında önlülük-artlılık uyumunun ağırlıklı olarak ilerleyici benzeşme yoluyla gerçekleştiğini ifade etmiştir (1996: 115).

¹⁵ krş. *ataş, ataşa, ğuvaTna, habar, habarımız, hatıP* (Mutlu 2008: 55-56); *vaḳtı, kıymatlı, hadı* (Kalay 1998:23).

b) Gerileyici Ünlü Benzeşmesi

Bu uyum, iki veya üçüncü hecedeki ünlünün önceki hecede bulunan ünlüyü kendine benzetmesi sonucunda meydana gelir. Bölge ağızlarında, önlülük-artlılık uyumuna aykırı olan bazı yabancı kelimelerin de gerileyici benzeşme yoluyla uyumlu hâle getirildiği görülmektedir¹⁶.

hıyal mıyal “hayal meyal” A/7-23

ténesi “tanesi” A/9-43, *têne* “tane” B/4-87

büyünnük “bugünlük” B/2-27

böyün “bugün” A/16-32, B/18-74

tréktör “traktör” B/4-72

c) Ek ve Edatlarda Ünlü Uyumu

Yazı dilinde uyum dışı olan bazı ekler ve ekleşme eğiliminde olan bazı edatların bölge ağızlarında önlülük-artlılık uyumuna girme eğiliminde olduğu görülmüştür. Bu uyum Osmanlı Türkçesi imlasında hatta Orhun Abidelerinde edatların kelimeye bitişik yazılmasında kendini gösterir. Türkçe eklemeli bir dil olduğu için edatlar daima ek muamelesi görmüştür ve ses uyumu da bunun doğal sonucudur.

{-ken} Zarf-fiil Ekinde Ünlü Uyumu

Yazı dilinde tek şekilli olan {-ken} zarf-fiil eki, bölge ağızlarında art ünlülü kelimelerden sonra uyuma girerek {-kan} şekline dönüşür.¹⁷

oturuқан “otururken” A/8-59

uyurқан “uyurken” A/8-64

oynaқан “oynarken” A/8-94

kızaқан “kızanken, çocukken” B/23-8

gidēken “giderken” B/24-18

Bu ek, son sesteki /n/ ünsüzünün erimesi sonucu {-ka}, {-ke} şekilleriyle de kullanılır¹⁸.

¹⁶ krş. *esger* (Mutlu 2008: 65); *zındanda*, *cıvata* (Kalay 1998 :23).

¹⁷ krş. *toplāқан*, *oturuқан* (Kalay 1998 :22).

gezdirike “gezdirirken” A/16-50
gélíke “gelirken” A/25-80
çıķāķa “çıkarken” B/2-5
burdayķa “buradayken” B/16-79
gidēke “giderken” B/18-64

Bu ekin bazı örneklerde sonda ünlü türemesiyle genişleyerek {-*ķana*}, {-*kene*} şekline dönüştüğü de görülmektedir¹⁹.

dākene “derken” A/3-43
oķunurķana “okurken” A/5-21
gelīkene “gelirken” A/6-170
ķoyāķana “koyarken” B/18-87
ufaķķana “ufakken” B/24-8

{+*ki*} Aitlik Ekinde Ünlü Uyumu

Aitlik eki, yazı dilinde hem incelik-kalınlık uyumunu hem de düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozan eklerden biri olmasına rağmen bölge ağızlarında uyuma girerek art ünlülü şekilleriyle de kullanılmaktadır²⁰.

içemāyomķu “içemiyorum ki” A/2-41
burdaķılara “buradakiler” A/8-81
dağdaķı “dağdaki” A/21-12
urdaķı “oradaki” B/9-32
ķarşıķı “karşiki” B/16-20

ile Edatında Ünlü Uyumu

Yazı dilinde ekleşme eğiliminde olan *ile* edatı, bölge ağızlarında da uyuma girerek art ünlülü şekilleriyle kullanılmaktadır. Bu edatın aynı zamanda ek

¹⁸ krş. *ğadāķa* (Mutlu 2008: 59); *çıķārķa*, *doķurķa*, (Kalay 1998:22).

¹⁹ krş. *alırķana*, *burdayķana*, *alcaķķana*, *sāķana* (Mutlu 2008: 59); *çıķarıķana*, *ķazārķana* (Kalay 1998:22).

²⁰ krş. *aşşāķı*, *altındaķı*, *zamañķı* (Mutlu 2008: 59); *yanımdaķı*, *zamañķı* (Kalay 1998:22).

yığılmasıyla {-IIAn} şekline dönüştüğü, bazı örneklerde ise ünsüz değişimi sonucu{-nAn},{+IAn},{-InAn} şekillerini aldığı görülmektedir²¹.

gızlan “kız ile” A/27-87

sabannan “saban ile” B/5-80, B/22-34

düvennen “düven ile” B/23-13

uññālan “onlar ile” B/22-50

Ek Fiilin Çekimli Şekillerinde Ünlü Uyumu

Ek fiil, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart çekimlerinde uyuma girerek uyumlu hâle gelmektedir²².

hükumatmış “hükümetmiş” A/4-128

vardı “vardı” A/5-20, A/24-23, B/1-107 B/19-5

varısa “var ise” A/24-43

dükkanımış “dükânmış” B/4-11

bırakıvarı “bırakıverir” B/5-110

d) Kalınlık- İncelik Uyumunun Bozulması

Kelime tabanlarında bulunan /c/, /ç/, /ş/, /y/ ünsüzleri, yanlarındaki art ünlülerin önlüleşmesine sebep olur ve bu durumdaki kelimelerde incelik-kalınlık uyumu bozulur. Bu sebeple bazı kelimeler, yazı dilinde önlülük-artlılık uyumuna uygun olmasına rağmen bölge ağızlarında uyum dışındadır²³. (Gülensoy 1988: 33).

yıkéyom “yıkıyorum” A/1-43

buydey “buğday” A/1-63

olmeyeydi “olmasaydı” B/6-13

hocē “hocaya” B/2-92

çocīm “çocuğum” A/19-33, B/21-13

²¹ krş. *ğaşınan, çobancılınan, mağasınan, rāzısıyna, yağına* (Mutlu 2008: 59); *tirenlen, suvannan, moturla, vaqıtlan* (Kalay 1998:23).

²² krş. *nasılıdı, azıdı, damıdın, varımış, parlarımış, çoğudu, boludu, olmuşumuş, varısa, gıtısa* (Mutlu 2008: 58); *uyanıktı, burdadıq, zamanımış* (Kalay 1998:23).

²³ krş. *ākedeşlē, buydey* (Mutlu 2008: 67); *çucik, makidonyeli* (Kalay 1998:24).

Yalın hâldeyken önlülük-artlılık uyumuna uygun olan kelime tabanları, eklerle genişlerken uyum dışına çıkabilmektedir. Yazı dilinde ünlü uyumunu bozan eklerden bazıları, bölge ağızlarında da aynı şekilde uyumsuzluğa sebep olmaktadır. Bunun dışında, bölge ağızlarında ses etkileşimleri sonucunda uyumsuz hâle gelen ekler de bulunmaktadır.

Yazı dilinde önlülük-artlılık uyumunu bozan {+gil} eki, bölge ağızlarında da ünlü uyumsuzluğuna sebep olmaktadır. Ancak bu kullanım bu bölgede çok nadir görülmektedir. Metinlerimizde bir örneğe rastlanmıştır.

abrām̄gil “İbrahimgil” A/25-84

Yazı dilinde önlülük-artlılık uyumunu bozan {+leyin} eki, bölge ağızlarında hece kaynaşmasıyla {+le} şekline dönüşmektedir. Bir örnekte de söz konusu ekin {+leȳm̄} şeklinde kullanıldığı görülmektedir.²⁴

sabāle “sabahleyin” A/2-42, B/11-77

sabāleȳm̄ “sabahleyin” B/15-72

Şimdiki zaman ekleri {-ya}, {-yo}, {-yār/-yer} ve {-yır/-yir}²⁵ son sesinde art ünlü bulunan fiil tabanlarına eklendiklerinde yanındaki ünlüyü önlüleştirilmekte ve ünlü uyumunun bozulmasına sebep olmaktadır.²⁶

çık̄m̄yom “çıkıyorum” A/1-38

dok̄āyoz “dokuyoruz” A/9-27

olm̄ēyir “olmuyor” B/4-94

oluyer “oluyor” B/21-23

gēliya “geliyor” B/20-10

Birinci teklik şahıs emir eki olan {-AyIm}, bölge ağızlarında /y/ sesinin etkisiyle ince sıraya geçmekte ve hece kaynaşması sonucunda {-en}, {-em} şekillerine dönüşmektedir (Karahan 1996: 50). Eskicil şeklin korunduğu bu ek, art

²⁴ krş. *onunlen, sırtlen, hayvannarlen* (Kalay 1998:24).

²⁵ Göçmen köylerinde ekin {-yār/-yer} ve {-ya} şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

²⁶ krş. *biliya, yaladiye, oynıyeri* (Kalay 1998:24).

ünlülü fiillede önlülük-artlılık uyumunu çoğu zaman bozar bazen de art ünlülü şekliyle kullanılarak uyuma girebilir²⁷.

yapén “yapalım” A/10-37, A/27-91

aññadeñ “anlatayım” A/18-56, B/19-38

gélén “geleyim” A/27-47, B/14-36

n_ābem “ne yapayım” A/5-62, B/2-6

götürem “götürelim” B/5-116

Gelecek zaman eki bölge ağızlarında ünlü düşmesine uğrar ve {-cAk} şekline dönüşür. Birinci ve ikinci şahıs çekimlerinde son sesteki ünsüzünü de düşüren bu ek {-cA} şekline dönüşerek bünyesindeki /c/ ünsüzünün etkisiyle art ünlülü fiillerden sonra da ön ünlülü şekliyle kullanılır. Böylece önlülük-artlılık uyumu bozulmaktadır.²⁸

ķoycem “koyacağım” A/2-40

yapıçem “yapacağım” A/4-12

yapamecen “ yapamayacağım” A/14-61, B/4-95

açıcéksin “açacaksın” B/11-49

olucék “olacak” B/12-74

Son sesinde ünlü bulunan kelimelere belirtme ve yönelme hâli ekleri eklendiğinde, arada türeyen /y/ yardımcı ünsüzü bazen yanındaki ünlüleri önlüleştiren ve önlülük-artlılık uyumunu bozar.

apóyĩ “Apo`yu” A/26-16

bureyi “burayı” B/5-62

Son sesinde ünlü bulunan kelimelere görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman çekimindeki ek fiil eklendiğinde, ek fiilin ünlüsü /y/ sesine dönüşerek bazen yanındaki ünlüleri önlüleştiren ve ünlü uyumunu bozar.

fabrikadēdi “fabrikadaydı” A/25-90

hastēdi “hastaydı” B/21-40

hocēdi “hocaydı” A/19-16

²⁷ krş. *alēn*, *oķudēn*, *olēn* (Mutlu 2008: 70).

²⁸ krş. *daķılcek*, *yaPcek*, *ģalcek* (Mutlu 2008: 69); *ķapanecek* (Kalay 1998:24).

Bölge ağızlarında, {-mAk} isim-fiil eki son hecesinde art ünlü bulunan fiil tabanlarından sonra geldiğinde bazen ön ünlülü şekliyle kullanılır ve önlülük-artlılık uyumunu bozar.

olmék “olmak” A/4-104

olmäk “olmak” A/10-22

1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Düzlük-yuvarlaklık uyumunun da bölge ağızlarında yazı diline göre daha ileride olduğu tespit edilmiştir. Yazı dilinde ilk hecede düz geniş, ikinci hecede yuvarlak ünlü bulunan uyum dışı kelimeler, bölge ağızlarında uyuma girer. Aynı kelimelerin yazı dilindeki gibi uyum dışı olduğu örneklere de bulunmaktadır.²⁹

ifālaqtım “ufaktım” A/7-23

hamırläyom “hamurluyorum” A/8-44

yāmır “yağmur” A/18-46

yavırım “yavrum” A/11-5, B/2-86

çamırla “çamurla” A/9-55

Yabancı dillerden alınan ve iki hecesinde de yuvarlak geniş ünlü bulunan kelimelerin bu ünlüleri düzleştirilmek veya darlaştırılmak suretiyle uyuma sokulmaktadır³⁰.

doqturun (<Fr. *docteur*) “doktorun” A/27-52

pamık (<Far. *panbuk*) “pamuk” B/19-3

1.3. Ünlü Değişmeleri

1.3.1. Ünlülerin Kalınlaşması

Lâpseki ağızlarında, birleşik fiillerde ve ek fiilin çekimli hallerinde asıl unsurdaki ünlüler, yardımcı unsurun ünlülerini kendine benzetir ve kalınlaştırır.

²⁹ krş. *çamıra*, *hamır*, *yavıqlın* (Kalay 1998:26).

³⁰ krş. *toğdur*, *motur* (Mutlu 2008: 92); *pamı̄* (Kalay 1998:26).

yapıvarım “yapıveririm” B/5-15
varısa “var ise” A/24-43
ğarışivâdı “karişiverdi” A/4-73
alıvarıyo “alıveriyor” A/5-57, B/8-38
varıdı “var idi” A/516, B/19-3

Bölge ağızlarında, yabancı dillerden alınmış ünlü uyumu bulunmayan kelimeler kalınlık-incelik uyumuna bağlı olarak kalın ünlü hâline getirilir.

kıymatlı “kıymetli” A/7-35
poşat “poşet” A/25-28

1.3.2. Ünlülerin İncelmesi

Kelime içindeki /c/, /ç/, /ş/, /y/ ünsüzleri, yanlarındaki art ünlüleri önlüleştirir. Ünlü benzeşmeleri de bu ses değişikliğine sebep olabilir.³¹

buydey “buğday” A/1-63
böyün “bugün” A/16-32, B/4-45

Bölge ağızlarında, yabancı dillerden alınmış ünlü uyumu bulunmayan kelimelerde ince ünlüler kalın ünlüyü kendine benzetebilir.³²

tene “tane” A/3-15, B/18-84
tréktör “traktör” B/4-72

1.3.3. Geniş Ünlülerin Daralması

İlk hecedeki geniş ünlülerin darlaşması, bölge ağızlarında da sık görülen ses olaylarından bir tanesidir. Komşu hecelerdeki ünlü ve ünsüzlerin etkisiyle oluşan bu ses olayı, herhangi bir ses benzeşmesi olmadan da görülebilir.³³

yidi “yedi” A/27-99
nīdi “neydi” B/1-107

³¹ krş. *buydey* (Kalay 1998:27).

³² krş. *mesele* (Kalay 1998:27).

³³ krş. *çiyizde, pīnir, niyiz* (Kalay 1998:32).

dūmedim “dövmedim” A/8-72

hiyyet “heyet” A/25-46

kiyat “kağıt” B/24-23

iyilir “eğilir” A/13-14

nilerī “neleri” B/2-79

İki hecesinde de düz geniş ünlü bulunan kelimelerde ikinci hecesindeki geniş ünlülerin, bölge ağızlarında kurallı şekilde darlaştığı görülmüştür(Akar 2004: 22; Akar 2007b: 303). İki den fazla heceli kelimelerde ise üçüncü veya dördüncü hecedeki ünlünün de darlaştığı tespit edilmiştir³⁴.

yapıcék “yapacak” A/18-54

vēmīyēydim “vermeyeydim” A/26-17

gidiyīm “gideyim” B/2-111

açıcéksin “açacaksın B/11-49

domatis “domates” B/17-82

Bazı kelimelerde ise iç sesteki vurgusuz geniş ünlülerin tonlu ünsüzlerin etkisiyle darlaştığı görülmektedir. Bu türdeki daralma olayının Batı Anadolu Ağızlarında çok yaygın olan bir ses değişikliğidir. Benzer özellik bölge ağızlarında da az da olsa görülmektedir.

bīşīlāde “birşeylerde” A/26-37

kapēyīrim “kapatıyorum” B/1-72

Üçüncü teklik şahıs zamiri başta olmak üzere ilk seste bulunan yuvarlak geniş ünlüleri de bölge ağızlarında bazen darlaşma eğilimindedir³⁵.

una “ona” A/1-32

ó āşam “o akşam” A/25-79

unu “onu” A/26-2, B/4-15

urasi “orası”A/6-47, B/11-96

³⁴ krş. *hamzi, baKlaft, gelinci* (Mutlu 2008: 93); *domatiz, teneki* (Kalay 1998:33).

³⁵ krş. *undan, unnar, urdan, ucağ, üte* (Mutlu 2008: 89); *unun, unnardan, undan* (Kalay 1998:34).

1.3.4. Dar Ünlülerin Genişlemesi

Yazı dilinde dar ünlülü olan kelimelerden bazıları, bölge ağızlarında geniş ünlülüdür. Bu kelimelerin bazısındaki geniş ünlüler eski şekillerin korunduğu durumlardır (Gülensoy 1988: 40; Gülsevin 2002a: 32). Lâpseki ve yöresi ağızlarında başka kelimelerin analogik etkisiyle ünlüsü genişleyen bazı kelimeler de bulunmaktadır³⁶:

- beber* “biber” B/19-31
eyi “iyi” A/11-41
istanboldädi “İstanbul’daydı” A/25-18
geydik “giydik” A/18-21
yörün “yürüyün” A/24-6
bó_gadā “bu kadar” A/27-33

1.3.5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

Lâpseki ağızlarında, dudak ünsüzleri yanındaki düz ünlüler yuvarlaklaşma eğilimindedirler³⁷. Bu özellik genellikle göçmen köylerinde görülmektedir.

- bubamla* “babamla” A/26-22
o zuman “o zaman” B/25-29
bobam “babam” B/27-6
müsāfirlē “misafirler” B/25-10

Bazı örneklerde yuvarlaklaşmanın sebebinin ünlü benzeşmesi olduğu görülmüştür. Bölge ağızlarında yaygın olan bu ses olayına göre yuvarlak ünlüler, düz ünlüleri yuvarlaklaştırabilir. Bu ses olayı, özellikle ki bağlacında görülür.

- gidemāyom ku* “gidemiyorum ki” A/5-22
bilmeōm ku “bilmiyorum ki” A/5-24
yapāmiyo_ku “yapamıyor ki” A/26-54
bilméyo ku “bilmiyor ki” A/9-61
ekilméyo_ku “ekilmiyor ki” A/9-58
olūdu_ku “olurdu ki” A/14-29

³⁶ krş. *dovāst, kimesi, yonan* (Mutlu 2008: 94, 95); *ofağ, dēri, hōkümāt* (Kalay 1998:35).

³⁷ krş. *bubam* (Mutlu 2008: 84); *buba, burayı, dovul* (Kalay 1998:29).

1.3.6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

Bölge ağızlarında, düz ünlüleri takip eden ve yanında dudak ünsüzleri bulunan yuvarlak ünlülerin düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı olarak düzleştikleri görülmektedir. Aslında bu kelimelerden bazıları, önceden dil uyumuna uygun oldukları hâlde, dudak ünsüzlerinin etkisiyle yazı dilinde uyum dışına çıkarak yuvarlaklaşmışlardır. Bu sebeple bölge ağızlarındaki bu ses tercihini, dil uyumunun korunması şeklinde yorumlamak da mümkündür³⁸.

hamırläyom “hamurluyorum” A/8-44

çamırla “çamurla” A/9-55

Kabık “kabuk” A/14-74

ğavırısın “kavurursun” A/18-56

pabiç “pabuç” B/27-10

Aynı ses olayının gerileyici benzeşme şeklinde gerçekleştiği bazı örnekler de bulunmaktadır³⁹. Bu ses değişikliğinde ilk hecedeki yuvarlak ünlüler, dudak ünsüzünün yanında olmalarına rağmen düzleşmektedirler.

yımşak “yumuşak” A/14-70

mıska “muska” A/14-56

Alınma kelimeleri Türkçe ses özelliklerine uygun hâle getirmek için meydana gelen düzleşme olayına metinlerimizde bir örnekte rastlanmaktadır.⁴⁰

yafidi “Yahudi” A/3-44

³⁸ krş. *hamırı, ğarpıs, pamıG, pamık, taviK, yāmır* (Mutlu 2008: 76); *eyle, tapı, taviç, kalbır* (Kalay 1998:29).

³⁹ krş. *bızāları, bıdamıslā, bırda, bıdanırdı, bıydey, yımırta* (Mutlu 2008: 75); *yımşar* (Kalay 1998:31).

⁴⁰ krş. *horas* (Mutlu 2008: 78); *yakıp* (Kalay 1998:31).

1.4. Ünlü Türemeleri

Başta Ünlü Türemesi

Bazı istisnalar dışında Türkçe kelimelerin ilk sesinde /c/, /ğ/, /l/, /m/, /n/, /ñ/, /r/, /v/, /z/ ünsüzleri bulunmaz (Ergin 1993: 57). İlk sesinde bu ünsüzlerin bulunduğu alıntı kelimelerde, ön seste genellikle düz dar bir ünlü türediği görülür⁴¹.

ilənşberin “rençperin” A/5-91

iresimleri “resimleri” A/19-35

ırazi “razi” A/21-19

iremzi “Remzi” B/22-72

urumeli “Rumeli” B/22-55

İçte Ünlü Türemesi

Türkçede vurgusuz olan orta hece ünlüleri genellikle düşer ancak bu durumun aksine, bölge ağızlarında iç sesteki akıcı ünsüzlerin yanında bazen dar bir ünlü türediği tespit edilmiştir⁴².

sekizen “seksen” A/5-15

masıraf “masraf” B/18-97

kısıkançlıktan “kıskançlıktan” A/3-46

amıca “amca” B/22-86

Sonda Ünlü Türemesi

Son seste ünlü türemesi olayının, bölge ağızlarında iki şekilde meydana geldiği tespit edilmiştir. Bazı kelime tabanlarının sonunda düz dar bir ünlü

⁴¹ krş. *ıramazan, ırāme'lik, ileçberlik, ileşberlik, ilēnde, ilān, iliğennerimize, urfumuzda* (Mutlu 2008: 96-97); *urus, ırāmetli, ireçeli, ırağı, ırāt* (Kalay 1998:37).

⁴² krş. *metire, yumuruğ* (Mutlu 2008: 99); *metere, alamandan, tekirar, titirer* (Kalay 1998:38).

türemektedir. Bu ses olayı, özellikle Arapçadan alınan *evvel* kelimesinde son derece yaygındır.⁴³

eveli “önce” B/23-8

Yazı dilinde tek şekilli olan {-*ken*} zarf-fiil ekinin, bölge ağızlarında art ünlülü kelimelerden sonra uyuma girerek {-*kan*} şekline dönüştüğü belirtilmişti. Dolayısıyla ünlü türemesiyle genişleyen bu ek {-*kana*}, {-*kene*} şekilleriyle de kullanılmaktadır. Ahat Üstüner, {-*ken*} zarf-fiil eki sonunda türeyen ünlünün pekiştirme eki olduğu düşüncesindedir (2000b: 196).⁴⁴

silkēkene “silkerken” A/14-23

gelīkene “gelirken” A/6-170

yokkana “yokken” A/2-44

dākene “derken” A/3-43

gidēkene “giderken” A/16-50

1.5. Ünlü Düşmeleri

Vurgusuz Orta Hece Dar Ünlülerinin Düşmesi

Türkçede yaygın olan ses olaylarından biri de vurgusuz orta hece dar ünlülerinin düşmesidir. Bu ses olayı bölge ağızlarında da belirgin şekilde görülmektedir. Yazı dilinde normal uzunlukta olan dar orta hece ünlüleri, bölge ağızlarında bazen düşmekte bazen de neredeyse erimek üzere olan kısa ünlüler şeklinde duyulmaktadır. Bu durumdaki orta hece ünlüleri metinlerimizde kısa ünlü olarak gösterilmiştir.⁴⁵

eyīce “iyice” A/20-17

hacīya “hacıya” A/22-10

yōriyemiyōñ “yürüyemiyorsun” A/16-55

yapīvarım “yapıveririm” B/5-15

⁴³ krş. *ğidara*, *sōnacīma*(Kalay 1998:38).

⁴⁴ krş. *gelirkene*, *gidēkene*, *korķana* (Kalay 1998:39).

⁴⁵ krş. *ķārlān*, *māyene*, *birsini* (Kalay 1998:36).

Bölge ağızlarında gelecek zaman ekinin ilk ünlüsü de kurallı bir şekilde düşmektedir. Ekin ilk ünlüsü, önce /c/ ünsüzünün etkisiyle darlaşmış daha sonra da kısalarak düşmüş olmalıdır.⁴⁶

olcaḵ “olacak” A/2-82

yīcem “yiyeceğim” A/5-72

söndürcem “söndüreceğim” B/1-72

gélcem “geleceğim” B/17-19

yatırcek “yatıracak” B/24-31

Akıcı Ünsüz Yanındaki Geniş Ünlülerin Düşmesi

Bölge ağızlarında, akıcı ünsüzlerin yanlarındaki ünlüleri önce darlaştırdığı daha sonra da düşürdüğü görülmektedir.⁴⁷

berbē “beraber” A/3-73

kim bilīdi “kim bilirdi” A/23-30

n_olūvēdi “ne oluverdi” A/27-101

vercēmīṣ “verecekmiş” B/5-126

arbalālan “arabalarla” B/23-24

Bağlantılı Kelimelerde Ünlü Düşmesi

Son sesinde ünlü bulunan bir kelimedenden sonra ünlüyle başlayan bir kelime geldiğinde, ilk kelimenin sonundaki dar ünlü bazen kısalarırken bazen de kısalan bu ünlünün tamamen düştüğü görülür⁴⁸.

sopā_elimde “sopa elimde” A/5-24

vēdī_una “verdi ona” A/1-31

altī_ay “altı ay” A/6-42

acelē_eden “acele eden” B/11-49

ölē_ışte “öyle işte” B/18-36

⁴⁶ krş. *yiycez, tatçam, çekçek, dikilcen* (Kalay 1998:37).

⁴⁷ krş. *burdan, gāztesi* (Kalay 1998:36).

⁴⁸ krş. *ik_ay, yirm_altı* (Mutlu 2008: 102); *nōlcak, tōrda, iy_öyleyse* (Kalay 1998:37).

Son sesinde düz geniş ünlü bulunan bir kelimededen sonra ünsüzle başlayan bir kelime geldiğinde bazen ilk kelimenin son hecesindeki ünlü düşer ya da darlaşır bazen de ikinci kelimenin ilk hecesindeki ünlü düşer ya da darlaşır .

amélġyétē_girdi “ameliyata girdi” A/27-68

burāy_géliya “buraya geliyor” B/20-10

o_zman “o zaman” B/25-19

burayġ_ķonmayġn “buraya yerleşmeyin” B/9-45

bı_yılķısı “bu yılki” B/23-20

Sonu ünsüzle biten bir kelimededen sonra ünlüyle başlayan bir kelime geldiğinde ikinci kelimenin ilk sesindeki ünlü düşme eğilimindedir. Bölge ağızlarında çok görülmeyen bu ses olayı, çoğunlukla kalıplaşarak birleşik isim hâline gelmiş yapılarda görülür⁴⁹.

ġaynatam (<*kayın + ata*) “kayınpeder” A/16-28

ġaynam (<*kayın + ana*) “kayın valide” A/1-32

ġaynım “kayınbirader” A/1-14

Yan yana bulunan iki açık hecede aynı boğumlanma noktasında oluşan ünsüzler varsa ilk hecenin ünlüsü bazen kısalır bazen de tamamen düşer. Bu ses olayı, aynı kelimedeki hecelerde olabileceği gibi birbirini takip eden iki kelimenin heceleri arasında da kendini gösterebilir.

şeftallġleri “şeftalileri” B/6-34

yirmġ_beş “yirmi beş” A/16-21

yenden “yeniden” A/27-56

Yabancı Kelimelerde Ünlü Düşmesi

Yabancı dillerden dilimize giren kelimelerde de vurgusuz hâle gelen orta hece ünlüleri düşebilir⁵⁰. Alınma kelimenin ikinci hecesindeki ünlü, bağlantılı kelimelerden birincisi durumundayken de orta hece ünlüsü hâline gelebilir. Bu

⁴⁹ krş. *ġaynatası* (Mutlu 2008: 101).

⁵⁰ krş. *ahreTde, daĶġa* (Mutlu 2008: 101).

durumdaki ünlüler de neredeyse erime durumunda olan kısa bir ünlü olarak duyulmaktadır.

razi_ösun “razi olsun” A/5-56, B/2-23

bi_tāncik “bir tanecik” A/7-33

zāhre “zahire” A/22-10

daḳḳa (<Ar. daḳīḳa) “dakika” B/6-20

ḳahrettim (<Ar.) “lanetledim” B/14-13

1.6. Ünsüz Türleri

Bölge ağızlarında, yazı dilindeki ünsüzlerden başka farklı boğumlanma noktalarında oluşan ünsüzler de bulunmaktadır: &&&

ğ: Art damakta oluşan /g/ sesidir

ḳ: Art damak /k/ sesidir

K: Yarı tonlulaşmış (k-g arası) ön damak /k/ sesidir.

ñ: Damaklılaşan dış /n/ sesidir.

ŋ: Damaklılaşma eğiliminde olan /n/ sesidir.

ñ: Erimek üzere olan /n/ sesidir.

ř: Erimek üzere olan /r/ sesidir.

h: Erimek üzere olan /h/ sesidir.

h: Art damak /k/ sesidir.

T: Yarı tonlulaşmış (t-d arası) /t/ sesidir.

Tablo 1.2. Lâpseki ve Yöresi Ağzlarındaki Ünsüzler

ÜNSÜZLER		AĞIZ			YARI GENİZLİ	GENİZ
		Tonlu	Tonlu-Tonsuz	Tonsuz	Tonlu	Tonlu
DUDAK	Sürekli					m
	Süreksiz			p		
	Patlayıcı	b				
DİŞ-DUDAK	Sürekli			f		
	Süreksiz					
DİŞ	Sürekli			s		n, ñ, ñ
	Süreksiz			t		
	Patlayıcı					
DİŞ-DAMAK	Sürekli			ş		
	Süreksiz			ç		
ÖN DAMAK	Sürekli	ğ, l, r, ĩ, y				
	Süreksiz		K	k		
	Patlayıcı					
ART DAMAK	Sürekli					ŋ
	Süreksiz		Ɔ	Ɔ		
	Patlayıcı	ğ				
GIRTLAK	Sürekli			h, h		

1.7. Ünsüzlerde Ses Olayları

1.7.1. Ünsüz Türemeleri

Başta Ünsüz Türemesi

Kelime başında ünsüz türemesi, Türk dilinin önemli meselelerinden biri olagelmıştır. Bu konu, Türkiye Türkçesi yazı dili ve ağızlarıyla ilgili çalışmalarda da ayrıntılı şekilde ele alınmış ancak, bu çalışmaların bazılarında *başta ünsüz türemesi* olayına örnek gösterilen kimi kelimelerde, baştaki ünsüzün aslı ses olduğu gözardı edilmiştir.

Türkçede kelime başında özellikle /h/ ve /y/ ünsüzleri türemektedir. Bu ünsüzler, bazı kelimelerde aslı ses durumundayken de düşebilmektedir. Bu sebeple, ilk sesinde bu ünsüzlerin bulunduğu kelimelere karşı dikkatli yaklaşmak gerekir. Bu ünsüzlerin türeme ses olup olmadıklarını teyit etmek için kelimelerin tarihî ve çağdaş lehçelerdeki şekillerine bakmak gerekir. (Gülsevin 2005c: 208-209).

Bölge ağızlarında, yazı dilinde ünlüyle başlayan bazı kelimelerin başında /h/ ve /y/ ünsüzlerinin türediği görülmektedir.

/h-/ < /ø-/

Türk dilinde /h/ protezi hakkında müstakil çalışmalardan biri Gürer Gülsevin'in *Türkiye Türkçesi Ağızlarında h- Sesi Üzerine* adlı çalışmasıdır. Bu çalışmada, aynı ses gibi algılanan ön sesteki /h/ ünsüzünün farklı kaynaklardan gelmiş olabileceği ifade edilmiş ve ön sesinde /h/ ünsüzün bulunduğu kelimelere dikkatli yaklaşılmalı gerektiği vurgulanmıştır. Gülsevin; Türk dili kaynaklı kelimelerdeki ön ses /h/ ünsüzünün, bazı kelimelerde /h-/ < /k-/ , /h-/ < /g-/ , /h-/ < /*p-/ , /h-/ < /s-/ , /h-/ < /y-/ gibi fonetik değişiklikler sonucunda meydana gelmiş olabileceğini, yansıma kelimelerde ise aslı ses olarak bulunabileceğini, bazı kelimelerde de türeme ses olabileceğini ifade ettikten sonra Anadolu ağızlarında ön sesinde bu ünsüzün bulunduğu kelimeleri hem tarihî hem de çağdaş

lehçelerdeki şekilleriyle karşılaştırır hangi kelimelerde aslî ses, hangi kelimelerde türeme ses olabileceğini açıklamıştır (2003: 129-130).⁵¹

hinci “şimdi” A/16-55

haşı “aşı” B/18-38

haşlamā “aşlamaya” B/18-39

helbet “elbet” B/18-52

/y-/ < /ø-/

Bölge ağızlarında, kelimelerin önünde /y/ ünsüzü türemesine inceleme metinlerinde bir örnekte rastlanmıştır. Ancak Batı Anadolu’daki başka ağız bölgelerinde aynı ses olayına rastlanmaktadır⁵².

Gürer Gülsevin, *Ağız Araştırmalarında Yaygınlaşmış Yanlışlıklar (3): “üzüm/yüzüm; öllük/höllük” türeme mi düşme mi?* adlı çalışmasında, ön sesteki /y/ ünsüzünün bazı kelimelerde aslî ses olabildiğini, bu sebeple ön sesinde bu ünsüzün bulunduğu kelimelere de dikkatli yaklaşılması gerektiğini ifade etmiştir. Anadolu ağızlarıyla ilgili çalışmalarda ön seste /y/ ünsüzü türemesine örnek gösterilen kelimeleri tarihî ve çağdaş lehçelerdeki şekilleriyle karşılaştırarak ele alan Gülsevin, bu sesin hangi kelimelerde aslî ses olduğunu, hangi kelimelerde de türeme ses olduğunu açıklamıştır (2005c: 208-209).

yesir “esir” B/22-60

İçte Ünsüz Türemesi

Bölge ağızlarında, yabancı dillerden alınan bazı kelimelerin iç sesinde /l/, /m/, /ş/, /t/, /y/ gibi ünsüzlerin türediği görülmektedir. Bu ses olayı, Bölge için kurallı olmasa da bazı kelimelerde düzenli şekilde oluşmaktadır.⁵³

⁵¹ krş. *helbet*, *hayran*, *hacız* (Kalay 1998:58)

⁵² krş. *yerişdim*, *yesir*, *yemeceler* “imeceler” (Mutlu 2008: 192); *yibrik*, *yesir*, *yengelek* (Kalay 1998:58).

⁵³ krş. *beTduvalı*, *dovası*, *dovāsını* (Mutlu 2008: 193); *çeşint*, *alaysın*, *çemkirgelē* (Kalay 1998:58)

/-l-/ < /-θ-/

çillelēdi “çilelerdi” B/21-52

/-m-/ < /-θ-/

emme “ama” A/10-41

/-ŝ-/ < /-θ-/

aŝŝā “aşağı” B/22-69

/-t-/ < /-θ-/

ottuz “otuz” B/22-88

/-y-/ < /-θ-/

hayla “hala” B/18-25

hiyyet “heyet” A/25-46

/-z-/ < /-θ-/

uzzāk “uzak” A/10-27

Arapçadan alınan kelimelerin iç sesindeki ayın ve hemzeler, bölge ağızlarında /y/ ünsüzüne dönüşmektedir. Bu ses değişikliği, diftongdan kaçınmak için iç sesteki komşu ünlüler arasında ünsüz türemesi olarak da değerlendirilebilir⁵⁴.

āylesi (<Ar. *ā'ile*) “ailesi” B/21-15

mayışi “maaşı” A/25-92

ismēyil “İsmail” A/27-32

duvā “dua” A/14-19

⁵⁴ krş. *āyile*, *ismayıl*, *āyit*, *ezrāyil*, *fāyiz*, *mayışın* (Mutlu 2008: 193); *āyileyi*, *zuval*, *sayit* (Kalay 1998:59).

Sonda Ünsüz Türemesi

Hikâye birleşik zaman ve ek fiilin bilinen geçmiş zaman üçüncü teklik şahıs çekimlerinde son seste /n/, /ñ/ türemesi bölge ağızlarındaki ses olaylarından biridir. Aynı ses olayına Batı Anadolu'daki diğer ağız bölgelerinde de rastlanmaktadır.⁵⁵

/-n/- /-ñ/ < /-ø/

*başka dohtor **bākadūñ**, u da ğadındı. A/25-23*

“Başka doktor **bakardı**, o da kadındı.”

vādın tabi. B/23-7

“Tabi **vardı**.”

*ha ayakkabım bile **lastīnēdīn**. B/18-60*

“İşte ayakkabılarım bile lastiktendi”

Bölge ağızlarında bazı kelime ve edatların sonunda da bir ünsüz türediği görülmektedir. Bu ses olayı, Bölge için kurallı ve düzenli bir ses olayı değildir:

/-k/ < /-ø/⁵⁶

Bu türeme ünsüzü, tarihî lehçelerde sıkça kullanılan *ök* kuvvetlendirme edatının kalıntısı olabilir (Gülensoy 1988: 69; Kalay 1998: 59). Kuvvetlendirme edatının ünlüsü, önceki kelimenin son ses ünlüsüyle birleşerek erimiş olmalıdır.

şindik “şimdi” A/6-75

bilenek “bile” A/4-79 &&

⁵⁵ krş. *ağlardın, alırdın, satālardın, vādın, yapardın* (Mutlu 2008:194-195)

⁵⁶ krş. *şindik, ğārik, hincik, şinciK* (Mutlu 2008: 193-194); *şindik* (Kalay 1998:59).

/-m/ < /-ø/

Ayten Atay, *belkim*, *bilem*, *sōnacīm* örneklerinde son seste türeyen /m/ ünsüzünün Eski Türkçedeki *ma* / *me* kuvvetlendirme edatının bir kalıntısı olduğunu düşünmektedir (2002: 827).

belkim “belki” A/4-67

ğarim “artık” A/8-91

sōnacım “sonra” B/2-78

/-n/ < /-ø/⁵⁷

Tuncer Gülensoy, bazı kelimelerden sonra son seste türeyen bu /n/ ve /m/ ünsüzlerinin Eski Türkçedeki kuvvetlendirme ekleri *-ğına* / *-gine ile -ma* / *-me*'nin kalıntısı olduğunu görüşündedir (1988: 69).

bilen “bile” A/6-103

ğadan “kadar” A/1-63

/-y/ < /-ø/⁵⁸

biley “böyle” B/19-4

1.7.2. Ünsüz Değişmeleri

1.7.2.1. İlk Seste Ünsüz Değişmeleri

Tonlulaşma

Kelime başındaki /ç/, /k/, /p/, /s/, /t/ ünsüzlerinin tonlulaşması Oğuz grubu lehçelerinin belirgin ses özelliklerinden biridir (Gülsevin 2005b: 60). Eski Türkçe döneminde ilk sesinde bu ünsüzlerin bulunduğu kelimelerin, Oğuz grubu lehçelerinde tonlu şekillere dönüştüğü tespit edilmiştir. Bölge ağızları, bu ses tercihinde yazı dilinden daha ileride olmasına rağmen özellikle göçmen ağızlarında yazı dilinde olduğu gibi tonsuz şekiller tercih edilmektedir. Yazı

⁵⁷ krş. *bilen*, *tanımıy kıın*, *ğadān*, *diyus kıun*, *deyuru kıunalı*, *demış kineli* (Mutlu 2008: 194-195); *artıkın*, *şindicikin*, *қыayıқın* (Kalay 1998:59).

⁵⁸ krş. *ney* (Mutlu 2008: 195).

dilinde çeşitli sebeplerle ilk sesi tonsuz olan kelimeler, yörük ağızlarında tonlu şekilleriyle kullanılmaktadır.

Kelime başında tonlulaşma, alıntı kelimelerde de tespit edilen bir ses olayıdır:

ğadancık “kadar” A/5-107

ğāvede “kahvede” A/19-28

ğocası “kocası” A/4-76

ğıymatından “kıymetinden” B/18-62

/b-/ < /p-/⁵⁹

Gürer Gülsevin, *barmaklarım*, *bek*, *bekmez*, *bişē*, *bişircez*, *buñar* kelimelerindeki /b/ ünsüzlerini eskicil şeklin korunmuş hâlleri olarak değerlendirmektedir (2002a: 64).

bazar “pazar ” A/3-46

biştikten “piştikten A/18-57

bazartesi “pazartesi” A/25-49

/c-/ < /ç-/⁶⁰

Bölge ağızlarında çok fazla örneği görülmemektedir. Zeynep Korkmaz, bu tonlulaşma türünün bölge ağızlarındaki tonlulaşma kuralına dâhil edilemeyeceği görüşündedir (1994a: 59).

cingéné “çingene” A/4-59

cabaladım “çaladım” A/8-17

⁵⁹ krş. *bidesi*, *bunarım* (Kalay1998: 41).

⁶⁰ krş. *cıPlak*, *cerez*, *cızarık*, *cizme* (Mutlu 2008: 122).

/d-/ < /t-/⁶¹

Ahmet Caferoğlu, ilk sesteki bu ses değişikliğini ikili kullanım olarak değerlendirir ve Anadolu ağızlarında /d/li şekillerin daha yaygın olduğunu dile getirir (1963: 8).

datlısından “tatlısından” A/1-108

duz “tuz” A/24-26

dırnaqlām “tırnaklarım” A/8-99

daşıldım “taşıdım” A/3-28

daqāmış “takarmış” B/22-42

/ğ-/ < /k-/⁶²

ğaz- (<kaz-) “kaz” A/3-9

ğonum ğoşu “konum komşu” A/5-49

ğurudur ğoruz “kurutur koyarız” A/9-64

ğış “kış” B/1-46

ğızım “kızım” B/21-15

/g-/ < /k-/⁶³

Yazı dilinde ve birçok ağızda bazı kelimelerde korunan ilk ses ön damak /k/ ünsüzü, bölge ağızlarında nadir de olsa tonlulaşmaktadır (Caferoğlu 1963: 13).

güçük “küçük” A/19-23

Bununla birlikte, yazı dilinde olduğu gibi tonlulaşma kuralına uymayan örneklere de rastlanmaktadır:

ğobçağ “kopacak” A/21-17

⁶¹ krş. *dadı*, *dağısız*, *dağdı*, *dağlı*, *desdiler*, *dutuyular* (Mutlu 2008: 120-121); *duz*, *dınmamış* (Kalay1998: 41).

⁶² krş. *ğat*, *ğatarık*, *ğatır*, *ğavışurdım*, *ğonuşurla*, *ğovalamışla*, *ğoyarım*, *ğoyun*, *ğursuñ*, *ğuruduruğ*, *ğuş* (Mutlu 2008: 118); *ğarı*, *ğabardı*, *ğol* (Kalay 1998:40).

⁶³ krş. *geçi*, *ğışı*, *ğüçüg*, *ğüççük* (Mutlu 2008: 117); *ğüççük* (Kalay 1998:40).

karımcālā “karıncalar” B/27-10

kaytlattırdıķ “kaydettirdik” B/24-21

tomatē “domatesi” A/24-36

Bölge ağızlarında ilk sesinde tonsuz ünsüz bulunan kelimelerden bazıları da eskicil şekillerin korunduğu kelimelerdir. Bu kelimelerin ilk ses ünsüzleri, yazı dilinde tonlulaştıkları hâlde bölge ağızlarında da tonsuz şekilleriyle korunmuştur⁶⁴.

tā “daha” A/1-8,

Bölge ağızlarında, tonlulaşma dışında kelime başı ünsüzlerinde şu ses değişiklikleri görülmektedir:

Tonsuzlaşma

/p-/ < /b-/

Bölge ağızlarında, bazı kelimelerin ilk sesindeki /b/ ünsüzü, tonsuzlaşarak /p/ sesine dönüşür⁶⁵. Aynı ses olayı, başta Türkmen Türkçesi olmak üzere bazı çağdaş Türk lehçelerinde⁶⁶ ve Anadolu’daki diğer ağız bölgelerinde de görülmektedir (Caferoğlu 1963: 5). Hem Türkçe kelimelerde hem de alıntı kelimelerde görülen ve kurallı olmayan bir ses olayıdır.

pilmîyîm “bilmiyorum” A/16-2

pıçak “bıçak” B/8-49

pindi “bindi” B/20-24

pıraz “biraz” A/1-62, B/11-44

türtüverim “dürtüveririm” B/5-20

⁶⁴ krş. *kiyimlik*, *keyindirdiler*, *kölge*, *kölgelik* (Mutlu 2008: 118, 203).

⁶⁵ krş. *paqlamızı*, *türteris* (Mutlu 2008: 121, 138); *pindi mi*, *pazlama*, *pıçakları* (Kalay 1998:42).

⁶⁶ krş. Trkm. *palta*, *pıçak*, (Kara 2012: 56); Özb. *piçâq* (Coşkun 2000: 19); Tat. *pıçak*, *péç-* (< *biç-*), *péş-* (< *biş-*) (Öner 1998: 17).

/t-/ < /d-/

Bazı kelimelerin ilk sesinde, bölge ağızlarındaki tonlulaşma kuralına aykırı biçimde, /t/ ünsüzünün tercih edildiği ve kurallı olmayan bu ses olayında da iç sesteki tonsuz ünsüzlerin etkisi söz konusu olmalıdır⁶⁷.

tikivēdi “dikiverdi” A/4-127

toḫtorlara “doktorlara” A/25-62

tomatē “domatese” A/24-36,

türt “dürt” B/5-24

Süreksizleşme

/c-/ < /j-/

/j/ sesi Türkçede bulunmayan ünsüzlerden biridir (Ergin 1993: 55). İnceleme metinlerimizde tek örneği bulunan bu ses olayında, alınma kelimenin ilk sesindeki /j/ ünsüzü süreksizleşerek /c/ sesine dönüşmüştür. Aynı ses olayı, Batı Anadolu’daki diğer ağız bölgelerinde de görülmektedir⁶⁸.

candarmalā “jandarmalar” B/18-66

Damaklılaşma

/ç-/ < /c-/

Bölge ağızlarında çok seyrek görülen ses olaylarından biridir ve metinlerimizde de tek örneğine rastlanmıştır.

çeketi “ceketi” A/4-120

⁶⁷ krş. *taFa*, *toḫdur*, *tomatis*, *tomatizini* (Mutlu 2008: 137); *tikennik*, *toḫtura*, *tetpirimi* (Kalay 1998:43).

⁶⁸ krş. *candarma*, *cileT*, *cavaniñ* (Mutlu 2008: 188); *candārmamiş*, *cibe* (Kalay 1998:43).

Akıcı Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

/l-/ < /n-/

Türkçe kelimelerin ilk sesinde /l/, /m/, /n/, /r/ gibi akıcı ünsüzler de bulunmaz (Ergin 1993: 56). İlk sesinde /l/, /n/, /r/ gibi ünsüzler bulunan yabancı kelimeler, bazen ağızlarda ön seste bir ünlü türetilmesiyle Türkçenin yapısına uygun hâle getirilerek daha kolay telaffuz edilirler bazen de ilk sesteki akıcı ünsüzün başka bir akıcı ünsüzle değiştirilmesiyle telaffuz kolaylığı sağlanır.

Metinlerimizde tek örneği tespit edilen bu ses olayının, Batı Anadolu'daki diğer ağız bölgelerinde de oluştuğu görülmüştür⁶⁹. Bu örnekte, Türkçe kelimelerin ilk sesinde bulunmayan /l/ ve /n/ ünsüzlerinin birbiri yerine kullanıldığı tespit edilmiştir.

laylonlara “naylonlara” A/24-34

/l-/ < /r-/

İnceleme metinlerimizde tek örneği görülen bu ses olayında /l/ ve /r/ ünsüzleri birbiri yerine kullanılmıştır.

laporum “raporum” A/25-46

1.7.2.2. İç Seste Ünsüz Değişmeleri

a) Tonlulaşma

Kelime İçinde Tonlulaşma

Bölge ağızlarında oldukça sık görülen ses olaylarından biridir. İç seste iki ünlü arasında bulunan /ç/, /k/, /p/, /t/ ünsüzleri, tonlulaşarak /c/, /b/, /ğ/, /d/ ünsüzlerine dönüşmektedir.

⁶⁹ krş. *laylonunna, löbeTci* (Mutlu 2008: 184).

/-c-/ < /-ç-/⁷⁰

durduçcana “durdukça” A/11-66

rahatcana “rahatça” A/15-53

işcidik “işçiydik” A/20-11

/-b-/ < /-p-/

sohpet “sohpet” A/2-83

n_ābalım “ne yapalım” A/4-98, B/21-18

heb “hep” A/15-17, B/22-48

/-ğ-/ < /-k-/

Ahmet Caferoğlu, iki ünlü arasında kalan /k/ ünsüzünün, bazı Anadolu ağzlarında kurallı şekilde /ğ/ sesine dönüştüğünü söyler (1963: 10).

çanağğalē “Çanakkale’ye” A/3-44

ğayğılıyoz “kaykılıyoruz” A/15-55

deliğanlı “delikanlı” A/3-16

bañğē “bankaya” B/6-40

alışğanlığ “alışkanlık” A/14-68

/-d-/ < /-t-/⁷¹

Ahmet Caferoğlu, iç seste iki ünlü arasında da görülen bu ses değişikliğinin tonsuz ünsüzler yanında *aykırılışma* (= *dissimilation*) sebebiyle meydana geldiğini dile getirmiştir (1963: 8).

üsdümü “üstümü” A/3-35

isdemiyorüm “istemiyorum” B/7-6

işde “işte” A/3-22, B/26-2

hasda “hasta” A/15-16

rāmādli “rahmetli” A/12-39

⁷⁰ krş. *bāce* (Kalay 1998: 40).

⁷¹ krş. *defdere*, *ifdar*, *muhdar*, *mekdup* (Mutlu 2008: 196).

/-g-/ < /-k-/⁷²

asgere “askere” A/3-27, B/25-29

äsgiden “eskiden” A/19-23

Ekleme Sırasında Oluşan Tonlulaşma

Türkçenin genel kurallarından biri de son ses durumundaki tonsuz ünsüzlerin kendilerinden sonra ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında tonlulaşmalarıdır. Ağızlarda da bu durumdaki tonsuz ünsüzlerin tonlulaştığı görülmektedir.

/-c-/ < /-ç-/⁷³

ucunda “ucunda” A/3-21, B/16-92

/-d-/ < /-t-/⁷⁴

dadını “tadını” A/5-129

düzeldiyoz “düzeltiyoruz” A/6-126

südü “sütü” A/16-75

yoğdu “yoktu” A/26-45, B/18-65

üsdüme “üstüme” A/27-8

/-g-/ < /-k-/⁷⁵

pezevingin “pezevingin” A/5-21

Bölgenin belirgin ses özelliklerinden biri de ünsüz uyumunun bozulmasıdır (Korkmaz 1994a: 66). Son sesinde /ç/, /k/, /p/, /t/ ünsüzleri bulunan kelime tabanlarına ilk sesinde tonlu ünsüz bulunan eklerin geldiği tespit edilmiştir⁷⁵.

⁷² krş. *asgere*, *esgi*, *içgiyi* (Mutlu 2008: 125-126).

⁷³ krş. *günece* (Mutlu 2008: 189); *meric'in*, *alica* (Kalay 1998: 40).

⁷⁴ krş. *südüünü*, *sepedi*, *kuruduruz* (Kalay 1998: 41).

⁷⁵ krş. *diKdik*, *bölüKde*, *çeKdiri*, *işciynen*, *oraKcı* (Mutlu 2008: 126, 131).

n_āp̄cem “ne yapacağım” A/3-34

bıraḠdım “bıraktım” A/3-79

ḡonuṣcāz “konuşacağız” A/15-30

n_ābcan “ne yapacaksın” B/21-18

/-z-/ < /-s-/

herkezin “herkesin” A/8-54, B/4-65

Bölge ağızlarında, iç seste kurallı ve düzenli olmayan ünsüz değişimleri de tespit edilmiştir

b) Süreklileşme

Sızıcılışma

/-ş-/ < /-ç-/

Hece ve kelime sonundaki /ç/ ünsüzünün süreklileşerek /ş/ ünsüzüne dönüşmesi de araştırma bölgemizde örneklerine rastladığımız ünsüz değişimlerinden biridir⁷⁶. Bu ses değişikliği, Anadolu ağızlarıyla ilgili çalışmaların çoğunda Kıpçak grubu lehçelerine ait bir özellik olarak kabul edilmiştir. Gürer Gülsevin, *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kıpçakça Denilen Unsurlar Üzerine 2: (Ç > Ş Değişmesi)* adlı çalışmasında, bu ses değişikliğinin Oğuz grubu lehçe ve ağızlarında yalnızca kapalı hece sonunda meydana geldiğini ifade etmiş ve söz konusu değişikliğin bütün Kıpçak lehçeleri için kurallı ve düzenli bir ses olayı olmadığını vurgulamıştır. Sadece Kazak, Karakalpak ve Nogay lehçelerinde her şartta (başta, iki ünlü arasında, kapalı hece sonunda) kurallı ve düzenli olarak meydana gelen bu ses değişikliğinin de fonetik, morfolojik ve leksik verilerle desteklenmediği sürece Kıpçakça bir unsur olarak kabul edilmemesi gerektiği düşüncesini dile getirmiştir (2008: 385).

⁷⁶ krş. *iṣtimā, aṣdı, biṣdilerdi, genṣler, geṣdi* (Mutlu 2008: 181); *geṣtini, aṣlık, iṣçēsın* (Kalay 1998: 45).

gaşdım “kaçtım” A/19-18
genřlĩm “gençliğim” A/1-51
geşti “geçti” B/23-18
açlık senesi “açlık senesi” A/3-14

/-ğ-/ < /-k-/

Son sesinde /k/ ünsüzü bulunan kelimenin son sesindeki bu ünsüz önce tonlulaşır sonrasında sızıcılaşarak /ğ/ sesine dönüşür⁷⁷.

çoğu “çoğu” A/27-71

İnceleme metinlerimizde bazı örneklerde sözcüğün zaman içinde değişmeden kaldığı, asli şeklini koruduğu tespit edilmiştir.

veli_ağa “Veli Ağa” B/21-83

/-h-/ < /-k-/

nacağla “nacağla” A/25-69

/-ğ-/ < /-k-/

Son sesinde / k / ünsüzü bulunan bir kelimededen sonra ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde, kelimenin son sesindeki bu ünsüz önce tonlulaşır sonrasında sızıcılaşarak /ğ/ sesine dönüşür. Bazı örneklerde, iki ünlü arasında kaldığı zaman düşerek hece kaynaşmasına sebep olan bu ünsüzün korunduğu tespit edilmiřtir⁷⁸.

evliliği “evliliği” A/8-15
göğü “göğü” A/5-11
pikniğe “pikniğe” A/2-77

⁷⁷ krş. *yırağı*, *çoğu* (Mutlu 2008: 182).

⁷⁸ krş. *göğü* (Mutlu 2008: 182).

Akıcılaşma

Son sesteki /k/ ünsüzünün ünlüyle başlayan bir ek aldığı zaman süreklileşmesi, bölge ağızlarında yaygın ses olaylarından biridir. Bu durumdaki bazı kelimelerde, son sesteki /ğ/ ünsüzü akıcılaşarak /y/ sesine dönüşmektedir. Bu ses değişikliği esnasında öndeki ünlü uzun telaffuz edilmektedir.

/-y-/ (< /-ğ-/ < /-ğ-/) < /-k-/

çocuya “çocuğa” A/3-65

aylıya “aylığa” A/5-68

/-y-/ < /-ğ-/⁷⁹

düyün “düğün” A/5-21, B/26-9

buydey “buğday” A/3-36, B/5-77

deyil “değil” A/16-10 B/24-27,

/-y-/ < /-h-/⁸⁰

cayillik “cahillik” B/21-72

vallayı billayı “vallahı billahı” A/2-97

sayı “sahı” A/19-

c) Tonsuzlaşma

Bölge ağızlarında, bazı kelimelerde iç sesteki komşu ünsüzlerden biri tonsuzlaşabilir. Bu ses olayı, bazı örneklerde iki ünlü arasında da görülmektedir⁸¹.

⁷⁹ krş. *ciyer*, *buydaya*, *deyil*, *eyitimiñ*, *beyenmēyi*, *düyünde* (Mutlu 2008: 185); *buyday*, *yāyi*, *fesliyenci* (Kalay 1998: 44).

⁸⁰ krş. *ğayvem*, *sāyibi*, *řāyit*, *cāyil* (Mutlu 2008: 185); *tāriyini*, *feyme*, *sāyibi*, *vallayı*, *sayı* (Kalay 1998: 45)

⁸¹ krş. *hañki*, *hañkisi*, *meñçeresine*, *yüsük* (Mutlu 2008: 139); *ğışçāzım*, *peñçere* (Kalay 1998: 43).

pençere “pencere” A/1-37

hankı “hangi” B/5-113, B/18-20

sünker “sünger” A/2-53

d) Süreksizleşme

Bölge ağızlarında, çok seyrek görülen ses olaylarından biridir.

/-ç-/ < /-c-/⁸²

ķobçaķ “kopacak” A/21-17

n_apçan “ne yapacaksın” A/8-82, B/2-16

/-ç-/ < /-s-/

hepçi “hepsi” A/4-144

/-p-/ < /-f-/

diprize “derin dondurucuya” A/2-30

e) Damaklılaşma

Bölge ağızlarında, seyrek görülen ses olaylarından biridir.

/-ğ-/ < /-f-/

nöğus “nüfus” A/16-7

f) Dudaklılaşma

/-v-/ < /-ğ-/

İki ünlü arasında veya hece sonunda /ğ/ > /v/ değişmesi, bölge ağızlarında görülen ünsüz değişmelerinden biridir. Genellikle yuvarlak ünlü yanındaki /ğ/ ünsüzünde görülen bu ses değişikliği, Anadolu ağızlarıyla ilgili birçok çalışmada Kıpçak grubu lehçelerine ait bir özellik olarak kabul görmüştür. Gürer Gülsevin,

⁸² krş. *viraca* (Kalay 1998: 47).

Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kıpçakça Denilen Unsurlar Üzerine 1: (G > V Değişmesi) adlı çalışmasında söz konusu değişikliğin Oğuz grubu lehçe ve ağızlarında çoğunlukla yuvarlak ünlüler yanında görüldüğünü, Kıpçak grubu lehçelerindeki gibi düz ünlüler yanında da meydana gelen düzenli bir ses olayı olmadığını dile getirmiştir (2009: 253-254). Araştırma bölgemizde, Batı Anadolu'daki diğer ağız bölgelerinde de görülen bu ses değişikliğinin düz ünlüler yanında meydana geldiği örneklere de rastlanmaktadır⁸³.

davıldılā “dağıldılar” A/5-18

dövdü_dovalı “doğdu doğalı” A/9-4

sovan “soğan” A/12-32

yovurt “yoğurt” A/9-62

yıvdım “yığdım” B/4-71

/-m-/ < /-n-/⁸⁴

karımcālā “karıncalar” A/27-10

cambaz “canbaz” A/4-43

çarşamba (Far. çarşenbe) “çarşamba” A/13-2, B/21-78

g) Genizlileşme

Bölge ağızlarında, çok seyrek görülen ses olaylarından biridir.

/-ñ-/ < /-ğ-/⁸⁵

dēñiştiren “değiştiren” A/27-54

h) Akıcı Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

Bölge ağızlarında iç sesteki akıcı ünsüzler bazen birbiriyle nöbetleşe kullanıldığı görülmektedir.

⁸³ krş. *sovan*, *çovaldı*, *sovumuş*, *davıldı*, *savarlā*, *yavā* (Mutlu 2008: 179-180); *suvan*, *dovuyu*, *avustoz* (Kalay 1998: 44).

⁸⁴ krş. *karımcalı*, *tembiler* (Kalay 1998: 46).

⁸⁵ krş. *deniştirdi* (Mutlu 2008: 185).

-l- / < /-r-/⁸⁶

mêlhem “merhem” A/2-57

ârzulum “erzurum” A/3-27

ileşberîñ “çiftçinin” A/5-91

ğali “gari” A/18-41, B/20-12

bilmâyoluñ “bilmiyorum” A/11-11

ı) Sızıcı Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

/-v- / < /-h-/⁸⁷

yavut “yahut” B/24-31

/-f- / < /-h-/⁸⁸

yafidi “Yahudi” A/25-90

serfoşlâ “sarhoşlar” A/13-9

1.7.2.3. Son Seste Ünsüz Değişmeleri

a) Tonlulaşma

Son seste tonlulaşma olayı, yaygın olarak sonu tonsuz ünsüzle biten bir kelimeyi ünlüyle başlayan bir kelime takip ettiğinde de gerçekleşmektedir. Bu ses olayı, daha çok ikinci kelimenin ilk sesi durumundaki ünsüzün etkisiyle gerileyici benzeşme şeklinde meydana gelmektedir.

Bağlantılı Kelimelerde Tonlulaşma

Son sesinde /ç/, /k/, /p/, /t/ ünsüzleri bulunan bir kelimedenden sonra ilk sesinde ünlü bulunan bir kelime geldiğinde, ilk kelimenin son sesindeki bu ünsüzler tonlulaşır.

⁸⁶ krş. *ğālî*, *güleş*, *ileşbêlik*, *bilâder*, *ölüzgernen* (Mutlu 2008: 185); *bālî*, *yengelek* (Kalay 1998: 46).

⁸⁷ krş. *yavu*, *yavıt* (Kalay 1998: 40).

⁸⁸ krş. *urfumuzda*, *nofut*, *müfür*, *safir*, *yafidi* (Mutlu 2008: 186); *nufut* (Kalay 1998: 43).

/-K/, /-ğ/, /ğ/ < /-k/ ⁸⁹

yoK_aklım “aklım yok” A/11-13

yoğ “yok” B/8-26

/-K/, /-g/ < /-k/ ⁹⁰

görmeK_istâdim “görmek istedim” A/11-25

bağmeK_istemeyoz “bakmak istemiyoruz” A/11-41

/-T/, /-d/ < /-t/ ⁹¹

rahmeT_eylesin “rahmet eylesin” A/3-17

/-K g-/ < /-k g-/

Son sesinde /k/ ünsüzü bulunan bir kelimeyi /g/ ünsüzüyle başlayan bir kelime takip ettiğinde, ilk kelimenin son sesi durumundaki /k/ ünsüzü tonlulaşabilir. Bu ses olayı, görülen geçmiş zaman birinci çokluk şahıs çekimindeki bir fiil ile aynı zaman ve şahıs çekimindeki *gel-* ve *geçir-* fiillerinin birbirini takip ettiği durumda da gerçekleşebilir.

sēriK_gibi_olū “serik gibi olur” A/11-67

çektik_gāt Tik “çektik gittik” A/9-52

çölmeK_altın “çömlek altın” A/12-27

Son Seste Diğer Tonlulaşma Örnekleri

Bölge ağızlarında, seyrek de olsa herhangi bir ses olayına bağlı olmayan tonlulaşma örneklerine rastlanmaktadır.

⁸⁹ krş. *adağ_adamış, vācağ_ōmuş, ağ_oluyu* (Mutlu 2008: 132).

⁹⁰ krş. *bilmezdig_eveli, süremezdig_esgiden, bilezig_istedi* (Mutlu 2008: 134).

⁹¹ krş. *dāmad_olur, mevlid_okunur, avrad_ışı* (Mutlu 2008: 135).

/-ğ/ < /-k/ ⁹²

aylıg “aylık” A/3-50

yokluğ “yokluk” B/21-50

yoK “yok” A/12-45, B/8-26

/-g/ < /-k/

gidemedig “gidemedik” A/15-26

/-z/ < /-s/ ⁹³

herkez “herkes” A/5-110, B/23-5

müğendiz “mühendis” A/19-40

göğüz “göğüs” A/25-43

b) Süreklileşme

. Sızıcılaşma

/-ş/ < /-ç/

Bölge ağızlarında yaygın olan ses değişmelerinden biri de, son sesteki /ç/ ünsüzünün sızıcılaşarak /ş/ sesine dönüşmesidir ⁹⁴.

genş “genç” A/5-45, B/25-17

üş “üç” A/3-27, B/9-55

Bölge ağızlarında, son seste ünsüz değişmesi örneklerine düzenli ve kurallı olmasa da rastlanmaktadır.

⁹² krş. *adaK*, *artıK*, *bıraK*, *bağ*, *boyunduruğ*, *çaKmaK*, *kapadırdıg* (Mutlu 2008: 132).

⁹³ krş. *erkez*, *nüvuz*, *süz*, *otobüz* (Kalay 1998: 41).

⁹⁴ krş. *ğaş*, *babiş*, *hiş*, *üş*, (Mutlu 2008: 183); *kırbaş*, *genşlê* (Kalay 1998:45).

c) Tonsuzlaşma

/-f/ < /-v/⁹⁵

pilaf “pilav” A/10-34

bağlafa “baklava” A/22-23

/-s/ < /-z/⁹⁶

alıyos “alıyoruz” B/13-33

yapmiyos “yapmıyoruz” B/13-33

pişiriyos “pişiriyoruz” B/13-42

d) Dudaklılaşma

/-v/ < /-y/⁹⁷

köv “köy” B/25-24

1.7.3. Ünsüz Benzeşmesi

Diğer Anadolu ağızlarında olduğu gibi bölge ağızlarında da çok yaygın olan ses olaylarından biridir (Caferoğlu 1958: 4-11). Kelime tabanlarındaki komşu ünsüzlerden birinin diğerini kendi boğumlanma noktasına çekmesiyle oluştuğu gibi ki kelimenin ünsüzleri arasında da meydana gelebilmektedir. Ünsüz benzeşmeleri, benzeşmenin yönüne göre ilerleyici ve gerileyici benzeşme olarak iki grupta incelenir.

a) İlerleyici Ünsüz Benzeşmesi

Kelime tabanlarında, eklerle genişleme esnasında veya iki ayrı kelimedede birbirine komşu olan iki ünsüzden birincisinin, ikinci ünsüzünü kendine benzetmesine denir.

⁹⁵ krş. *pi'laf* (Kalay 1998: 43).

⁹⁶ krş. *ğis*, *otus*, *geçemes*, *yaparıs* (Mutlu 2008: 140); *papas*, *parası*, *çerkes* (Kalay 1998:43).

⁹⁷ krş. *köv*, *kövde*, *kövün* (Mutlu 2008: 180); *küve* (Kalay 1998: 45).

Kelime İçinde İlerleyici Ünsüz Benzeşmesi

/-ll-/ < /-ly-/

Bu ses olayı, /l/ ünsüzü önündeki /y/ ünsüzünü kendine benzetmesiyle meydana gelir⁹⁸. Genellikle alınma kelimelerde görülür.

fasille “fasülye” A/6-163, B/8-24

./-mn-/ < /-ml-⁹⁹

Son sesinde /m/ ünsüzü bulunan kelimeye /l/ ünsüzüyle başlayan bir ek geldiğinde, kelime sonundaki /m/ ünsüzü ekin ilk ünsüzünü kendine benzetebilmektedir.

beyimne “beyimle” A/16-43

/-nn-/ < /-nl-/

Son sesinde /n/ ünsüzü bulunan kelimeye /l/ ünsüzüyle başlayan bir ek geldiğinde, kelime sonundaki /n/ ünsüzü çoğu zaman ekin ilk ünsüzünü kendine benzetir¹⁰⁰. Bölge ağızlarındaki en yaygın olan benzeşmedir.

onnar “onlar” A/1-15, B/16-91

günnük “günlük” A/2-6

fidannıkta “fidanlıkta” B/6-45

dinnedi “dinledi” B/2-95

ķayinnā “kayınlıķa” B/9- 59

⁹⁸ krş. *fasille*, *millonu*, *millar* (Mutlu 2008: 172).

⁹⁹ krş. *bobamnar*, *kilimnen*, *gömnēni* (Kalay 1998: 48).

¹⁰⁰ krş. *annaT*, *bennik*, *canni*, *deliğanni*, *fisdannar*, *günnēden*, *günnük*, *īsannā*, *izinni*, *küskünnük*, *nişannandı*, *odunnā*, *samanni*, *şenniknen*, *ünnediK* (Mutlu 2008: 175); *īsannar*, *dermenner*, *osmannıyın*, *deliķanni*, *derinni* (Kalay 1998: 48-49).

/-nn-/ < /-nr-/¹⁰¹

sonna “sonra” B/23-24

/-çç-/ < /-çc-/¹⁰²

iççez “içeceğiz” A/12-47

gêççéz “gececeğiz” A/9-37

İki Kelime Arasında İlerleyici Ünsüz Benzeşmesi

/-n n-/ < /-n l-/

Son sesinde /n/ ünsüzü bulunan bir kelimedenden sonra /l/ ünsüzüyle başlayan bir kelime geldiğinde, /n/ ünsüzü ikinci kelimenin ön sesindeki /l/ ünsüzünü kendine benzetir¹⁰³.

iki_yüz bin nira “iki yüz bin lira” A/25-39

b) Gerileyici Ünsüz Benzeşmesi

Kelime tabanlarında, eklerle genişleme esnasında veya iki ayrı kelimedede birbirine komşu olan ünsüzlerden ikincisinin ilk ünsüzü kendine benzetmesine denir.

Kelime İçinde Gerileyici Ünsüz Benzeşmesi

/-ll-/ < /-rl-/

Geniş zaman ve şimdiki zaman kiplerinin üçüncü çokluk şahıs çekiminde, üçüncü çokluk şahıs ekindeki /l/ ünsüzü zaman ekinin son sesindeki /r/ ünsüzünü kendine benzetir.¹⁰⁴

¹⁰¹ krş. *sonnakısı* (Kalay 1998: 49).

¹⁰² krş. *kaççakmış, aççakmış* (Kalay 1998: 49).

¹⁰³ krş. *milyon_nira, millon_nera* (Mutlu 2008: 178).

¹⁰⁴ krş. *başlalla, yapallar, gidiyollā* (Mutlu 2008: 177-178); *ahllar, çalolla* (Kalay 1998: 50).

arāyollā “arıyorlar” B/23-26

atıyollā “atıyorlar” B/23-33

/-nn-/ < /-yn-/

Üçüncü teklik şahıs iyelik ekinden sonra {+InAn} araç hâli eki eklendiğinde, araç hâli ekinin ilk ünlüsü, önce /y/ sesine sonrasında /n/ ünsüzünün etkisiyle /n/ sesine dönüşür¹⁰⁵.

davarlarınnan “davarlarıyla” A/12-10

ğaynatasınnan “kaynatasıyla” A/16-29

başkasınnā “başkasıyla” B/4-35

kocasınnan “kocasıyla” B/5-44

/-ñğ-/ , /-ñg-/ < /-ng-/ , /-ng-/

Son sesinde /n/ ünsüzü bulunan bir heceye /ğ/ veya /g/ ünsüzüyle başlayan bir hece eklendiğinde, /ğ/ ve /g/ ünsüzleri önündeki /n/ ünsüzü damaklılaşır¹⁰⁶.

bañgē “bankaya” B/6-40

kañğırlı “Kangırlı” A/12-9

/-ss-/ < /-zs-/

Olumsuz geniş zamanın ikinci teklik şahıs çekimi ile şart birleşik zaman çekiminde, şart ve şahıs eklerindeki /s/ ünsüzünün zaman ekinin son sesindeki /z/ ünsüzünü kendine benzettiği tespit edilmiştir¹⁰⁷.

bilmessiniz “bilmezsiniz” A/3-14

ğóymassan “koymazsan” A/11-18

bilméssen “bilmezsen” B/5-24

oturmassam “oturmazsam” B/6-19

¹⁰⁵ krş. *emrinnen*, *ğıyāvetinnen* (Mutlu 2008: 176-177).

¹⁰⁶ krş. *añğaraya*, *deñgini*, *yañğın*, *zeñgin*, *bañgiye* (Mutlu 2008: 173).

¹⁰⁷ krş. *yüssüz*, *assa*, *ğıssağ* (Mutlu 2008: 178); *inanmassın*, *bilmesse*, *ğıtmessen* (Kalay 1998: 51).

İki Kelime Arasında Gerileyici Ünsüz Benzeşmesi

/-b b-/ < /-p b-/

dolub boşalıyo “dolup boşalıyor” A/21-14

/-ñ g-/ < /-n g-/

Son sesinde /n/ ünsüzü bulunan bir kelimedenden sonra /g/ ünsüzüyle başlayan bir kelime geldiğinde ikinci kelimenin ön sesindeki /g/ ünsüzünün ilk kelimenin son sesi durumundaki /n/ ünsüzünü genizsi /n/ ünsüzüne dönüştürdüğü tespit edilmiştir¹⁰⁸.

çağırsañ gelmesin “çağırsam gelmezsin” A/14-47

bakıyoñ gene “bakıyorum gene” A/16-57

1.7.4. Ünsüz Düşmesi

Bölge ağızlarında rastlanan ses olaylarından biri de Türkiye Türkçesinde olduğu gibi ünsüz düşmesidir. Bu ses olayı daha çok son ses durumundaki ünsüzlerde görülür. Ancak kapalı hece sonundaki iç ses ünsüzleri de çoğu zaman düşmekte ve önlerindeki ünlülerin uzun telaffuz edilmesine neden olmaktadır.

a) İlk Seste Ünsüz Düşmesi

Bölge ağızlarında ilk seste ünsüz düşmesi, /y/ ve /h/ ünsüzlerinde karşımıza çıkmaktadır. Diğer lehçe ve ağızlarda bu ünsüzlerin korunduğu, bu sebeple söz konusu ünsüzlerin türeme mi yoksa düşme mi oldukları konusunda dikkatli davranılması gerektiği *Ünsüz Türemesi* bahsinde konu edinilmişti. Burada, diğer lehçe ve ağızlarda korunduğu hâlde çalışma bölgemizdeki örneklerde düşmüş olan ünsüzler ele alınmıştır.

¹⁰⁸ krş. *گویۇن_گۇزۇ، اون_گۈندە، دون_گەیلەدی* (Mutlu 2008: 179).

Akıcı Ünsüzlerin Düşmesi

/ø-/ < /y-/

Bölge ağızlarında ilk seste görülen ünsüz düşmelerinden biri /y/ düşmesidir. İlk hecesinde düz dar ünlü bulunan kelimelerin ön sesindeki sözkonusu ünsüz, bazen düşmektedir.¹⁰⁹

ingemiz “yengemiz” B/17-61

etēr “yeter” B/4-8

Sızıcı Ünsüzlerin Düşmesi

/ø-/ < /h-/

/h/ ünsüzü, açıklık bakımından ünlülere en yakın ünsüzlerden biridir. Özellikle alınma kelimelerde ön ses durumundaki /h/ ünsüzü bazen düşer¹¹⁰. Ancak, bazı kelimelerde aslı ses olan ön sesteki /h/ ünsüzü bazı kelimelerde de türeme ses olabilir. Bu sebeple ön sesinde bu ünsüzün bulunduğu kelimelere dikkatli yaklaşmak gerekir (Gülsevin 2005c: 210-211).

emen “hemen” B/18-52

anım “hanım” B/16-21

ārkes “herkes” B/25-20

ayırlı “hayırlı” B/8-62

arman “harman” B/13-25

b) İç Seste Ünsüz Düşmesi

İç seste ünsüz düşmesi, Anadolu ağızlarının yaygın ses olaylarından biridir (Korkmaz 1994a: 77). Kapalı hecenin son sesi durumundaki akıcı ünsüzler ve iki ünlü arasındaki bazı sızıcı ünsüzler genellikle düşme eğilimindedir. Bu ses olayının etkisiyle, düşen ünsüzden bir önceki ünlüler bazen uzun telaffuz edilir.

¹⁰⁹ krş. *inge*, *ukarı*, *etē*, *etişti* (Kalay 1998: 52).

¹¹⁰ krş. *bir_afta*, *ğış_azırlı*, *öseyin* (Mutlu 2008: 141); *atırlayam*, *angi*, *avta*, *üseyin*, *ekim* (Kalay 1998: 52).

Akıcı Ünsüzlerin Düşmesi

Bölge ağızlarında sık görülen ses olaylarından biri de iç seste kapalı hecenin son sesi durumundaki akıcı ünsüzlerin düşmesidir.

/-ø-/ < /-l-/

İç seste /l/ ünsüzü düşmesi, diğer ünsüz düşmelerine göre bölge ağızlarında sık görülen ses düşmelerinden biridir¹¹¹.

bēki “belki” A/16-4, B/17-13

iyī_ōsun “iyi olsun” B/5-10

gāḳamiyo “kalkamıyor” A/21-25

gēsīn “gelsin” A/2-43, B/17-20

/-ø-/ < /-n-/

Bölge ağızlarında iç seste /n/ ünsüzü düşmesi, diğer iç ses düşmelerine nispeten daha az görülür¹¹².

īsan “insan” A/1-63, B/18-43

işallah “inşallah” A/14-3

/-ø-/ < /-ñ-/

İç seste /ñ/ ünsüzü düşmesi, bölge ağızlarında çok az görülen ses olaylarından biridir¹¹³.

sōra (<soñra) “sonra” A/26-75

/-ø-/ < /-r-/

¹¹¹ krş. *āmadım, āsam, gāsīñ, gāmadım, gāḳ, gāḳarız, ḳaḳdı, ōduñ* (Mutlu 2008: 148); *beki, osun, anadın mı* (Kalay 1998: 53).

¹¹² krş. *gārafīl, geşlerimiz, īsan* (Mutlu 2008: 149); *işalla, īsan, sōra* (Kalay 1998: 53)

¹¹³ krş. *gızıḳılā, sōra* (Mutlu 2008: 149).

Bölge ağızlarında iç seste en yaygın olan ses düşmesi /r/ ünsüzünün düşmesidir¹¹⁴.

sona “sonra” A/1-58, B/5-71

gōdük “gördük” B/1-26

vādık “vardık, ulaştık” A/16-48

vādı “vardı” A/18-85, B/21-81

yuḳāda “yukarıda” B/9-59

/-ø-/ < /-y-/

İç seste /y/ ünsüzü düşmesi, nispeten sık görülen ses düşmesidir. Kapalı hecenin son sesi durumundaki ve iki ünlü arasındaki /y/ ünsüzleri düşme eğilimindedir¹¹⁵.

hernēse “herneyse” B/6-52

bōle “böyle” A/4-101, B/11-96

ḡāri “gayrı, artık” A/13-14, B/7-9

āşe “Ayşe” B/5-23

zētınburnu “Zeytinburnu” A/25-43

Türkçede ünlü ile biten bir kelimedenden sonra ek fiilin çekimli şekilleri geldiğinde ek fiil ünlüsü genellikle /y/ sesine dönüşür. Böge ağızlarında çoğu zaman korunan bu /y/ ünsüzü bazen düşmektedir.

on beş yaşında mıydın “on beş yaşında mıydım” A/4-107

bi_arada mıydın hep “Hep bir arada mıydınız?” B/18-48

bi_görsēdin “bir görseydin” B/24-39

¹¹⁴ krş. *bayramlādan, āḳasından, çōzēdik, biçēdik, ḡabarıdı, savırıdıḲ* (Mutlu 2008: 149-150); *vāsa, otumā, idēsin, götūdū* (Kalay 1998: 53).

¹¹⁵ krş. *bōle, ōle, ḡāri, zētiniñ* (Mutlu 2008: 151-152); *öle, nese, tūlü, sirekti* (Kalay 1998: 54)

Sızıcı Ünsüzlerin Düşmesi

/-ø-/ < /-f-/

İç seste /f/ ünsüzü düşmesi, az rastlanan ünsüz düşmelerinden biridir. Kapalı hecenin son sesi durumundaki /f/ ünsüzü bazen düşer¹¹⁶.

yūķū “yufka” A/22-12

/-ø-/ < /-ğ-/

Lâpseki ağızlarında iç seste /ğ/ ünsüzü düşmesi, sık görülen ses düşmelerinden biridir. Genellikle iki ünlü arasındaki /ğ/ ünsüzlerinde görülen bu ses düşmesi, kelimedede bazen ikiz ünlü oluşturur bazen de ikiz ünlüleri birleşerek uzun ünlü hâline getirir. Kapalı hecenin son sesi durumundaki /ğ/ ünsüzlerinin de düştüğü durumlar bölge ağızlarında mevcuttur¹¹⁷.

dōru dūrūs “doğru dürüst” B/17-76

sıncék “sığınacak” A/26-71

ōraşmā “uğraşmaya” A/14-25

suuķ “soğuk” B/2-83

ālaşırlādı “ağlaşırlardı” A/25-85

¹¹⁶ krş. *ōkeynen, yuķa* (Mutlu 2008: 145).

¹¹⁷ krş. *ālarķana, āırmış, āzındā, bālardıĶ, ōlu, ōlan* (Mutlu 2008: 145-146); *ōlen, ālaycak, dālı* (Kalay 1998: 53).

/-ø-/ < /-h-/

İç seste /h/ ünsüzü düşmesi diğer iç ses düşmelerine göre sık görülen ses olaylarından biridir. Söz konusu ünsüz, iç seste hem kapalı hecenin son sesi durumundayken hem de ikinci hecenin ön sesi durumundayken düşebilir¹¹⁸.

sabāle “sabahleyin” A/2-21, B/16-57

tarana “tarhana” A/6-140

tātē “tahtaya” A/3-37

māmut “Mahmut” B/14-20

silāları “silahları” B/25-25

/-ø-/ < /-v-/

Bölge ağızlarında iç seste /v/ ünsüzü düşmesi az görülen ünsüz düşmelerinden biridir. Kapalı hecenin son sesi durumunda düşebileceği gibi iki ünlü arasındaki /v/ ünsüzü de düşebilir¹¹⁹.

sēmīyom “sevmiyorum” A/6-112

Süreksiz Ünsüzlerin Düşmesi

/-ø-/ < (/ğ-/ < /-ğ-/ < /-g-/ < /-k-/ < /-k-/

Bölge ağızlarında iç seste /k/ ünsüzü düşmesi, az görülen ses düşmelerinden biridir. Kapalı hecenin son sesi durumundaki /k/ ünsüzü, bazı kelimelerde düşme eğilimindedir¹²⁰. Bu ses değişikliğinde /k/ ve /k/ ünsüzleri önce tonlular ve /ğ/ ve /g/ ünsüzlerine, sonra da süreklileşerek /ğ/ ünsüzüne dönüşür. Ancak kapalı hecenin son sesi durumundaki /ğ/ ünsüzü de düşerek önündeki ünlünün uzun telaffuz edilmesine neden olur.

bāşam “bu akşam” A/3-81

eşēlen “eşekle” A/26-64

¹¹⁸ krş. *cepesi*, *āmet* (Mutlu 2008: 143, 147); *pelivan*, *taranayı*, *oran*, *ferat* (Kalay 1998: 53)

¹¹⁹ krş. *sēmīş*, *sēmēm* (Mutlu 2008: 150). *hayannān* (Kalay 1998: 54)

¹²⁰ krş. *āşam*, *ēsik*, *ēşimtili* (Mutlu 2008: 148). *ūsüz*, *bırāmadı* (Kalay 1998: 53)

ēsik “eksik” A/26-84

ūsüz “öksüz” B/2-102

c) Son Seste Ünsüz Düşmesi

Son seste ünsüz düşmesi; Batı Anadolu ağızlarının yaygın, aynı zamanda ön ses ve iç ses ünsüz düşmelerine nazaran daha düzenli ve sistemli olan ses olaylarından biridir. Kapalı hecenin son sesi durumundaki akıcı ünsüzlerle aynı durumdaki bazı sızıcı ünsüzler çoğunlukla düşer ve bu ses olayının etkisiyle, düşen ünsüzden önceki ünlüler uzun telaffuz edilebilir.

Akıcı Ünsüzlerin Düşmesi

/-ø/ < /-l/

Bölge ağızlarında son seste /l/ ünsüzü düşmesi, nispeten seyrek görülen ses düşmelerinden biridir¹²¹.

nası “nasıl” A/25-36, B/17-6

güzē “güzel” A/21-3

gē “gel” A/6-36

*/-ø/ < /-n/*¹²²

file “falan” A/7-18, B/4-4

zatā “zaten” A11/41

/-ø/ < /-r/

Bölge ağızlarında son seste en yaygın olan ünsüz düşmesidir¹²³. Bu ses olayı, özellikle yörük köylerinde yaygındır (Korkmaz 1994a: 78).

¹²¹ krş. *nası* (Mutlu 2008: 152); *nası* (Kalay 1998: 55).

¹²² krş. *zate* (Kalay 1998: 55).

¹²³ krş. *alır-la, gel-i, vā, bir-ē, bozā, dutā* (Mutlu 2008: 153-154); *vā, kaç-dā, bi, get-i, oğ-yu, gā-barı* (Kalay 1998:55).

berabā “beraber” A/18-89
çıkā “çıkar” A/23-36
otu ure “otur oraya” A/21-26
onnā “onlar” A/11-28, B/25-12
ğadda “kadar” B/18-27

/-ø/ < /-y/

Bölge ağızlarında son seste /y/ ünsüzü düşmesi karşılaşılan ses olaylarından biridir¹²⁴.

ko “koy” A/23-15
kōdeydim “köydeydim” A/11-15
hiçbi_şe “hiçbir şey” A/20-11

Sızıcı Ünsüzlerin Düşmesi

/-ø/ < /-ğ/

Bölge ağızlarında seste /ğ/ ünsüzü düşmesi nispeten sık görülen ses olaylarından biridir¹²⁵.

sā “sağ (yön)” A/1-53
babannēnlē, sā di mi “Babaannenler sağ değil mi?” A/6-55
téréyā “tereyağ” B/15-50

/-ø/ < /-h/

Bölge ağızlarında seste /h/ ünsüzü düşmesi sık görülen ses olaylarından biridir.¹²⁶

sabā “sabah” A/2-18, B/18-104
allā “Allah” A/5-64, B/11-102
maşşalla “maşallah” A/25-88, B/16-54

¹²⁴ krş. *ğo*, *kō*, *şī*, *herşī* (Mutlu 2008: 154); *ko* (Kalay 1998:55).

¹²⁵ krş. *bā*, *dā*, *sā* (Mutlu 2008: 152-153).

¹²⁶ krş. *saba*, *siyā*, *alla*, *maşalla*, *işalla* (Kalay 1998:54).

Süreksiz Ünsüzlerin Düşmesi

Bölge ağızlarında son seste süreksiz ünsüz düşmesi çok az karşılaştığımız ses olaylarından biridir.

/-ø/ < /-p/

muatta_olcâniz “muhatap olacaksınız” A/26-7

/-ø/ < /-t/¹²⁷

üs_baş “üst baş, kıyafet” A/4-131

çif_sürcem “çift süreceğim” B/4-44

dürüs “dürüst” B/17-76

1.7.5. Ünsüz İkizleşmesi

Bölge ağızlarında çok rastlanmayan ses değişmelerinden biri olan ünsüz ikizleşmesi genellikle vurgulu söylemeden kaynaklanmaktadır.

/-dd-/ < /-d-/

bu ğadda “bu kadar” B/18-27

/-kk-/ < /-k-/¹²⁸

sakkın “sakın” B/2-119

/-ll-/ < /-l-/¹²⁹

billiyom “biliyorum” A/6-38

şeftallileri “şeftalileri” B/6-34

¹²⁷ krş. *aPdes* (Mutlu 2008: 145); *aptez, üs, serbes, apandis* (Kalay 1998:55).

¹²⁸ krş. *sakka (51), dağka* (Mutlu 2008: 199).

¹²⁹ krş. *hilleye, çillesi* (Mutlu 2008: 199).

/-mm-/ < /-m-/¹³⁰

amma “ama” A/26-70, B/19-3

emme “ama” A/18-87

/-ss-/ < /-s-/¹³¹

pirassa “pırasa” B/15-56

/-şş-/ < /-ş-/¹³²

aşşa “aşağı” A/10-25

yaşşar “yaşar” B/5-98

maşşalla “maşallah” A/25-88, B/16-54

/-tt-/ < /-t-/¹³³

ottuz “otuz” B/22-86

/-yy-/ < /-y-/¹³⁴

aliyye “Aliye” A/5-63

okuyyo “okuyor” A/6-64

binemāyyo “binemiyor” A/22-4

1.7.6. Ünsüz Tekleşmesi

Bölge ağızlarında az görülen ses olaylarından biridir. Genellikle alınma kelimelerdeki ikiz ünsüzlerden birinin erimesi sonucunda meydana gelir¹³⁵:

¹³⁰ krş. *amman* (Kalay 1998: 51).

¹³¹ krş. *ğalmıssık, ğaybetmissik, bilememissim* (Mutlu 2008: 199).

¹³² krş. *aşşā, eşşek, yaşşāyorus* (Mutlu 2008: 199); *maşşalla* (Kalay 1998: 51).

¹³³ krş. *zattu, zatti* (Mutlu 2008: 199); *gettin* (Kalay 1998: 52)..

¹³⁴ krş. *deyyiñ* (Mutlu 2008: 199).

¹³⁵ krş. *evele, eveliyati, ğuveTli, ğuva’li, ğuvatlı, haka, hakımız, sünet* (Mutlu 2008: 170-171); *evel, kuvetine, müdet, idia* (Kalay 1998: 51).

evel “önce” A/18-24, B/21-35

ānadın mı “Anladın mı?” A/25-41

1.7.7. Hece Kaynaşması (Contraction)

Bölge ağızlarındaki yaygın olarak karşımıza çıkan ses olaylarından biri de hece kaynaşmasıdır. Komşu hecelerden ikincisinde bulunan /ğ/, /y/, /h/ gibi akıcı ve sızıcı ünsüzlerin erimesi ve yan yana gelen iki ünlünün birleşmesiyle hece kaynaşması meydana gelir (Korkmaz 1994a: 81; Karahan 1996: 132). Bu ses olayı sonrasında yan yana gelen ünlüler, birleşerek genellikle uzun ünlüye dönüşür¹³⁶.

sancāñī “salıncağını” A/1-90

ğāktī “kalktığı” A/6-101

bayā “bayağı” A/27-79, B/11-96

nēde “nerede” A/24-37

pāsı “parası” B/1-33

görmōn “Görmüyor musun?” B/4-22

rātına edeméyana “rahatını edemiyorum” B/21-7

kapēm “kapayım” A/2-10

dérmen “değirmen” B/13-52

ķorduķ “koyardık” B/19-22

burdes “buradayız” B/15-74

1.7.8. Ünsüzlerde Yer Değiştirme (Metathesis)

Ünsüzlerin yer değiştirmesi, bölge ağızlarında çok görülen bir ses olayı değildir.¹³⁷

gölmek “gömlek” A/3-23

çölmek “çömlek” A/12-27

ceyranımı “ceryan, elektirik” A/1-24

salıñacı “salıncağı” B/19-44

¹³⁶ krş. *bōn, ayānda, çekirdēni, bildīm, oķumuşlūm, ocā, yemē* (Mutlu 2008: 155-156); *oturōrsun, ykīm, giţēz, korlar, onçi, fatmenge* (Kalay 1998: 56).

¹³⁷ krş. *gölmek, yanlıs, irbik, hadiyin, kanıvuz, devrişe* (Kalay 1998: 58).

2. ŞEKİL BİLGİSİ

2.1. İsimler

Dünyadaki bütün canlılar, varlık ve hareketleri algılar ancak sadece insanoğlu *dil yeteneği* sayesinde, algıladığı varlık ve hareketleri, sesler aracılığıyla *dil dünyası* diyebileceğimiz ortak hafızaya kaydeder. İşte dil dünyasına kaydedilen varlıkları kodlamak amacıyla meydana getirdiğimiz ses dizgelerine isim, hareketleri kodlamak amacıyla oluşturduğumuz ses dizgelerine de fiil denmektedir. (Ergin 1993: 103).

Yapıları bakımından isimler üç grupta değerlendirilir: *Kök, isim gövdesi ve birleşik isim*. Dil tarihinin en eski döneminden itibaren var olan ve kökenini tespit edemediğimiz ses dizgelerine *kök* adı verilir. Bu ses dizgelerine belirli ses birlikleri eklemek suretiyle oluşturulan ve yeni bir varlığı karşılamak üzere kullanılan ses dizgelerine *türemiş isim* veya *isim gövdesi* denir (Ergin 1993: 138). İki ayrı varlık veya hareket için kullanılan farklı ses dizgelerinin birleştirilmesi ile yeni bir kavramı karşılamak üzere oluşturulan ses dizgelerine de *birleşik isim* adı verilir (Ergin 1993: 363-364).

İsimler, dilin kullanımıyla ilgili olarak cümle diye adlandırılan düzlemde görev itibarıyla *ad, sıfat, zarf* veya *zamir* gibi adlar almışlardır (Ergin 1993: 206). Bir ismin *sıfat, zarf* veya *zamir* gibi görevle görevlendirilmesi, onun isim olduğu gerçeğini hiçbir zaman değiştirmez.

2.1.1. Adlar

Adlar, *dış dünyadaki canlı cansız tüm varlıkları; insan tasavvurundaki ve iç dünyasındaki somut ve soyut her kavramı karşılayan kelimelerdir* (Korkmaz 2003a: 195). Bu türdeki kelimeler, yapıları, taşıdıkları nitelikler ve kullanım özellikleri bakımından çeşitli şekillerde sınıflara ayrılır. Yani *ad, sıfat, zamir, zarf* gibi terimler, aslında *isim* adı verilen kelime türünün çeşitli görev adlarıdır. Gramer kitaplarında *isim* ve *ad* terimlerinin çoğu zaman birbiri yerine kullanıldığı isimlerin görevleriyle ilgili olan *sıfat, zamir* ve *zarf* gibi terimlerin de ayrı kelime türü sayıldığı görülmektedir. Bazı gramer kitaplarında da *sıfat, zarf, zamir* gibi terimler, *isim soylu kelimeler (=ad soylu sözcükler)* genel başlığı altında incelenmiş böylece aslında bunların da isim oldukları dile getirilmiştir. Bu çalışmada, ad, sıfat, zamir ve zarf gibi görevle ilgili terimleri *İsimler* başlığı

altında değerlendirmeyi uygun bulduk. *İsim* terimi, farklı kelime türü olarak algılanmalarına rağmen temel nitelikleri ve dil dünyasındaki durumları aynı olan ad, sıfat, zamir ve zarf terimlerini kapsayıcı genel bir terim olarak kullanılmaktadır. *Ad* terimi de herhangi bir varlık veya kavramın dil dünyasında karşılığı olan; varlık veya kavramı adlandırmaya ve onu diğer varlık ve kavramlardan ayırmaya yarayan bir görev adı olarak kabul edilmiştir. Adların, bölge ağızlarındaki kullanımları ve durumları Türkiye Türkçesi yazı dili ve ağızlarında olduğundan genel olarak çok farklı değildir. Bölge ağızlarında, yazı dili ve ağızlarda kullanılan kelimelerin bazı ses değişikliklerine uğramış şekilleri kullanılmaktadır.

2.1.2. Sıfatlar

İsimlerin cümlede üstlendikleri görevler itibariyle *ad*, *sıfat*, *zarf* veya *zamir* gibi adlar aldıkları *İsimler* bölümünde dile getirilmişti ve isimlerin *sıfat*, *zarf* veya *zamir* gibi görevle ilgili adlar alması, onun aslında isim olduğuna gerçeğini değiştirmeyeceği belirtilmişti. Bu açıdan bakıldığında, sıfat diye adlandırılan kelimeler de aslında vasıf ve belirtme isimleridir, denilebilir. Nesnelere vasıflandırma veya belirtme yoluyla karşılayan sıfatlar, varlıkların herhangi bir vasfına veya belirtisine işaret eden vasıf isimleridir. Tek başlarına herhangi bir vasfın ismi durumunda oldukları hâlde başka bir ismin herhangi bir vasıf veya belirtisine işaret ettikleri zaman sıfat olurlar. (Ergin 1993: 232).

Tek başına kullanıldıklarında herhangi bir vasfın ismi olan bu kelimeler, başka bir ismi nitelediklerinde sıfat diye adlandırıldığına göre aynı şartta tabi olan diğer isimler de sıfat gibi kullanılabilirler. Ancak, dikkat edilmelidir ki isim türündeki her kelimenin sıfat olarak kullanılabilme derecesi birbirinden farklı olabileceği gibi herhangi bir vasıf ifadesi taşımayan özel isimler ve soyut isimlerin de sıfat olarak kullanılabilme derecesini göstermez. (Ergin 1993: 233).

Sıfatlar, isim türündeki sözcüğün ifade ettiği varlıkları ya kendisiyle ilgili olan iç vasıfları yönünden ya da kendi bünyesiyle ilgili olmayan dış vasıfları yönünden nitelendiren kelimelerdir. Varlığın kendisiyle ilgili olan vasıflarını ifade eden sıfatlara *niteleme vasıflandırma sıfatları*, varlığın kendisine ait olmayan dış vasıflarını ifade eden sıfatlara *belirtme sıfatları* denir (Ergin 1993: 234).

Sıfatların bölge ağızlarındaki kullanımı, yazı dilindeki şekillerinden çok farklı değildir. Bölge ağızında sıfat olarak kullanılan kelimeler, bazı ses değişikliklerine uğramaları ya da daha eski şekillerini korumaları itibariyle yazı dilindeki şekillerinden farklılık gösterebilmektedirler.

2.1.2.1. Niteleme Sıfatları

Niteleme sıfatları, varlıkların kendi bünyelerinde taşıdıkları aslı vasıfları belirten kelimelerdir. Varlık veya nesnelerin yapı, biçim, renk, boy, ağırlık gibi özelliklerini gösteren bu sıfatlar, varlığın farklı yönlerine işaret etmiş olsalar da fonksiyonları bakımından bir bütündürler. Ancak, bu türdeki sıfatları yapıları ve anlamları itibariyle ikiye ayırmak gerekir. Varlığın nesne vasfına işaret eden sıfatlar, aslen isim olan ve tek başlarına kalıcı isim olarak da kullanılan kelimelerdir. Varlığın hareket yönünü işaret eden sıfatlar ise herhangi bir fiil tabanından türeyen geçici isimler, yani sıfat-fiil dediğimiz kelimelerdir (Ergin 1993: 234-235).

Bölge ağızında kullanılan niteleme sıfatları, bazı ses değişiklikleri dışında yazı dilindeki şekilleriyle benzerlik teşkil etmektedir. Bölge ağızlarında tespit edilen niteleme sıfatlarından bazıları şunlardır: ¹³⁸

temiz, yeni urbalāmızla “temiz, yeni giysilerimizle” A/1-102

küllü su A/2-45

tari yerledān “tarihi yerlerden” A/13-34

dağdağı mezarlık A/21-12

āppacıq duvār A/27-30

uzun_ömür B/2-26

zēngin_İsannar “zengin insanlar” B/2-60

mavi hırkañamız B/4-106

çok fenā köpekler B/11-119

éski pabiç “eski pabuç” B/27-10

¹³⁸ krş. *gözelcecik, orta alli, sār āmet, hoj, İri, seroş* (Kalay 1998: 73).

2.1.2.2. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları, varlığın kendi bünyesi dışındaki bir vafına işaret eder ya da varlık veya nesneyi çeşitli bakımlardan belirgin hâle getirir. Nesnelere, ya yerlerine işaret etmek ya da sayıyla ilgili durumları suretiyle belirgin hâle gelebilirler. Bazen soru kelimeleriyle durumlarına işaret edebileceğimiz gibi bazen de belirsiz bir şekilde ifade edebiliriz. Dolayısıyla belirtme sıfatlarını, nesnelere belirtme şekillerine göre *sayı sıfatları*, *işaret sıfatları*, *belirsizlik sıfatları*, ve *soru sıfatları* olmak üzere dört gruba ayırmak mümkündür (Ergin 1993: 235).

a) İşaret Sıfatları

Nesnelere yerlerini işaret etmek suretiyle belirten kelimelere işaret sıfatı denir. Herhangi bir ismin önüne gelerek onu belirli hâle getirdiklerinde işaret sıfatı görevini üstlenen bu kelimeler aslında işaret zamiri olan kelimelerdir. (Ergin 1993: 235). Türkiye Türkçesi yazı dilinde yalnızca teklik şekilleriyle kullanılan *bu*, *şu*, *o* işaret sıfatları Bölge ağzında bazı ses değişikliklerine uğramıştır.

u zaman “o zaman” A/6-45

ó zaman B/25-31

bu evi A/16-25

u sıra “o sırada” A/18-39

bu sene B/18-96

bi_şu çēvrē_kōylere A/26-55

şu karşıki evler B/1-80

bu yara B/11-15

şu evkē B/17-65

şu köprüde B/26-9

b) Sayı Sıfatları

Nesneleri, sayılarını göstermek suretiyle belirten kelimelerdir. Aslında sayı isimleridirler ancak isimlerin önüne geldiklerinde onları belirgin hâle getiren birer sıfat olurlar. İfade ettikleri anlama göre nesneyi adet, topluluk, üleştirme, parça veya sıra olarak belirtirler (Ergin 1993: 237).

Bölge ağızlarında da yazı dilindeki sayı sıfatları kullanılmaktadır. Ancak, bu kelimelerde *bi* < *bir*, *üş* < *üç*, *birē* < *birer*, *birā* < *birer* örneklerinde olduğu gibi ses olaylarına bağlı bazı değişiklikler meydana gelmektedir.

Asıl Sayı Sıfatları

Nesnelerin sayısını gösteren sıfatlardır. Asıl sayı isimleri bunlardır ve diğer sayı sıfatları da bunlardan türetilmiştir. Bu sayı isimleri, tek kelime hâlinde olabileceği gibi sıfat tamlaması veya birden fazla sayı isminden oluşan sayı grubu şeklinde de meydana gelebilirler (Ergin 1993: 237).

dört senedir A/1-36

bêş vakit namaz A/14-19

üş tanē ğurban “üç tane kurban” A/15-39

on lira A/25-31

beş_on kökçāz “beş on kökçeğiz” B/1-63

kırk_altı yaşındadı “kırk altı yaşındaydı” B/2-69

yirmi_dokuz_ekimi B/6-57

bi_oğlan çocūm “bir oğlan çocuğum” B/11-64

sekiz_aydır B/17-11

yedi kişi B/21-48

bi_misir “bir mısır” B/22-82

Sıralama Sayı Sıfatları

Nesnelerin derecelerini gösteren sayı sıfatlarıdır. Asıl sayı isimlerine {-ncI} ekinin gelmesiyle türetilen bu sıfatlar, nesnelerin adedini değil herhangi bir sıralama esnasındaki derecelerini anlatır. (Ergin 1993: 238).

birinci ğiyāmet “birinci kıyamet” A/21-18

ikinci horozda A/2-9

ikinci goca “ikinci eş” A/8-51
üçüncü sınıfta A/1-18
dördüncü kıtada A/6-80
yedinci gicesi “yedinci gecesi” B/8-17
üçüncü gün B/11-61
on_ikinci sene “on ikinci sene” B/14-17

Üleştirme Sayı Sıfatları

Paylaştırma, dağıtma, bölme ifade eden sıfatlardır. Nesnelere sayısını bölük bölük gösteren sayı sıfatlarıdır. Asıl sayı isimlerinden {-Ar} ekiyle türetilmiş olan bu sıfatlar, nesnelere birden fazla kişi veya varlığa eşit sayıda paylaştırıldığını belirtirler (Ergin 1993: 238).

birē tēnē saķız “birer tane sakız” A/2-26
birā tānecik “birer tanecik” A/4-33
beşē onā getiriyōñ “beşer onar (odun) getiriyoruz” A/15-56
beşē yaş “beşer yaş” A/19-41
birē şişe “birer şişe” B/1-90
yüzēr milyon B/4-87
birē ölu “birer oğlu” B/17-66

c) Soru Sıfatları

Nesnelere soru yoluyla belirten sıfatlardır. Türkiye Türkçesinde *kaç, hangi, ne, neredeki* kelimeleri ile *ne* sıfatının edatlarla genişlemesi sonucunda oluşan *ne kadar, ne gibi* yapılar yine *ne* sıfatının *asıl* kelimesiyle birleşmesi ve kalıplaşması sonucunda oluşan *nasıl* kelimesi soru sıfatı olarak kullanılmaktadır. (Ergin 1993: 240-241).

Bölge ağızlarındaki soru sıfatları da yazı dilindeki kullanıldığından çok farklı değildir. Yukarıda belirtilen soru sıfatları, bölge ağızlarında bazı ses değişikliklerine uğramış şekilleriyle kullanılmaktadır.

kaç senedir A/5-48
ne lüzum vā “ne lüzumu var” A/14-25
hangī köyden “hangi köyden” B/5-30

kaç para A/25-33, B/17-30

hangi kanaldadı “hangi kanaldaydı” B/1-108

d) Belirsizlik Sıfatları

Nesnelerin bilhassa sayılarını, miktarlarını, dış özelliklerini belirsiz olarak ifade eden sıfatlardır. Türkiye Türkçesinde *az, çok, bir* gibi yalın kelimeler; *bütün, başka, kimi, çoğu, nice, şimdiki, falanca, filanca, öteki, beriki*, gibi çekim eklerinin kalıplaşmasıyla oluşmuş kelimeler; kelime grubu yapısından kalıplaşmış *öbür, herkes, birkaç, birçok, her bir, herhangi, herhangi bir*, gibi kelimeler; *bazı, her, fazla, falan, filan*, gibi alıntı kelimeler belirsizlik sıfatı olarak kullanılmaktadır (Ergin 1993: 241-244).¹³⁹

her kövden A/16-61

biraz tarana A/6-140

bütün_ışçı “bütün işçiyi” A/25-94

birkaç tane B/11-39

her yer B/18-81

köyün_öte başına “köyün diğer tarafı” B/25-11

bikaç_şé B/21-34

2.1.3. Zarflar

İsimlerin cümlede üstlendikleri görevler itibariyle *ad, sıfat, zarf* veya *zamir* gibi adlar aldıkları *İsimler* bölümünde belirtilmiş ve isimlerin *sıfat, zarf* veya *zamir* gibi görevle ilgili adlar alması, onun aslında isim olduğu gerçeğini değiştirmeyeceği ifade edilmişti. Bu açıdan bakıldığında, zarf olarak nitelendirilen kelimeler de aslında zaman, yer, hâl ve miktar isimleri olmaktadır. Bir sıfatı, bir fiili ya da başka bir zarfı çeşitli yönlerden niteleyen isimlere zarf denir. Zarflar, sıfatların veya başka zarfların anlamlarını değiştirmekle beraber daha çok fiilin bildirdiği hareketi zaman, yer, yön, miktar, durum veya soru gibi yönleriyle nitelerler. Görevleri itibariyle bir bakıma isimlerin önündeki sıfatlara benzerler (Ergin 1993: 244).

¹³⁹ Krş. *bi kaç sene, ic bişey, falan dereye, er gün* (Kalay 1998: 74).

Zarflar da sıfatlar gibi isim cinsinden kelimelerdir ve özel isimler ve soyut isimler haricindeki bütün isimler zarf görevi üstlenebilir (Ergin 1993: 245).

Bölge ağızlarında kullanılan zarflar, bazı ses değişiklikleri dışında yazı dilindeki şekilleriyle kullanılmaktadır.

2.1.3.1. Yer ve Yön Zarfları

Fiilleri yer veya yön bakımından niteleyen yer isimleri olan bu zarflar anlamlarındaki yön ifadesi sebebiyle fiildeki hareketin istikametini gösterirler. Çoğunlukla yön ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuşlardır (Ergin 1993: 246).

Yer yön zarfları, bölge ağızlarında bazı ses değişiklikleri dışında yazı dilindeki şekilleriyle kullanılmaktadır.¹⁴⁰

öte gidiyiñ, beri gidiyoñ A/15-38

“Öte[ye] gidiyorum, beri[ye] gidiyorum.”

hergün aşā iniyoz dedīn gibi B/1-65

Dediğin gibi hergün aşağıya iniyoruz.

koçaveliyin_ altına, sulucayın, kemikliyin_öte yanında hani şī var şindi tavuğ şeyi ta uraya bile gittim ben_ işe B/2-51

“Kocaveli Köyü’nün altına, Suluca Köyü’ne ve Kemiklialan Köyü’nün öte[ki]_yanında (bulunan) tavuk şeyine (çiftliğine) ta oraya bile işe (çalışmaya) gittim.

hemen şu sırtın üstçäzinde, şurda, şu tepenin hemen iler yanında urda, burayı konmayın, burasını tarif_ etmiş gavur B/9-44

Gavur; hemen şu tepenin üstünde, şurada, şu tepenin ileri yanında, orada (bir yer var), (siz oraya yerleşin) buraya yerleşmeyin (diyerek), burayı tarif etmiş.

¹⁴⁰ krş. *aşā, okarı, içeri, öte* (Kalay 1998: 75).

2.1.3.2. Zaman Zarfları

Fiilin bildirdiği hareketi zaman bakımından niteleyen bu zarflar aslında zaman isimleridir. Türkiye Türkçesinde *er, geç, dün* gibi yalın hâldeki kelimeler ile eşitlik hâli ekinin kalıplaşmasıyla oluşan *sabahleyin, öğleyin, akşamleyin* gibi kelimeler; araç hâli ekinin kalıplaşmasıyla oluşan *yazın, kışın, güzün* gibi kelimeler; ayrılma hâli ekinin kalıplaşmasıyla oluşan *önceden, sonradan, eskiden* gibi kelimeler; üçüncü çokluk şahıs iyelik ekinin kalıplaşmasıyla oluşan *önceleri, sonraları, sabahları* gibi kelimeler ayrıca Arapça ve Farsçadan alınan *daima, hep, hâlâ, henüz, evvela, bazen* gibi kelimeler zaman zarfı olarak kullanılmaktadır (Ergin 1993: 247).

Bölge ağızlarındaki zaman zarfları bazı ses değişiklikleri dışında yazı dilindeki şekilleriyle aynı kullanılmaktadır.¹⁴¹

tā önceden geçiniyoduk ama üç_tane tälası vâdı adamin. A/1-8

“Daha önceden geçiniyorduk(paramız yetiyordu) ama üç tane tarlası vardı eşimin”

sabāle istēse yirmi kişi misafir gēsın yirmi tané bardak_ayrıdır A/2-42

Sabahleyin istersen yirmi kişi misafir olsun herkesin yirmi tane(su) bardağı ayrı konur.

biřtikten sona tabi, tam inicē zaman āzıcık sūt go, istā gāymağ go A/18-58

“Piřtikten sonra, tam indireceğın zaman azıcık sūt, istersen kaymak koy”

eskiden kaçamağ pişiriyoduk, akıtma yapıyoduk. B/13-50

Eskiden kaçamak pişiriyorduk, akıtma yapıyorduk”

ķonuřmuřlā iřte: gēlcēn mi gēlmēycēn mi baķ_āřama dūnürcū yollaycam sana B/16-84

¹⁴¹ krş. *sefte, hiç, evvel, şindikini, sōna, sabāla, akşam* (Kalay 1998: 77).

“ (Kızla oğlan) konuşmuşlar işte: Oğlan; gelecek misin (benimle evlenecek misin) gelmeyecek misin, bak **aksama** sana dünürcü yollayacağım, (demiş).

Bölge ağzının belirgin özelliklerden biri de Arapça *gayri* kelimesinin zaman zarfı olarak kullanılmasıdır. Genellikle *şimdi* kelimesiyle birlikte kullanıldığı tespit edilen *gāri* kelimesi, “*artık, bundan sonra*” anlamlarına gelen zarf görevindedir. Bölge ağzında, kelimenin ilk hecesindeki /y/ ünsüzünün düşerek önündeki ünlünün uzun telaffuz edilmesine sebep olduğu görülmektedir. Ayrıca bir örnekte de bu değişimin yanı sıra kelime sonuna /k/ ünsüzünün eklendiği, /r/ /l/ değişimi ile sözcüğün *gālik* şekline dönüştüğü görülmüştür. Bölge ağızlarında çok yaygın bir kullanıma sahiptir olan kelime, bazen herhangi bir anlam ifade etmemesine rağmen alışkanlık sebebiyle cümleye dâhil edilmektedir.

142

*durduk durduk, ne yapmadan_oluyo ne yimeden_oluyo, işde **gāri** öle gidiyo baķam A/15-57*

“(üzüntüyle) durduk durduk, (hayatta) ne yapmadan oluyor ne yemeden oluyor, işte **artık** öyle idare ediyoruz”

*undan_sona u elma bene yadiġar_ödu, bastırdı beni **gālik**, bıraķmadı namussuz amma A/25-83*

“Ondan sonra o elma bana yadigar oldu, **artık** beni bastırdı,(bir daha) bıraktı amma namussuz.”

*ġızım biz **gāri** yaşlıyız, biz **gāri** u_ışlere baķamıyız. B/7-9*

“Kızım **artık** biz yaşlıyız, **artık** (alışveriş) o işlere(le) bakmıyoruz (ilgilenmiyoruz).”

*e kızanım işte öle **kāri**, ne annadeñ kızanım bişē görmedim ki **gāri**, ya annattım **işte** annatçāmı. B/19-38*

¹⁴² krş. *ķarıķı, ġayı, ķayrıķın* (Kalay 1998:77).

“ Kızanım (çocuğum) işte öyle **artık** ne annatayım kızanım (hayatta) bir şey görmedim ki **artık** (anlatacak birşey yok) anlattım **işte** anlatacağımı (anlatabileceklerimi).”

2.1.3.3. Niteleme ve Durum Zarfları

Fiilin, sıfatın veya başka bir zarfın anlamını durum ve nitelik bakımından değiştiren kelimelerdir. Hâl ve tavır ifade eden isimlerin yanı sıra niteleme sıfatları da niteleme ve durum zarfı olarak kullanılabilirler. Türkiye Türkçesinde *doğru*, *güzel*, *hızlı*, *az* gibi sıfat olarak da kullanılabilen isimler dışında eşitlik hâli ekinin kalıplaşmasıyla oluşan *kardeşçe*, *çocukça*, *iyice*, *güzelce* gibi kelimelerle bunların üçüncü teklik şahıs iyelik eki ve yönelme hâli ekiyle genişlemiş şekilleri; araç hâli ekinin kalıplaşmasıyla oluşan *için için*, *ansızın*, *durmaksızın* gibi kelimeler; *ile* edatının kalıplaşmasıyla oluşan *öyle*, *şöyle*, *böyle* gibi kelimeler niteleme ve durum zarfı olarak kullanılmaktadır (Ergin 1993: 247-248).

Bu zarflar, bölge ağızlarında bazı ses değişikliklerine uğramış şekilleriyle kullanılmaktadır.¹⁴³

*ilkokul vâdı burda bizim, **şalap yap** kaçırđık _urdan_ unu A/15-48*

“Bizim burada ilkokul vardı, onu (eşimi) oradan **yalap şap** kaçırđık.”

*n_âpam, ottunan gâkması zor, gâktına **usul usul, acık** geziniyoñ emme A/19-30*

“Ne yapalım, oturduğumuzda kalkması zor ama kalktıktan sonra **usul usul, azıcık** geziniyorum.”

*burdan gidicén **domdöru**, damlâ vâ damlâ, sıra sıra damlâ, inek damları, urdaA/4-6*

“Buradan **doğru** gideceksin, sıra sıra inek damları var, (harman yeri) orada.

*iki kişiye yanî **zor** alışiyom tâ A/6-151*

“Yani iki kişiye [yemek yapmaya]**zor** alışiyorum daha”

¹⁴³ krş. *döru*, *şüle*, *üyle*, *açıkça* (Kalay 1998: 78).

başı hoş_ōsun_īsanın ēvladım da malı az_ōsun B/18-15

“Evladım, insanın başı **hoş** olsun da malı **az** olsun (önemli değil).”

*kāynatamı niřannandım, gördüm de ta burdan būle, burda kıyu vādır,
ordan suya gādīdik te yan yan kaçādım* B/21-43

“ Kaynatamı nişanlandım, gördüm de ta buradan böyle, burada kuyu vardır, oradan suya giderdik de **yan yan** kaçardım.(Nişanlandıktan sonra kaynatamı su almaya gittiğimiz kuyunun orada gördüm de yan yan kaçtım.)”

bōle yörümāzledī hayvannā, ār_ār, ār_ār hayvan haydadı B/22-37

“Hayvanlar **bōle** yürümezlerdi, [biz de] hayvanları **ağır ağır** güderdik.”

2.1.3.4. Azlık-Çokluk Zarfları

Bu zarflar, miktar veya derece bildirirler, sayı itibariyle diğer zarflardan daha azdırlar. Türkiye Türkçesinde *az, en, pek, çok*, gibi yalın hâldeki kelimeler ile zarf-fiil ekinin kalıplaşmasıyla oluşan *daha* kelimesi; *eksik, seyrek, sık* gibi miktar bildiren kelimeler; dilimize Arapçadan giren *fazla, bayağı, fevkalade, harikulade* gibi kelimeler azlık-çokluk zarfı olarak kullanılmaktadır (Ergin 1993: 247).

Bu zarfların bölge ağızlarındaki kullanım örnekleri şunlardır:¹⁴⁴

eey o goyūnlārın yanlarında az ađlamadım bēn A/27-117

“Ben o koyunların yanında **az** ağlamadım.”

ben_onnarı gömeli çok_oldu A/25-85

“Ben onları gömeli **çok** oldu.”

galp_hastası gibiyim. bu sebepten uññā da pek bana yüklenmiyolā işte.
A/6-139

“Kalbimden hasta gibiyim bu sebeple onlar (çocuklarım) dabana **pek** yüklenmiyorlar işte.”

¹⁴⁴ krş. *ipey, tā, hic, en, bayā* (Kalay 1998:78).

*bizim Şu aŐađıkı giriş_evlē bizim zāte, urlāda **çok** çekim yapmış B/1-111*

“ Şu aşağıdaki giriş evler bizim zaten, oralarda **çok** çekim yapmış.”

*benim adım **pek** dolaşık A/10-2*

“Benim adım **çok** karışık.”

*fasilesi **çok** meŐhurdur, kuru fasille **çok** olū burda, **çok** güzēldir. B/8-23*

“Fasulyesi **çok** meşhurdur , burada kuru fasulye **çok** olur **çok** güzeldir.

*geçennēde de ben, **bayā** oldu yirmi, yirmi_bēŐ gün geçti, bi_görsēdin, burdan bi_tut tāā suratlarımā ğadara balon gibi oldu hēr tarafım B/24-39*

“ Ben geçtiğimiz günlerde, **epey** oldu, yirmi yirmi beş gün geçti, bir görseydin, burdan bir tut ta suratıma kadar her tarafım balon gibi oldu.”

2.1.3.5. Soru Zarfları

Fiilin anlamını soru yoluyla ortaya koyan zarflardır. Bu zarfların bölge ağızlarındaki kullanımı, bazı ses değişiklikleriyle birlikte kullanımları yazı dilindeki Şekillerinden pek farklı değildir.¹⁴⁵

*u çocukları **nasıl** büyüttük, valla ğucamıza hiç işemedik günne, islanmadık donnamız ğalmazdı ğucacāzımızda A/4-118*

“O çocukları **nasıl** büyüttük, vallahi kucağımıza iŐenmedik günler, islanmadık donlarımız (kıyafetimiz) kalmazdı.”

***niye** ğızıcām A/24-51*

“**Neden** kızacağım?”

*allahım, **ne kadā** Şükür_etsem az A/27-75*

“Allahım, **ne kadar** Şükür etsem azdır.”

¹⁴⁵ krş. *nası oldu, ne der, nilē çektim, nasıl tanımēriz* (Kalay 1998: 79).

mari kızım gelir tabi, niden gelmesin B/5-32

“Tabi kızım, gelir, neden gelmesin?”

2.1.4. Zamirler

Zamirler, nesnelere temsil veya işaret yoluyla karşılarlar. Gerçek dünyadaki herhangi bir varlık veya nesneye ad değillerdir. Dilde soyut veya somut gerçek karşılıkları olmayan zamirler, bu özellikleri bakımından isim cinsindeki diğer kelimelerden ayrılırlar. Belirli bir anlama sahip olmamaları sebebiyle ve gerekli durumlarda her türlü varlık veya nesneyi karşılayabilmeleriyle diğer isimlere nazaran daha geniş bir kullanıma sahip olurlar. Bu zamirler, başlı başına anlamları olmadığı için kelime yapımına elverişli değillerdir. İyelik ekleriyle çekimlenme hususunda da diğer isimlerden farklılık gösterirler. Zamirlerin diğer isimlerden ayrılan başka bir özelliği de çekim eklerini aldıklarında meydana gelen kök değişiklikleridir. Ayrıca, çekim edatlarına bağlanma noktasında da diğer isimlerden farklıdırlar (Ergin 1993: 249-250).

2.1.4.1. Şahıs Zamirleri

Varlıkları şahıslar hâlinde ve temsil suretiyle karşılayan kelimelerdir şahıs zamirleri. Türkçede teklik ve çokluk halleriyle birlikte altı şahıs zamiri vardır (Ergin 1993: 251).

Bölge ağızlarında kullanılan şahıs zamirleri, bazı ses değişiklikleri dışında yazı dilindeki şekilleriyle aynıdır. Üçüncü çokluk şahıs zamiri de çoğu zaman ilerleyici benzeşme yoluyla *onnar, onnā, ónnā* şekillerine dönüşmektedir. Üçüncü teklik şahıs zamiri, bazen darlaşarak /o/-/u/ sesleri arasındaki /ó/ ünlüsü ile telaffuz edilmektedir. Bölge ağızlarında şahıs zamirlerinin çekimi şu şekildedir:

Tablo 2.1. Şahıs Zamirlerinin Çekimi

	Yalın Hâl	İlgi Eki	Belirtme Hâli	Yönelme Hâli	Bulunma Hâli	Ayrılma Hâli	Araç Hâli
1. T. Ş.	<i>ben</i> A/21-17 <i>bân</i> A/23-22, B/22-8 <i>bân</i> A/22-25 <i>bên</i> A/2-2, B/5-28	<i>benim</i> A/24-30 <i>bénim</i> B/13-5	<i>beni</i> A/11-29	<i>bânä</i> A/26-20 <i>bene</i> A/25-58 <i>béné</i> A/25-5 <i>béní</i> A/15-4 <i>beñe</i> B/27-15	<i>bende</i> A/13-32, B/14-19	<i>benden</i> A/25-23, B/17-10 <i>bénden</i> B/24-32	<i>benle</i> A/8-64
2. T. Ş.	<i>sen</i> A/11-57, B/2-1 <i>sên</i> A/1-77, A/12-10, B/5-91 <i>señ</i> A/26-60	<i>sénin</i> B/12-41 <i>senññ</i> B/11-51 <i>senin</i> A/13-24, B/23-15 <i>señin</i> A/23-24	<i>seni</i> A/10-34, B/22-34	<i>séné</i> A/5-74 <i>seně</i> B/16-21	<i>sende</i> A/15-19		<i>senne</i> B/2-91 <i>sênne</i> B/4-25
3. T. Ş.	<i>o</i> A/5-46 <i>u</i> A/27-83	<i>onuñ</i> A/12-46 <i>onun</i> A/18-8	<i>onu</i> A/3-37, B/11-35 <i>uñu</i> B/5-33	<i>una</i> A/1-23, A/2-30 <i>uña</i> B/5-30		<i>ondan</i> B/4-30 <i>uñdan</i> B/21-58, A/6-44	<i>onnan</i> B/9-19 <i>uñnan</i> A/1-64 <i>uñña</i> B/9-20 <i>onna</i> A/25-33
1.Ç. Ş.	<i>biz</i> A/2-19	<i>bizim</i> B/2-94	<i>bizi</i> A/4-68	<i>bizä</i> B/11-40 <i>bize</i> A/4-95	<i>bizde</i> A/25-62, B/25-27	<i>bizden</i> B/10-12 <i>bizdän</i> B/9-38	
2.Ç. Ş.	<i>siz</i> B/4-5	<i>sizññ</i> A/26-43 <i>sizin</i> A/12-46, B/11-82	<i>sizi</i> A/27-35, B/16-2	<i>size</i> A/8-47, B/18-24		<i>sizden</i> B/5-55	
3.Ç. Ş.	<i>onlā</i> B/8-13 <i>onnā</i> A/11-23, <i>onnar</i> A/1-11 <i>unnā</i> B/5-52 <i>uññā</i> B/5-57 <i>onlar</i> B/11-25	<i>onnarññ</i> A/12-22, B/19-2 onnarın B/16-31 <i>onların</i> B/11-84 <i>uññān</i> B/22-54	<i>onnarı</i> A/25-59, B/16-35 <i>onları</i> A/13-27 <i>unları</i> A/14-9 <i>uñları</i> A/8-14 <i>oññar</i> B/21-41	<i>onnara</i> B/16-8, B/20-8 <i>onlara</i> A/14-4, B/11-83 <i>uññāra</i> B/20-20 <i>uñlara</i> A/20-6	<i>uññāda</i> A/23-20	<i>ondan</i> A/1-7, B/15-27 <i>undān</i> A/8-72, B/18-74	<i>uññālan</i> B/22-38 <i>onnān</i> A/18-30

2.1.4.2. Dönüşlülük Zamiri

Türkiye Türkçesinde dönüşlülük zamiri *kendi* kelimesi ile ifade edilir. Bu kelimeyle, bütün şahısları karşılayabilmek için kelimeye iyelik ekleri eklenir (Ergin 1993: 258).

Dönüşlülük zamirinin bölge ağızlarındaki kullanımı yazı dilindekinden çok farklı değildir.

1. Teklik Şahıs

kändiñ “kendim” A/23-29
kendim A/2-48, B/21-3
kéndicēzime A/1-43
kändikilēmi “kendiminkileri” A/8-16
kändim A/8-98
kéndim B/5-75

2. Teklik Şahıs

kendin A/6-23

3. Teklik Şahıs

këndisi A/14-46, B/10-4
kendi A/1-29, B/6-44
këndi A/16-66, B/20-23
këndine B/18-105

1. Çokluk Şahıs

këndimiz B/12-44
kendimiz A/6-31B/1-95

2. Çokluk Şahıs

kendiniz MDD

3. Çokluk Şahıs

kendileri A/4-87

këndileri B/6-59

Bazı örneklerde dönüşlülük zamirinin tekrar grubu şeklinde kullanımına da rastlanmıştır.

kendi kendimizi B/18-22

kendi kendime A/4-122, B/18-28

2.1.4.3. İşaret Zamirleri

İşaret etmek veya göstermek suretiyle varlıkları karşılayan kelimelere işaret zamiri denilmektedir. Türkçede teklik ve çokluk şekilleriyle birlikte altı işaret zamir vardır (Ergin 1993: 259).

Araştırma bölgemizde bazen *o* işaret zamiri de üçüncü teklik şahıs zamirinde olduğu gibi darlaşarak *ó* şekline dönüşmektedir. Üç zamirin çokluk şekillerinde de aynı ses değışiklikleri görülebilmektedir. Bölge ağızlarında işaret zamirlerinin çekimi şu şekilde yapılmaktadır:

Tablo 2.2. İşaret Zamirlerinin Çekimi

<i>bu</i> A/3-18, B/2-13 <i>bó</i> A/27-23	<i>bunun</i> B/11-69 <i>bunuñ</i> A/26-37	<i>bunu</i> B/7-4, A/14-39 <i>buñu</i> A/15-23 <i>buğu</i> A/26-62	<i>buna</i> A/22-2, B/4-32			<i>bunnan</i> A/3-58 <i>bunna</i> A/21-61
<i>şu</i> A/5-65		<i>şunu</i> A/1-64, A/27-72, B/9-49	<i>şurā</i> B/20-6	<i>şurda</i> A/1-57, B/7-37		
<i>o</i> A/2-51 <i>u</i> A/26-12, B/2-41	<i>onun</i> A/6-127, B/13-20 <i>onñn</i> A/12-11 <i>unun</i> B/3-4 <i>uñuñ</i> A/5-66	<i>onu</i> A/6-11, B/1-15 <i>uñu</i> A/4-10, B/5-18 <i>unu</i> A/3-45, B/9-44	<i>ona</i> A/27-60, B/27-7 <i>una</i> A/19-6, B/4-9	<i>unda</i> A/5-45	<i>ondan</i> A/1-7, B/13-35 <i>uñdan</i> B/4-53 <i>undan</i> A/5-81, B/2-9	<i>onna</i> A/25-33 <i>uññañ</i> A/1-33 <i>unla</i> A/9-64 <i>unnan</i> A/14-48
<i>bunnā</i> A/3-27, B/2-47 <i>buncāzla</i> A/5-6 <i>bunnar</i> B/2-47 <i>bunlā</i> A/8-19 <i>buñlā</i> A/8-77 <i>buññā</i> A/23-35, B/22-37	<i>buññarın</i> B/20-5 <i>bunnān</i> A/6-113, B/2-48 <i>bunların</i> A/7-26	<i>bunnarı</i> A/3-20 <i>bunlārı</i> B/11-13	<i>bunnara</i> A/25-31			
<i>şuññar</i> B/1-60 <i>şunulā</i> A/27-70 <i>şunlā</i> A/20-6		<i>şurları</i> B/9-34		<i>şurlāda</i> A/1-57	<i>şurlādan</i> A/16-47	
<i>onnā</i> B/25-10 <i>onnā</i> A/26-46 <i>ónnā</i> I-A/1-20 <i>onnar</i> B/6-12 <i>uññā</i> A/2-45 <i>unnā</i> B/6-25 <i>unlā</i> A/14-28 <i>uññar</i> B/4-71	<i>onnān</i> A/18-30 <i>uññarın</i> A/2-46 <i>unnān</i> A/16-50	<i>onları</i> A/13-27 <i>onnarı</i> B/1-76 <i>uññarı</i> A/1-53, B/7-37 <i>unnarı</i> A/16-27, B/2-5 <i>unları</i> A/14-9 <i>uñları</i> A/20-15	<i>onlara</i> B/15-72 <i>oññara</i> B/26-14 <i>uññara</i> A/2-44 <i>uñlara</i> A/20-6	<i>unda</i> A/14-35 <i>uññāda</i> A/23-20		<i>onlarlan</i> B/16-17 <i>oññāla</i> B/1-53 <i>unnarılan</i> A/4-103
<i>bu</i> A/3-18, B/2-13 <i>bó</i> A/27-23	<i>bunun</i> B/11-69 <i>bunuñ</i> A/26-37	<i>bunu</i> B/7-4, A/14-39 <i>buñu</i> A/15-23 <i>buğu</i> A/26-62	<i>buna</i> A/22-2, B/4-32			<i>bunnan</i> A/3-58 <i>bunna</i> A/21-61

Bölge ağızlarında aitlik eki almış bazı yer zarfları da işaret zamiri gibi kullanılabilir.

beriki “berideki” A/27-85, B/21-50

öteki “ötedeki, diğeri” A/12-10, B/9-50, B/18-48

ötekinnē “ötekiler” A/26-17

ötekilerē “ötekilere” B/11-69

2.1.4.4. Soru Zamirleri

Nesneleri soru yoluyla temsil eden, onların soru şeklindeki karşılıkları olan zamirlerdir. Bu zamirler, nesnelere sormak için ve onları soru hâlinde ifade etmek için kullanılırlar (Ergin 1993: 262).

Soru zamirlerinin bölge ağızlarındaki kullanımı çok küçük ses değişimleri dışında yazı dilindekinden farklı değildir.¹⁴⁶

kim “kim” A/23-22, A/12-14, B/1-9, B/8-1

ne “ne” A/3-8, A/4-24, B/1-17, B/4-19

ne kadar “ne kadar” B/11-85

ni “ne” B/2-66

2.1.4.5. Belirsizlik Zamirleri

Nesneleri belirsiz şekilde temsil eden zamirlerdir. Türkçede asıl belirsizlik zamirlerinin sayısı çok azdır ve bu işlev için daha çok zarfların iyelik eki almış şekilleri ile belirsizlik sıfatları veya soru zamirleri kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinde üçüncü teklik şahıs iyelik ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuş *kimi*, *kimisi*, *biri*, *birisi*, *hangisi*, *hepsi* (<*hepsi*>), *bazısı* gibi Türkçe ve alıntı kelimeler; {+ki} aitlik ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuş *öteki*, *beriki*, *deminki*, *benimki* gibi kelimeler; kelime grubundan kalıplaşmış *birçoğu*, *birkaçı*, *her biri*, *hiçbiri* gibi kelimeler ile *şey*, *falan*, *filan*, gibi Arapça kelimeler ve bunların eşitlik ekleriyle

¹⁴⁶ krş. *kim*, *nileri*, *nilē*, *nası* (Kalay 1998:72).

genişlemiş *fananca*, *fanca* şekilleri belirsizlik zamiri olarak kullanılır (Ergin 1993: 264-265).¹⁴⁷

çoğu A/27-48

hangı “hangisi” A/14-16

herkez A/15-45, B/4-48

herkés B/2-38

hepsimiz “hepimiz” A/2-15

hepsi A/5-35, B/4-48

biriñi A/1-8, A/5-15, B/2-70, B/11-10

kimisi A/6-2, A/8-45, B/18-11, B/8-51

2.1.5. İsim Türetme Ekleri

Fiil ya da isim tabanlarına (*kök*, *gövde* veya *birleşik isim*) getirilerek başka bir kavramı karşılamak üzere yeni isimler türetmek için kullanılan ekler *isim türetme ekleri* (= *isim yapım ekleri*) denir. Herhangi bir türetme ekiyle oluşturulan ve yeni bir kavramı karşılamak için kullanılan isimlere de *türemiş isim* veya *isim gövdesi* adı verilir. Bölge ağızlarında Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılan isim türetme eklerinin birçoğu bazı ses değişiklikleriyle birlikte korunmaktadır.

2.1.5.1. İsimden İsim Türetme Ekleri

İsim tabanlarına (*kök*, *gövde* veya *birleşik isim*) getirilerek başka bir kavramı karşılamak üzere yeni isimler türeten ekler *isimden isim türetme ekleri* (= *isimden isim yapma ekleri*) denir (Ergin 1993: 115). Söz konusu eklerin bölge ağızlarındaki kullanımı, bazı ses değişiklikleri dışında Türkiye Türkçesi yazı dilindekinden farklı değildir.

{+cA} Eki

Bu ek aslında ilk önce çekim eki olarak ortaya çıkmış, kalıplaşma yoluyla fonksiyon değiştirerek yapım eki hâline gelmiştir (Ergin 1993: 158). Bölge ağızlarında da sınırlı sayıdaki örnekte karşımıza çıkmaktadır.

¹⁴⁷ krş. *kimse*, *hepsi*, *herbiri*, *bir çoğunuz*, *bikaçı* (Kalay 1998: 72).

suluca “Suluca köyü” A/6-103, B/22-4

filanca “falan kişi” B/4-76

alaca “karışık desenli” B/5-14

bulğarca “Bulgarca” B/14-33

{+cI} Eki

Türkçenin son derece işlek bir isim türetme eki olan bu ek, isimlerden meslek ve uğraşı bildiren isimler türetir. Ünlüsü bakımından eklendiği ismin son hece ünlüsüne bölge ağızlarında çoğunlukla uyar. Bölge ağızlarında ünsüz uyumuna bağlı örneklerle de rastlanmaktadır.

fidancılık A/6-16

keçicilikle “keçi besleyen kişi” A/8-6

yardımcı A/15-49

eczacı “eczane sahibi” B/1-83

avcı B/9-31

fırıncılık B/14-42

{+cIk} Eki

Bu ek isimlere gelerek küçültme ve sevgi ifade eden isimler türetir. Bazen isim ile ek arasında düz dar bir ünlü türediği görülür.

karıcık A/1-83

acıık “azıcık” A/4-43, B/9-6

incecik A/9-64, B/5-18

kızancıklarım “çocuklarım” B/2-96

appacıık “bembeyaz” B/4-43

{+cIğAz / +cAğIz} Ekleri

İki ünlü arasında kalan sürekli /ğ/ ünsüzü eriyerek düşme eğilimindedir. Ünsüzün düşmesiyle yan yana gelen iki ünlü birleşerek uzun ünlü hâline gelir. Bu sebeple, Bölgedeki {+cāz / +cāz} yapım eklerinin, Türkçenin tarihî lehçelerinde bir arada kullanılan {+cIğAz} ve {+cAğIz} eklerinin hangisinden değiştiği kesin olarak bilinmemektedir. Muharrem Ergin, Batı Anadolu ağızlarında {+cAğIz}

şeklinin yaygın olarak kullanıldığını ifade etmiştir (1993: 157). Bölge ağızlarında, {+cāz / +cāz} küçültme ekini almış kelimeler iyelik ekleriyle çekimlenebilmektedir.

bişeycāzim “birşeyceğizim” A/1-15

sōnacāzim “sonracağımız” A/5-86

işcāziñ “işceğizin” A/11-9

gelincāzim “gelinceğizim” B/21-64

{+DAŞ} Eki

Bu ek, eşlik, mensubiyet, ortaklık, ve bağlılık ifade eden bölge ağızlarında *arkadaş*, *kardeş* gibi kelimelerde yaygın şekilde kullanılmaktadır.

arkadaş A/14-40

ğizğardaşım “kızkardeşim” A/15-56

ķardaş “kardeş” B/4-94

vatandaş “insanlar, halk” B/14-18

ķardeş kızanyız “kardeş çocuklarıyız” B/22-3

{+II} Eki

Bir nesnede başka bir nesnenin bulunduğunu, bir nesnenin bir nesneye sahip veya bağlı olduğunu gösteren bu ek isimlerden sıfat olarak kullanılabilen yeni isimler türetir. (Ergin 1993: 150). Bölge ağızında da yazı dilindeki anlam ve işlevine yakın isimler türetir.

hayırlı A/5-126

ķıymathı “kıymetli” A/7-35

buralı A/6-24

farķlı B/4-105

saplı B/12-56

Bazı örneklerde de aitlik veya sahiplik ilgisinden çok bir kavramın herhangi bir niteliğini gösteren ve sıfat görevinde kullanılabilen isimler türetir.

vakitli “maddi durumu iyi” A/12-25

yaşlı B/1-9

yatılı A/8-11, B/2-100
emekli A/1-7, B/24-17
evli A/6-93, B/1-31
rāmetli “rahmetli” B/6-2
yērlisiyim “yerlisiyim” A/9-5
suluçalı “Suluca köylü” B/1-109

Bu ek son sesinde /m/ ve /n/ ünsüzü bulunan kelimelere eklendiğinde, ekin ilk sesindeki /l/ ünsüzü ilerleyici benzeşmeyle /n/ sesine dönüşür.

bulğaristanlı “Bulgaristanlı” B/1-25
şahinni “Şahinli” A/6-119

{+II ...+II} Eki

Berberlik ifade eden bu ek, Eski Türkçe döneminde yaygın olarak kullanılmıştır. Batı Türkçesinde sıfat yapan {+II} ekiyle karışmıştır (Ergin 1993: 163). Türkiye Türkçesinde çok fazla kullanılmayan bu ek, bölge ağızlarında da çok kullanılmamaktadır.

geceli gündüzlü “gece gündüz” A/27-54
analı gızlı “anah kızlı” A/8-4
irili ufağlı B/25-35

{+IIk} Eki

İsimlerden çoğunlukla topluluk, yer ve alet isimleri türetir, bazen de soyut isimler türetmek için kullanılan çok işlek bir ektir (Ergin 1993: 146). Geçici ve kalıcı isimler türeten bu ek, eklendiği ismin son hecesindeki ünlüye göre ünlü uyumuna uyar.

Eklendiği isimlere farklı anlamlar kazandıran bu ek, bölge ağızlarında şu işlevlerde kullanılmaktadır:

- Bir nesnenin çok bulunduğu yer isimleri türetir.

zeytinlik B/1-84
fīdanlık A/4-28

mezarlık A/6-166

ovalık A/10-18

sazlık B/9-35

- Bir nesneyle ilgili alet isimleri türetir.

gelinlik A/13-20

ellik “eli korumaya yarayan eldiven” A/16-33

pulluğla “pulluk ile” B/5-80

- Meslek ve uğraşı bildiren isimler türetir.

çobanlık “çobanlık” A/6-53

odunculuğ B/10-37

askerlik A/27-112

çiğçilikle A/1-5

keçicilik A/8-6

rênçberlik “çiftçilik” B/8-59

fırıncılık B/14-42

ustalık B/9-32

- Soyut isimler türetir.

câyillik “cahillik” A/5-103

gençlik A/8-89, B/16-16

fakirlik A/5-98

zorluğ B/12-75

iyilik B/17-43

- Bir şeye uygun veya elverişli olma ifade eden isimler türetir.

yamalık A/5-95

gecelikle, gündüzlükle “gecelik gündüzlük” A/1-101

- Miktar ve ölçü bildiren isimler türetir.

üç liralık A/3-68

bi_kiloluğ “bir kiloluğ B/15-93

- Özellikle akrabalık isimleriyle yerine geçme ifade eden isimler türetir.

analık “üvey anne” A/3-19

- Bir süreç içerisinde zamana taksim etme bildiren isimler türetir.

dört yüz otuz beş senelik A/12-15

bir aylık A/3-30

iki senelik B/4-21

elli, elli beş senelik B/7-38

üç günlük A/7-19

- Durum ifade eden isimler türetir.

yolculuk B/8-62

komşuluk B/14-57

evlilik B/7-38

gansızlık A/1-57

salık “sağlık” A/1-7, B/1-16

Bu ekle oluşturulmuş kelimeler iyelik ekleriyle çekimlendiğinde, ekin son ses ünsüzü önce tonlulaşır sonra süreklileşir. İki ünlü arasında kalan ünsüz de zamanla eriyerek hece kaynaşmasına sebep olur.

genşlīm “gençliğim” A/1-51

aylī “aylığı” A/5-56

emeklilī “emekliliği” A/25-97

hastalī “hastalığı” B/8-49

mezarlīn “mezarlığın” B/18-69

Son sesinde /n/ ünsüzü bulunan kelimelere eklendiğinde, ilerleyici benzeşmeyle bu ekin ilk sesindeki /l/ ünsüzü /n/ sesine dönüşür.

günnük “günlük” A/1-96

fīdannık A/5-42

düzgünnü “düzgünlüğü” B/2-25

büyünnük “bu günlük” B/2-27

bıkkınnık “bıkkınlık” B/2-108

{+sIz} Eki

Bu ek eklendiği isimlerden sıfat olarak kullanılabilen ve bir nesnede, başka bir nesnenin olmadığını gösteren isimler türetir. Böylece{+II} ekiyle türetilen isimlerin olumsuz anlamlısını türettiği söylenebilir (Ergin 1993: 151).

hayırsız A/4-76

parasız B/11-27

ekmeksiz B/13-36

öksüz “öksüz”B/21-33

namussuz A/25-84

{+ncI} Eki

Asıl sayı isimlerinden sıra sayı bildiren isimler türeten bu ek, bölge ağızlarında ünlü uyumuna bağlı olarak şekillenir.

üçüncü A/1-18

birinciyē B/9-64

dördüncü A/1-19

ikincisi B/12-3

yedinci B/8-17

{+Ar} Eki

Bu ek asıl sayı isimlerinden üleştirme bildiren sayı isimleri türetir. Aslında {+Ar} şeklinde olan bu ekin, *beş* sayı isminden hece bölünmesiyle {+şAr} şekli de ortaya çıkmıştır (Ergin 1993: 161). Ekin bölge ağızlarındaki kullanımını, bazı ses değişiklikleri dışında yazı dilinden farksızdır. Bölgenin önemli özelliklerinden biri olan hece sonlarındaki /r/ ünsüzünün eriyerek düşmesi sebebiyle bu ek ünlü uzamasına uğrayarak, bölge ağızlarında çoğunlukla {+ā / +ā̄ / +şā / +şā̄} şekilleriyle kullanılır.

beşē onā “beşer onar”A/15-56

birā̄ “birer” A/4-33

{+lAyIn} Eki

Önceden eşitlik ve benzerlik bildiren bir çekim eki fonksiyonundayken zamanla yapım eki hâline gelen bu ek, {+lA} isimden fiil türetme ekiyle {-I} zarf-fiil ekinin birleşmesi ve bu yapı üzerine işlevini yitirmiş {+n} vasıta ekinin gelmesi sonucunda oluşmuştur (Ergin 1993: 164). Bölge ağızlarında hem yapım eki hem de çekim eki (bk. 2.1.6.5.6. Eşitlik Hâli Ekleri) görevinde kullanılır. Yapım eki halindeyken hece düşmesi sonucunda {+lAn / +lAy / +lA / +II} şekillerini alan ek, daha çok zaman zarfı görevinde kullanılan kalıplaşmış az sayıda kelimeye görülmektedir.

sabāle “sabahleyin” A/2-21

sabālê “sabahleyin”, B/15-50

sabāleyîn “sabahleyin” B/15-72

sabāla “sabahleyin” B/5-130

2.1.5.2. Fiilden İsim Türetme Ekleri

Fiil tabanına (*kök, gövde* veya *birleşik fiil*) gelerek isimler türeten ekler *fiilden isim türetme ekleri* (= *fiilden isim yapma ekleri*) denir (Ergin 1993: 115). Bu eklerden bazıları bir varlığı karşılamak üzere kalıcı isimler yapar, bazıları da fiilin bildirdiği hareketin isimlerini yaparlar. Bu sebeple, söz konusu eklerden bazılarına *isim-fiil* (= *fiil ismi, mastar*) ekleri denir. Bu bölümde, kalıcı isimler türeten ekler ele alınmıştır. Geçici isimler türeten ekler *Fiilimsiler* bölümünde incelenecektir.

{-mAk} Eki

Fiil tabanlarına gelerek fiilin bildirdiği hareket ismini yapar. Lâpseki bölgesi ağızında da söz konusu ekin kalıcı isimler türettiği kelimelere rastlanmaktadır.

ğaymağ “kaymak” A/18-59

basamağ B/10-17

toğmağlen “tokmakla” B/13-11

kaçamağ “yemek adı” B/13-50

yemek A/1-80, A/23-13, B/8-21

{-mA} Eki

Görevi, fiil tabanlarına gelerek fiilin bildirdiği harekete bağlı iş isimleri türetmektir. Bu ek, {-mA} ekine nispetle kalıcı isim türetmeye daha uygundur. Bu ekle türeyen isimler sıfat görevinde de kullanılabilir (Ergin 1993: 176).

doğuma A/4-137

gözleme A/15-4

ğızartma A/16-71

inme “hastalık adı” A/4-38

ağıtma “yumurta, un ve süt karışımıyla yapılan bir yemek, akıtma” B/13-50

{-Iş} Eki

Fiil tabanlarına gelerek fiilin bildirdiği harekete bağlı iş isimleri türeten ektir. Bunun yanı sıra nesne isimleri yapmak için de kullanılır (Ergin 1993: 176).

alış veriş “alışveriş” A/12-30

görüşümüz A/26-22

dönüş A/6-92

gidiş gelişi B/2-18

{-m} Eki

Fiilin bildirdiği hareketle ilgili kalıcı nesne isimleri türetir. Bununla birlikte fiille ilgili durum, iş, varlık, âlet ve yer isimleri de türetebilir (Ergin 1993: 178). Bölge ağızlarındaki kullanımı yazı diliyle aynıdır.

ölüm A/8-57

yetim A/9-40

dilim A/14-57

bölüm B/4-20

geçim B/18-96

{-k} Eki

Fiilin bildirdiği harekete maruz kalan ve o hareketten doğan ayrıca hareketi yapan nesne isimleri turetir (Ergin 1993: 178). Bu ekin kullanılışı yazı dilindeki gibidir.

döşek “yatak” A/1-95,
ğırık “küçük parça, kırıntı” A/3-81
kesik “peynir türü” A11-57
işlek B/2-19

{-Ak} Eki

Bu ek, fiilin bildirdiği hareketi çok yapan veya harekete maruz kalan nesne isimleri turetir. Bununla birlikte hareketin yapıldığı yeri, hareketle ilgili aleti, o hareketle yapılan şeyi bildiren nesne isimleri turetirmek için de kullanılır (Ergin 1993: 178). Ekin kullanılışı yazı dilinden farklı değildir.

konaklêlim “konaklayalım” A/6-1178
oturaK A/3-17
yataK B/12-49

{-n} Eki

Fiilin bildirdiği hareketi yapanı, olanı ve bu harekete maruz kalan isimler turetir. Ekin kullanılışı yazı dilinden farklı değildir.

ekin B/12-57 %%
düyün “düğün” A/8-90, B/26-2
gelin A/5-20

{-GI} Eki

Bu ekle, çoğunlukla yapma bildiren fiillerden fiilin bildirdiği hareketi yapan, harekete maruz kalan nesne isimleri turetir ve fiilin bildirdiği yapma işinin ismini veya bu hareketle ilgili alet isimlerini yapar. Ekin kullanılışı yazı dilinden farklı değildir.

örgü B/5-26

sayğı B/12-3

yayğı (<*yay-gi*) “yere serilmek için kullanılan halı, kilim gibi şeyler”

B/12-36

{-GIn} Eki

Bu ekle, fiilin bildirdiği hareketle ilgili *fail* (=kılıcı) isimler türetilir. Fonksiyonu, fiildeki hareketin çok yapıldığını ifade etmektir. Bölge ağızlarında zaman zaman {-mİş} sıfat-fiil eki işlevini de üstlenir.

yorğun A/6-145

düzgün A/25-30, B/2-26

{-GAn} Eki

Bu ekin fonksiyonu fiilin bildirdiği hareketle ilgili *fail* (=kılıcı) isimleri türetmektir. Bölge ağızlarında, fiildeki hareketin çok yapıldığını bildirme görevi yanında nesne ve alet isimleri de türettiği de tespit edilmiştir.

yorğan (<ET **yabır-gan*) “yorgan” A/18-24

alışkanlık “alışkanlık” A/14-68

{-GAç} Eki

Bölge ağızlarında göçmen köylerinde bir örnekte fiilin bildirdiği hareketle ilgili alet ismi türettiği, yörük köylerinde de bir örnekte fiilin bildirdiği hareketle ilgili *fail* (=kılıcı) isim türettiği tespit edilmiştir.

utanğılıktan “utangaçlıktan” A/3-34

salınğacı (<*salın-gaç-t*) “salıncağı” B/19-44

{-IcI} Eki

Bu ek, fiilin bildirdiği hareketle ilgili *fail* (=kılıcı) isimleri türetir. İşlevi, fiilin bildirdiği hareketin çok yapıldığını ifade etmektir. Genellikle meslek isimleri yapmakla beraber bazen sıfat görevinde kullanılan isimler de türetir. Ekin bölge ağızlarındaki kullanımı yazı dilindekinden farklı değildir.

başıcı A/6-97

arıtıcı B/1-31

temizleyici B/2-59

silkeci “silke işini yapan kişi” B/14-26

ķırıcı B/17-30

{-ç} Eki

fiilin bildirdiği hareketin çok yapıldığını bildiren bu ek, genellikle dönüşlü fiil gövdelerine getirilir. Türettiği isimler fiili yapanı, harekete maruz kalanı veya hareket sonunda ortaya çıkan durumu ifade eder. Bölge ağızları inceleme metinlerimizde bir örnekte görölmektedir.

ķısıķançlıktan “kıskançlıktan” A/3-46

{-I} Eki

Fiil tabanlarına gelerek olan, yapan ya da yapılan nesnelere karşılayan isimler türetir. Bu ek, Eski Türkçede {-ğ / -g} fiilden isim türetme ekinin yardımcı ünlüsü durumundayken eklerdeki /ğ/ ve /g/ ünsüzlerinin Batı Türkçesinde düzenli bir şekilde düşürölmesi sonucunda asıl yapım ekinin işlevini üzerine almıştır (Ergin 1993: 182).

ķoķusu “kokusu” A/2-67, B/13-21

sayı “rakam” A/9-61

yazı “alinyazısı” A/27-85

ölüleri “ölmüş kişileri” B/12-36

dolu “çok anlamında” B/22-56

{-AcAk} Eki

Bu ek daha çok sıfat-fiil yapar. Ayrıca fiilin bildirdiği harekete bağlı nesne isimleri yapan bu ek, bölge ağızlarında ünlü düşmesine uğrayarak {-cAk} şekline dönüşmüştür.

yıycek “yiyecek” A/3-46

yıycek B/4-65

ölcek diilsin “ölecek değilsin” B/21-57

Bu ekle türetilen kelimelere ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde, /k/ ünsüzü önce tonlulaşıp sonra sızıcılaşır. Sonraki aşamada ise iki ünlü arasında kalan /ğ/ ünsüzü ünlülerin açıklığı içinde erir ve hece kaynaşmasına sebep olur.

ölcēmizi “öleceğimizi” A/8-48

{-A} Eki

Zarf-fiil görevindeki {-A} ekinin zamanla kalıplaşması sonucunda oluşan bu yapım eki, bölge ağızlarında çok az sayıda örnekte görülmektedir.

yara “yara” A/27-48, B/22-44

{-tI} Eki

Genellikle dönüşlü fiil gövdelerine getirilir ve fiilin bildirdiği hareketi yapanı, harekete maruz kalanı veya hareket sonunda ortaya çıkan durumu ifade eder. Bölge ağızlarında işlek olarak kullanılan eklerden biridir.

sıkıntı (< sıkın-tı) A/3-42

bālantısı (< bağlan-tı) “bağlantısı” A/26-23

{-AnAk} Eki

Fiildeki hareketin sürekliliğini gösteren isimler yanında bazen alet ismi olarak kullanılan isimler türetir. Yapı bakımından birkaç ekin birleşmesiyle meydana gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bölge ağızlarında işlek olmayan bu ek, yazı dilinde olduğu gibi kalıplaşmış birkaç kelimedede görülmektedir.

görenek B/18-74

dīneklerle (< değ-enek) “değneklerle” A/27-17

{-mIk} Eki

İşlek olmayan bir türetme ekidir. Bölge ağızlarından derlediğimiz metinlerde sadece bir örnekte karşımıza çıkmıştır.

ekşimik (< ekşi-mik) “bir çeşit lor peyniri” B/15-43

{-ntI} Eki

Dönüflü fiil tabanlarından sonra /-tı/ eki kullanılmasına rağmen bazı fiillerin dönüflü tabanları kullanılmadığından /-ntı/ eki olarak alınmıştır. (Ergin 1993: 183)

ürküntü (<ürk-üntü) A/4-68

2.1.6. İsim Çekim Ekleri

İsimlerin başka isimlerle ve fiillerle hem morfolojik hem de semantik ilişki kurmasını sağlayan ekler *isim çekim ekleridir*. Bu ekler, eklendikleri ismin kelimedenden daha büyük dil birimleri içinde kullanılabilmelerini için gereklidir. Çokluk eki, başka kelimelerle gramatikal ilişki kurmaması bakımından diğer çekim eklerinden ayrı bir özelliğe sahiptir.

2.1.6.1. Çokluk Eki

Türkçede çokluk ifadesini sağlayan ek {+IAr} eki, tekil isimlerin iki veya daha fazla sayıda olduğunu gösterir. Bölge ağızlarında, bu ekten sonra ünlüyle başlayan bir ek veya kelime geldiğinde yazı dilinde olduğu gibi {+IAr} şeklinde kullanıldığı görülmektedir.¹⁴⁸

buydeyleri“buğdayları” A/4-93

araçlar A/19-32

şelere“şeylere” A/24-29

kızkardeşlerim B/17-18

evvelkilere B/21-46

{+IAr} ekinin asıl görevi nesnelere sayı bakımından iki veya daha fazla sayıda olduğunu bildirmek olmasına karşın bazen topluluk ve grup ifade etmek için de kullanılır.¹⁴⁹

¹⁴⁸ krş. *kızlar, erkekler* (Kalay 1998: 63).

¹⁴⁹ krş. *bobamnar* (Kalay 1998: 63).

hacılādan “hac görevinden” A/4-50
İtiyarlara “ihtiyarlara” A/5-42
katlā “apartmanlar” A/6-83
aptul hocalā “Abdullah Hoca ve ailesi” B/18-22
kimlēden “kimlerden, hangi aileden” A/18-70

Bölge ağızlarında, çokluk ekinden sonra ünlüyle başlayan bir ek veya kelime gelmediği durumlarda, ekin son sesindeki /r/ ünsüzü eriyerek çoğu zaman düşer. Ünsüz düşmesinin etkisiyle ünlüsü de uzun telaffuz edilerek {+lā / +lā̄ / +lē} şekillerine dönüşür.¹⁵⁰

ķabaķlādan “kabaklardan” A/4-10
eskilāden “eskilerden” A/13-24
bacaķlāmdan “bacaklarımdan” A/16-13
amcalām “amcalarım” B/17-43
mūsāfirlē “misafirler” B/25-10

Son sesinde /m/, /n/ ve ünsüzleri bulunan kelimelerden sonra çokluk eki geldiğinde, ekin ilk sesindeki /l/ ünsüzü ilerleyici benzeşme yoluyla /n/ ünsüzüne dönüşür. Kendinden sonra ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde {+nAr} şeklinde kullanılır.¹⁵¹

bunnarı “bunları” A/2-71
fidannarı “fidanları” A/6-22
onnarıñ “onların” A/12-22
günneri “günleri” B/2-81
ķoyunnarı “koyunları” B/24-26

Çokluk eki, son sesinde /m/, /n/ ve /ñ/ ünsüzleri bulunan kelimelerden sonra {+nAr} şekline dönüşür ve kendisinden sonra ünlü bulunmadığı durumlarda son ses ünsüzünün eriyerek düşmesi ve ünlüsünün de uzun telaffuz edilmesi sebebiyle {+nā / +nā̄ / +nē} şekline dönüşür.¹⁵²

¹⁵⁰ krş. *genşlē, gelinnē* (Kalay 1998: 63).

¹⁵¹ krş. *dermenner, bobamnar* (Kalay 1998: 63).

¹⁵² krş. *gelinnē, bostannāni* (Kalay 1998: 63).

güññē “günler” A/2-50

unnarında “onlarında” A/14-8

göçmennā “göçmenler” A/12-9

ķızannarım “kızanlarım, çocuklarım” B/20-4

hayvannā “hayvanlar” B/22-16

Yörük köylerinde yaptığımız derlemelerde, son seste /m/, /n/ ve /ñ/ ünsüzlerinden biri bulunmamasına rağmen aitlik ekinden sonra gelen çokluk ekinin de bazen {+nAr}, {+nā / +nā̄ / +nē} şekillerine dönüştüğü görülür. Bu durumda, aitlik ekinden sonraki çokluk ekinin ön sesindeki /n/ ünsüzü de ikizleşir. Bu ses olayı zamirler, aitlik eki veya iyelik ekleri ile hâl ekleri arasında türeyen zamir /n/ sesinin analogik etkisiyle meydana gelmiş olmalıdır.

şindikinnē “şimdikiler” A/4-135

ötekinnā “ötekiler” A/26-17

2.1.6.2. İyelik Ekleri

Eklendiği isimlerin hangi varlığa ait olduğunu bildirmek için kullandığımız ekler *iyelik ekleri* denir (Ergin 1993: 210). İyelik ekleri, Türkçede altı şahsa göre ve her şahıs kategorisi için ayrı bir ekle çekimlenmektedir.

Bölge ağızlarındaki iyelik çekimi, yazı dilindeki gibidir ancak yazı dilinden ayrılan tek yönü, ikinci teklik şahıslarda genizsi /n/ sesinin bazen korunmasıdır. İyelik eklerinin bölge ağızlarındaki durumu şu şekildedir:

Tablo 2.3. İyelik Ekleri

1. T. Ş.	-(I)m
2. T. Ş.	-(I)ñ, -(I)n
3. T. Ş.	-I/ -sI
1. Ç. Ş.	-(I)mIz
2. Ç. Ş.	-(I)nIz
3. Ç. Ş.	-IArI

1. Teklik Şahıs¹⁵³

{+*m*}

yavrum A/1-58, A/5-4

ablam A/2-10, B/2-33

bubam “babam” A/5-55

ölum “oğlum” B/7-29

ķaynam “kaynanam” B/12-26

{+(*I*)*m*}

torunum A/6-79

habarım “haberim” A/10-42

ķızanım “çocuğum” B/2-16

evlatlarım “evlatlarım” B/2-73

işim B/4-44

2. Teklik Şahıs¹⁵⁴

{+*ñ*}

tēzāñ “teyzenin” A/5-18

{+(*I*)*ñ*}

çocūñ “çocuğum” A/3-30, B/11-51

işcāziñ “işceğizin” A/11-9

geliñiñ “gelinin” A/27-71

īsanın “insanın” B/18-15

ananın “annenin” B/2-119

¹⁵³ krş. *anam*, *ğızanım* (Kalay 1998: 64).

¹⁵⁴ krş. *ābin*, *kardaşın* (Kalay 1998: 64).

3. Teklik Şahıs¹⁵⁵

{+I}

ölu “oğlu” A/3-16, B/17-47

ömrü A/8-57

sözü “sözü” A/26-29

ızı B/5-25

kıymatını “kıymetini” B/2-122

{+sI}

datlısı A/13-36

bubası “babası” A/16-29

hêr türlüsünü “her türlüsünü” A/16-50

sarısını B/4-33

ölüsü B/20-17

1. Çokluk Şahıs¹⁵⁶

{+mIz}

fêrecémize “ferecemize (pardesü tipi, siyah üst giysisi)” A/1-67

hâlimiz A/2-6

yengemiz A/26-37

makinemiz B/1-16

ağamız “ağabeyimiz” B/21-12

{+(I)mIz}

fotrafımızı “fotoğrafımızı” A/18-15

ğonuştımız “konuştuğumuz” A/26-10

görüşümüz A/26-22

¹⁵⁵ krş. *ızı*, *ıcası* (Kalay 1998: 64).

¹⁵⁶ krş. *köpemiz*, *keçilemiz* (Kalay 1998:).

köyümüz “köyümüz” B/1-7

hatırımızı B/20-22

2. Çokluk Şahıs¹⁵⁷

{+ *nIz*}

halanız A/6-32

ézzāneniz “eczaneniz” A/25-18

ğabınız “kabınız” B/9-41

{+(*I*)*nIz*}

soyadınızı A/2-61

eviniz A/6-28

yaşınız A/6-111

işiniz B/16-53

3. Çokluk Şahıs¹⁵⁸

altısı “onların altı tanesi” A/9-35

ellē “elleri” A/8-50

bubaları “babaları” A/8-57, B/4-70

ğolları B/5-18

ğafaları “kafaları” B/19-3

Çokluk ekinden sonra birinci ve ikinci şahıs iyelik ekleri gelirse çokluk ekindeki /r/ ünsüzü eriyerek düşer ve hece kaynaşmasına sebep olur.

orağlāmız “orak biçilecek tarlalarımız” A/1-46

yannışlāmızı “yanlışlarımızı” A/6-95

¹⁵⁷ krş. *zanātlānızı, nöbetinizde* (Kalay 1998: 64).

¹⁵⁸ krş. *āretleri, hısmınarı* (Kalay 1998: 64).

boğazlāmı “boğazlarımı” A/25-55
talālānızde “tarlalarınız” B/9-35
hırkalānızın “hırkalarınızın” B/18-45

{-dlk} sıfat-fiil ekinden sonra birinci ve ikinci şahıs iyelik ekleri ile üçüncü teklik şahıs iyelik eki geldiğinde ekteki /k/ ünsüzü önce tonlulaşır sonra sızıcılaşarak iki ünlü arasında kalır ve eriyerek düşer, hece kaynaşmasına sebep olur.

gezmedīmiz “gezmediğimiz” A/2-17
gāldīniz “geldiğiniz” A/23-15
gödün “gördüğün” B/2-41
ekmedīmiz “ekmediğimiz” B/17-57
oldūnu “olduğunu” A/14-16

Son sesinde /k/ ünsüzü bulunan kelimelerden sonra üçüncü teklik şahıs iyelik eki geldiğinde, /k/ ünsüzü önce tonlulaşır sonra sızıcılaşır ve iki ünlü arasında kaldığı için eriyerek düşer, hece kaynaşmasına sebep olur.

kulā “kulağı” B/7-38

Son sesinde /k/ ünsüzü bulunan kelimelerden sonra birinci ve ikinci şahıs iyelik ekleri geldiğinde, /k/ ünsüzü önce tonlulaşır sonra sızıcılaşır ve iki ünlü arasında kaldığı için eriyerek düşer hece kaynaşmasına sebep olur.

ayāmız “ayağımız” A/3-20, A/4-36
bacām “bacağım” A/14-3, A/27-18
kuçāmız “kucağımız” A/1-68
kulāmın “kulağımın” B/9-6
dedelēmiz “dedelerimiz” A/10-14

Son sesinde /h/ ünsüzü bulunan kelimelerden sonra birinci ve ikinci şahıs iyelik ekleri geldiğinde, /h/ ünsüzü iki ünlü arasında kalır, eriyerek düşer ve hece kaynaşmasına sebep olur.

ıştām “iştahım” A/8-31
nikām “nikâhım” A/3-23

Çokluk eki almış bir kelimeye üçüncü teklik şahıs iyelik eki ve hâl ekleri geldiğinde, iki ünlü arasında kalan /r/ ünsüzü düşer ve hece kaynaşmasına sebep olur. Bu durumda, çokluk ekiyle iyelik eki birleşerek iki ekten oluşan {+lā / +lā̄ / +lē } yapısını ortaya çıkartır.

yūrtlāni“(onun) yoğurlarını” A/8-52

tēpelēni“(onun)tepelelerini” B/4-2

Aynı ses olayı üçüncü çokluk şahıs iyelik ekinden sonra hâl eki geldiğinde de iyelik eki hece kaynaşmasına uğrayarak {+lā / +lā̄ / +lē } şeklinde görülmektedir.

yemeklēni“yemeklerini” A/16-42

biribirlēni“biribirlerini” B/18-64

2.1.6.3. Aitlik Eki

Bu ek isimleri başka isimlere bağlayan çekim ekidir. İyelik ekleri eklendikleri isimlerin başka bir varlığa ait olduğunu gösterirken, aitlik eki kendinden sonraki ismin eklendiği isme ait olduğunu bildirir. Bulunma hâli ve ilgi hâli eklerinden sonra da gelebilen aitlik eki, çoğunlukla ismin sıfat görevinde kullanılmasını sağlar. Bu sebeple yapım eki olduğunu ifade edenler de vardır. Yazı dilinde bazı istisnalar dışında tek şekillili olan bu ek, bölge ağızlarında ses uyumuna uymaktadır¹⁵⁹.

evdeki A/5-72

dağdaki“dağdaki” A/21-12

yanındaki“yanındaki” A/27-2

urdaki“oradaki” B/9-32

burdakılara“buradakilere” A/8-81

şindeki“şimdiki” A/2-27

yukarıdakiler“yukarıdakiler” B/11-78

¹⁵⁹ krş. *başdağınnar*, *ğarşısındaki*, *başınıñ altındaki*, *arçadağınnarı* (Mutlu 2008: 246); *ordaki*, *zamankı*, *yerdekisi* (Kalay 1998: 64).

Bölge ağızlarında, yazı dilindeki gibi artlılık-önlülük uyumunun bozulduğu örnekler de vardır.

arçasındaki A/23-10

almanyadaki “Almanya’daki” B/11-13

Aitlik eki, ilgi hâli ekiyle birlikte kullanıldığında *ilgi zamiri* olarak adlandırılır.

seninki A/6-70, B/5-57

gelininkine A/18-50

ülfetininki “Ülfetin’inki” A/19-28

Bölge ağızlarında, son hecesinde yuvarlak ünlü bulunan kelimelerden sonra aitlik ekinin ünlüsünün yuvarlaklaştığı görülmüştür¹⁶⁰.

öbürkülâ “öbürküleri” A/26-47

güñkü “güñkü” A/13-20

2.1.6.4. Küçültme Ekleri

Küçültme ekleri, eklendikleri isimlere küçültme, sevgi, şefkat anlamları katar. Bu ekler, bazen yapım eki bazen de çekim eki gibi değerlendirilebilmektedir (Ergin 1993: 155-158).

{+cIk}

acıık “azıcık” A/2-39, B/9-6

bi_çuvalcık “bir çuvalcık” A/4-91

ifacıık “ufacıık” A/8-57

sıvacık B/15-59

kolaycık B/22-25

{+cĀz}

bişeycāzim “birşeyceğizim, birşeyciğim” A/1-15

buncāz “buncağız” A/5-6, B/22-39

işcāziñ “işceğizin” A/11-9

¹⁶⁰ krş. *bñnKü, bugüñgü, düñkü, u güñkünden bugüñkü* (Mutlu 2008: 246).

ķızancāz “çocukcağız” B/11-63

oncāz “oncağız” B/21-13

Bölge ağızlarında, kelimeler küçültme ekiyle birlikte birinci teklik ve çokluk şahıs iyelik ekleriyle de çekimlendiklerinde, çekimli şekillerdeki iyelik ekleri, küçültme ekinin sevgi ve şefkat anlamını kuvvetlendirme görevindedir.

kēndicēzime “kendiceğizime” A/1-43

ğızcāzım kızcağızım” A/5-16

buncāzım “buncağızım” A/27-83

2.1.6.5. Hâl Ekleri

İsimler, genel olarak fiillerle bazen de başka isimlerle kurdukları anlam ilişkisi çerçevesinde belli hâl çekimine girerler. Bu anlam ilişkileri, hem gramatikal bir göstergeyle kurulabilir hem de bir göstergeye ihtiyaç duyulmaksızın kurulabilir. İsmi fiile veya başka bir isme göre durumunu bildiren bu hâl kategorilerini gramatik düzlemde sağlayan ekler *hâl ekleri* denir (Ergin 1993: 215).

a) İlgi Hâli Eki

Eklendiği isimleri kendisinden sonraki başka bir isme bağlayan ilgi eki, isim unsurları arasında anlam bakımından (semantik) bir bağ kurulmasını sağlar. Bölge ekteki genizsi /n/ sesini de korumaktadır.¹⁶¹

Son sesinde ünlü bulunan kelimelerden sonra ek $\{+nIn\}$, $\{+nIn̄\}$ şekilleriyle kullanılır.

serseriniñ birine A/5-18

hocaniñ hanımını A/11-21

maşınğaniñ fırınına A/22-15

burasının mevlidi A/1-106

hayriyenin yanına B/5-40

¹⁶¹ krş. *ķulānın, kũmũzũn, tarlayın, unnān, pādişān* (Kalay 1998: 65).

Son sesinde ünlü bulunan kelimelerden sonra ekin bazen $\{+yIn\}$, $\{+yI\tilde{n}\}$ şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

ƙocaveliyin_altına B/2-42

dedeyiñ_aylını “dedenin aylığını” B/8-53

hêrşeyin hayırlısı B/1-22

Son sesinde ünsüz bulunan kelimelerden sonra ekin $\{+In\}$, $\{+I\tilde{n}\}$ şekli kullanılır.

iki ğızın ikisini “iki kızın ikisini” A/10-40

kemiklialaın iskele ağaçları “Kemiklialan’ın iskele ağaçları” A/20-18

ısaın başına A/27-79

onnarın şeyleri “onların şeyleri” B/19-2

anamın kocası “annemin kocası” B/16-35

Lâpseki yöresi ağızlarında son ses durumundaki /r/ ünsüzü genellikle erir. Çokluk ekindeki /r/ ünsüzü de son ses durumundayken eriyerek düşme eğilimindedir. Bu eki almış isimlerden sonra ilgi eki geldiğinde, /r/ ünsüzünün erimesiyle hece kaynaşması meydana gelir.

çocuklân çevresi “çocukların çevresi” A/27-40

demetlên_arası “demetlerin arası” B/23-9

traktörlên_arkasında “traktörlerin arkasında” B/6-7

hırkalânızın_altına “hırkalarınızın altı” B/18-45

Hece kaynaşması ses olayı, zamirlerin çokluk şekillerinden sonra ilgi eki geldiğinde de görülmektedir.

bunnân_içinden “bunların içinden” A/6-113

onnân hepsi “onların hepsi” A/18-30

buññân dedeleri “bunların dedeleri” B/2-48

uññân kızını “onların kızını” B/22-54

Son sesinde /k/ ünsüzü bulunan kelimelerden sonra ilgi eki geldiğinde, /k/ ünsüzü önce tonlulaşıp sonra sızıcılaşır ve iki ünlü arasında kaldığı için eriyerek düşer, hece kaynaşmasına sebep olur.

ekmēn_îçine “ekmeğin içine” A/1-37

melēn_anası “Melek’in annesi” A/5-21

çardān_pazarıdı “Çardak’ın pazarydı” B/1-51

ocān_beşi “ocak ayının beşi” B/2-62

Son sesinde /h/ ünsüzü bulunan kelimelere ilgi eki getirildiğinde de aynı ses olayının meydana geldiği bir örnekte tespit edilmiştir.

allān_emriyle “Allah’ın emriyle” B/10-35

b) Belirtme Hâli Eki

Bazı fiiller, tabanının taşıdığı anlama bağlı olarak belirttiği hareketi herhangi bir nesneye yönlendirir. Bu fiillere geçişli fiiller denir (Ergin 1993: 220). Belirtme hal eki de eklendiği ismi geçişli bir fiile bağlama görevindeki ektir. Belirtme hal eki, fiilin bildirdiği hareketin tesir ettiği nesneyi belirgin hâle getirir. Türkiye Türkçesi yazı dili ve ağızlarındaki belirtme hâli eki, artlılık-önlülük uyumuna bağlı olarak dört şekillidir.¹⁶²

İhtiyar_aylı alıyomuş karıcık, urdan sona, paralānu hep kapmışlā, hep kapmışlā, bi_de ğocasını da öldürmüşlē. A/1-84

“Kadıncağız ihtiyar aylığı alıyormuş ondan sonra (hırsızlar) paralarını hep kapmışlar bir de kocasını öldürmüşler.”

mezarları da bi_ yapmışlā, tulalan bōle ,bi güzē sārmişlā bōle işileri, mezarları. A/21-3

“Mezarları(şeyleri) da tuğlayla bir güzel sarmışlar, böyle bir (güzel) yapmışlar.”

bazı sefer sıkışık ta geliyor ama kızanları bırakmayoz, tālaya götürüyoz
. B/11-34

¹⁶² krş. *iplī, moturu, karnını* (Kalay 1998: 66).

“Bazı zamanlar sıkışık(işlerin çok olması ve çocuklarla birlikte daha da zorlaşması) da geliyor ama çocukları bırakmıyoruz, tarlaya götürüyoruz.”

ben işin dōrusunu konuşurum yavrım B/17-51

“Ben işin doğrusunu konuşurum yavrım”

ülfetin olāncı vā, onun çocı de müğendiz belediyede. A/19-40

“Ülfetin’in oğulcuğu var, onun çocuğu da belediyede mühendis.”

bēni bak “Bana bak” A/15-4

Son sesinde /k/ ünsüzü bulunan kelimelerden sonra belirtme hâli eki geldiğinde, önce tonlulaşıp sonra sızıcılaşan /k/ ünsüzü iki ünlü arasında kaldığı için eriyerek düşer ve hece kaynaşmasına sebep olur.¹⁶³

ununda vādı iki çocū, benim de işde iki çocuk dedīm gibi A/8-14

“[Daha önce] dediğim gibi benim iki çocuğum onun da iki çocuğu vardı.”

e onlar tabi meslēni değerlendirmek için karabiğaya gidiyorlar. B/14-47

“Onlar [göçmen gelen ailem] tabii mesleğini değerlendirmek için Karabiğa’ya gidiyorlar.”

uyuttu mu biçeriz orā B/19-32

“[Çocuğu] uyuttu mu orağı biçeriz.”

yidīm ēkmē bile bilmiyom şindi B/21-26

“Şimdi yediğim ekmeği bile bilmiyorum.”

Sonu ünlüyle biten kelimelerden sonra belirtme hâli eki geldiğinde arada türeyen /y/ ünsüzü, iki ünlü arasında kaldığı için düşer ve hece kaynaşmasına sebep olur.

¹⁶³ krş. *çocūnu* (Kalay 1998: 66).

undan sonā git dedi ,inē sā gāl, dedi A/8-49

“Ondan sonra git **ineği** sağ gel, dedi.”

bilmēn ki kızım, özel yemē ište fasile, kurufasile B/8-23

“Bilmem ki kızım, işte [buranın] özel **yemeği** fasulye, kurufasulye.”

allah bize de nāsib_etsin üle görmē B/11-86

“Allah bize de öyle **görmeyi** nasip etsin.”

ne yemēni götürebilirsin, dōru düzgün, ne içkisini B/25-9

“Doğru düzgün ne **yemeğini** ne içkisini götürebilirsin.”

c) Yönelme Hâli Eki

Bir hareketin yöneldiği noktayı bildiren isimler bu hâl ekini alırlar (Ergin 1993: 221). Fiilin bildirdiği hareketin yöneldiği yeri gösteren hâl ekidir. Kullanımı Türkiye Türkçesi yazı dilinde olduğu gibidir. Bölgemiz ağızlarında bir iki istisna dışında ünlü uyumuna bağlıdır.¹⁶⁴

gelibola gütümüş, uñuñ da yarısını satmış, beş_altı bilenek vā bile içinde A/5-89

“[Narı komşum] **Gelibolu’ya** götürmüş, onun da yarısını satmış, beş altı [tane] falan var bile [sandığın] içinde.”

çocuklarına bakıvādım büyük_olanın A/6-79

“Büyük oğlanın **çocuklarına** bakıverirdim”

üş_tenē gızım vā.üçü de göcē gāşTı A/15-35

“Üç tane kızım var üçü de **kocaya** kaçtı.”

burē gādā getiriyon gādın beni A/20-2

“Kadın beni **buraya** kadar getiriyor.”

¹⁶⁴ krş. *doğtora, bize, küllēne* (Kalay 1998: 66).

*onlar geliyo burda kardeşi cocunu karısını bırakıyo, askere gidiyo, bidā
gēlmīyo* B/14-40

“[Dedelerim]Onlar geliyor, burada kardeşini çocuğunu bırakıyor
askere gidiyor, bir daha da gelmiyor.”

*ne götürēn vā burdan? bi_kefin. unu da hoca dėyo, o bile nasīb_olmē
yo kimisine deyo* B/18-11

“Ne götürēn var buradan[dünyadan]. Bir kefen. Onu da hoca , o bile
kimisine nasip olmuyor, diyor.”

Yönelme hâlinin bölge ağızlarında bazen dar ünlülü şekillerde de kullanıldığı bilinmektedir. Bunun sebebi olarak, bazı araştırmacılar tarafından belirtme hâli ekinde olduğu gibi hâl eklerinin de karışmasına bağlanmıştır (Gülensoy 1988: 80, 85). Bu ikili şekilleri hâl eklerinin birbiri yerine kullanılması olarak değerlendiren araştırmacılar da bulunmaktadır (Buran 1996: 131-133, 162; Gülsevin 2002a: 87; Akar 2004: 50). Zeynep Korkmaz da yönelme hâli ekinin kullanımında ortaya çıkan düz dar ünlülü şekilleri, bölge ağızlarında çok yaygın olan ünlü darlaşmasına bağlamaktadır (1994a: 45; 2005h: 228). Tamlayıcıların almış oldukları hâl eklerinde, fiilin isteminden kaynaklanan bazı tercihlerin de söz konusu olduğu yukarıda belirtilmişti (Uğurlu 2000: 201-202; Uğurlu 2001: 74). Yönelme hâli ekindeki bu ikili şekiller belirtme hâli ekinde olduğu gibi fiilin istemine bağlı bir tercih olarak değerlendirilebilir.¹⁶⁵

*gündoğdu var ilerde, ilk_önce urayī gālmīşlēr beş on hane. çadırları
ğurmuşlā urayī* B/9-26

“İleride Gündoğdu var, ilk önce beş on hane oraya gelmişler. Çadırları
oraya kurmuşlar.”

āyğazda da gavırıyo da bu saba maşingayī_attım. A/22-15

“[Biberleri] aygazda da kavuruyoruz da bu sabah maşingaya attım.”

{-mA} fiilden isim türetme ekiyle türetilmiş isimlerden sonra yönelme hâli eki geldiğinde arada türeyen /y/ ünsüzü, iki ünlü arasında kaldığı için düşer ve hece kaynaşması ortaya çıkar.

¹⁶⁵ krş. *borayı, nereyi* (Kalay 1998: 66).

bilmē bilmē “bilmeye bilmeye” A/2-11

sāmā “sağmaya” A/8-48

ğākmā “kalkmaya” A/14-3

gelin_almā “gelin almaya” B/26-6

sēretmē “seyretmeye” B/14-15

Yönelme hâli eki, sonu düz dar ünlüyle biten kelimelerden sonra geldiğinde arada türeyen /y/ ünsüzü, iki ünlü arasında kaldığı için düşer ve hece kaynaşması olur.

çanaḳḳalē “Çanakkale’ye” A/5-26, B/5-71

burē “buraya” A/4-71, B/14-40

lirē “liraya” A/25-65 ,B/2-65

aşā “aşağıya” B/9-34

arabē “arabaya” B/6-18

Son sesinde /k/ ünsüzü bulunan kelimelerden sonra yönelme hâli eki geldiğinde, önce tonlulaşır sonra sızıcılışır /k/ ünsüzü iki ünlü arasında kaldığı için eriyerek düşer ve hece kaynaşmasına sebep olur.

ḳayā “kayığa” B/6-5

ayā “ayağa” B/12-3

çocā “çocuğa” B/16-53

Metinlerimizdeki bir örnekte, yönelme hâli eki alan *sabah* kelimesinin de ünsüz düşmesi ve hece kaynaşmasına uğradığı görülmektedir.

sabā ğarşı “sabaha karşı” B/18-73

d) Bulunma Hâli Eki

Bulunma hal eki fiilin bildirdiği hareketin gerçekleşme yerini göstermek için kullanılır. Bu ek, eklendiği ismi fiile bağlar (Ergin 1993: 222). Türkçede bulunma hâli eki ünlü ve ünsüz uyumlarına bağlı olarak şekillenir. (Buran 1996: 181).¹⁶⁶

¹⁶⁶ krş. *dālāda, içērde* (Kalay 1998: 66).

düyünlēde “düyünlerde” A/6-36

kövlēde “köylerde” A/5-89

şāde “şeyde” A/12-13

urda “orada” B/6-18

bayırda “kırdada” B/8-28

e) Ayrılma Hâli Eki

İsimleri fiile bağlayan bu hâl eki, fiilin bildirdiği hareketin ayrıldığı yeri gösterir (Ergin 1993: 223). Türkçede ünlü ve ünsüz uyumlarına göre dört şekilli olan ek, bölge ağızlarında da genellikle tonlu şekilleriyle kullanılır (Buran 1996: 206).¹⁶⁷

eskiden “A/4-103

kuldandan “kuldandan” A/8-58

gözlerimden A/18-73

akrabalardan “akrabalardan” B/16-6

arkadan “arkadasından, sırtından” B/21-60

Ayrılma hâli ekinin son ses durumundaki /n/ ünsüzü, bir örnekte genizsiz /n/ sesine dönüşmüştür.

uñdañ_sona “ondan sonra” A/26-52

- Ayrılma hâli eki fiildeki hareketin çıkış noktasını bildirmek için kullanılabilir.

köyden gelip gitme zebil_olma, dedilē bana A/6-97

“Bana, köyden gelip gitme, zebil olma, dediler.”

orman, depeden geliyo A/15-51

“[Oduhumuz] tepeden, orman(dan) geliyor.”

¹⁶⁷ krş. *edirnedan, cumādan* (Kalay 1998: 67).

akçalandan müsāfirlē gēlmiş meselā diyer başka yerden B/25-10

“Diğer başka yerlerden mesela Akcaalan köyünden misafirler gelmiş.”

askerden gēldi çocūmuz B/18-56

“Çocuğumuz askerden geldi.”

evden eve gitmēlim B/11-14

“Evden eve gitmeyelim.”

- Fiili çeşitli yönlerden tamamlayan zarf görevinde kullanılabilir.

şindi uñnā öleden sona gidiyo, üçe gādā urda A/6-91

“Onlar şimdi öleden sonra gidiyor, üçe kadar oradalar.”

burdan pazartesi sabahsı ya da pazar günü akşamdan gidiyodum, cuma günü *akşamüstü* geliyodum A/6-99

“Buradan Pazar günü akşamdan ya da pazartesi sabahtan gidiyordum, Cuma günü akşamüstü geliyordum.”

başam böğünden ütürü geliriz didilē A/19-4

“Bu günden ütürü geliriz, demişlerdi; bakalım.”

biz geçen yazdan mı geçen te bi_seneyi geşti B/1-36

“Biz geçen yazdan [beri] mi işte bir seneyi geçti [suyumuzu taşıyoruz].”

unu eskiden kullanıyodum ben ama şimdi kaldırmayo B/24-5

“Ben onu eskiden kullanıyordum ama şimdi [bünzem] kaldırmıyor.”

- Bir şeyin sebebini bildirmek amacıyla kullanılır.

ķirādan yamulurdu A/2-19

“ (Tırnaklarımız) kirağıdan yamulurdu”

*bi_şē mi vā deye undan baķtı*m A/6-4

“Bir şey mi var diye, ondan baktım.”

sıcaklardan mı acaba B/4-30

“Acaba sıcaklardan mı”

benim dede kazadan öldü B/8-28

“Benim dede (eşim) kazadan öldü.”

baba kaldı, baba da o da kalp tıkanıklıktan, o da tıkanıdı... B/16-39

“Baba kaldı, baba da kalp tıkanıklığından öldü.”

- Bir nesnenin neden yapıldığını bildirmek için kullanılır.

doğuz kilo undan mı ne tarhana A/2-42

“tahmini dokuz kilo undan tarhana”

yapādan sırf B/12-30

“sadece yapağıdan(yapılmış).”

kaçamağ misir_uñdan B/13-51

“mısır unundan kaçamak”

yamalığ_uçkurlādan şışelere, ne u testilere süs yapılır

“Yamalık uçkur(bel lastiği yerine de kullanılan atık kumaş parçaları)lardan testilere süs yapılır.” B/5-91

- Vasıf isimlerinden önce kullanıldığında iki nesne arasında karşılaştırma ilişkisi kurulur.

unnāndan tā güzel_olurdu benimki

“Benimki onlarınkilerden daha güzel olurdu.” B/5-56

öteki sudan daha güzel dāyā

“öteki sudan daha güzel diye” B/9-49

bundan büyük taş B/11-71

“Bundan büyük taş.”

- Yazı dilinde olduğu gibi bazı edatların isimlere bağlanmasını sağlar.

yirmi yaşından beri A/1-52

urdan sonā“ondan sonra” A/1-9

bayramdan beri A/5-64

f) Eşitlik Hâli Ekleri

Bu ek, isimlere gelerek benzerlik ifade eder. Bazı isimlerle birlikte görelilik, kadarlık gibi durumları da bildirirler. İsimler, kendilerini fiile bağlayan bu ek sayesinde fiilin gerçekleşme şeklini ve tarzını gösterirler ayrıca isimlerin cümle dediğimiz düzlem içinde zarf görevinde kullanılmalarını sağlarlar (Ergin 1993: 227).

Bölge ağızlarında eşitlik hâli için $\{+cA\}$, $\{+cAk\}$ ve $\{+lAyIn\}$ olmak üzere üç ek kullanılmaktadır. Bölge ağlarında en çok kullanılan eşitlik hâli eki $\{+cA\}$ 'dir. Bununla birlikte, $\{+cA\}$ ekine oranla daha az kullanılan $\{+cAk\}$ ve $\{+lAyIn\}$ ekleri de isimlerin zarf göreviyle fiile bağlanmasını sağlayan eşitlik eki görevindedirler.

$\{+cA\}$ Eki

Ebu ekin esas görevi isimleri benzerlik ifadesiyle fiile bağlamaktır ancak *iricene* örneğinde olduğu gibi sıfat olarak kullanılan isimlere küçültme ve benzerlik anlamı da verebilir.

Türkiye Türkçesi yazı dilinde eşitlik hâli için kullanılan ek, Türkçe gramer kitaplarında isim çekim ekleri içinde değerlendiriliyorsa da çoğu örnekte çekim eki fonksiyonunu kaybederek isimden isim türetme eki durumuna gelmiştir (Ergin 1993: 227).¹⁶⁸

ölece“öylece” A/2-39

ağırca“ağırca”B/27-16

rahatcana“rahatça” A/15-53

kēfimce“keyfimce” A/6-84

iricene“irice”A/14-33

¹⁶⁸ krş. *güzelce*, *usulca* (Kalay 1998: 68).

Bu eki alan kelimelerin süre bildiren bir zarf olarak kullanıldığı da görülmektedir.

āylarca “aylar boyunca”A/26-33

{+cAk} Eki

Bu ek aslında küçültme ifade eden bir yapım eki olduğu hâlde Eski Anadolu Türkçesi döneminden itibaren eşitlik eki gibi kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde eşitlik eki olarak kullanımı zayıflayarak bu işlev kalıplaşmış bazı kelimelerde kalmıştır (Ergin 1993: 229). Bölge ağızlarında ise birkaç örnekte eşitlik eki gibi kullanıldığı görülmektedir.¹⁶⁹

kövcek (<köyce) “bütün köy” MDD

evcek (<evce) MDD

g) Araç Hâli Ekleri

Araç hali ekleri, isimlere gelerek onları bir fiile bağlar ve fiilin bildirdiği hareketin gerçekleşmesinde kullanılan aracı veya fiildeki hareketi özneyle birlikte yapan kişiyi göstermek amacıyla kullanılır. Türkçede araç hâlini ifade etmek için kullanılan {+n} eki, Batı Türkçesinde işlevini kaybetmiş yerini *ile* edatına bırakmıştır. Bazı kelime ve edatlarda varlığını kalıplaşma yoluyla sürdüren bu ek, artık çekim ekinden çok isimden isim türetme eki görünümündedir (Ergin 1993: 225-226). Türkiye Türkçesinde yazı dili araç hâlini ifade etmek için *ile* edatının ekleşmesiyle ortaya çıkan {+IA} eki kullanılır. Ünlü uyumuna bağlanması bakımından yazı diliyle paralellik gösteren bu ek, *ile* edatının kalıntısı olarak değerlendirilebilecek {+IIA}, {+IIAn}, {+InAn} şekilleriyle çift heceli olması yönünden yazı dilinden ayrılmaktadır. Araç hâli ekindeki bu çok şekillilik bölge ağızlarında da görülmektedir.

{+IIA} Eki

Türkiye Türkçesinde araç hâlini ifade etmek için {+IA} eki kullanıldığını belirtmiştik. Bu ek, aslında *il-* fiilinin {-A} zarf-fiil ekiyle kalıplaşmasıyla birlikte oluşan *ile* edatının zamanla ek hâline gelmiş şeklidir. Anadolu ağızlarında ünlü uyumuna bağlı olarak {+IIA} şeklinde kullanılır ve hem *ile* edatının izini taşıması

¹⁶⁹ krş. *evcek*, *kücek* (Kalay 1998: 68).

hem de ekleşme sürecinde önceki aşamayı göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bölge ağızlarında yaygın olarak kullanılmaktadır¹⁷⁰.

ğolumla “kolumla” A/1-37

çamurla “çamurla” A/9-55

öküzlële “öküzlerle” B/5-53

düğünle “düğünle” B/10-35

rātlā “rahatla” B/18-54

Son sesinde ünlü bulunan kelimelere eklendiğinde, araç hâli ekinin ilk ünlüsü /y/ sesine dönüşür. Bazı örneklerde, /y/ üzsüzü düşmekte ve önündeki ünlünün bazen uzun telaffuz edilmesine sebep olmaktadır.

ninėle “nineyle” A/1-46

nēle “neyle” B/19-16

Lâpseki ağızlarındaki bazı örneklerde, {+IIA} araç hâli ekinin eski araç hâli eki {+n} ile genişleyerek {+IIAn} şekline dönüştüğü örnekler de vardır. Bu yapı ek yığılmasıyla meydana gelir ve ekin {+IAn} şekline dönüşerek ekleşme sürecine girdiğini göstermektedir¹⁷¹.

hayvannālan “hayvanlarla” A/1-54

unnarılan “onlarla” A/4-103

eşélen “eşekle” A/26-51

yālan “yağla, yağ ile” A/16-53

toqmaqlen “tokmakla” B/13-11

İki araç hâli ekinin birleşmesiyle oluşan {+IIAn} yapısı, /n/ sesinin gerileyici benzetme etkisiyle bazen {+InAn} şekline sonrasında da ekleşme

¹⁷⁰ krş. *gücüle sardım* (Mutlu 2008: 244); *kürekle, yabala* (Kalay 1998: 67).

¹⁷¹ krş. *çalgılan davıllan gâlin gimış, hālâ nâzillidi bilân un gâliyomuş dâvilâlân, baharın arabıylen kitdik, gâynıklan gârşıya geçiyu* (Mutlu 2008: 242) *ustalâlan, tirenlen* (Kalay 1998: 67).

sürecinde olan bu yapı da ön sesteki ünlünün erimesiyle $\{+nAn\}$ şekline dönüşmektedir¹⁷².

bunnan “bununla” A/3-58

enceklerin “encekleriyle, köpek yavrularıyla” A/13-23

ğaynatasınnan “kaynatasıyla” A/16-29

ķocasınnan “kocasıyla” B/5-44

onnan “onunla” B/9-19

Üçüncü teklik şahıs iyelik ekinden ve zamirlerden sonra $\{+InA\}$, $\{+InAn\}$, $\{+InAnA\}$ araç hâli ekleri geldiğinde, araç hâli ekinin ilk ünlüsü, önce /y/ sesine sonrasında gerileyici benzeşmeyle /n/ sesine dönüşür. Lâpseki ağızlarında araç hâli ekinin bir ses olayı olmaksızın da $\{+nA\}$ şeklinde kullanıldığı görülmüştür¹⁷³.

elinnä “eliyle” A/14-32

sovanna “”A/18-56

hayvanna “hayvanla” A/26-51

evlatlānna “evlatlarıyla” B/2-56

torunna “torunla” B/22-17

$\{+n\}$ Eki

Eski lehçelerde kullanılan $\{+n\}$ araç hâli eki, Batı Türkçesinde işlekliliğini kaybederek yerini $\{+lA\}$ ekine bırakmıştır. Türkiye Türkçesi yazı dilinde de *yazın*, *kışın* kelimelerinde kalıplaşmıştır ve bir bakıma isimden isim türetme eki durumuna gelmiştir. Bu ek, bölge ağızlarında sınırlı sayıda örnekte çekim eki gibi kullanılmaktadır¹⁷⁴.

¹⁷² krş. *davılınan orķunan* yapılır, *ipinen* biçiyler, *öķüzünen* ekerdik, *düvennen* döner, *ķadınnar bizim sırtınnan umuzınnan* su daşır (Mutlu 2008: 242) *tirennen* (Kalay 1998: 67).

¹⁷³ krş. *öķüzüne* yaPdım ileķberlik, yabalarına, çapasınna, *atına* geldiler (Mutlu 2008: 242) *senne*, *ķadınna*, *ekmēne* (Kalay 1998: 67).

¹⁷⁴ krş. *ğışın*, *gündüzün*, *güzün*, *öylen*, *ilkindin* yūrrus, *ilkin* bis halı doķuduķ, *yazın* erişirdi (Mutlu 2008: 243).

yazın A/1-33, A/6-122, B/26-17

ğışın “kışın, kış mevsiminde” A/1-45

ilkin “ilk, önce” A/6-131, A/11-55, A/14-41,

ķārın “kar yağdığı zaman, kışın” B/26-17

2.1.6.6. Soru Eki

Soru eki, hem isimlere hem de çekimli fiillere getirilebilir ve bu yönüyle diğer çekim eklerinden ayrılır. İsimlere eklendiğinde ismi fiile bağlar ve diğer çekim eklerinden sonra getirilir. Çekimli fiilere eklendiğinde de soru ekinde sonra şahıs ekleri getirilebilir (Ergin 1993: 231). Bölge ağızlarında yazı dilinde olduğu gibi ünlü uyumuna bağlı olarak dört şekilli kullanılır.¹⁷⁵

*bizim kövün mü?*A/6-46

“Bizim köyün mü?”

arabada mı âşin? A/23-11

“Eşin arabada mı?”

başında bi_sürü mü vā B/4-48

“Başında bir sürü mü var?”

şindi siz bizleri ūrenmē mi gāldiniz B/16-6

“Şimdi siz bizleri öğrenmeye mi geldiniz?”

bēnim konuşmaları mı alacān şindi B/13-5

“Şimdi benim konuşmalarımı mı alacaksın?”

2.2. Fiiller

İş, oluş, hareket bildiren kelimelere fiil denir. Fiil tabanları, tek başlarına kullanılamazlar ve ancak mastar ekiyle ifade edilebilirler. Mastar ekinin

¹⁷⁵ krş. *ķasım mı, yok mu, öküzü mü* (Kalay 1998: 68).

çıkarılmasıyla ortaya çıkan fiil tabanları, belli bir kip ve şahıs ekini alarak çekimlenmek suretiyle kullanılabilirler (Ergin 1993: 266).

Fiillerin bölge ağızlarındaki kullanımı, Türkiye Türkçesi yazı dili ve ağızlarında olduğu gibidir. Ancak, bölgenin ses özelliklerine bağlı olarak fiil kök veya gövdelerinde bazı değişiklikler olabilmektedir. Az sayıda da olsa yazı dilinde ve diğer ağızlarda bulunmayan fiillere rastlamak mümkündür.

2.2.1. Fiil Türetme Ekleri

Fiiller, genel olarak yapıları bakımından basit, türemiş ve birleşik olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Türemiş fiiller, isim veya fiil köklerine yapım (türetme) ekleri getirilmek suretiyle meydana getirilir. Yapım ekleri de eklendikleri kelime türüne göre birbirinden farklı kategorilerde değerlendirilir.

2.2.1.1. Fiilden Fiil Türeten Ekler

Fiil kök veya gövdelerine gelerek fiilin önceki anlamına bağlı yeni fiiller türetmek için kullanılan ekler *fiilden fiil türetme ekleri* (= *fiilden fiil yapım ekleri*) denir.

{-mA-} Eki

Bu ek, fiilin anlamını olumsuzlaştırdığı için *olumsuzluk eki* diye de adlandırılır. Fiil tabanlarına gelerek fiilin bildirdiği hareketin gerçekleşmediğini ifade ederler. Bölge ağızlarında da yazı dilinde olduğu gibidir.

düşünmēyom “düşünmüyorum” A/1-18

yāpmadım “yapmadım” A/23-24

ālayamayoy “ağlayamıyorum” A/27-10

ğalmadı “kalmadı” B/17-59

bilmesin “bilmezsin” B/18-4

Olumsuz fiillerin geniş zaman ikinci ve üçüncü şahıs çekimlerinde {-mAz} eki kullanılır. Bu fiillerin ikinci şahıs çekimlerinde, ekin son ünsüzü şahıs ekindeki ünsüzün etkisiyle tonsuzlaşabilir.

bilmessiniz “bilmezsiniz” A/3-114

Aynı ses olayı şart birleşik çekiminin olumsuz geniş zaman çekiminde de görülmektedir.

ğóymassan “koymazsan” A/11-18

bilméssen “bilmezsen” B/5-24

oturmassam “oturmazsam” B/6-13

Art ünlülü fiil tabanlarına şimdiki zaman eki eklendiğinde, yapım ekinin ünlüsü /y/ sesinin etkisiyle ince sıraya geçer.

çıkémeyom “çıkmiyorum” A/1-38

yapamāyom “yapamıyorum” A/4-31

bilmeyon “bilmiyorum” A/11-4

yaleyosun “yağlıyorsun” B/13-40

Olumsuz fiil tabanlarına şimdiki zaman eki eklendiğinde, yazı dilindeki gibi yapım ekinin ünlüsü /y/ sesinin etkisiyle darlaşır.

bilmiyom “bilmiyorum” A/14-28

yöryémíyōñ “yürüyemiyorum” A/16-20

ğarışmíyoz “karışmıyoruz” B/18-37

bilmíyosun “bilmiyorsun” B/24-24

yapmíyoz “yapmıyoruz” B/26-9

Türkiye Türkçesinde gelecek zaman eki {-cAk / -cA} şeklindedir. Bu ek, /c/ sesinin etkisiyle çoğunlukla ön ünlülü şekilleriyle kullanılır. Son hecesinde art ünlü bulunan olumsuz fiil tabanlarına gelecek zaman eki getirildiğinde ise /c/ sesinin etkisiyle fiil türetme ekinin ünlüsü de ince sıraya geçer.

çıkṁācedim “çıkmayacaktım” A/25-13

sıkṁācān “sıkmayacaksın” A/27-6

dayanamēcek “” dayanamayacak” A/27-23

yapamecen “yapamayacaksın” B/4-72

Son hecesinde art ünlü bulunan olumsuz fiil tabanlarına gelecek zaman eki eklendiğinde, fiilden fiil türetme olumsuzluk ekinin ünlüsü /c/ sesinin etkisiyle darlaşır.

inanmıcañ “inanmayacaksın” A/27-77
ğonuşmıcân “konuşmayacağım” A/20-11
oturmicân “oturmayacaksın” B/12-16
sõlemicem “söylemeyeceğim” B/17-13
yaptırmıcağlâ “yaptırmayacaklar” B/25-18

Olumsuz fiil tabanlarına şimdiki zaman eki ekdiğinde, fiilden fiil yapım ekinin ünlüsü uzun telaffuz edilebilir.

gidemâyom “gidemiyorum” A/4-29
ellēmâyö “elleyemiyor” A/5-34
bulamâyoz “bulamıyoruz” A/9-70
bilemēyoz “bilemiyoruz” B/16-11
birakmēyo “bırakmıyor” B/17-28

{-n-} Eki

Fiil tabanlarını edilgen veya dönüşlü hâle getiren bu ekin Lâpseki ağızlarındaki kullanımı, yazı dilinden farklı değildir.

Ekin dönüşlülük işeyle kullanımına dair örnekler şunlardır:

baķınıyom “bakınıyorum” A/1-27
yaķınırım “(kına) yakınırım” A/8-77
edindi “edindi” A/26-22
bulunursun “bulunursun” A/6-14
bulunmem “bulunmayayım” A/19-5
görünmō “görünmüyor” B/18-12

Ekin edilgenlik işeyle kullanımına dair örnekler şunlardır:

çalınıyo “(davul)çalınıyo” A/23-35
oķunuyo “okunuyor” A/5-30
yoluncaķ “yolunacak” A/16-26
bulunmadı “bulunmadı” A/6-37
oķunū “okunur” B/8-16
bulunū “bulunur” B/8-26

{-l-} Eki

Bu ek, fiil tabanlarını edilgen hâle getirir. Bölge ağızlarındaki kullanımı, yazı dilinden farklı değildir.

bayıldı A/2-56

ğiyılmadı “kıyılmadı” A/3-21

çekildi A/6-78

ekilirdi B/2-44

sıkılıyo “sıkılıyor” B/4-2

{-ş-} Eki

Fiil tabanlarına gelerek işteşlik bildiren bu ek bölge ağızlarında yazı dilinden farklı kullanılmamaktadır.

eriştik A/2-7

dolaşık A/10-2

ānlaşılıyo “anlaşıyor” A/22-10

ālaşırlādı “ağlaşırlardı” A/25-85

karışırısın “karışırısın” B/2-91

karıştır B/13-39

ānlaşabiliyöz “anlaşabiliyoruz” B/14-23

{-r-} Eki

Fiilin bildirdiği hareketin başkasına yaptırıldığını ifade eder. Bölge ağızlarında çok yaygın ses olaylarından biri olan /r/ erimesi sebebiyle bazen düşer ve önündeki ünlünün uzun telaffuz edilmesine sebep olur.

bişirilēdi “pişirirlerdi” A/1-80, B/15-5

doğurdum A/3-25

ğaçırdılā “kaçırdılar” A/10-40

{-t-} Eki

Fiilin bildirdiği hareketin başkasına yaptırıldığını ifade eden bu ekin bölge ağızlarındaki kullanımı, yazı dilindekinden farklı değildir.

ođutmamışlā “okutmamışlar” A/16-5

đızartma “kızartma” A/22-20

aratmasın “aratmasın” B/1-23

oynatıyodu “oynatıyordu” B/9-20

uyuttu B/19-32

{-Dİr-} Eki

Fiilin bildirdiği hareketin başkasına yaptırıldığını ifade eder. Bölge ağızlarında yaygın olan /r/ düşmesine bağlı olarak bazen ekteki /r/ ünsüzü de düşer ve önündeki ünlü uzun telaffuz edilir.

aldırmadı A/1-15

đaldırıvādı “kaldırıverdi” A/5-65

yazdırdım “yazdırdığım” A/23-33

yaptırıcék “yaptıracak” A/4-62, B/18-55

deyiştirdiler “değiştirdiler” B/10-28

{-Ar-} Eki

Fiilin bildirdiği hareketin başkasının yaptığını ifade eden bu ek de bölge ağızlarında da kullanılmaktadır.

çıkarmışlā “çıkarmışlar” A/16-5, B/1-70

đızarıyo “kızarıyor” A/16-51

đoparı “kopartır” B/19-26

2.2.1.2. İsimden Fiil Türeten Ekler

İsim köklerine gelerek o ismin anlamına bağlı bir hareketi karşılamak üzere yeni bir fiil türeten eklere *isimden fiil türetme* (= *isimden fiil yapım*) *ekleri* denir.

{+IA-} Eki

Türkçenin işlek fiil türetme eklerinden biridir. Bölge ağızlarında ses olaylarından kaynaklanan bazı değişiklikler dışında yazı dilindekiyle kullanımı aynıdır.

ellemem A/2-27
yollamışlā “yollamışlar” A/7-10
paqladılā “pakladılar” A/8-53
toplayıp A/15-44, B/1-73
serinledi B/1-55
yüklenik “yüklenip” B/23-8

Bu ek, son sesinde /n/ ve /ñ/ ünsüzleri bulunan isimlere eklendiğinde ilerleyici benzeşme yoluyla {+nA-} şekline dönüşür.

annatēni “anlatayım” A/18-17, B/15-2
nişannadılā “nişanladılar” B/18-50, B/21-34
yaqınnamışındır “yakınlamışındır, yaklaşmışındır”
B/22-5

{+l- / +Al-} Eki

Bölge ağızlarında işlek olan fiil türetme eklerinden biridir. Sıfat olarak kullanılan isimlerden, ismin anlamıyla ilişkili fiiller türetir. Ünlü ile biten isim tabanlarına ekin {+l-} şekli; ünsüzle biten isim tabanlarına da {+Al-} şekli getirilir.

düzelirdi “düzeltirdi” A/4-49, A/25-30
yükseltti A/25-64, B/2-38
boşalıyō “boşalıyor” A/21-12
incelmiş A/27-64
azaldı B/2-22

{+A-} Eki

İşlek olan fiil türetme eklerinden biridir. Bölge ağızlarında yazı dilinden farklı kullanılmamaktadır.

ğanamam “kanamam” A/1-24
boşandı A/4-57, B/5-74
oynādın “oynardım” A/8-70 *oynasın* B/5-65
yaşasın A/5-68, B/12-20

{+r- / +Ar-} Eki

Genellikle renk isimlerinden, ismin anlamına bağlı fiiller türeten yapım ekidir.

toparladı A/1-44

karardı“(kınalarım)karardı” B/5-40

2.2.2. Fiil Çekim Ekleri

Fiillerin, kullanılabilmeleri için ifade ettikleri hareketlerin bir nesneye bağlanması gerekir. Bu da ancak fiil kök veya gövdelerinin, şekil ve zaman ekleriyle şahıs eklerini almak suretiyle çekimli hâle gelmeleriyle mümkündür (Ergin 1993: 266). Fiilleri belli bir kip ve şahsa bağlı olarak çekimleyen eklere *fiil çekim ekleri* denir.

2.2.2.1. Şahıs Ekleri

Fiilin bildirdiği iş, oluşun veya hareketin kim tarafından gerçekleştirildiğini gösteren eklere *şahıs eki* denir. Şahıs ekleri fiile mutlaka şekil ve zaman eklerinden sonra eklenir. Kaynak bakımından iki tip şahıs eki vardır.

Zamir Kaynaklı Şahıs Ekleri

Şahıs eklerinden bazıları, şekil ve zaman eki almış fiillerden sonra gelen şahıs zamirlerinin ses değişikliklerine uğrayarak ekleşmesi sonucunda oluşmuştur. Bu eklere birinci tip şahıs ekleri adı verilerek *öğrenilen geçmiş zaman*, *şimdiki zaman*, *gelecek zaman*, *geniş zaman* ve *gereklilik* çekimlerinde kullanılır. Bu eklerin bölge ağızlarındaki kullanımı, yazı dilindeki gibidir. Sadece ikinci teklik ve çokluk şahıs ekleri bazen Osmanlı Türkçesinde olduğu gibi genizsi /n/ ünsüzüyle telaffuz edilir. Ayrıca, söz konusu kip ve zaman eklerinin bazı şahıs çekimleri iyelik kaynaklı şahıs ekleriyle de yapılabilir.

Tablo 2.4. Zamir Kaynaklı Şahıs Ekleri

1. Teklik Şahıs	<i>-Im / In / -m / -n</i>
2. Teklik Şahıs	<i>-sİñ / -sIn</i>
3. Teklik Şahıs	<i>-∅</i>
1. Çokluk Şahıs	<i>-Iz</i>
2. Çokluk Şahıs	<i>-sİñIz / -sInIz</i>
3. Çokluk Şahıs	<i>-lAr, -lā, -lē</i>

İyelik Eki Kaynaklı Şahıs Ekleri

Fiil çekiminde kullanılan şahıs eklerinin bazıları da iyelik eklerinin etkisiyle meydana gelmiştir. Bu eklerin, {-t} fiilden isim yapma ekinin iyelik eki almasıyla meydana geldiği düşünülmektedir (Ergin 1993: 283). Bu ekler, ikinci tip şahıs ekleri diye adlandırılarak *bilinen geçmiş zaman* ve *şart* çekimlerinde kullanılır.

Bu eklerin bölge ağızlarındaki kullanımı, yazı dilinde olduğundan farklı değildir. Sadece ikinci teklik ve çokluk şahıs eklerindeki genizsi /n/ ünsüzü yazı dilinde /n/ ünsüzüne dönüşmesine rağmen bölge ağızlarında hala kullanılmaktadır.

Tablo 2.5. İyelik Eki Kaynaklı Şahıs Ekleri

1. Teklik Şahıs	<i>-m</i>
2. Teklik Şahıs	<i>-ñ, -n</i>
3. Teklik Şahıs	<i>-∅</i>
1. Çokluk Şahıs	<i>-k̄ / -k</i>
2. Çokluk Şahıs	<i>-ñIz, -nIz</i>
3. Çokluk Şahıs	<i>-lAr, lā, -lē</i>

2.2.2.2. Şekil ve Zaman Ekleri

Fiiller, insanın çevresinde algıladığı hareketlere verilen isimlerdir. Aslen bir sözlük malzemesi olan fiiller, tek başlarına kullanılamayan ancak bazı ekleri aldıkları anda kullanım alanına çıkan kelimelerdir. Kök veya gövde hâlindeyken

isimlerle morfolojik ve semantik bir ilişkisi bulunmayan fiiller, çekime girdiklerinde diğer kelimelerle anlam ilişkisine girerler. Çekimli fiillerde kip, zaman, kişi ve görünüş kavramları bulunur (Ergin 1993: 266-267; Korkmaz 2003a: 527).

Fiil tabanlarının bildirdiği kılış, oluş veya hareket belli bir gramer kalıbı içinde ifade edilir. Fiildeki hareket, oluş veya kılışın konuşan, dinleyen ve sözü edilen açısından hangi biçimde yansıtıldığını ifade eden gramer kalıplarına *kip* denir. Fiil kök ve gövdelerine getirilerek onları belli bir kalıba sokan eklere de *kip ekleri* denir (Ergin 1993: 273; Korkmaz 2003a: 569).

Türkiye Türkçesinde dokuz kip bulunmaktadır. Bunlardan beşi, fiildeki hareketin belli bir zaman dilimi içinde gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini bildirir, bu sebeple de *bildirme kipleri* denir. Diğer dört kip ise fiildeki hareketin henüz gerçekleşmediğini, gelecekteki bir zaman dilimi için tasarlandığını ifade ettiği için *tasarlama kipleri* denir (Ergin 1993: 273).

a) Bildirme Kipleri

Fiildeki hareket, oluş veya kılışın belli bir zaman diliminde gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini bildirirken, bir taraftan da fiilin zamanını gösterirler (Ergin 1993: 273; Korkmaz 2003a: 583). Bu nedenle, bildirme kipi eklerine *zaman ekleri* de denir. Zaman eklerinin kip fonksiyonları aynıdır ancak ifade ettikleri zaman fonksiyonuna göre *geniş zaman eki*, *bilinen geçmiş zaman eki*, *öğrenilen geçmiş zaman eki*, *şimdiki zaman eki*, *gelecek zaman eki* adlarını alırlar.

Geniş Zaman

Fiildeki hareketin, geçmiş ve gelecek zamanları da kapsayan geniş bir zaman diliminde, yani zaman düzleminin tamamında gerçekleştiğini ve gerçekleşmeye devam ettiğini gösteren fiil kipidir. Türkiye Türkçesinde geniş zaman kipi $\{-I(r)\}$ ve $\{-Ar\}$ ekleriyle ifade edilir (Ergin 1993: 275; Korkmaz 2003a: 637).

Geniş zaman eklerinin bölge ağızlarındaki kullanımı yazı dilinde olduğundan farklı değildir. Ancak, yaygın olan ünsüz düşmesi olayına bağlı olarak geniş zaman ekinin ünsüzü düşerek önündeki ünlünün uzun telaffuz edilmesine sebep olabilir. Ayrıca, herhangi bir ses olayı olduğu hâlde birinci çokluk şahıs

çekimindeki geniş zaman eki ünlüsünün bazen uzun telaffuz edildiği görülmektedir.

1. Teklik Şahıs

Geniş zamanın birinci teklik şahıs çekiminin yazı dilinde olduğu gibi daha çok{-*Im*} ekiyle yapıldığı görülmektedir.

yağarım A/8-75

beklerim A/12-44

ekerim A/14-45

çıkırım B/1-72

cezâlanırım B/4-74

Geniş zamanın birinci teklik şahıs çekiminde az sayıda {-*In*} eki de kullanılmaktadır.¹⁷⁶

kıpvıvarın “kırkıveririm” A/19-26

çıkıvârin “çıkıveririm” A/26-32

bilirin “bilirim” A/7-5

ağıdırın “akıtırım” A/18-50

2. Teklik Şahıs

İkinci teklik şahıs çekimi {-*sIn*} ekileriyle yapılmaktadır. Geniş zaman ekinin ünsüzü özellikle yörük köylerinde eriyerek düşme eğilimindedir ve ünsüz düşmesinin etkisiyle ekin ünlüsü de uzun telaffuz edilir.¹⁷⁷

bilîsin “bilirsin” A/6-17, B/22-51

dağâsin “takarsın” A/13-19

tutâsin “tutarsın” B/22-26

Ünsüz düşmesine göçmen köylerinin olduğu bölgelerde daha az rastlanmaktadır.¹⁷⁸

¹⁷⁶ krş. *doğurun* (Kalay 1998: 103).

¹⁷⁷ krş. *yapâsin, sürêsin, af idêsin* (Kalay 1998: 104).

afedersin “afedersin” A/2-5
inanır mısın A/74-94
ürensın “öğrensın” B/2-94
götürebılırsın “götürebılırsın” B/25-9

3. Teklik Şahıs

Üçüncü teklik şahıs çekimi yazı dilinde olduğu gibi eksiz yapılmaktadır. Bu şahıs çekiminde özellikle yörük köylerinde, geniş zaman ekinin ünsüzü son ses konumunda bulunduğundan eriyerek düşer ve ekin ünlüsü bazen uzun bazen de normal uzunlukta telaffuz edilir.

olü “olur” A/9-22
verĩ “verir” A/15-28
gelĩ “gelir” A/14-34
alır gidē “alır gider” A/18-39
geliverĩ “geliverir” B/8-37
boşanıvarı “boşanıverir” B/5-74

Göçmen bölgesinde, ekin ünsüzü çoğunlukla kendini korur.¹⁷⁹

duyar gelır B/4-77
ālar “ağlar” B/5-73
çıkar B/11-75
tanır B/21-51

1. Çokluk Şahıs

Birinci çokluk şahıs çekimi, şahıs zamiri kaynaklı {-Iz} ekiyle çekimlenir. Bu şahıs çekiminde bazen geniş zaman ekinin ünlüsü bazen de birinci çokluk şahıs ekinin ünlüsü uzun telaffuz edilir.

biçeriz “biçeriz” A/4-21
ekeriz A/6-121

¹⁷⁸ krş. *binērsın, bırakırsın* (Kalay 1998: 104).

¹⁷⁹ krş. *yımşar, sārılar, getiri* (Kalay 1998: 104/105).

deriz A/9-21

giyeriz B/22-38

alırız B/26-5

İkinci hecesinde fiilden fiil yapım eki $\{- (I)r-\}$ bulunan fiillere geniş zaman eki getirildiğinde, fiil tabanındaki /r/ ünsüzüyle geniş zaman ekindeki /r/ ünsüzü aynı boğumlanma noktasında oluştuklarından bunlar arasındaki yardımcı ünlü düşer. Bunun sonucunda da hece düşmesi (*haploloji*) meydana gelir.¹⁸⁰

bişiriz “pişiririz” A/18-61

alırız “alırırız” B/8-38

yiveriz “yiyiveririz” B/23-14

emziriz “emziririz” B/19-32

2. Çokluk Şahıs

İkinci çokluk şahıs çekiminde $\{-sInİz\}, \{-sInIz\}$ ekleri kullanılır. İkinci teklik şahıs çekiminde olduğu gibi bazen geniş zaman ekinin ünsüzü eriyerek düşer ve ekin ünlüsü uzun telaffuz edilir.¹⁸¹

bilir misiniz “bilir misiniz” A/11-46

gülâsiniz “gülersiniz” A/11-14

yapâsınız “yaparsınız” B/9-36

ödârsiniz “ödersiniz” B/17-35

verisiniz “verirsiniz” B/18-38

3. Çokluk Şahıs

Üçüncü çokluk şahıs çekimi $\{-lAr\}$ eki kullanılarak yapılır. Bu şahıs çekiminde hem geniş zaman ekinin ünsüzü hem de şahıs ekinin son ünsüzü düşer. Düşen ünsüzlerin etkisiyle önlerindeki ünlüler genellikle uzun telaffuz edilir.¹⁸²

¹⁸⁰ krş. *karız, seriz, ederiz, kuruduruz* (Kalay 1998: 105).

¹⁸¹ krş. *gürüsünüz* (Kalay 1998: 105).

¹⁸² krş. *yapâlar, öptürüler, dërler* (Kalay 1998: 106).

çıkālā “çıklarlar” A/13-10
yapālā “yaparlar” A/19-11
karşılāla “karşılarlar” B/26-7
geliverilē “geliverirler” B/5-19
oturūlā “otururlar” B/25-9
eylenirilē “eğlenirler” A/16-74

Bilinen Geçmiş Zaman

Fiilin bildirdiği iş, oluş veya hareketin konuşma zamanından önceki bir zaman diliminde gerçekleştiğini ve konuşan kişinin bu iş, oluş veya hareket gerçekleşirken bizzat gördüğünü ifade eder (Ergin 1993: 282; Korkmaz 2003a: 584). Yazı dilinde olduğu gibi bölge ağızlarında da bilinen geçmiş zaman, çoğu zaman {-DI} eki kullanılarak yapılır ancak zarf-fiil eki almış asıl fiil ile *dur-* tasvir fiilinin birlikte oluşturduğu yapılar da bilinen geçmiş zaman eki gibi kullanılmaktadır.

{-DI} Eki

Bölge ağızlarındaki asıl bilinen geçmiş zaman ekidir. Yazı dilinden farklı olarak ikinci teklik ve ikinci çokluk şahıs çekimlerinde şahıs ekindeki genizsi /n/ ünsüzünün az da olsa korunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, son sesinde tonsuz ünsüz bulunan fiillere çoğunlukla ekin tonlu veya yarı tonlu şekilleri getirilmektedir. Bu durumda, fiil tabanıyla ek arasındaki ünsüz uyumu bozulmaktadır.

1. Teklik Şahıs

Birinci teklik şahıs çekiminde iyelik kaynaklı {-m} şahıs eki kullanılmaktadır.¹⁸³

örttüm A/2-71

bıraKdım “bıraktım” A/3-79

göttüm “götürdüm” A/3-55

çıkdım “çıktım” A/5-77

büyüttüm B/12-19

döndüm B/14-11

2. Teklik Şahıs

İkinci teklik şahıs çekiminde geniz /n/ sesi özellikle yörük köylerinde korunmakta ve ek olarak {-ñ} ve {-n} ekleri birlikte kullanılmaktadır.¹⁸⁴

annadıñ “anladın” A/6-104

gelmişindir “gelmişindir” A/11-7

çıkdın “çıktın” A/25-14

gittin B/9-37, B/11-26

vazgeçtin B/16-60

3. Telik Şahıs

Yazı dilinde olduğu gibi üçüncü teklik şahıs çekimi, eksiz yapılmaktadır.

¹⁸⁵

yoKdu “yoktu” A/26-41, B/18-65

oluvādı “oluverdi” A/4-22

ğalmadı “kalmadı” A/5-18

öldü “öldü” B/14-37

döktü B/15-17

¹⁸³ krş. *sevdim, baKtım, kestim* (Kalay 1998: 97).

¹⁸⁴ krş. *geldin, Koydun, gittin* (Kalay 1998: 98).

¹⁸⁵ krş. *oldu, götüdü, tuttu* (Kalay 1998: 98).

1. Çokluk Şahıs

Birinci çokluk şahıs çekiminde yazı dilinde olduğu gibi {-*k* / -*k*} eki kullanılmaktadır.¹⁸⁶

döndük A/4-89

guruduk “kuruduk” A/5-42

isdedik “istedik” A/7-20

döradık “doğradık” B/15-45

kaldık “kaldık” B/17-19

2. Çokluk Şahıs

İkinci çokluk şahıs çekiminde de geniz /n/ sesi özellikle yörük köylerinde korunmakta ve ek olarak {-*nIz*}, {-*ñIz*} ekleri kullanılmaktadır.

gittiniz A/6-73, B/9-43, B/15-19

yidiñiz “yediniz” A/23-13

3. Çokluk Şahıs

Üçüncü çokluk şahıs çekimi {-*lAr*} ekiyle çekimlenir. Üçüncü çokluk şahıs eki, son ses durumundaki /r/ ünsüzünün erimesi sebebiyle {-*lā* / -*lā* / -*lē* / -*lē*} şekillerine dönüşür.

davıldılā “dağıldılar” A/5-18

didilā “dediler” A/27-47

istedilē “istediler” B/17-10

öldülē “öldüler” B/21-51

Öğrenilen Geçmiş Zaman

Fiilin bildirdiği iş, oluş veya hareketin konuşma zamanından önceki bir zaman da gerçekleştiğini bildiren fiil kipidir. Konuşan kişinin geçmişteki iş, oluş veya hareketi başkasından öğrendiğini veya sonradan fark ettiğini anlatmak için kullanılır (Ergin 1993: 284; Korkmaz 2003a: 600).

¹⁸⁶ krş. *geldik, düdük, soқтыk* (Kalay 1998: 99).

{-mIş} Eki

Bu ek, bölge ağızlarında ağırlıklı olarak zamir kökenli şahıs ekleri kullanılarak çekimlenir ancak ikinci teklik ve ikinci çokluk şahıs çekimleri bazen iyelik kökenli şahıs ekleriyle çekimlenir. Bazı örneklerde birinci çokluk şahıs çekiminde de iyelik kaynaklı şahıs eki kullanıldığı görülmektedir. Ünlü uyumuna bağlı olarak dört şekillidir.

1. Teklik Şahıs

Birinci teklik şahıs çekiminde {-In}, {-In̄} ve {-Im} ekleri kullanılmaktadır.¹⁸⁷

gūnlükmüşūn “günlükmüşüm” A/7-15

unutmuşūndur “unutmuşum” A/7-21

ğurutmuşum “kurutmuşum” A/14-14

unutmuşum B/11-45

kaplamazmışım “kaplamazmışım” B/22-62

2. Teklik Şahıs

İkinci teklik şahıs çekimi, iyelik kökenli şahıs eki {-In} ile yapılmaktadır.¹⁸⁸

çıkmişin “çıkmişsin” A/25-18

çalmışin “çalmışsin” A/25-25

otutturmuşun “otutturmuşsun” B/4-11

yakınmışındır “yaklaşmışındır” B/22-5

3. Teklik Şahıs

Üçüncü teklik şahıs çekimi, yazı dilindeki gibi eksizdir.¹⁸⁹

götümüş “götürmüş” A/5-66

¹⁸⁷ krş. *bulmuşum, düşmüşüm, kalmışım* (Kalay 1998: 101).

¹⁸⁸ krş. *kalmışın, bulmuşun, olmuşun* (Kalay 1998: 101/102).

¹⁸⁹ krş. *atmış, doğumuş, ölmüş* (Kalay 1998: 102).

büyütmüş A/7-17

alınmış “alınmış” B/3-6

ölmüş B/11-70

dönmüş B/16-53

1. Çokluk Şahıs

Birinci çokluk şahıs çekiminde, zamir kökenli {-Iz} eki kullanılır.

bulunmuşūz “bulunmuşuz” A/10-35

seviliyomuşīz “seviliyormuşuz” A/26-67

gēmişiniz “gelmişsiniz” B/20-22

Bu çekimin iyelik kökenli şahıs eki {-I)k} ile yapıldığı göçmen köylerinde görülmektedir. Azeri sahası ve Anadolu ağızlarının doğu grubunda yaygın olan bu kullanıma, Balıkesir ili Türkmen ve Çepni ağızlarında da rastlanmaktadır¹⁹⁰. Söz konusu lehçe ve ağızlarda, öğrenilen geçmiş zaman kipinin birinci çokluk şahıs çekimi {-IK} ekiyle çekimlenir.

çocuklukta başlamışık içmeye, ufaqqana. B/24-8

“[Sigara] içmeye çocuklukta, küçükken başlamışız.”

ölē_ōrendik de unu bali ōrenmişik de şindi unu okuyom işte. B/18-67

“[Arap alfabesini] öyle [gizli] öğrendik de onu bari [iyi ki] ōğrenmişiz. işte şimdi onu okuyorum.”

ta iki tane qarı bi_gün de dörmuşuk ama allahın tarafından benimkiler naḥ böle. B/11-50

“İki kadın aynı gün de doğum yapmışız ama Allah tarafından benim bebeğim [çok iri].”

¹⁹⁰ krş. *bölmüşüK, gelmişik* (Mutlu 2008: 297); *yapmışız, gelmişik* (Kalay 1998: 102).

2. Çokluk Şahıs

İkinci çokluk şahıs olarak {-nIz} eki kullanılmaktadır. Bu ek, iyelik kaynaklı şahıs eki kaynaklı olabileceği gibi, zaman ekindeki /ş/ sesinin etkisiyle ses düşmesine uğrayan zamir kaynaklı {-sInIz} eki de olabilir.¹⁹¹

gāmīşiniz “gelmişsiniz” A/6-12

gēmīşiniz “gelmişsiniz” B /20-22

3. Çokluk Şahıs

Üçüncü çokluk şahıs çekimi yazı dilinde olduğu gibi {-lAr} ekiyle yapılmaktadır. Üçüncü çokluk şahıs eki, son ses durumundaki /r/ ünsüzünün erimesiyle çoğu zaman {-lā / -lā̄ / -lē / -lē̄} şekline dönüşür.¹⁹²

sökmüşlē “sökmüşler” A/1-60, B/27-16

vēmemişlē “vermemişler” A/7-15

görmüşlā “görmüşler” A/27-30

aramışlā “aramışlar” B/1-35

gēlmüşlē “gelmişler” B/22-38

Şimdiki Zaman

Fiildeki hareketin, geçmişte başlayıp konuşma zamanını da içine alan bir zamanda devam ettiğini bildiren ve süreklilik ifade eden fiil kipidir (Ergin 1993: 279; Korkmaz 2003a: 610).

Şimdiki zaman kavramı için Eski Türkçe döneminde ayrı bir ek bulunmadığı, geniş zaman ekleriyle şimdiki zaman kavramının da ifade edildiği bilinmektedir (Gülensoy 1985: 281). Tarihî lehçelerde şimdiki zaman kavramını karşılamak için geniş zaman eki yanında bazı yapılar da kullanılmaya başlamıştır. Birleşik fiil kuruluşundaki bu yapılar, zarf-fiil eki almış asıl fiille geniş zaman çekimindeki bir yardımcı fiilden oluşmuştur.

¹⁹¹ krş. *çıkmişiniz, yapmışınız* (Kalay 1998: 102).

¹⁹² krş. *gömmüşlē, almışlā, koymuşlar* (Kalay 1998: 103).

Türkiye Türkçesi yazı dilinde tek şekilli olsa da ağızlar, diğer lehçelerde olduğu gibi şimdiki zaman kavramını çeşitli şekillerde ifade etmede oldukça geniş imkânlara sahiptir (Gülensoy 1985: 281-295; Akar 2004: 56). Bölge ağızlarında da şimdiki zaman kavramı birkaç şekilde ifade edilmektedir.

{-yo} Eki

Bölge ağızlarında en çok kullanılan şimdiki zaman eki bu ektir. Bu ekin, geniş zaman eki almış *yori-* fiilinin ekleşmesiyle oluştuğunu yukarıda ifade etmiştik. Ekin {-yo} şekli, yazı dilindeki {-yor} şimdiki zaman ekinin son ses ünsüzünü yitirmesiyle oluşmuştur (Gülensoy 1985: 285).

1. Teklik Şahıs

Birinci teklik şahıs çekimi {-n} ve {-m} ekleriyle yapılmaktadır. {-n} ekinin sadece yörük köylerinde kullanıldığı tespit edilmiştir.¹⁹³

oluyon “oluyorum” A/1-21

bilémäyon “bilemiyorum” A/5-10

üşeniyom “üşeniyorum” A/14-3

içiyom “içiyorum” B/24-2

çekişiyom “çekişiyorum, kızıyorum” B/4-8

2. Teklik Şahıs

İkinci teklik şahıs çekimi, bazen iyelik kaynaklı {-n} ekiyle bazen de zamir kaynaklı {-sun} ekiyle çekimlenmektedir.¹⁹⁴

bilyon mu “biliyor musun” A/13-7

tağdır ediyosun “takdir ediyorsun” A/26-67

görüyon mu “görüyor musun” B/4-3

kurutuyosun “kurutuyorsun” B/13-13

karışiyosun “karışyorsun” B/18-70

¹⁹³ krş. *bilmiyom, dūyyom* (Kalay 1998: 88).

¹⁹⁴ krş. *veriyon* (Kalay 1998: 88).

3. Teklik Şahıs

Üçüncü teklik şahıs çekimi, yazı dilindeki gibi eksiz yapılmaktadır.¹⁹⁵

İhtiyarlıyo “ihtiyarlıyor” A/5-9

başlêyo “başlıyor” A/15-16

yapıyo “yapıyor” B/6-6

görüyo “görüyor” B/11-28

gidiyo “gidiyor” B/12-13

1. Çokluk Şahıs

Birinci çokluk şahıs çekimi, zamir kaynaklı {-Iz} şahıs ekiyle yapılmaktadır.¹⁹⁶

bilmeyoz “bilmiyoruz” A/16-4

yaşeyoz “yaşıyoruz” A/18-12

kesiyoz “kesiyoruz” A/20-12

yapıyoz “yapıyoruz” B/11-19

kooyoroz “koyuyoruz” B/13-14

duruyos “duruyoruz” B/1-57

2. Çokluk Şahıs

İkinci çokluk şahıs çekimi {-sunuz} ve {-nuz} ekleriyle çekimlenmektedir ancak {-sunuz} eki yörük köylerinde kullanılmazken göçmen köylerinde iki ekinde kullanıldığı tespit edilmiştir.¹⁹⁷

diyonuz “diyorsunuz” A/6-24

n_âpiyonuz “ne yapıyorsunuz” A/12-4, B/5-5, B/21-1

annatıyonuz mu “anlatıyor musunuz, konuşuyor musunuz” B/6-3

gidiyosunuz “gidiyorsunuz” B/9-50

çalışiyosunuz “çalışyorsunuz” B/17-35

¹⁹⁵ krş. *diyo, sıkılıyo, geliyo* (Kalay 1998: 89).

¹⁹⁶ krş. *çekiliyoz* (Kalay 1998: 90).

¹⁹⁷ krş. *alıyosunuz, geliyonuz* (Kalay 1998: 91).

3. Çokluk Şahıs

Üçüncü çokluk şahıs çekiminde {-lar} eki kullanılmaktadır. Üçüncü çokluk şahıs eki, özellikle yörük ağızlarında son ses durumundaki /r/ ünsüzünün erimesi sebebiyle {-lā} şekline dönüşür. Göçmen köylerinde ekin {-lar} şeklinin de korunduğu görülmektedir.¹⁹⁸

giyyolā “giyiyorlar” A/4-98

gidiyolā “gidiyorlar” A/5-1

gétiriyolā “getiriyorlar” B/1-42

istiyolar “istiyorlar” B/12-31

veriyolā “veriyorlar” B/16-42

Olumsuz fiil tabanlarına şimdiki zaman eki geldiğinde, fiilden fiil olumsuzluk yapma ekinin ünlüsü şimdiki zaman ekindeki /y/ ünsüzünün etkisiyle bazen önlüleşir bazen de darlaşır.

yöryemiyon “yürüyemiyorum” A/16-13

istemiyoz “istemiyoruz” A/25-63

alamiyolār “alamıyorlar” B/11-28

{-yor} Eki

Geniş zamanda çekimlenen *yori-* fiilinin, hece düşmesi ve ekleşme sonucunda şimdiki zaman eki hâline geldiği yukarıda belirtilmişti. Ekin {-yoru} şekli, eskicil şekli olan {-yorrı} yapısından /r/ ünsüzünün düşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır (Gülensoy 1985: 286-287).

1. Teklik Şahıs

Birinci teklik şahıs çekiminde {-n} ve {-m} şahıs ekleri kullanılır.

gidiyoruñ “gidiyorum” A/11-21

gidiyorum “gidiyorum” B/11-57

yüruyorum “yoğuruyorum” B/13-26

dēyorum “diyorum” B/17-28

¹⁹⁸ krş. *içiyolar, bağıyolar, geliyolā, kalkıyolā* (Kalay 1998: 92).

2. Teklik Şahıs

Metinlerimizde, ikinci teklik şahıs çekimi örneğine rastlanmamıştır.

3. Teklik Şahıs

Metinlerimizde, üçüncü teklik şahıs çekimi örneğine rastlanmamıştır.

1. Çokluk Şahıs

Birinci çokluk şahıs çekimi için göçmen köylerinde {-Iz} /{-Is} ekleri kullanılmaktadır. Yörük köylerinden derlenen metinlerde bu ekin örnek çekimlerine rastlanmamıştır.

diyorüz“diyoruz” B/9-25

kaynatıyorus“kaynatıyoruz” B/13-2

açıyorus“açıyoruz” B/13-12

kesiyoruz“kesiyoruz” B/13-30

2. Çokluk Şahıs

Metinlerimizde bu ekin ikinci çokluk şahıs çekimine rastlanmamıştır. Bölge ağızlarında, bu şahıs çekimi için genellikle ekin {-yo} şekli tercih edilmiştir.

3. Çokluk Şahıs

Metinlerimizde bu ekin üçüncü çokluk şahıs çekimine rastlanmamıştır.

Olumsuz fiil tabanlarına {-yor} şimdiki zaman eki geldiğinde, fiilden fiil yapma ekinin ünlüsü, şimdiki zaman ekinin /y/ ünsüzü etkisiyle darlaşır.

isdemişörüm“istemiyorum” B/7-6

{-yI} Eki

Bu şimdiki zaman kullanımının üçüncü teklik şahıs çekiminde ekin {-yIr} şeklinin kullanıldığı görülmektedir.¹⁹⁹

¹⁹⁹ krş. *kaçıyım(86), bakıyın(88), duymāyı(89), veriyi(89), oynayız(90), bilmēyiz(86)* (Kalay 1998:).

1. Teklik Şahıs

Birinci teklik şahıs çekiminde {-m} eki kullanılır. Göçmen köylerinde örneğine sıkça rastladığımız bu eke yörük köylerinden derlenen metinlerde rastlanmamıştır.

atēm bi kalın odun, kapéyirim, gene sıcacık. B/1-72

“[Sobaya] atıyorum bir kalın odun, **kapatıyorum**, gene sıcacık [duruyor].”

dönüp te gidēmiyim anamı bubamı bırakıp ta B/5-47

“Annemi babamı bırakıp da dönüp de **gidemiyorum**.”

ara sıra, yapıyim ara sıra ama devamlı yapmıyım B/13-25

“Ara sıra yapıyorum ama ara sıra **yapmıyorum**.”

2. Teklik Şahıs

Metinlerimizde bu ekin ikinci teklik şahıs çekimine rastlanamamıştır.

3. Teklik Şahıs

Bu ekin üçüncü teklik şahıs çekimi eksiz değildir. Ancak bazı örneklerde ekin {-yIr} şeklinin kullanıldığı görülmektedir.

geçmîy iki sefer gittim toktura A/15-18

“Doktora iki defa gittim, **geçmiyor**”

mācirlā geliyi gidiyi deyo kesiveriyo lafi A/22-11

“Muhacirler **geliyor gidiyor**, lafi kesiveriyor”

millēt zéytin topléyır zatēnB/1-64

“Millet zaten zeytin **topluyor**.”

olmaz, deyir sedef te ben nası yapem, ben cezālanırım, deyera B/4-74

“Sedef; olmaz ben nasıl yapayım, **diyor**; ben cezalanırım [ceza alırım]diyor.”

1. Çokluk Şahıs

Birinci çokluk şahıs çekimi {-z} şahıs ekiyle yapılmaktadır.

leppe çêvo boşnaqça, ekmek pişiriyoz. türkçe ekmek pişiriyiz. B/15-5

“Leppe çêvo Boşnaqça(da) ekmek pişiriyoruz. Türkçe ekmek pişiriyoruz [demek].”

2. Çokluk Şahıs

Metinlerimizde ekin ikinci çokluk şahıs çekimi örneğine rastlanmamıştır.

3. Çokluk Şahıs

Üçüncü çokluk şahıs çekiminde şahıs eki ünsüz düşmesiyle {-lā / -lā} şekline dönüşür.

ne bilēm urda sey_ arayı dediler baştan. siyanud mudur bilmem neyi aramışlā urlādan B/1-32

“Ne bileyim, orada baştan şey [siyanür] arıyorlar, dediler. Oralardan siyanür müdür bilmem ne aramışlar.”

Bu ek olumsuz fiil tabanlarına getirildiğinde bir örnekte fiil tabanının son sesindeki ünlüyü darlaştırmıştır.

gene kesin de bilmēyim A/6-65

“Gene kesin de bilmiyorum.”

u zaman iyiyiñ de şimdi bak şurlāmda bi_āri vā, bōle boynunū ceviremēyiñ A/15-20

“O zaman iyiyim de şimdi bak şuralarında bir ağrı var, böyle boynumu ceviremiyorum.”

urdan suna da işte hep fatme bana, gel gel gel, deyi. bi_başarıp gidemeyim ki işiye. A/18-74

“Ondan sonra da işte Fatma bana, gel gel gel, diyor. Bir başarıp [da] şeye [Suluca köyüne] gidemiyorum ki.”

uñnar gēlmeden bu iş olmēyir dedi kızan B/4-94

“Onlar gelmeden bu iş olmuyor, dedi kızan.”

gızım biz ġāri yaşılyız, biz ġāri u işlere bakamıyız B/7-9

“Kızım biz artık yaşılyız, biz artık o işlere bakamıyoruz.”

{-āri / -āri / -ēri, -yari / -yār} Eki

Bölge ağızlarında şimdiki zamanı ifade etmek için az da kullanılan yapılardan biri de {-āri / -āri / -ēri} yapısıdır. Bu yapı, {-yori} ekinin ünlü uyumuna bağlı olarak düzleşmesi sonucunda meydana gelmiştir. Son sesinde ünlü bulunan fiiller bu ekle çekimlendikleri zaman, hem şimdiki zaman eki ünlü uyumuna girer hem de iki ünlü arasında kalan /y/ ünsüzü düşer. Bu durum, yan yana gelen iki ünlü birleşerek uzun ünlü hâline gelmesine neden olur. Benzer ses olayı Gagavuz Türkçesinde de görülmektedir. Gagavuz Türkçesinde {-ıyor} şimdiki zaman ekinin, ünsüz düşmesiyle önce {-ıor} şekline dönüştüğü sonrasında {-ar} geniş zaman ekine benzeyerek {-ıar} hâline geldiği düşüncesi yaygındır. Bu durumda /ıa/ ikiz ünlüsü /á/ alafonuna dönüştüğünden şimdiki zaman eki yazıda {-ár} şeklinde gösterilmiştir (Özkan 1996: 147-149). Son sesinde ünlü bulunan fiillere bu ek geldiğinde, yan yana gelen iki ünlü birleşir ve uzun ünlü gibi telaffuz edilir (İlker 1997: 108). Şimdiki zaman ekinin, Türkmen Türkçesinde de ünlü uyumuna girerek düzleştiği görülmektedir. Türkmen Türkçesi yazı dilinde hem {-yār / -yār} şekilleri hem de {-yā / -yā} şekilleri kullanılmaktadır (İlker 1997: 107; Özışık 2007: 269-270). Aynı ses olayına, Gagavuz Türkçesinde de rastlanmaktadır (Özkan 1996: 147-149; İlker 1997: 108). Muğla ve Edirne ağızlarında da buna benzer bir yapının varlığı tespit edilmiştir. Bu ek, bölge ağızlarında olumsuz fiil tabanlarına eklendiğinde, fiilin son sesindeki ünlüyle ekin ünlüsü birleşir ve uzun ünlü hâline gelir.²⁰⁰

1. Teklik Şahıs

Birinci teklik şahıs çekimi {-m} şahıs ekiyle yapılmaktadır.

ġitsin ileri dōru, dērim ben dē B/4-19

“Ben de ileri doğru ġitsin diyorum.”

²⁰⁰ krş. *düşēri(92), alēri(92), dērim, yēriz, annēriz(93), ġidiyere(93), deyeri, düziyeri(86)* (Kalay 1998:).

diyārim işte, işledik, yapadık, doğurduğ B/19-6
“İşerdik, yapardık, dokurduk, diyorum işte.”

2. Teklik Şahıs

Metinlerimizde ikinci teklik şahıs çekimi örneğine rastlanmamıştır.

3. Teklik Şahıs

Bu ekin üçüncü teklik şahıs çekimi eksiz yapılmaktadır. Ancak göçmen köylerinde eksiz şekli olduğu gibi ekin {-yera},{-yer} ekleriyle çekimlendiği örneklere rastlanmıştır. Yörük metinlerinde bu ekin kullanımını mevcut değildir.

olmaz, deyir sedef te ben nası yapem, ben cezālanırım, deyera B/4-74

“Sedef; olmaz ben nasıl yapayım, diyor; ben ceza alırım, diyor.”

yaper da gétiriveriyera. B/21-47

“Yapıyor da getiriveriyor.”

bi_ay_ geşti, iki_ay oluyér_ama B/21-21

“Bir ayı geçti ama iki ay oluyor.”

1. Çokluk Şahıs

Metinlerimizde birinci çokluk şahıs çekimi örneklerine rastlanmamıştır

2. Çokluk Şahıs

Metinlerimizde, ikinci çokluk şahıs çekimi örneklerine rastlanmamıştır.

3. Çokluk Şahıs

Metinlerimizde, üçüncü çokluk şahıs çekimi örneklerine rastlanmamıştır.

{-Ip + dur-}Eki

bi de gēdim uyuyup_duru A/8-51

“Bir de geldim, uyuyor.” şimdiki zaman çekimine ayrı başlık altına alalım

işte beni de bakmā ūraşıp duruyola _işte, işte_ öle A/1-15

“İşte bana bakmak için uğraşıyorlar. İşte öyle.”

Gelecek Zaman

Fiil tabanlarına eklendiklerinde fiildeki hareket, oluş veya kılışın konuşulan zamandan sonra gerçekleşeceğini bildiren fiil kipidir (Ergin 1993: 285; Korkmaz 2003a: 623). Türkiye Türkçesinde gelecek zaman kipi {-AcAk} ekiyle gerçekleştirilir.

Bu ek, bölge ağızlarında {-cAk} şekline dönüşmektedir. Bu ses değişikliği, ekin ilk ünlüsünün yanındaki /c/ sesi sebebiyle önce darlaşması ve sonra orta hece ünlüsü olduğu için de düşmesinden kaynaklanmaktadır. Birinci ve ikinci şahıs çekimlerinde sondaki /k/ ünsüzü de düşerek {-cA} şekline dönüşür. Ünlüsü /c/ sesinin etkisiyle önlüleştiğinden, son hecesinde art ünlü bulunan fiil tabanlarına eklendiğinde bazen ünlü uyumu bozulmaktadır. Ayrıca, son sesinde tonsuz ünsüz bulunan fiil tabanlarına geldiğinde de genellikle tonlu şekliyle korunduğundan ünsüz uyumsuzluğuna da yol açmaktadır. Ancak, seyrek de olsa bazı örneklerde yörük köylerinde tonsuz şekliyle kullanıldığı görülmektedir.

1. Teklik Şahıs

Gelecek zaman eki, birinci teklik şahıs çekiminde sondaki /k/ ünsüzünün erimesiyle {-cA} şekline şekline dönüşür. Bu şahıs çekiminde çoğunlukla {-m} olmak şartıyla {-m}, {-n}, {-n̄} şahıs ekleri birlikte kullanılır. Bu eklerle çekimlendiğinde, gelecek zaman ekinin ünlüsü, erime eğiliminde olan şahıs ekinin ünsüzünün etkisiyle bazen uzun telaffuz edilir.²⁰¹

Bu şahıs çekimi çoğunlukla {-m} şahıs ekiyle yapılmaktadır.

olcam “olacağım” A/25-40

oturcam “oturacağım” A/8-72

ūraşcam “uğraşacağım” B/5-4

késicēm “keseceğim” B/15-45

yollaycam “yollayacağım” B/16-60

²⁰¹ krş. *sülücem, gitmēycem, evericēn, gītçēn* (Kalay 1998: 107).

Bazı örneklerde ek ünlüsü /c/ sesinin etkisiyle önlüleşmekte ve ünlü uyumsuzluğu olmaktadır.

göstermâcân “göstermeyeceğim” A/10-10

sorucen “soracağım” A/18-60

çalcem “çalacağım” A/25-25

yapamâyecân “yapamayacağım” A/27-34

yapıcem “yapacağım” B/11-14

yollâyecem “yollayacağım” B/16-57

2. Teklik Şahıs

İkinci teklik şahıs çekimi genellikle {-n} ekiyle yapılır. Bu durumda gelecek zaman ekinin ünlüsü uzun telaffuz edilmez. Bu ekin ikinci teklik şahıs çekiminde sondaki /k/ ünsüzü eriyerek {-cA} şekline şekline dönüşür.²⁰²

dêcân “diyeceksin” A/8-2

bitîrcên “bitireceksin” A/14-38

soycan “soyacaksın” B/5-94

vêcen “vereceksin” B/5-29

bulcan “bulacaksın” B/21-37

yapçên “yapacaksın” A/6-53

Bazı örneklerde, ek ünlüsü /c/ sesinin etkisiyle önlüleşmekte ve ünlü uyumsuzluğu ortaya çıkmaktadır.

ğalcen “kalacaksın” A/12-11

sıqmâcân “sıkmayacaksın” A/27-6

oturmicân “oturmayacaksın” B/12-16

yapamecen “yapamayacaksın” B/4-72

Bununla birlikte, {-sıj / -sij} eki ile çekimlenen örneklere de rastlanmıştır.

alıcaksin “alacaksın” A/18-28

sayıcéksin “sayacaksın” A/18-37

²⁰² krş. *bulcan*, *vêcen*, *sülecêsîn*, *sölemâyecen* (Kalay 1998: 108).

yatırcäksin “yatıracaksın” A/26-55

3. Teklik Şahıs

Üçüncü teklik şahıs çekiminde gelecek zaman eki {-cAk} şeklindedir şahıs çekimi ise eksizdir.²⁰³

yapıcağ “yapacak” A/21-21

yoluncağ “yolunacak” A/16-26

ärtéléyceğ “erteleyecek” A/25-17

doğuncağ “dokunacak” B/2-37

alcağ “alacak” B/4-76

olmacağ “olmayacak” B/24-3

ğobçağ “kopacak” A/21-17

Bazı örneklerde, ekin ünlüsü /c/ sesinin etkisiyle önlüleşmekte ve ünlü uyumsuzluğu oluşmaktadır.

olcek “olacak” A/15-55

çıkırccek “çıkıracak” A/16-27

yakçcek “yakacak” B/22-31

yatırccek “yatıracak” B/24-31

soğulcek “sokulacak” B/25-25

1. Çokluk Şahıs

Birinci çokluk şahıs çekiminde şahıs eki olarak {-z} kullanılır.²⁰⁴

annaşıcaz “anlaşacağız” B/11-81

gidicez “gideceğiz” B/16-54

tanişıcaz “tanışacağız” B/17-1

yıcaz “yiyeceğiz” A/9-30

²⁰³ krş. *bilcek*, *yapçağ*, *yapıcağ*, *isteycek* (Kalay 1998: 108).

²⁰⁴ krş. *alıcaz*, *ālaycaz*, *ğitçēz*, *çıkçāz* (Kalay 1998: 108).

ölücéz“öleceğiz” A/5-45

geççéz“gececeğiz” A/9-37

ıççez“ıceceğiz” A/12-47

Fiil tabanında art ünlü bulunan bazı fiilerde /c/ sesinin etkisiyle önlüleşen ek ünlüsü ses uyumsuzluğuna sebep olur.

yapıcéz“yapacağiz” A/4-49

ğonuşcăz“konuşacağiz” A/26-10

2. Çokluk Şahıs

İkinci çokluk şahıs çekimi şahıs ekleri {-sınız / -sınız} ve {-niz / -niz} ekleriyle yapılmaktadır. Bu şahıs çekiminde, /k/ ünsüzünün eriyerek iki ünlün yan yana gelip birleşmesi sebebiyle gelecek zaman ekinin ünlüsü uzun telaffuz edilir.

²⁰⁵

n_ābcāsınız“ne yapacaksınız” B/27-5

görcēniz“göreceksiniz” A/8-79

3. Çokluk Şahıs

Üçüncü çokluk şahıs çekiminde gelecek zaman eki {-cAk} şeklindedir. Daha çok yörük köylerinde şahıs ekinin ünlüsü de son sesteki /r/ ünsüzünün erimesi sebebiyle uzun telaffuz edilir. Göçmen köylerinde her iki kullanım da mevcuttur.²⁰⁶

vericeklē“verecekler” A/19-18

götürceklē“götürecekler” A/27-38

getiçceklē“getirecekler” B/1-38

vēriceklē“verecekler” B/6-37

saycaqlā“sayacaklar” B/23-7

²⁰⁵ krş. *alcānız, bilcēniz* (Kalay 1998: 108).

²⁰⁶ krş. *tutçaqlar, yatçaqlā, gezdırceklē* (Kalay 1998: 109).

Bazı örneklerde, ek ünlüsü /c/ sesinin etkisiyle önlüleşmekte ve ünlü uyumsuzluğuna neden olmaktadır.

olceklē“olacaklar”A/17-12

n_ābıcéklē“ne yapacaklar” A/25-35

satıcéklē“satacaklar” A/4-60

Olumsuz fiil tabanlarına gelecek zaman eki getirildiğinde, olumsuzluk ekinin ünlüsü /c/ sesinin etkisiyle zaman zaman darlaşır veya önlüleşir.

utanmacaḳlā mı“utanmayacaklar mı”B/4-67

almıcam“almayacağım” B/17-39

sävmeceñ mi“sevmiyecek miyim”A/18-57

Tasarlama Kipleri

Fiildeki hareketin emir, şart, istek ve gereklilik kavramlarına bağlı olarak tasarlandığını ifade eden kiplere tasarlama kipleri denir. Bu kipler henüz gerçekleşmemiş olan, ancak belli kalıplar içinde gerçekleşmesi düşünülen hareketleri ifade ettikleri için bildirme kiplerindeki gibi belirli ve açık bir zaman kavramı taşımazlar (Ergin 1993: 274; Korkmaz 2003a: 647).

Emir Kipi

Fiilin bildirdiği hareketi emir şeklinde ifade eden, ortaya koyan tasarlama kipidir (Ergin 1993: 288; Korkmaz 2003a: 665). Emir ekleri, kip ifadesiyle birlikte şahıs ifadesi de taşırlar. Şahıs ifadesi taşıdıkları için bazı araştırmacılar tarafından üçüncü tip şahıs eki olarak kabul edilirler (Ergin 1993: 272, 288).

Türkiye Türkçesinde emir ekleriyle istek ekleri de bazı şahıs çekimlerinde birbirine karışmış haldedir. Özellikle birinci şahıs çekimlerinde istek ekinin yerini emir eki alabilmektedir (Korkmaz 2003a: 669). Emir ekleri aynı zamanda üçüncü teklik ve çokluk şahıs çekimlerinde de istek eki fonksiyonunda kullanılabilirler. Bu durum, yakın kiplerin birbiri yerine kullanılmasıyla alakalıdır(Ergin 1993: 291; Korkmaz 2003a: 652).

Diğer şekil ve zaman kiplerinden farklı olarak emir kipi her şahıs için farklı eklerle yapılmaktadır. Hem kip hem de şahıs ifade ettikleri için diğer kip eklerinden ayrılan emir ekleri, her şahıs için ayrı başlık altında değerlendirilmiştir.

Birinci Teklik Şahıs Emir Eki

Türkiye Türkçesi yazı dilinde, birinci teklik şahıs emir çekimi {-AyIm} ekiyle yapılmaktadır. Bu ek hem Eski Türkçe döneminde hem de Eski Anadolu Türkçesi döneminde de {-AyIn} şekliyle kullanılmıştır. Ancak Eski Anadolu Türkçesi dönemi metinlerinde {-AyIm} ve {-AyUm} şekilleri de ortaya çıkmıştır. Osmanlı Türkçesinde de bu ikili kullanım bir müddet devam etmiş, ancak zamanla {-AyIn} şekli işlekliliğini kaybederek yerini {-AyIm} şekline bırakmıştır (Ergin 1993: 289). Emir kipinin birinci teklik şahıs çekimi Türkiye Türkçesinde emirden çok istek ifade eder (Korkmaz 2003a: 651, 670).

Bölge ağızlarında, birinci teklik şahıs çekimi çoğu zaman {-Am},{-An} ekleriyle yapılır. Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesindeki {-AyIm},{-AyIn} eklerinin hece kaynaşmasına uğrayarak kısalması sonucunda oluşan bu ekler, bölge ağızlarında eski şeklindeki /y/ sesinin kalıntısı olarak çoğunlukla ön ünlülü şekliyle kullanılmaktadır. {-Am} tercihinde, yazı dilindeki {-AyIm} şeklinin tesiri de söz konusudur. Eklerin art ünlülü fiil tabanlarından sonra da ön ünlülü şekliyle kullanılması, bu eklerle çekimlenmiş fiillerde ünlü uyumunu aksatmaktadır.

hadi ben bi_gézém gélem, dedi A/6-55

“Hadi ben bir gezeyim geleyim, dedi.”

burē geldīnen ikisini bir yatren dedim ben, dört_yüz_elli biliyodum

B/24-25

“ Ben dört yüz elli biliyordum; buraya geldiğimde ikisini bir yatırayım, dedim.”

işte öle gış hazırlı, taranā_yaptık, tarana vérem ben sana A/2-31

“Kış hazırlığı işte öyle tarana yaptık, ben sana tarana vereyim.”

İkinci Teklik Şahıs Emir Eki

Türkiye Türkçesinde emir kipinin ikinci teklik şahıs çekimi eksizdir. Soyut bir hareketi karşılayan ve tek başlarına kullanılmayan fiil kök veya gövdeleri, hiçbir ek almadan ikinci teklik şahıs emir çekimini karşılamaktadırlar. Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde {-gII} eki bu çekim için kullanılmaktaydı. Eski Anadolu Türkçesi döneminde bu ek işlevliğini yavaş yavaş kaybetmeye başlamış, Osmanlı Türkçesi döneminde de işlevliğini tamamen kaybederek emir kipinin ikinci teklik şahıs çekimi bugünkü eksiz haline gelmiştir. (Korkmaz 2003a: 670). Sadece, Azeri Türkçesinde ve bazı Anadolu ağızlarında serpinti hâlinde de olsa ikinci teklik şahıs emir ekinin kullanıldığı görülmektedir (Ergin 1993: 289; Sarıkaya 2009: 149-150). Türkiye Türkçesi yazı dilinde olduğu gibi Lâpseki ağızlarında da bu çekim eksizdir.

õff õf, hadi ana buba ol da dayan ğali beri_yandan

A/27-21

“ Hadi ana baba ol da beri yandan dayan artık.”

hadē al baķam bi_topaķ al. yav şöle yavız_ ot da yavız yi A/15-29

“ Haydi al bakalım, bir parça al. Şöyle yavuz(güzel) otur da güzel ye.”

bēnī bāk. biz de gözleme deriz dē istēseniz yi şurdan bi_Tenē. sokul

baķam şöle sokul A/15-4

“Bana bak, biz [buna] gözleme deriz. İstersen bir tane ye şuradan.

Sokul bakalım şöyle sokul.”

gene de ananın bubanun ķalbini saķķın ķırma yavırım. bēn sana bak

bunu sūleyeyēm B/2-119

“ Gene de (ne olursa olsun) ananın babanın kalbini sakın ķırma

yavrum. Bak ben bunu sanan söyleyeyim.”

tīze gēl n_ölursun, gel tize bak, niler yaptım_eve dīy B/5-68

“Teyze gel ne olursun gel teyze bak neler yaptım eve,diyör.”

hadi sēn de otu şurā B/20-6

“ Hadi sen de şuraya otur.”

Üçüncü Teklik Şahıs Emir Eki

Türkiye Türkçesinin emir kipinin üçüncü teklik şahıs çekimi {-sIn} ekidir. Eski Türkçe döneminde {-zUn}, {-sUn}, {-zU}, {-sU}, {-sUnI}, {-çUn} ekleriyle yapılan üçüncü teklik şahıs emir çekimi için Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi dönemlerinde sadece {-sUn} ekiyle çekimlenmiştir. Osmanlı Türkçesinin son dönemlerinde ünlü uyumuna bağlı olarak düz şekilleri de kullanılmış sonrasında ek bugünkü hâlini almıştır (Ergin 1993: 290).

Türkiye Türkçesi yazı dilinde olduğu gibi Lâpseki ağızlarında da ünlü uyumuna bağlıdır. Emir kipinin üçüncü şahıs çekimlerinin, çoğu zaman istek kipi fonksiyonunda kullanıldığını yukarıda belirtilmişti. Aşağıdaki örneklerde de emirden ziyade istek ve temenni anlamı olduğu görülmektedir.

hadi ziyan olmasın dedim A/4-11

“Hadi ziyan olmasın, dedim.”

*ben ölana gēsın de dāyom, baķ ellerim bilen bayılındı, şēleden_ışte
ķırda yapıyoz ya A/6-102*

“Bak ellerim falan şeylerden(otlardan, çırpılardan vb.) işte, kır yapıyoruz ya, bayılındı(kötü oldu) [bu yüzden] ben oğlana [köye] gelsin diyorum.”

*tā oķuldā on_dört yaşına girdinen, oķuldan çıksın diye nişānnādılar
bile yavrum, évé/B/2-31*

“Önceden,[ablama] on dört yaşına girdiğinde okuldan çıksın diye nişanladılar bile yavrum.”

vārmem ben, dursun ta burda B/4-49

“Ben vermem, işte burada dursun.”

hemen bölē koydu mu dolaba çünkü donsun biraz B/15-28

“Hemen böyle buzdolabına koymak [gerekir ki] biraz donsun.”

Ekin istek ve temenni bildirme işlevine bağlı olarak, dua cümlelerinde de üçüncü teklik şahıs emir ekinden faydalanılmaktadır.

allah hayırlı yolculuqlā vēsın, ciyerim yavrım A/5-127

“Allah hayırlı yolculuklar versin, ciğerim yavrum.”

sā_ olsun A/4-83

“Sağ olsun.”

n_ apalim sālık_ olsun gene, allah başka keder vēmesin, acıları gōstermesin A/14-6

“ Ne yapalım sağlık olsun gene, Allah başka keder vermesin, acılarını gōstermesin.”

allā_ bu günümüzü aratmasın, buna şükür B/1-23

“Bu halimize şükür, Allah bu günümüzü aratmasın.”

hērşeyin hayırlısı olsun işalla B/1-17

“İnşallah herşeyin hayırlısı olsun.”

nāzār dīmesin B/5-10

“Nazar değmesin.”

vay_ allah razı_ olsun, sā_ olun be kızanım B/16-36

“Sağ olun be çocuğum, Allah razı olsun.”

Aşağıdaki örneklerde ise ekin eş görevli birimleri birbirine bağlamak için edat gibi kullanıldığı görülmektedir.

iştē Lâpsekide ōsun, şeyde ōsun çok var bırakan B/5-81

“İşte Lâpseki’de olsun, şeyde (köyde) olsun bırakan[eşinden ayrılan] çok var.”

yaban_elma ösun, şe ösun, kesiyoduğ B/13-33

“Yaban elma(sı) olsun, şey (erik) olsun, kesiyorduk.”

Birinci Çokluk Şahıs Emir Eki

Türkiye Türkçesinde, birinci çokluk şahıs emir kipi {-*Allm*} ekiyle yapılmaktadır. Bu ek Eski Türkçe döneminde {-*Allm*}şekliyle kullanılmış, Eski Anadolu Türkçesi döneminde yuvarlaklaşma eğilimi sebebiyle {-*AlUm*} şekline dönüşmüştür. Osmanlı Türkçesi döneminde de uzun müddet bu şekliyle kullanıldıktan sonra dönemin sonlarında düzleşmiş ve bugünkü şeklini almıştır (Ergin 1993: 290).

Türkiye Türkçesinde birinci çokluk şahıs emir eki de çoğu zaman istek anlatmaktadır (Korkmaz 2003a: 651, 670).

annem de te irkilmış, demiş, gelmiş kéndilerine, hadi içeri girelim biz
de B/11-79

“Annem de irkilmış [ve] kendine gelmiş; haydi biz de içeri girelim demiş.”

Bu ek, bölge ağızlarında yazı dilinde olduğu gibi {-*Allm*}eki şeklindedir. Ancak aşağıdaki örnekte birinci tekil emir çekim eki {-*Am*}’in birinci çoğul emir gibi kullanıldığı görülmektedir.

gittim _on tene göyun_aldım. şurda tälē kaçıyoñ, getiriyoñ. hadi beş tã
alam dedik, unu da alamadığ A/15-32

“ Gittim on tane koyun aldım. Şurada tarlaya kalkıp getiriyorum [diye] hadi beş [tane] daha alalım, dedik ama onu da alamadık.”

Aşağıdaki örnek de birinci çokluk şahıs emir ekinin, emirden çok karşıdaki kişilere herhangi bir işin yapılması yönündeki bir öneriyi aktarma işleviyle kullanıldığını göstermektedir.

çabık eve gidelim, ben istemiyerim B/5-37

“Ben istemiyorum, çabuk eve gidelim.”

Bölge ağızlarında, *haydi* edatı ile birinci çokluk şahıs emir çekimindeki *bak-* fiili, cümle başı edatı olarak cümlede ani gelişen olayları ifade etmek amacıyla kullanılırlar. (Korkmaz 2003a: 664-665).

böle fêrecémize böle böle bézleriñi yorganlarıñi şeleri etekleri böle

böle yapasın, şölê bālasın, hadi bakam tãle yöriyêlek, yöriyêlek A/1-68

“[Çocukların] bezlerini, yorganlarını, şeylerini (eşyalarını) ferecemizi böyle böyle yaparsın, şöyle bağalarsın, hadi bakalm yürüyerek tarlaya [gidersin].”

hadi bakam hadi, baban orda kãvede mi, ben beklerim, ben bulurum

şinci urda A/12-44

“Haydi bakalm haydi, baban orada kahvede mi [kahvedeyse ben sizi de] beklerim, ben orada şimdi bulurum onu.”

hadi bakam yörün A/12-11

“Haydi bakalm yürüyün.”

İkinci Çokluk Şahıs Emir Eki

Türkiye Türkçesinde ikinci çokluk şahıs emir çekiminde {-In}, {-InIz} ekleri kullanılmaktadır (Korkmaz 2003a: 671). Bu ek, Eski Türkçe döneminde {-n̄} şeklinde kullanılırdı ancak çokluk eki almış {-n̄Ar} şekli de kullanılmaktaydı. Bu şekil diğer lehçelerde kullanılmaya devam ederken Eski Anadolu Türkçesinde {-n̄} ekinin yanında {-n̄Uz} şekli de ortaya çıkmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde ünsüzle biten fiil tabanlarından sonra türeyen ve daima yuvarlak olan yardımcı ünlü, Osmanlı Türkçesi döneminde hem uyuma girmiş hem de ekin bünyesine katılmıştır. Bu değişikliklerle {-In̄} ve {-In̄Iz} şekillerine dönüşen ek, genizsi /n/ ünsüzü Türkiye Türkçesi yazı dilinde bulunmadığı için {-In} ve {-InIz} şeklini almıştır (Ergin 1993: 290). Ancak, ağızlarda ekin eski şekilleri kullanılmaya devam etmektedir. İkinci çokluk şahıs emir çekimi, bölge ağızlarında da hem {-n}

ekiyle hem de {-n̄} ekiyle yapılmaktadır. Bölge ağızlarında, ekin çokluk ifadesini kuvvetlendirmek amacıyla ortaya çıkan {-n̄Iz} şekli kullanılmamaktadır. Ünsüzle biten fiil tabanlarından sonra ortaya çıkan yardımcı ünlü ise uyuma bağlı olarak hem düz hem de yuvarlak şekilleriyle çekimlenir.²⁰⁷

acıq peynir bilene kızardēm de yiwin A/4-43

“Azıcık peynir falan kızartayım da yiwin.”

hep konuş, gonuşuñ dāyo, eskilāden gonuşuñ dāyo

A/13-24

“Hep konuşun, eskilerden konuşun, diyor.”

ule götürün bakın urda A/21-18

“Götürün [ilaçları]orada bakın.”

inanmasanız gidin bakın çanaqkalē B/5-74

“İnanmazsanız gidin Çanakkale’ye bakın.”

aññaşın, geçinin de B/18-35

Anlaşın, geçinin de [gerisi önemli değil].”

verin bi_arada dursunnā B/18-56

“Verin bir arada dursunlar.”

İkinci çokluk şahıs emir eki, aşağıdaki örneklerde herhangi bir işin yapılması yönündeki bir öneri veya tavsiyeyi karşıdaki kişilere aktarma görevinde kullanılmaktadır.

gelin de çay da içeriz A/12-48

“Gelin, çay da içeriz.”

siz de hatırımızı saymış gēmişiniz_a kapımıza. gene gelin, gene

buyrun B/20-22

²⁰⁷ krş. *götürün, çekin, arayın* (Kalay 1998:111).

“Siz de hatırımızı saymış kapımıza gelmişsiniz. Gene gelin, gene buyurun.”

size de ayrırlı yolculuklā. güle güle gidin gelin B/8-62

“Size de hayırlı yolculuklar. Güle güle gidin gelin.”

Aşağıdaki örneklerde ise emir eki, dua ve iyi dilek bildirme fonksiyonunda kullanılmıştır.

sağ_olun B/9-16

“Sağ olun.”

sā_olun B/14-3

“Sağ olun.”

vay_allah razı_olsun, sā_olun be kızanım B/16-36

“Allah razı olsun, sağ olun be çocuğum.”

Üçüncü Çokluk Şahıs Emir Eki

Türkiye Türkçesinde üçüncü çokluk şahıs emir çekiminde {-sInlAr} eki kullanılmaktadır (Korkmaz 2003a: 671). Bu ek, Eski Türkçe döneminde {-sUnlAr}, {-sUlAr}, {-zUnlAr} şekilleriyle çekimlenmekteydi. Batı Türkçesine ekin {-sUnlAr} şekli geçmiştir. Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinde sadece yuvarlak ünlülü şekilleriyle kullanılmıştır. Osmanlı Türkçesinin son dönemlerinde de ünlü uyumuna girmiştir (Ergin 1993: 291).

Türkiye Türkçesi yazı dilinde olduğu gibi Lâpseki bölgesi ağızlarında da ünlü uyumuna bağlıdır. Komşu iki /n/ ve /l/ ünsüzlerinin benzeşmesi ve son ses durumundaki /r/ ünsüzünün erimesi sonucunda {-sInnĀ} şekline dönüşür. Bazı örneklerde de ekteki /n/ ünsüzü, zamir kökenli ikinci çokluk şahıs ekinin analogik etkisiyle genizsi /n/ sesine dönüşmüştür. Aynı ses olayının üçüncü teklik şahıs emir ekinde de meydana gelmiştir.²⁰⁸

²⁰⁸ krş. *alsınlā, götüsünnē, getisinnē* (Kalay 1998: 111).

e bi_de u zaman dā baḳ kaç sene öncesi meselā, yetmiş-beş senesinden, u zamannā çoḳ öle herşey yoktu ki pazarda da alsinnā getisinnē A/6-117

“ Bir de o zamanlar, kaç sene öncesi mesela, yetmiş beş senesinde, o zamanlar çok öyle herşey yoktu ki pazarda da alsınlar, getirsinler.”

äyî_olmuş. gêzsinne A/23-13

“İyi olmuş. Gezsınler.”

vardı bu güvê_otu, ḳuruduḳtan sona güvê_otu ḳoyuyoduḳ. yimesinlêr _onu, ondan_öle.B/13-48

“Bu güve otu vardı[r ya meyve] kuruduktan sonra [bu] güve otu(ndan) koyuyorduk. Onu (meyve kurularını) yemesinler, ondan öyle.”

ev, iki tēnē evde durcaḳlarına bi_evde dursunnā. kirā_verip durmasinnā B/18-54

“İki tane [ayrı] evde duracaklarına bir evde dursunlar. Kira verip durmasınlar.”

Üçüncü çokluk şahıs emir eki, aşağıdaki örneklerde temenni ve istek işlevi görmektedir.

istāse burē gāsinnē be A/23-29

“İsterlerse buraya gelsinler.

hadî_urda üşümesinnē A/23-31

“Haydi orada üşümesinler.”

hālim dedenin yurtlūñu istedi göstersinnē B/16-13

“Halim dedenin yurtluğunu göstersinler istedi.”

Aşağıdaki örneklerde ise dua ve iyi dilek bildirme işleviyle kullanıldığı görülmektedir.

iyi_ōsun vāsīññā B/5-10

“İyi olsun varsınlar.”

İstek Kipi

Fiile istek ve niyet anlamı veren tasarlama kiplerinden biri de istek kipidir. İstek şeklinde bir tasarlama ifade eden bu ek, fiilin bildirdiği hareketin istendiğini veya bu harekete niyet edildiğini gösterir (Ergin 1993: 294; Korkmaz 2003a: 648).

Türkiye Türkçesinde istek kipi için {-A} ekiyle çekimlenmektedir. Bu ek, Eski Türkçe dönemindeki {-gAy} gelecek zaman ekinin, Batı Türkçesinde hem ses hem de fonksiyon değiştirmesiyle ortaya çıkmıştır. Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi dönemlerinde kullanıldıktan sonra işlekliliğini yavaş yavaş kaybetmiştir. Türkiye Türkçesi yazı dilinde yerini istek fonksiyonundaki emir ve şart ekleri almıştır (Ergin 1993: 294-295). İstek kipi, birinci şahıs çekimlerinde tamamen emir ekleriyle karşılanırken üçüncü şahıs çekimleri de ağırlıklı olarak emir ekleriyle karşılanmakta ise de nadiren {-A} ekinin kullanıldığı görülmektedir. İstek eki, sadece ikinci şahıs çekimlerinde sınırlı şekilde varlığını sürdürmektedir (Korkmaz 2003a: 651). Ancak, Azeri Türkçesinde ve bazı Anadolu ağızlarında bütün şahıs çekimleri için {-A} istek eki kullanılır.

İstek eki, yazı dilinde olduğu gibi bölge ağızlarında da fonksiyonunu kaybetmiştir. Bölge ağızlarında, bu ekin yerini emir ve şart ekleri almıştır.

Metinlerimizde istek ifade etmek amacıyla kullanılan şart kipi örneklerinden bazıları şunlardır:

keşke biz de o kadā yaşasak B/4-43

“Keşke biz de o kadar yaşasak.”

e yapsanız bu dūñū de, deyom; rātla dursalā ya onnā da B/18-54

“Bu düğünü yapsanız da onlar da rahatla dursalar ya, diyorum.

Aşağıdaki metinlerde istek ve temenni ifade etmek amacıyla kullanılan emir kipi örneklerinden bazıları verilmiştir.

hep olan is Tedim. ölüm ōsun. ölüm ōsun. n_āpcem ğızı olan ōsun dedim, olmadılā. A/3-34

“Hep oğlan istedim. Oğlum olsun, oğlum olsun. Kızı ne yapacağım, oğlan olsun, dedim. Olmadılar.”

doslā sā_ólsun A/16-33

“Dostlar sağ olsun”

nine, ā ah allah düşmanımı geri bırakmasın adamı çok zor A/24-14

“Nine(eşim) [öldü]. Allah düşmanım [da olsa]erkeği geri bırakmasın. [Erkeğin yalnız kalması] çok zor.”

allā_bu günümüzü aratmasın, buna şükür B/1-23

“Bu [halimize] çok şükür. Allah bu günümüzü aratmasın.”

tamam da yāni biz mesēlā yaşımız gēldi, allah yatırıp ta kapılara

baktırmasın B/2-25

“Bizim de yaşımız ilerledi. Allah [hasta] yatırıp da kapılara

baktırmasın.”

vay yā rabbim, bilsem de sana atlanı senē sayıversen B/16-21

“Bilsem de sana isimlerini sayıversen.”

Şart Kipi

Fiilin bildirdiği hareketin şart şekliyle tasarlandığını bildirmek için kullanılır. Şart kipi, diğer fiil kiplerinden farklı olarak bir hüküm bildiren bağımsız cümleler kurmak yerine ana cümleye bağlı cümleler kurar(Ergin 1993: 292). Bu sebeple, bazı araştırmacılar şart bildirdiği durumlarda {-sA} ekini zarf-fiil eki olarak kabul etmektedir (Gülsevin 1990: 276-279; Karahan 1994: 471-474; Gülsevin 2002b: 36). Şart kipinin, bazen istek kipi yerine de kullanıldığı görülmüştür. Bu durumda da temenni ifade eden bağımsız cümleler kurar (Ergin 1993: 293; Benzer 2010: 134-135). Bu özelliğinden dolayı bazı gramer kitaplarında *dilek-şart kipi* olarak da adlandırılmaktadır (Korkmaz 2003a: 676).

Eski Türkçe döneminde şart kipi {-sAr} ekiyle kullanılmaktaydı. Dönemin sonlarına doğru sondaki /r/ ünsüzünü düşürerek {-sA} şekline dönüşen ek, Batı Türkçesine de bu şekliyle geçmiş günümüze kadar kullanılagelmiştir.

Tarihî süreçte şart çekiminde önemli bir değişiklik meydana gelmiştir. Eski Türkçe döneminde şahıs zamirleriyle yapılan şart çekimi, Eski Anadolu Türkçesinde iyelik kaynaklı şahıs ekleriyle yapılmaya başlanmış sadece, birinci çokluk şahıs çekiminde zamir kökenli şahıs eki kendini korumuştur. Osmanlı Türkçesi döneminde ise birinci çokluk şahıs çekimi de diğer şahıs çekimlerinde olduğu gibi iyelik kökenli şahıs ekiyle çekimlenmeye başlamıştır (Ergin 1993: 293).

Şart çekimi bölge ağzlarında, temelde yazı dilinde olduğu gibidir.

1. Teklik Şahıs

Birinci teklik şahıs çekimi, yazı dilinde olduğu gibi iyelik kaynaklı {-m} şahıs ekiyle çekimlenmektedir.

bulūsam yīcēm, bulmasam aç oturcēm A/5-46

“[Yiyeceği] bulursam yiyeceğim, bulmazsam aç oturacağım.”

*hangı oldūnu ayırsam, bilsem silkēkene hemen kökündēn kāsçām
istemām unu. oraşmaktansa hiç aslı dēymez yani A/14-23*

“ Hangi [ceviz ağacı] olduğunu ayırsam (anlasam), bilsem [onu cevizleri] silkerken hemen keseceğim. İstemem onu. Yani uğraşmaktansa aslı(na) [bakarsan] hiç değmez.”

yaşım bilmeyon desem bene gülāsınız A/11-14

“Yaşımı bilmiyorum desem bana gülersiniz.”

*belden aşā mesela bi tutuyo ārı deyil de belden aşā öliyo,
oturmassam düşüp kalıyom B/6-18*

“Mesela belimden aşağı(sı) ağrı değil de [sanki ölmüş gibi hissizleşiyor], [o anda] oturmazsam düşüp kalıyorum.”

korkçak olsam gelmem dedim B/18-25

“[Doktora], korkacak olsam gelmem, dedim.”

2. Teklik Şahıs

İkinci teklik şahıs şart çekimi, iyelik kaynaklı {-n} şahıs ekiyle çekimlenmektedir.

e herkéz bi_ekmek yicék bi_yerden de mi? şimdi burda otusan ne yicén? A/6-52

“Herkes bir yerden bir ekmek yiyecek değil mi? Şimdi burada otursan ne yiyeceksin.”

ğurban file kesēseñ kes, kesmeseñ başka zaman yaptın yemeklerden acık yapāsın A/19-8

“[Bayramda] kurban falan kesersen kes, kesmezsen başka zaman yaptığın yemeklerden azıcık yaparsın.”

hepsini, bunu beñiyosan, señe buñu al dāyolāsa buñu_al A/26-76

“Hepsinde, bunu beğeniyorsan [hangini beğeniyorsan] sana bunu al diyorlarsa bunu al.”

hocālā, hiçbirşī bilmēssen diyeri dantellen türt, türt, türt, türt, yapmā ūraş diyérlē B/5-24

“Hocalar (doktorlar), hiçbir şey bilmiyorsan [bile] dantel yapmaya uğraş, diyorlar.”

çok düşünürsen kanser de bulur monser de bulur. düşünmē gitmeycén. boşvēr; yanan yandī yérde, donan dondū yérde, olusā; o zaman kalbin yaşşar B/5-97

“Çok düşünürsen kanser manser [her türlü hastalık] [seni] bulur. [Çok fazla] düşünmeyeceksin. Boşver. Yanan yandığı yerde, donan donduğu yerde olursa o zaman kalbin [sağlıklı] olur.”

Yukarıda da belirtildiği gibi şart ekinin istek kipi fonksiyonunda kullanılabilir. Özellikle ikinci teklik şahıs çekiminin *ya* seslenme edatıyla kalıplaştığı *baksana* gibi kullanımlar, istekle emir arasında bir anlam ortaya

koyar(Ergin 1993: 293; Sarıkaya 2009: 151). Bölge ağızlarında, söz konusu çekimin *ya* seslenme edatıyla birlikte kullanılması da emir anlamı taşıdığı görülmektedir.

baksana kırk yaşındamış B/22-11

“Baksana kırk yaşındaymış.”

boşvāsene a gızım. adēm gene başımızda durēdi B/2-61

“Boşversene a kızım. Adam (eşim) gene başımızda dursaydı [iyiydi].”

ālsana şékér be kızım B/4-53

“Şeker alsana be kızım.”

3. Teklik Şahıs

Üçüncü teklik şahıs çekimi, eksiz yapılmaktadır.

acım_olmasā yavizim tā. acı va belimde A/23-6

“Acım olmasa daha iyi olacağım. [Ama] belimde acı var.”

*çok zor, bacağ tutmadına çok zor. gene gölun tutmasa gene yürürsün,
istedin yere gidēsın* A/4-42

“[İnsanın] bacağı(1) tutmadığı zaman çok zor. Kolun tutmazsa gene yürürsün, istediğin yere gidersin.”

*tavanlar bozuğ_ama nasipse olān kēsti kavāk, yaza nasipse diyo, anne
yapariz* B/15-58

“[Evde] tavanlar bozuk ama oğlum kavak kesti, anne nasipse yaza yaparız, diyor.”

1. Çokluk Şahıs

Birinci çokluk şahıs çekimi, {-k} şahıs ekiyle çekimlenmektedir.

ne_yicāz? ne_ bulusak _unu_yiyöz A/9-30

“Ne yiyeceğiz? Ne bulursak onu yiyoruz.”

iş **bulusak** çalışmā gidiyolā A/9-66

“İş **bulursak** çalışmaya gidiyorlar.”

şindi tutam tarlaları satalım, bañgē **yatırsak** hepsi gelir, buba para buba para, kendilēne yetik_artıyo, ille gelirler, para, para B/6-40

“Şimdi tarlaları satık diyelim bankaya **yatırsak** [çocukların] hepsi gelir; baba para, baba para [derler], kendilerine zor yetiştiriyorlar; ille gelirler [ve] para para diye isterler[biz de zor durumda kalırız].”

2. Çokluk Şahıs

İkinci çokluk şahıs çekimi, iyelik kaynaklı { -nIz } şahıs ekiyle çekimlenir.

nerden aradan gēdiniz? e **gēseniz** de çıkmanız gene bu tarafa A/8-127

“Hangi aradan geldiniz? [Oradan] **gelseniz** de çıkışınız yine bu tarafa olacak.”

hadi ben didim, siz beni beklēmēn siz gidin, nerē **gıtçeseniz** gidin, ben giderim_eve, dedim B/18-8

“Ben, hadi siz beni beklemeyin nereye **gidecekseniz** gidin, ben eve giderim,dedim.”

sizē başvurduk **n_āpçasanız** yapçānız B/18-25

“Size başvurduk, **ne yapacaksanız** yaparsınız.”

3. Çokluk Şahıs

Üçüncü çokluk şahıs { -lĀ } ekiyle çekimlenmektedir.

hepsini, bunu bēniyosan, señe buçu **al dāyolāsa** buñu_al. señ gullancēn buñu dedim bēñ A/26-76

“Hepsinden hangini beğeniyorsan sana bunu al **diyarlarsa** [çekinmeden] bunu(beğendiğini) al, sen kullanacaksın bu [eşyaları], dedim.”

*biz pazar bilmäyöz, ne getirisélē u. ne gétircélē pazardan. bi_ gétirsélē,
patates, gétircéklē bu A/6-118*

“Biz pazar bilmiyoruz, [eşlerimiz] ne getirirlerse o(nu) [kabul ederiz].
Ne getirecekler pazardan? Getirirlerse sadece patates getirecekler.”

Gereklilik Kipi

Fiilin bildirdiği hareketin bir zorunluluğa bağlı olarak tasarlandığını ifade eden kiplere gereklilik kipleri denir. Türkiye Türkçesi yazı dilinin gereklilik kipi çoğunlukla {-mAll} ekidir. Bu ek Eski Anadolu Türkçesinde kullanılmaya başlanmıştır ve {-mA} fiilden isim türetme eki ile {+II} isimden isim türetme ekinin birleşmesinden meydana gelmiştir (Ergin 1993: 296; Korkmaz 2003a: 693). Bununla birlikte isim-fiil, sıfat-fiil ve şart ekleriyle *gerek*, *lazım*, *şart*, *zorunda*, *lüzumlu* gibi kelimelerin birleşmesiyle oluşan yapılar da gereklilik kipi işlevinde kullanılmaktadır. Konu üzerine ayrıntılı çalışma da bulunan Necati Demir, Türkiye Türkçesinde gereklilik kipi işlevinde kullanılan dokuz farklı yapı tespit etmiştir (2003: 11-21).

Eski Türkçe döneminden günümüze kadar {-gUlUk}, {-gU}, {-gU *kerek*}, { *kerek* ...-sA}, {-sA *kerek*}, {-mAk *kerek*}, {-A *kerek*}, {-mA + *iyelik eki* + *kerek*}, {-Uv + *iyelik eki* + *kerek*}, {-Iş + *iyelik eki* + *kerek*}, {-mA + *iyelik eki* + *lazım*}, {-mA + *iyelik eki* + *kerek*}, {-mAk + *zorunda* + *şahıs eki*}, {-mA + *iyelik eki* + *icap et-* + *zaman eki*}, {-mA + *iyelik eki* + *lazım gel-* + *zaman eki*}, {-mA + *iyelik eki* + *lüzumlu*}, {-mA + *iyelik eki* + *şart*} gibi kullanılan birçok yapı vardır (Demir 2003: 11-21).

Gereklilik kipi, bölge ağızlarında çoğunlukla {-mA *isim-fiil eki* + *iyelik eki* + *lazım*} yapısıyla oluşturulmaktadır. Bu yapı, Demir’in çalışmasında {-mA + *iyelik eki* + *lazım*} şeklinde ifade edilmiştir (2003: 17).

on iki de başlaması lazım heralde A/6-92

“Herhalde on iki de başlaması lazım.”

bi_ topağla olmaz o iş. bunu yimen lazım A/15-21

“Bir lokmayla sofradan kalkılmaz. Bunları yemeniz lazım.”

dōruya dōru konusmak lazım B/11-36

“Doğrusunu konusmak lazım.”

e buna da yapmam lazım B/17-37

“Buna da [aynı çeyizi] yapmam lazım.”

Metinlerimizdeki gereklilik kipinin {-mAk eki + zorunda ol-} yapısıyla da karşılandığı bir örnekte tespit edilmiştir.

yalnız İsan birimiz bi_yeri gitse ille birimiz tutmak zorunda hep_bi_şēsini
A/27-15

“Yalnız insan [olmuyor], birimiz bir yere gitsek [bile] ille birimiz hep bir [tarafını] tutmak zorunda(yız).”

2.2.2.3. Soru Eki

Soru eki, bütün kelimelerin soru şeklini ortaya koyan bir çekim ekidir. Bu ek isimlerin ve edatların soru yoluyla fiile bağlanmasını sağladığı gibi çekimli fiillerin soru şeklini de yapar (Ergin 1993: 314). Çekimli fiillerde çoğu zaman şahıs eklerinden önce getirilen soru eki, bazı fiil çekimlerinde en sona getirilebilir.

Ay vallā hiç de bilmem yaşımı. hiç ağlım yok, unudüvarım. nüfus
ğayıdım bakabilir misin? A/3-2

“Vallahi yaşımı da hiç bilmem. Hiç aklım yok unutuveriyorum. Nüfus kağıdım bakabilir misin?”

biliyon mu harman yerini biliyon mu bizim? A/4-3

“Bizim harman yerini biliyor musun?”

yemek ğovédilē mi, yidiñiz mi A/23-13

“Yemek yedirdiler mi, yediniz mi?”

ule sērseri misin, dedim; nasī_çalcem ben? A/25-24

“Ulan serseri misin nasıl çalacağım ben, dedim.”

acaba yicem dokunacak mı, tansiyon yüksélcek mi? B/2-37

“[Şunu] yiyeceğim ama acaba dokunacak mı, tansiyonum yükselecek mi, [diye düşünüyorum].”

başında bi_ sürü mü vâ? B/4-48

“Başında bir sürü mü var? [Yok]”

vâ mı senin çolün çocün? B/23-15

“Senin çoluğun çocuğun var mı?”

Soru eki, isimlerin ve çekimli fiillerin soru şekillerini yapmak görevi yanında bilinen geçmiş zamanda çekimlenen fiillerden sonra geldiğinde zarf-fiil eki gibi zaman zarfı olarak da görev yapar (Karahana 1991: 336).

böle dedim mi masal geliyo çocuklarā A/5-71

“Çocuklara böyle dediğim zaman masal geliyor.”

ciyār ğalmamış, karacıyerlē yok benim. şöle, ben acık şettim mi başlēyo öhō öhō A/15-16

“[Sigara yüzünden] ciğer kalmamış, karaciğerler yok ben de. Şöyle birazcık sey etti mi (sigara içtiğim zaman) [öksürük] başlıyor.”

biz hinci gâldi mi gideriz dolaşmā A/16-92

“Biz şimdi [bebek] geldiği zaman dolaşmaya gideriz.”

canım sıkıldı mı atıvarım, canım sıkıldı mı örüverim

B/5-4

“[Örgüyü] canım sıkıldığı zaman atıveririm, canım sıkıldığı zaman örüveririm.”

biraz soğudu mu şerbet daha güzel_olūyo. sıcak kaynağ döktü mü hamur gibi olūyo B/15-17

“[Tatlının] şerbet(i) biraz soğuduğu zaman daha güzel oluyor. Kaynak, sıcak döktüğümüz zaman hamur gibi oluyor.”

2.2.2.4. Fiillerin Birleşik Çekimleri

Fiiller, kök hâlinde tek başlarına kullanılmayan, şekil ve zaman ekleri ile şahıs eklerini alarak kullanılabilen dil birlikleridir. İfade ettikleri hareketlerin bir nesneye bağlanması için çekimli hâle gelmeleri gerekir. Şekil ve zaman ekleriyle şahıs eklerini alan fiil kök ve gövdelerine, çekimli fiil denir (Ergin 1993: 266).

Gramer kitaplarında, iki çekimli fiilin bir araya gelmesiyle oluşan yapılar *birleşik çekim* terimi adını alırlar. Buna göre, iki fiilden birincisi asıl fiil; ikincisi ise yardımcı fiildir. Birleşik çekimde *i-* fiili yardımcı fiildir. Her iki fiil de şekil ve zaman eki alabilirken, *i-* yardımcı fiili sadece *öğrenilen geçmiş zaman*, *bilinen geçmiş zaman* ve *şart* şekil ve zaman eklerini alabilir. Şekil ve zaman ekini alan asıl fiiller, sadece üç kip ekiyle çekimlenebilmesine rağmen aynı zamanda şahıs ekini de alabilen *i-* yardımcı fiilinin önünde, fiilden türemiş isim gibi görünmektedir. (Ergin 1993: 302-303; Korkmaz 2003a: 732).

Türkiye Türkçesi yazı dili ve ağızlarında birleşik çekimi gerçekleştiren *i-* yardımcı fiili çoğu zaman düşerek kendisine gelen zaman eki de ünlü ve ünsüz uyumlarına bağlı olarak asıl çekimli fiile bağlanır ve bir fiil tabanının iki şekil ve zaman eki almış gibi algılanmasına neden olur. Muharrem Ergin, bu durumu *fiil birleşik çekimi* için bir ön şart olarak kabul etmektedir. Muharrem Ergin, aslında *birleşik fiil çekimi* olan yapının, yardımcı fiil kökünün düşmesi sonucunda hem şekil hem de anlam bakımından *fiil birleşik çekimi* hâline geleceğini; yardımcı fiilin düşmediği durumlarda ise söz konusu yapının *birleşik fiil çekimi* olduğunu ifade etmiştir (1993: 303).

a) Hikâye Birleşik Çekimi

Şekil ve zaman eki almış asıl fiile bilinen geçmiş zaman çekimli *i-* yardımcı fiilinin getirilmesiyle fiillerin hikâye birleşik çekimleri yapılır. Bu birleşik çekim, belirli bir şekil ve zamana bağlanmış asıl fiildeki hareketin geçmişte kaldığını anlatır (Ergin 1993: 304; Korkmaz 2003a: 733). Muharrem Ergin, hikâye birleşik çekimindeki bilinen geçmiş zaman ekinin, asıl fiildeki hareketi hikâye etme göreviyle birlikte geçmiş zaman ifadesi de taşıdığını; rivayet birleşik çekimindeki öğrenilen geçmiş zaman ekinin ise zaman bildirme görevinde olmadığını; sadece nakil ve anlatma ifade eden bir şekil eki olduğunu ifade eder (1993: 306).

Bilinen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Bu birleşik çekimde hem asıl fiilin hem de *i-* yardımcı fiili bilinen geçmiş zaman eki alır. Asıl fiildeki bilinen geçmiş zaman eki tarz bildirme görevinde iken *i-* yardımcı fiilindeki bilinen geçmiş zaman eki birleşik çekimin gerçek zamanını göstermektedir (Korkmaz 2003a: 733). Hikâye birleşik çekiminde şahıs eki yardımcı fiilden sonra getirilebildiği gibi asıl fiile de eklenebilmektedir. Ancak, her iki durumda da kullanımı çok yaygın olmayan bu birleşik çekim, yazı dilinde neredeyse işlevini yitirmiştir, yerine ise asıl fiilin öğrenilen geçmiş zaman ekinin geçtiği hikâye birleşik çekimi geçmiştir (Korkmaz 2003a: 736). Bölge ağızlarında ise öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi de bilinen geçmiş zamanın hikâyesiyle ifade edilebilmektedir. Bu durumda, bu birleşik çekim hem bilinen geçmiş zamanın hikâyesini hem de öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesini yapmış olur²⁰⁹.

*suluca da öle be. dağıldı ama şimdi bilmüyom gene toplandı mı biraz d
ā mī A/6-77*

“Suluca da öyle dağılmıştı [dışarıya göç oldu] ama şimdi bilmiyorum
biraz daha toparlandı mı?”

*ne çilleledi. fenā. kıl döşe, yıkadım kılları da, keçi kılı, attım_önneri, yatak
yaptımdı hē B/21-53*

“Ne çilelerdi. Fena(ydı). Keçi kıllarını yıkadım, attım da kıl döşegi, yatak
yapmışım.”

geçen sene gittidim ama bu sene gitmedim A/6-93

“Geçen sene gitmiştim ama bu sene gitmedim.”

*hiç galmadı, bi_tene galdıydı iki senedir imtāna giriyo bi şe
gazanamadı gazanamadı, önüme geçmedi çekişçadim ben piraz A/20-4*

“[Okumayan torun] hiç kalmadı, bir tane kalmıştı iki senedir sınav
giriyo bir şey kazanamıyordu, önüme geçmedi (karşılaşmadık),
karşılaşıydık kızacaktım ben biraz.”

²⁰⁹ Bu sebeple, metinlerimizdeki örnek cümlelerin Türkiye Türkçesi yazı diline aktarımında öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesinin kullanması tercih edilmiştir.

*bu çamlar da yeni **başladı** ékilmē, benim beyim_öldünēne B/2-67*

“Bu çamlar yeni ekilmeye **başlamıştı**, eşim öldüğü zamandı.”

*çifçi bākuru tutmadı bize, elli altıya **bastım**, elli dörde kadardı,
olmadı B/6-23*

“Elli dörde kadardı elli altıya **başmışım** [bu sebeple] çiftçi bākuru yaptıramadım, olmadı.”

*ķāynatamı nişannandım, gördüm de ta burdan bñle, burda kıyuy vādır,
ordan suya **gādidik** te yan yan kaçādım B/21-43*

“Burda [ileride] kuyu vardır, nişanlandıktan sonra oraya su doldurmaya **gelmiştik**. [Orada] kayınbabamı görünce yan yan kaçtım.”

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Bu birleşik çekimde asıl fiil öğrenilen geçmiş zaman eki, *i-* yardımcı fiili de bilinen geçmiş zaman eki alır. Bölge ağızlarında {-*mIş*} ekiyle kurulan öğrenilen geçmiş zaman hikâye çekimi çok azdır. Göçmen köylerinden derlenen metinlerde bu çekimin örneğine rastlanmamıştır.

*bu köve hoca **gelmişti**, biz esas harmancıkıtan gēmeyiz emme burlāda yerleşdi
bubam ğaldı ğari burlāda, unlā gitti A/19-14*

“[Babam] bu köye hoca **gelmişti**. Biz aslında Harmancık’tan gelmeyiz ama buraya yerleşti artık burada kaldı. Şimdi onlar gitti(vefat etti).”

*ta_bölē **hazırlamışlardı** bile, amēlyate götürceklē. işte sona yenden incelesiyē, ben
ēdirneye havale ediyōñ sizi didi A/27-56*

“İşte tam [onu] **hazırlamışlardı**, ameliyata götüreceklerdi. Sonra [doktor] yeniden inceleyince, ben sizi Edirne’ye havale ediyorum, dedi.”

Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Bu birleşik çekimde asıl fiil şimdiki zaman eki alırken *i-* yardımcı fiili bilinen geçmiş zaman eki ald. Bu birleşik çekim, *sürmekte olan bir oluş veya kılışı geçmişe aktararak anlatır* (Korkmaz 2003a: 739). Yani, süreklilik arz eden

hareketin geçmişteki bir zaman diliminde, belirli bir süreçte gerçekleşmiş olduğunu ifade eder.

böldüm yarısını işde bölē, analı ğızlı oturuyolādı, yarısını birine vēdim, yarısını birine yarısını da geline biraḲdım A/3-78

“Analı kızlı oturuyorlardı, [ekmeği üçe böldüm] bir parçasını birine, bir parçasını birine bir parçasını da geline bıraktım.”

tē otuz sēnē ēvelsi. gençtik u zaman. elimiz_ayāmız tutuyodu A/4-36

“Daha otuz sene öncesi elimiz ayağımız tutuyordu, gençtik o zaman(lar).”

bu nusretiye var şurda taniyo_musunuz bilmiyorüm nusretiye çataltepe urasını, rumçe diyolādı urayı B/9-30

“Nusretiye [diye bir yer] var şurada biliyor musunuz bilmem. Nusretiye ve Çataltepe’ye [eskiden] Rumçe diyorlardı.”

ufaḲkēn konusuyoduk, sōra sōra saptık, e B/10-11

“[Pomakça’yı]ufakken (kçükken) konusuyorduk, sonra sonra saptık (konuşmayı bıraktık).”

Geniş Zamanın Hikâyesi

Bu birleşik çekimde asıl fiil geniş zaman eki, *i-* yardımcı fiili de bilinen geçmiş zaman eki alır. Bu birleşik çekim, *geçmişten geleceğe uzanmış geniş bir zaman kesitinde gerçekleşeceği belirtilen bir oluş veya kılışı geçmiş zamana aktararak bildirir* (Korkmaz 2003a: 743). Bu birleşik çekim, geçmişteki geniş bir zaman dilimine işaret eder ve fiilin bildirdiği hareketin bu zaman dilimi içerisinde sürekli gerçekleştirildiğini ifade etmek için kullanılır.

Bu birleşik çekim, bölge ağızlarında da yazı dilinde olduğu gibi yapılır. Ancak bölge ağızlarında yaygın olan /r/ ünsüzü düşmesine bağlı olarak geniş zaman ek ünlüsünün uzun telaffuz edilmesi bakımından yazı dilinden ayrılır.

evel ben, bi_tencir çorba pişirilēdi, öle götülēdi bizim gönümüzde
A/16-28

“Önceden, bizim zamanımızda [yeni doğum yapmış kadına] bir tencere
çorba pişiririp götürürlerdi.”

ben_onnarı gömeli çok_ oldu. rāmetli, gelirlēdi ālaşrlādi burda
hönkürü hönkürü ālaşrlādi. ne_olcēk, biz, çocuklā da hep_acırdık
A/25-85

“Ben onları gömeli çok oldu. Rahmetli(ler) gelirlerdi, burada zırlaya
zırlaya ağlaşrlardı. Ne olacak biz çocuklar da [onlara] hep acırdık.”

uñdañ_sona cuma günü āşam heyet ekmek götürülēdi. cuma günñden
hani ğız_evine, olan_evinden A/26-52

“Ondan sonra cuma günü akşam(üzeri) [oğlan evinden bir] heyet kız
evine ekmek götürürlerdi.”

diyārim_işte, işlēdik, yapādik, dokurduk. çufalıklā vādı bñle,
dokurduk. çufalıķ vādı evel. dokurduk bñle. dokurduk, yapardık.
şēdēdik ama kārī bitti yoķ bişā kārī B/19-6

“Diyorum işte işlerdik, yapardık, dokurduk. Önceden çuhalar vardı
böyle [onları] dokurduk. Dokurduk yapardık ama artık bitti, bir şey yok
artık.”

dam_doluları hayvannāmız vādı bñle, yürülēdi dış avluların üstüne
B/20-12

“Ahır dolusu hayvanımız vardı, dış avlu [çitlerinin] üstüne doğru
yürürlerdi.”

Metinlerimizdeki bir örnekte geniş zaman hikāye birleşik zaman
çekiminde görülen geçmiş zaman eki iki defa kullanılarak hikāye çekimi
pekiştirilmiştir.

önceden, sizin gibi gençkene, bu Lāpsekiden çanaķķalecīni bilirdimdi.
hērkesi bñle bilirdimdi, herkesi A/5-12

“Önceden sizin gibi gençken Lâpseki’den Çanakkale’ye [herkesi]
bilirdim (tanırdım).”

Gelecek Zamanın Hikâyesi

Asıl fiil gelecek zaman eki, *i-* yardımcı fiili ise bilinen geçmiş zaman eki olarak bu birleşik çekimi oluştururlar. Bu birleşik çekim, *ileride gerçekleşecek bir oluş veya kılışı geçmişe aktararak bildirir, yani geçmişte gelecek niteliği taşır* (Korkmaz 2003a: 739). Bu birleşik çekim, geçmişte tasarlanan bir hareketin bu zaman dilimi içinde gerçekleşmiş veya gerçekleşmemiş olduğunu anlatır.

*ha tarané yapalım, ha bulgur yapalım, salça **olucadı** işte, yükü **olcadi**
derké, hiç, vakit geçip_gidiyo A/22-11*

“Dur tarhana yapalım, dur bulgur yapalım, salça **olacaktı**, yufka
olacaktı derken vakit geçip gidiyor.”

*hē, baklafa getir **dācādım** de undan A/23-22*

“Baklava getir, diyecektim de ondan[seslendim] .”

*bu da istanboldädi ama ben istemedim. sona gene **çukmācēdim** ben, bu
gebere_ğalasıca dedi, gebere_ğāldım A/25-18*

“Bu da (eşim de) İstanbulda’ydı ama ben [hastanede refakatçi kalmasını] istemedim. Sonra ben [hastaneden] gene çıkmayacaktım, bu (eşim), gebere kalasıca, dedi; gebere kaldım.”

*şeyi de, yirmi_đokuz_ekimi de **yapturmācādılar** ama rātla yaptılar de
mi B/6-57*

“Şeyi de yirmi dokuz ekimi de **yaptırmayacaklardı** ama rahatla yaptılar değil mi?”

*ben kıran_okudum da bitirdim, tam **toplucaktım** B/17-2*

“Ben Kur’an okudum da bitirdim, tam **toplayacaktım**.”

*ulubaya gidēkēné šē_yapsaydıq, kayıtlı olsaydı, şindiye kadā ayrılcaqtı
çoqtan B/24-29*

“Ulubaya giderken şey yapsaydık (sigorta yaptırıyaydık), kayıtlı olsaydı, şimdiye kadar çoktan [emekliye] ayrılacaktı.”

Şart Kipinin Hikâyesi

Asıl fiilin şart eki, *i-* yardımcı fiilinin de bilinen geçmiş zaman eki almasıyla oluşan birleşik çekimdir. Bu birleşik çekim, *gerçekleşmesi şarta bağlı olan bir oluş veya kılışı geçmişe aktararak anlatır* (Korkmaz 2003a: 746). Geçmiş zamanda belli bir şarta bağlanmış bir oluş veya kılışın bu zaman dilimi içinde gerçekleşmemiş olduğunu ifade eder. Şart kipi ile istek kipinin anlam bakımından yakın olması, bu kiplerin birleşik çekimlerde de birbiri yerine kullanılmalara sebep olabilmektedir (Ergin 1993: 305; Korkmaz 2003a: 748).

ilârsi yok yañi yok. yazlıkçılā olmasaydı sizîñ köyde aynı A/26-43

“[Bizim köyün] ilerisi yok. Yazlıkçılar olmasaydı sizin köyde aynı [olurdu].

iki_tāñē çocuq_évladı. bi_tēné olsadı neyse B/4-20

“İki tane erkek evladı [var]. Bir tane olsaydı neyse.”

çársaydım gēlmēzdīn B/11-5

“Çağırsaydım gelmezdin.”

*geçennēde de ben, bayā_öldü yirmi, yirmi_beş gün geçti, bi_ görsēdin,
burdan bi_tut tāā suratlarıma ğadara balon gibi oldu hēr tarafım B/24-
39*

“Geçenlerde, bayağı oldu, yirmi, yirmi beş gün [kadar] geçti; bir görseydin buradan (ayağımdan) bir tut suratıma kadar balon gibi oldu her tarafım.”

İstek Kipinin Hikâyesi

Asıl fiilin istek eki, *i-* yardımcı fiilinin bilinen geçmiş zaman eki aldığı birleşik çekimdir. Bu birleşik çekim, *gerçekleşmesi istek biçiminde tasarlanan bir oluş veya kılışı geçmiş zamana aktararak anlatır* (Korkmaz 2003a: 749). Bölge ağızlarında bu birleşik çekim, yapı bakımından istek kipinin hikâye birleşik çekimi

gibi görünse de anlam bakımından şart kipinin hikâye birleşik çekimini anlatmaktadır.

bi_sefer ecēvite u ū, apóyī yaķaladıķlarında, bi_sefercik, unu da hērkez vēdi canım, unu da keūke vēmīyēydim dedim sōnadan A/26-17
“Bir defa, Apoyu yakaladıklarında, Ecevit’e [oy verdim], onu da herkes verdi canım [ama] sonradan keūke vermeseydim dedim.”

bi ğardeūim vādi, urdan sonā, tālāda ayrıķ tālāsında bōle bōle demiū, bize demiū u bi_ ğırıķ

vemeyeydi demiū bizim çocuklāmız bāūam_aç yatçādi A/3-81

“Bir kardeūim vardı [kardeūim], ayrıķ tarlasında(yken), bize bir parça [ekmeĝi] vermeseydi bizim çocuklarımız bu akūam aē yatacaktı, demiū.” ama dinnedi beni kızcancıķlarım, ēvlatlarım dinnedi beni. dinnemeydi yavrım tabi zordu B/2-73

“Çocuklarım beni(m) [sözümü] dinlediler. Dinlemeselerdi tabi [iūim] zordu, yavrum.”

ūryamda gittim, ğençlīmde gidemedim hacilā. umreye varım_iūte. adam_ ōlmeyeydi gitçēdim B/5-79

“Ümreye gittim ama hacıya ğençliĝimde rüyamda gittim [gerçekte] gidemedim. Adam (eūim) ōlmeseydi gidecektim.”

berēket ķoltuķlā ūeyin_arasına boū, baķçā var, ōlmeyeydi kemīnnē alırdı B/6-12

“Bereket koltukla ūeyin arasında boūluk var, (Alla’ın yüzüme) bakacaĝı var, olmasaydı [bacaĝımı] kemiĝimle alırdı.”

b) Rivayet Birleşik Çekimi

Fiillerin rivayet birleşik çekimleri, ūekil ve zaman eki almıū asıl fiille öĝrenilen geēmiū zaman çekimindeki *i-* yardımcı fiilin biraraya getirilmesiyle yapılır. Rivayet birleşik çekiminde yardımcı fiilin almıū olduĝu öĝrenilen geēmiū zaman eki, belirli bir ūekil ve zamana baĝlanmış asıl fiildeki hareketin geēmiū zamanda meydana geldiĝini anlatmakla beraber, bu hareketin baūkasından

öğrenildiğini veya sonradan fark edildiğini de ifade eder. Ancak, bazı araştırmacılar bu birleşik çekimde yardımcı fiildeki öğrenilen geçmiş zaman ekinin zaman bildirmediğini ileri savunmaktadırlar. Muharrem Ergin, öğrenilen geçmiş zaman ekinin zaman bildirme işlevi yanısıra başkasından nakil veya sonradan farkına varma işlevi de üstlendiğini ifade ederek söz konusu ekin rivayet birleşik çekiminde zaman bildirme görevinde olmadığını; nakil, anlatma veya farkına varış ifade ettiğini belirtmiştir. Anlatma ve nakil eki diye adlandırdığı ekin, asıl fiilin bildirdiği hareketi rivayet etmek için kullanıldığını; rivayet çekiminin bir şekil kipi olduğunu ifade etmiştir (1993: 306). Zeynep Korkmaz, *birleşik kipli fiiller* bahsinde bu tür yapılarla iki ayrı zaman ifadesi bulunmadığını belirttikten sonra birinci fiilden sonra gelen kip ekinin şekil ve tarz bildirdiğini; ikinci fiilden sonra gelen kip ekinin de zaman bildirdiğini ifade eder. Zaman kavramının *i-* yardımcı fiilinin almış olduğu kip ekiyle belirtildiğini özellikle vurgulamıştır (2003a: 732) *Birleşik kipli fiillerin rivayeti* bahsinde ise yardımcı fiilin almış olduğu öğrenilen geçmiş zaman ekini rivayet eki diye adlandırarak rivayet birleşik çekimini şu şekilde tanımlamıştır: “*Rivayet kipleri; olmuş, olacak veya olması tasarlanan işleri duyuma ve rivayete dayanarak anlatır.*” (2003a: 754). Korkmaz, rivayet kipinin bazen şüphe, küçümseme ve uzaklık bildirme işleviyle kullanıldığını da belirtmiştir (2003a: 754). *Duyulan geçmiş zaman kipinin rivayeti* bahsindeyse söz konusu ekin açık bir zaman kavramı taşımadığını, başkasından duyma veya sonradan farkına varma gibi şekil ifadesi bulunduğunu belirtmiştir (2003a: 755). Korkmaz, diğer rivayet birleşik çekimi bahislerinde de aynı anlayışı devam ettirmektedir. Gürer Gülsevin ise birleşik çekimlerde asıl fiildeki ekin kip eki olduğunu, yardımcı fiildeki ekin ise zaman ifade ettiği düşüncesindedir (2000: 218).

Rivayet birleşik çekimi, bölge ağızlarında da yazı dilinde olduğu gibi yapılmaktadır.

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti

Hem asıl fiilin hem de *i-* yardımcı fiilinin öğrenilen geçmiş zaman eki olarak yapılan birleşik çekimdir. Zeynep Korkmaz, asıl fiilin almış olduğu öğrenilen geçmiş zaman ekinin zaman ifade ettiğini, *i-* yardımcı fiilinin almış olduğu öğrenilen geçmiş zaman ekinin de başkasından duyma ya da sonradan farkına varma gibi şekil ifadesi taşıdığını söylemiştir. Ayrıca, *i-* yardımcı fiilinin

düştüğü durumlarda aynı ekin üst üste gelmesinin, kipteki oluş ve kılışa şüphe veya küçümseme ifadesi kattığını ifade etmiştir (2003a: 755).

dä gözçeşmē durmuşlāmış unlā A/10-15

“ Onlar ta Kozçeşme’de yaşamışlar.”

*ğārī iki_gün izne gitmiş imiş u beni hesāba baķan dohtur, baķka dohtor
bāķadīn, u da ğadındı* A/25-23

“Benimle ilgilenen doktor iki gün izne gitmişmiş, başka kadın doktor bakıyordu.”

*halime anasına gitmişmiş ama kıyū ğördük. yolun alt tarafında işte.
ħoca da haşı haşlāma gitmişmiş* B/18-38

“Halime annesine gitmişmiş, hoca da aşı yapmaya gitmişmiş [onlarla görüşemedik] ama köyü gördük. Yolun alt tarafında işte.”

Şimdiki Zamanın Rivayeti

Bu çekimde asıl fiil şimdiki zaman eki, *i-* yardımcı fiili ise öğrenilen geçmiş zaman eki olarak süreklilik arz eden hareketin geçmişteki bir zaman diliminde, bir süreç içerisinde gerçekleşmiş olduğunu ve bu oluş veya kılışın başkasından öğrenilmiş olduğunu bildirir. Zeynep Korkmaz, bu birleşik çekimdeki asıl zamanın şimdiki zaman olduğunu, yardımcı fiilin almış olduğu öğrenilen geçmiş zaman ekinin rivayet eki olduğunu düşünmekte ve şimdiki zamanın rivayetini şu şekilde tanımlamaktadır: “*Şimdiki zamanın rivayeti, hâlen sürmekte olan bir oluş veya kılışın, duyuma veya sonradan fark etmeye dayanılarak anlatılmasıdır.*” (2003a: 756). Ancak, Türkiye Türkçesi yazı dilinde zaman bildirme işlevini kaybeden bu ek başkasından duyma veya sonradan öğrenme ifade eder şekilde kullanılmaktadır. Metinlerimizdeki örnekler incelendiğinde hem yörük hem de göçmen köylerindeki bazı örneklerde zaman bildirme işlevini kaybedip başkasından duyma veya sonradan öğrenme ifade ederken bazı örneklerde ise Korkmaz’ın da belirttiği gibi şimdiki zaman anlamı daha ağır basmaktadır.

yārın baḡ yaşınız_erdine dēsın ki bu yaşlılā dōru sōlāyomuş A/6-111

“Yarın yaşınız erdiğinde dersin ki bu yaşlılar doğru sōylüyormuş.”

*nārde duruyomuş bilmem, çoḡ uzaklādanmış da burlāda duruyomuş, şu
yakın şelāde duruyomuş A/13-21*

“Nerede duruyormuş bilmem, çok uzaklardanmış da buralarda
duruyormuş, şu yakın şeylerde duruyormuş.”

*gelin önce göz yīn_acıḡ. dadalā vā benim de iki tanē. torunların torunları. unlara
ceviz yidiriyomuşlā A/14-4*

“Gelin önce biraz ceviz yiyin. Benim iki tane torunum var da torunların torunları.
Onlara ceviz yediriyorlarmış.”

*dedem manisada ölmüş. yani gelmiyolar. o_zaman giden zāte
gelmiyomuş B/14-38*

“Dedem Manisa’da ölmüş. Yani [savaştan] gelmiyorlar. Zaten o zaman
[savaşa] giden gelmiyormuş.”

bi_adam var orda gene, hayvan haydēyomuşlar B/16-33

“Bir adam var orada gene, hayvan güdüyörlarmış.”

*mevliḡçiler geçiyomuşlar, onnar annadiyomuşlar yolun_üstünde B/16-
62*

“Mevliḡçiler geçiyorlarmış, onlar yolun üstünde anlatıyorlarmış.”

Metinlerimizdeki bir örnekte şimdiki zaman rivayet birleşik zaman çekiminde aynı zamanda görülen geçmiş zaman eki de kullanılarak rivayet çekimi pekiştirilmiştir.

bosnada fırıncılık yapıyomuştı B/14-42

“Bosna’da fırıncılık yapıyormuş.”

Geniş Zamanın Rivayeti

Asıl fiilin geniş zaman ekini, *i-* yardımcı fiilinin de öğrenilen geçmiş zaman ekini aldığı birleşik çekim şeklidir. Bu birleşik çekim, fiilin bildirdiği

hareketin geçmişteki geniş bir zaman dilimi içerisinde sürekli gerçekleştirildiğini belirtmek için kullanılır. Zeynep Korkmaz, bu birleşik çekimde de asıl zamanın geniş zaman olduğu düşüncesindedir ve yardımcı fiilin almış olduğu öğrenilen geçmiş zaman ekini rivayet eki olarak kabul ederek geniş zamanın rivayetini şu şekilde tanımlamaktadır: “Geniş zamanın rivayeti, geniş bir zaman kesiminde gerçekleşen oluş veya kılışları duyuma dayanarak anlatan birleşik kiptir.” (2003a: 761). Ancak, bu ek Türkiye Türkçesi yazı dilinde zaman bildirme işlevini kaybederek, asıl fiildeki hareketin başkasından duyulduğunu ya da sonradan fark edildiğini ifade eden bir şekil ekine dönüşmüştür. İnceleme metinlerimizdeki örneklerde her iki kullanımı da destekler nitelikte ifadeler sözkonusudur.

*her sene öle bi_ cevizlerim olüdu şu benim çanağkalā bile yollādım,
satādım burdan insanlarla da burda bi arkadaş vā benim aynı cevizlā
mi gene, aynı cevizlādān gēti bize dāmişlā A/14-39*

“Benim her sene öyle bir cevizim olurdu ki [pazara giden] insanlarla buradan Çanakkale’ye bile yollardım, satardım. Benim buradan bir arkadaş(ım) var [ona] [bunlar] aynı cevizler mi, bize aynı cevizlerden getir, derlermiş.”

*bi_çiflik varmış burda. çiflikten alınmış. meci diye geçermiş u zaman.
mecidiye, o_ parālā_ alındı için meci diye köy koyulmuş B/3-10*

“ Mecidiye [denen] köy parası varmış [ve] o zamanlar öyle o parayla alınmış [bu köyün yeri] onun için [de bu köye Mecidiye denmiş].”

hēē, feshlānleri üle yapāmişlā B/4-69

“Evet, feslihanları öyle yaparlarımış.”

aylīni büsbütün ali vermiş_ıştē. arkadaş bakarmış

B/5-122

“Aylığını tamamen Ali verirmiş işte. Kardeşi bakarmış.”

*yā, pēğamberimiz böle şe dakāmış nudul yerine, bez dakāmış, bezle
haydāmış hayvannarı B/22-42*

“Peygamberimiz böyle nudul yerine şey, bez takarmış hayvanları bezle güdermiş.”

bõle bi_misir çöpünü kaplamazmışım B/22-82

“[Öyle zayıfmışım ki] bir mısır çözü [kadar yer] kaplamazmışım.”

Metinlerimizdeki bir örnekte geniş zamanın rivayet birleşik çekim gibi görünen yapı, anlam bakımından şimdiki zamanın rivayet çekimi için kullanılmıştır.

siyanür hâ, urda altın arāmışlâ, maden arāmışlâ urda suyun başında

B/1-35

“Evet siyanür, orada, suyun başında altın arıyorlarmış, maden arıyorlarmış.”

Gelecek Zamanın Rivayeti

Bu çekim asıl fiilin gelecek zaman eki, *i-* yardımcı fiilin öğrenilen geçmiş zaman eki almasıyla oluşur. Gelecekte yapılması planlanan bir oluş veya kılışı geçmişteki bir zaman dilimine aktarmak için kullanılan bu çekim tasarlanan bu oluş veya kılışın bu zaman diliminde gerçekleşmediğini anlatır. Bununla birlikte, bu birleşik çekimdeki öğrenilen geçmiş zaman eki, özellikle yazı dilinde zaman bildirme işlevini kaybederek duyma veya fark etme ifade eden bir eke dönüşmüştür. Bu birleşik çekimi Zeynep Korkmaz, şu şekilde tanımlamaktadır: “Gelecek zaman kipinin rivayeti, tarz olarak gelecek zamanda gerçekleşecek bir oluş veya kılışın duyuma dayanılarak anlatılmasıdır.” (Korkmaz 2003a: 758). İnceleme metinlerimizdeki örneklerin çoğunda, bu birleşik çekimin geçmiş zaman anlamını kaybettiği ve yazı dilinde olduğu gibi rivayet bildirme göreviyle kullanıldığı görülmektedir.

olmēmiş n_olcēmiş halimiz bilmem A/15-30

“[Emekli maaşımız] olmasaymış bilmem halimiz ne olacaktı.”

işte şimdi bakam şu ayda belli olcāmış, hani n_olcā A/27-55

“İşte şimdi ne olacağı şu ayda belli olacaktı bakalım.”

bizimki de çardā filen gitcāmış, dediler_ama yalanmış B/4-40

“Bizimki de Çardak’a falan gidecekti, dediler ama yalanmış.”

ni_ vercēmiş, para mı B/5-91

“Ne verecekmiş, para mı?”

nē ğarışmācaklāmiş ana baba. ğarışmaz olūmuş mu B/18-38

“Ana baba niye karışmayacakmış, karışmaz olur mu?”

*çiyizlē bigada, para verdinen her yer çiyiz. çiyiz yapçaklāmiş ta. laf.
askerden gēldi çocūmuz B/18-81*

“Çeyizler Biga’da, para(yı) verdin mi her yer çeyiz. Çeyiz yapacaklarmış da, laf. Askerden geldi çocuğumuz.”

*yarın n_ölcek halimiz, unnā yakçek, sorulcamış tabī. yā, sorcaklāmiş
uñnarı B/22-31*

“Yarın [ahirette] halimiz ne olacak, onnar yakacak, [ahirette] sorulacakmış tabi. Ya, onları soracaklarmış.”

c) Şart Birleşik Çekimi

Fiillerin şart birleşik çekimi, şekil ve zaman eki almış asıl fiile şart çekimi almış *i-* yardımcı fiilinin getirilmesiyle yapılır. Bu birleşik çekim, şarta bağlı oluş veya kılışı asıl fiille ilişkilendiren bir tamlayıcı görevindedir (Korkmaz 2003a: 765). Şart birleşik çekiminde iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılır. Bölge ağızlarında bilinen geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zamanın şartlı birleşik çekimleri görülmektedir

Bilinen Geçmiş Zamanın Şartı

Bu birleşik çekimde asıl fiil bilinen geçmiş zaman eki, *i-* yardımcı fiili de şart eki alır. *Gerçekleştiği kesin olarak görülen veya bilinen bir oluş ve kılışı şarta bağlar* (Korkmaz 2003a: 765). Bölge ağızlarında, çoğunlukla üçüncü teklik şahıs çekimi kullanılmaktadır. Metinlerimizde bir yerde ikinci çokluk şahıs çekimi örneğine rastlanmıştır.

*mūtarın kıızı, urda oquyyo. heralde ayduñ yā öle biliyom ben ama gene d
ēştise bilmiyom yamı A/6-64*

“Muhtarın kızı orada okuyor herhalde. Ben öyle biliyorum ama gene değiştirse bilmiyorum.”

*bi_sene iki sene de o **olmadısa**, işte; geldi, evlendi uññā, bubası unnarı evlendirdi* A/16-34

“ Br yıl iki yıl [babaları] olmadıysa işte; [babaları] geldi, onlar (çocuklar) [ondan sonra] evlendi, babası onları evlendirdi.”

*ben_urlā da yattım_ettim, bi_gün **gälmedise** ikinci güñ ille ĩsan gāldi çocu da dolaştılā, şēttilē* A/26-66

“Ben oralar(hastanede) da [oğlumun başında refakatçi olarak] yattım ettim, bir gün **gelmediyse** ikinci gün muhakkak [dolaşmaya] insan geldi, çocuğu mu da [beni de] dolaştılar, ilgilendiler.”

***yazdıysa** hani söz_temsilī, gelcēk başıma* A/27-120

“[Allah] **yazdıysa** gelecek başımıza.”

***yapmadıysanız** baq kālķayım* B/4-47

“[Kahvaltı] **yapmadıysanız**, kalkıp [hazırlayayım].”

*tēréyā, salça, çay, sūt, allah ne **vérdiyse** koyuyōz, yiyōz* B/15-50

“Teryağı, salça, çay, süt; Allah ne **verdiyse** koyuyoruz, yiyoruz.”

Şimdiki Zamanın Şartı

Bu birleşik çekimde asıl fiilin şimdiki zaman eki, *i-* yardımcı fiilinin ise şart eki alır. Bu çekim, *içinde bulunulan zamanda gerçekleşmekte olan bir oluş ve kılışı şarta bağlar* (Korkmaz 2003a: 769). Metinlerimizde ikinci teklik şahıs çekimi dışındaki örneklere rastlanmamıştır.

*hepsini, bunu **beñiyosan**, señe buñu aldäyolāsa buñu_al* A/26-76

“Hepsinde, neyi **beğeniyorsan**, sana bunu (beğendiğini) al diyorlarsa al.”

*yā sen beñe baq, bubama **istēyosan** bi_ķilo kuru baqlē bütün kōq_sōķmüšlā pomaq_ibrāma* B/27-15

“ Sen ban bak, babamlar Pomak İbrahim’e bütün [tarlayı] kök sökmüşler, **istiyorsan** bir kilo kuru bakla [bulalım].”

Geniş Zamanın Şartı

Asıl fiil geniş zaman eki, *i-* yardımcı fiili de şart eki olarak bu birleşik çekim oluşturulur. Bu çekim, *geniş bir zaman kesiminde gerçekleşen oluş ve kılışları şarta bağlar* (Korkmaz 2003a: 771). Bölge ağızlarında, kapalı hece sonundaki /r/ ünsüzünün düşmesi çok yaygın ses olaylarından biridir. Buna bağlı olarak geniş zaman ekindeki /r/ ünsüzü düşer ve önündeki ünlünün bazen uzun telaffuz edilmesine sebep olur.

1. Teklik Şahıs

Birinci teklik şahıs çekimi {-m} ekiyle yapılmaktadır.

bulūsam yīcēm, bulmasam aç oturcēm A/5-46

“[Yemek] bulursam yiyeceğim, bulmazsam aç oturacağım.”

una bakāsam, dedim A/6-96

“Ona (torunuma) bakarsam, dedim.”

bağ bene dēvēriyolā yaşımı burē ğóymassan unuduyon ben A/11-18

“Bak bana yaşımı deyiveriyorlar [ama] ben buraya (aklıma) koymazsam unutuyorum.”

pēynir ne ğadā ğorsam ekmā de o ğada ğorum A/14-43

“Peynir ne kadar koyarsam ekmeği de o kadar koyarım.”

belden aşā mesela bi tutuyo ārı deyil de belden aşā ölüyo,

oturmassam düşüp kalıyom B/6-18

“Mesela belden aşağı bir ağrı tutuyor, ağrı değil de [sanki] belden aşağısı ölüyor, oturmazsam düşüp kalıyorum.”

2. Teklik Şahıs

İkinci teklik şahıs çekimi {-n},{-ñ} ekleriyle yapılmaktadır.

istēsen alıruz sana da peynir A/2-70

“İstersen sana da peynir alırız.”

ğurban file keseseñ kes, kesmeseñ başka zaman yaptın yemeklerden açık yapāsin
A/19-8

“Kurban falan kesersen kes, kesmezsen başka zaman yaptığın yemeklerden biraz yaparsın.”

dēşme dērdimi dēşeseñ dārdimi bitmez de dērdim de çok şükür
mūhtaçlīmız yok A/26-84

“Derdimi deşme, deşersen derdim bitmez de çok şükür [kimseye] muhtaçlığımız da yok.”

hocālā, hiçbir şey bilmēssen diyeri dantellen tūrt, tūrt, tūrt, tūrt, yapmā
ūraş diyérlē B/5-16

“Hocalar hiçbir şey bilmezsen dantel örmeye uğraş diyorlar.”

çok düşünürsen kanser de bulur monser de bulur B /5-96

“Çok düşünürsen kanser manser [herşey] bulur.”

kurtarabilisen parē kırtar ama geldi mi kapına n_āpçan B/6-32

“Parayı kurtarabilirsen kırtar ama kapına geldiği zaman ne yapacaksın?”

e gelmezsen gelme ama, demiş; ben de demiş asayım kēndimi de...
B/16-62

“E gelmezsen gelme ama ben de asayım kendimi de..., demiş.”

3. Teklik Şahıs

Üçüncü teklik şahıs çekimi eksiz yapılmaktadır.

sabāle istēse yirmi kişi misafir gēsın yirmi tanē bardağ_ayırdır A/2-42

“Sabahları isterse yirmi kişi misafir gelsin. Yirmi tane [su] bardağ(ı) ayırdır.”

üç tane notérdén senet_istedi okul. ya okumāsa ya kaçāsa B/2-77

“Okul, [çocuk] ya okumazsa ya kaçarsa [diye] noterden senet istedi.”

ğolun tutmasa gene yürürsün, istedīn yere gidēsın A/4-42

“Kolun tutmasa [bile] yine yürürsün, istediğın yere gidersin.”

çoluk çocuk ne dēse olmāyeniñ deyoñ yavrım A/11-39

“Yavrım, çoluk çocuk ne derse olmayayım (yapmak zorunda kalmayayım), diyorum.”

işte bu sene mart gelirse beş bitçek altıya basıcağ A/16-37

“İşte bu sene mart [ay] gelirse beş [yaşı] bitecek altıya basacak.”

gelin verise yiriz vemezse yimeyiz A/18-41

“Gelin [yemek] verirse yeriz, vermezse yemeyiz.”

ölē tanıdık yērlere dūyüne gidāse adam urda ğalıyodu A/26-52

“[İnsanlar] tanıdık yerlere dūğüne giderse [gece] orada kalıyordu.”

yapıyoz, olūsa olū. sular gelirse sularız, ğelmedi mi kıruyere, yēnden sulayeriz B/1-67

“[Bahçe] yapıyoruz. Olursa olur. Sular gelirse sularız, gelmedi mi [sonra] kuruyor yeniden suluyoruz.”

açarsa kırur dedim, çiçek dedim B/4-52

“[Fesleğen] çiçek açarsa kırur, dedim.”

ğörör ama canım_istēse örörüm, gündüz_örörüm, ğicē ördüm yoğ B/5-11

“[Gözlerim] ğörüyor ama canım isterse örgü örüyorum [ama] gündüz örüyorum, gece ördüğüm yok.”

yanan yandı yērde, donan dondu yērde, olusā o zaman kılbın yaşsar B/5-97

“Yanan yandığı yerde, donan donduğı yerde olursa o zaman kalbin yaşar.”

gel derse, dedi; ben seni yolléycem nine B/16-57

“Gel derse ben seni yollayacağım nine, dedi.”

1. Çokluk Şahıs

Metinlerimizde birinci çokluk şahıs çekimi örneğine rastlanmamıştır.

2. Çokluk Şahıs

İkinci çokluk şahıs çekimi {-nIz} ekiyle yapılır.

bēnī bāk, biz de gözleme deriz dē istēseniz yi şurdan bi Tenē A/15-4

“Bana bak, biz gözleme deriz [buna], isterseniz yiyin şuradan bir tane.”

istāse burē gāsīñne be A/23-29

“İsterlerse buraya gelsinler be.”

inanmasanız gidin bakın çanağkalē B/5-74

“İnanmazsanız Çanakkale’ ye gidin bakın.”

otūsanıza be yav, sıcak ekmek yiyelim. yok öte dünyaya götürēn B/5-92

“Otursanıza be yav, sıcak ekmek yiyelim. Öteki dünyaya götürēn yok.”

*olur be gızım olur be ama acık kulāmin biri benim biraz arızalı pek
aññayāmyom yani acık yüksek konusursanız olur B/9-6*

“Olur be kızım olur ama benim kulağımın biri biraz arızalı, pek anlamıyorum yani azıcık yüksek sesle konusursanız olur.”

aman hadı n āpasanız yapın, dedim B/18-62

“Aman hadi ne yaparsanız yapın, dedim.”

3. Çokluk Şahıs

Üçüncü çokluk şahıs çekimi, {-lĀ} ekiyle yapılır. Bu şahıs çekiminde, şahıs eki şart ekinden önce gelir.

e bilmem yavrım, vērīlāse gelir, vēmezlāse gelmez

A/11-27

“Bilmem [ki] verirlerse gelir, vermezlerse gelmez.”

ben meselā ne konusursalar anlıyodum B/14-22

“Mesela ben ne konusurlarsa anlıyordum.”

*bizim şimdi burdan eyerki gelin_almā gélirlerse şu köprüde karşıläla,
köylü, gidēke de orē Ḳadā geçirilē* B/26-9

“Bizim şimdi burada [başka köyden] gelin almaya gelirlerse [köylüler]
şu köprüde karşılarlar giderken de oraya kadar geçirirler.”

Gelecek Zamanın Şartı

Asıl fiil gelecek zaman eki, *i-* yardımcı fiili de şart eki alır. Bu birleşik çekim, *gelecekte gerçekleşecek olan bir oluş ve kılışı şarta bağlar* (Korkmaz 2003a: 770). Metinlerimizde ikinci teklik ve çokluk şahıs çekimiyle üçüncü teklik şahıs çekimi örnekleri görülmektedir.

rāmetliye, nārā gitçāsen urā git A/26-22

“Rahmetliye, nereye gideceksen oraya git, [dedim].”

urda_n_evinē_gidiyo, nerē gitçāse gidiyo A/16-62

“Oradan evine gidiyor, nereye gidecekse gidiyor.”

*hadī ben didim, siz beni beklēmēn siz gidin, nerē gitçāseniz gidin, ben giderim_
eve, dedim* B/18-8

“Hadi siz beni beklemeyin, nereye gidecekseniz gidin, ben eve giderim, dedim.”

sizē başvurduk n_āpçāsanız yapçānız B/18-25

“Size başvurduk ne yapacaksanız siz yapacaksınız.”

2.2.3. Birleşik Fiiller

Türkçede fiiller için de geçerli olan yeni kelime yapma şekillerinde biri de *birleştirmedir*. Tek bir kavramı karşılamak üzere bir isimle bir yardımcı fiilin ya

da iki ayrı fiilin birleşmesi sonucu oluşmuş fiillere *birleşik fiil* denir (Korkmaz 2003a: 791).

Birleşik çekim bahsinde ifade edildiği gibi birleşik fiil konusuna da farklı bir açıdan yaklaşan araştırmacılar vardır. Mustafa Uğurlu, gramer kitaplarındaki *birleşik fiil*, *birleşik çekim*, *ek fiil*, *isim cümlesi* gibi konularda bir terim ve tanım karmaşası bulunduğunu; bu konuların kapsamaları ve tasniflerinde tutarlı ölçütler bulunmadığını ifade ederek söz konusu dil birimleri arasındaki ilişkilere dikkat edildiği ve tutarlı ölçütler geliştirildiği takdirde konunun açıklığa kavuşacağını ifade etmiştir. Meseleye yapı, anlam ve işlev gibi birbirinden farklı ölçütlerle yaklaşıldığını; bu sebeple söz konusu dil birimlerinin tanım, tasnif ve kapsamaları konusunda bir fikir birliğine varılamadığını ifade eden Uğurlu, *birleşik fiil* ve *birleşik çekim* adı verilen bu yapıların, aslında bir isimle bir yardımcı fiilden oluşan benzer dil birimleri olduğunu ifade etmiştir. Uğurlu, konuya *yapı* ve *söz dizimi* açılarından yaklaşan, ancak anlam ve işlevin de gözardı edilemeyeceğini dile getirerek isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil eklerinin yapı bakımından fiilden isim yapma eki olduklarını; bu sebeple de *birleşik fiil* veya *birleşik çekim* adı verilen bu yapılarıdaki birinci unsurun, isim olarak kabul edilmesi gerektiğini vurgulamıştır (2009: 406-407).

Birleşik fiillerin bölge ağızlarındaki kullanımı yazı dilindekinden farklı değildir. Bu çalışmada birleşik fiilleri, Ergin'in tasnifini esas alarak *Fiil + Fiil Yapısında Olanlar* ve *İsim + Fiil Yapısında Olanlar* olmak üzere iki başlık altında ele almayı uygun bulduk.

2.2.3.1. Fiil + Fiil Yapısında Olanlar

Yukarıda belirtildiği gibi, konuyla ilgili ilk müstakil çalışma Gabain tarafından yapılmıştır. İki fiil şeklinin bir araya gelmesiyle oluşan birleşik fiilleri üç gruba ayıran Gabain, birinci gruptaki birleşik fiillerin *esas manayı taşıyan bir fiil ile bir yardımcı fiilden* oluştuğunu ifade etmiştir (1953: 16-18). Dolayısıyla, esas anlamı taşıyan birinci fiil, çekimli bir fiildir ve isim hükmündedir. Birleşik fiile getirilen kip ve şahıs ekleri yardımcı fiile eklenir (Korkmaz 1959: 107). Gabain'e göre, ikinci gruptaki birleşik fiiller *bir esas fiil ile bir deskriptif fiilden* oluşur (1953: 18-24). Ve bu fiil birleşmesinde asıl fiil çekimli bir fiil değil, zarf-fiildir. İkinci fiil de asıl fiilin ifade ettiği oluş veya kılışı tasvir görevindeki yardımcı fiildir ve asıl anlamını kaybetmiştir (Korkmaz 1959: 107). Gabain'in

üçüncü gruba dâhil ettiği birleşik fiiller ise *bir esas fiil ile modal bir yardımcı fiilden* oluşmaktadır (1953: 24-26). Bu gruptaki asıl fiiller de zarf-fiildir, ikinci fiil asıl anlamını kaybetmemiştir (Korkmaz 1959: 107). Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)* adlı çalışmasında konuyu daha ayrıntılı şekilde ele almıştır. Korkmaz, bu çalışmada birleşik fiilleri iki gruba ayırarak birinci gruptakileri *esas anlamını korumuş olan birleşik fiiller* diye adlandırmış ve *bir yanı ad bir yanı fiil olan birleşik fiiller, bir yanı sıfat-fiil bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller* (“karmaşık fiiller”), *bir yanı zarf-fiil bir yanı fiil olan birleşik fiiller: tasvir fiilleri* olmak üzere üç başlık altında toplamıştır (2003a: 792-837). Bunlardan ilk ikisi isim + fiil yapısında olan birleşik fiillere dâhil olduğu için, ilgili bölümde ele alınmıştır. Korkmaz, fiil + fiil yapısında olan birleşik fiiller kategorisine dâhil edebileceğimiz tasvir fiillerini *yeterlik fiilleri, tezlik fiilleri, süreklilik fiilleri, yaklaşma fiilleri, uzaklaşma fiilleri* diye beş alt gruba ayırmıştır (2003a: 811). Muharrem Ergin, *fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller* başlığı altında değerlendirdiği yardımcı fiillerin, zarf-fiil eki almış asıl fiilden sonra çekim unsuru olarak görev yaptıklarını özellikle belirtmiştir. Bu yardımcı fiillerden *bil-* fiilinin *iktidar*; *ver-* fiilinin *kolaylık, çabukluk* ve *birdenbirelik*; *gel-*, *gör-*, *dur-*, *kal-*, *koy-* fiillerinin *deneme, devamlılık* ve *süre*; *yaz-* fiilinin *yaklaşma* ifade ettiğini söylemiştir (1993: 365-366). Tahsin Banguoğlu da zarf-fiil eki almış asıl fiille yardımcı fiillerin birleşmesi sonucunda oluşan birleşik fiilleri *tasvir fiilleri* diye adlandırmış ve bunları *yeterlik fiilleri, ivedilik fiilleri, süreklilik fiilleri, yaklaşık fiiller* olmak üzere dört grupta toplamıştır (2011: 482-493). Banguoğlu, aynı yapıda olmasına rağmen ikinci fiilin esas anlamını koruduğu fiil birleşmelerine yarı tasvir fiilleri adını vermiştir ve bu fiil birleşmelerinde {-*Ip*} zarf-fiilli şekillerin daha çok kullanılmaya başladığını vurgulamıştır (2011: 493-494).

a) Yeterlik

Yeterlik fiili, {-*A*} zarf-fiil ekini almış asıl fiile *bil-* yardımcı fiilinin getirilmesiyle yapılır. Bu birleşik yapıdaki *bil-* fiili, asıl fiilin bildirdiği oluş veya kılışı gerçekleştirme güç ve yeterliliğini gösterebildiği gibi, asıl fiildeki oluş veya kılışın gerçekleşme imkân ve ihtimali dâhilinde bulunduğunu da gösterebilir (Korkmaz 1959: 108; Ergin 1993: 366; Korkmaz 2003a: 812; Banguoğlu 2011: 489). Bu birleşik fiil, az sayıda olsa da fiilin bildirdiği oluş veya kılışı gerçekleştirme yetki ve selahiyetini ya da bir fiili gerçekleştirme iznine sahip olmayı ifade etmek için de kullanılır.

Türkçenin tarihî metinlerinde *u-* ve *al-* fiilleri de *bil-* fiilinin yanında yeterlik bildirmek amacıyla kullanılmıştır. Oğuz grubu lehçeleri, bu yardımcı fiillerden *bil-* fiilini tercih edip yaygınlaştırdığı hâlde Kıpçak ve Karluk grubu lehçeleri ise *al-* fiilini tercih etmiştir. Batı Türkçesinin başlarında yeterlik fiilinin olumlu şeklinde *bil-* yardımcı fiili kullanılmışsa da olumsuz şeklinde bu dönem metinlerinde bazen daha eski olan *u-* yardımcı fiiliyle bazen de *bil-* yardımcı fiiliyle yapılmıştır. *bil-* yardımcı fiiliyle yapılan olumsuz şekil Osmanlı Türkçesi döneminde zayıflamış ve yeterlik fiilinin olumsuzu daima *u-* yardımcı fiilinin kalıplaşması sonucunda oluşan {-*AmA-*} şekliyle yapılmaya başlanmıştır. Azeri Türkçesindeyse olumsuz şekilde hem *u-* fiilinin kalıplaşmasıyla oluşmuş {-*AmmA-*} yapısı hem de olumsuzluk ekini almış *bil-* fiili kullanılmaktadır (Korkmaz 1959: 119-120; Ergin 1993: 366-367).

Yardımcı fiil olarak *u-* fiilinin kullanıldığı olumsuz şekil, daha Eski Anadolu Türkçesi dönemindeyken asıl fiildeki zarf-fiil ekiyle yardımcı fiil ünlüsünün birleşmesi neticesinde {-*ImA-*}, {-*AmA-*} şekillerine dönüşmüştür. Osmanlı Türkçesi döneminden itibaren söz konusu yapının geniş ünlülü şekli yaygınlaşmış ve Türkiye Türkçesinde de kullanılan {-*AmA-*} yapısı meydana gelmiştir. Ancak, bu yapının dar ünlülü şekillerine ağızlarda rastlamak mümkündür.

dedik, sizin soyadınızı, isminizi alabilî miyiz A/2-61

“Sizin adınızı soyadınızı alabilir miyiz, dedik.”

ne ekmek bulabildik ne üs_baş bulabildik A/4-115

“Ne ekmek bulabildik, ne üst baş bulabildik.”

kurtarabilîsen parē kırtar ama geldi mi kapına n_âpçan B/6-32

“Kurtarabilirsən kurtar parayı ama kapına geldiği zaman ne yapacaksın?”

*şindî şurda karşıda vā bi_ķāve, bir ķāve tam karşıımızda var. uñnarı da
bi_dolanabilirsiniz yani. ben gibi gözü kör, ķulā sār adam bulabilcē
misiniz baĶalım B/7-37*

“Şimdi şurada karşıda bir kahve var, bir kahve tam karşımızda var. Onları da bir **dolanabilirsiniz**. Ben(im) gibi gözü kör, kulağı sağır (bir) adam bakalım **bulabilecek misiniz?**”

*çat pat, çevirmesi zorunda olsam bulğarcayı, yine anlıyom, **anlaşabili***
yoz B/14-31

“Bulgarca’yı çevirmek zorunda olsam [çevirebilirim], çat pat anlıyorum yine **anlaşabiliyoruz**.”

*e gızım baştan kim **alabili** emen evi* B/18-37

“E kızım baştan kim **alabilir** hemen evi.”

Bölge ağızlarında yeterlilik fiilinin olumsuz şekilleri de yaygın olarak kullanılmaktadır.

*benim yerime bi_kimse **gézemez*** A/4-47

“ Benim yerime bir kimse (hiç kimse) **gezemez**.”

*urda sivrisinekten **durāmamışlā*** A/10-17

“Orada sivrisinekten **duramamışlar**.”

*evēden bıkaç göyün vardı. **gidemez** _olduk, **bakamaz** _olduk* A/11-48

“Önceden birkaç koyun vardı. [Şimdi] gidemez olduk, bakamaz olduk.”

*burē iç güvəsi gēlmış gāynatam, burda **geçinememiş** gāynatasınnan, almış gārī gitmiş bubasının köyüne işte gırcalara* A/16-29

“Kaynatam buraya iç güveysi gelmiş, burada kaynatasıyla **geçinememiş**, artık babasının köyüne işte Kırcalar’a [eşini de] almış gitmiş.”

*būrda āvde mesēla, işāsi olmasa, bālantısı olmasa u unları **yapamaz***
A/26-27

“Mesela burada evde, şeyi olmasa, bağlantısı olmasa onları **yapamaz**.”

*e sona da urda da vidayı hani şe **yapamamışlā kestirememişlē*** A/27-29

“Sonra orada da vidayı hani şey **yapamamışlar, kestirememişler**.”

sazlıkta barınamamışlā sinektēn B/9-36

“Sazlıkta sinekten barınamamışlar.”

b) Tezlik

Tezlik fiili, {-I} zarf-fiil eki almış asıl fiile *ver-* yardımcı fiili getirilmesiyle birlikte yapılır. Bu birleşik yapıdaki *ver-* fiili, asıl fiilin bildirdiği oluş veya kılışın ansızın ve kolayca gerçekleştiğini dile getirir (Ergin 1993: 365; Korkmaz 2003a: 818; Banguoğlu 2011: 490). Bununla beraber, söz konusu yardımcı fiil bazen asıl fiilin anlamına *bir şeyi başkası için yapma* veya *ihmal ve özensizlik* gibi anlam incelikleri de katmaktadır (Demir 2000: 230-231). Nurettin Demir’in, tezlik fiilini ele aldığı çalışmasında bu birleşik fiilin hangi görevde kullanıldığının tespit edilmesinde vurgunun önemli rol oynadığı dile getirilmiştir (2000: 232-233).

Bölge ağızlarında, tezlik fiili olarak yazı dili ve diğer ağızlarda olduğu gibi *ver-* yardımcı fiili kullanılmaktadır.

orak biçēledi biz de demet bālāveridik bilmē bilmē

A/2-13

“[Onlar] orak biçerdi biz de bilmeye bilmeye demet bağlayverirdik.”

ben, aynı masalım ben. tā ū, dēvesem nēlē... ciğerim yavrım A/5-124

“Ben(im) hayatım aynı masal gibi, ciğerim yavrum. Daha deyiversem neler [var].”

anam yōdu benim, bubam beni vērivēdi hādī A/11-34

“Benim annem yoktu, babam [da] beni veriverdi, haydi.”

satvēdi olan_ onu, biz öle ävdeyiz şinci A/11-49

“Oğlan onu sativerdi, biz de öyle şimdi evdeyiz.”

ben ne_ bilem de ne ğonuşuverem çocim yāv A/15-7

“Çocuğum, ben ne bileyim de ne konusuvereyim.”

canım sıkıldııkça türtüverim. kızannara örüverim B/5-20

“Canım sıkıldığı zaman dürtüveririm(örüveririm). Çocuklara örüveririm.”

herşeyci geliveri burâda. dēvamlı geliverilâ yani ayâımızda, alvarız B/8-38

“Buraya (bu köye) herşeyci geliverir. Devamlı geliverirler, yani ayağımızda, alveririz.”

şindi gelinim yaper, tã öte baştadır ēvleri. yaper da gétiriveriyera. tarana. pişir_ anne yavaş yavaş diyer

B/21-61

“Şimdi gelinim yapar. Öteki baştadır evleri. Tarhana yapıp getiriverir. Yavaş yavaş pişir anne, der.”

c) Süreklilik

Süreklilik fiili, {-A} ya da {-I} zarf-fiil eki almış asıl fiile *dur-*, *kal-*, *gel-*, *koy-*, *gör-* yardımcı fiillerinden birinin getirilmesiyle yapılır. Bu birleşik yapıdaki yardımcı fiiller, asıl fiilin bildirdiği oluş veya kılışın bir süreç içinde devam ettiğini bildirmektedir (Ergin 1993: 366; Korkmaz 2003a: 820; Banguoğlu 2011: 491). Sadece *dur-* fiili diğer yardımcı fiillerden farklı olarak {-Ip} zarf-fiil eki almış asıl fiillere de gelebilmektedir (Korkmaz 2003a: 822). Böyle bir kullanımda *dur-* fiili, asıl fiildeki hareketin bir süreç içinde birkaç kez tekrarlanmış olduğunu ifade etmektedir. Bir açıdan bakıldığında geniş zaman çekimindeki iki fiil, tekrar grubu şeklinde yan yana gelerek süreklilik bildiren bir yardımcı fiil gibi kullanılabilir.

Bölge ağızlarında daha çok *dur-* ve *koy-* yardımcı fiilleriyle oluşturulan süreklilik fiillerinin kullanıldığı görülmektedir. Bölge ağızlarında çok farklı fonksiyonlar üstlenen ve değişik biçimlerde kullanılabilen *dur-* fiili, {-Ip} zarf-fiil ekiyle birlikte tıpkı {-A *yorır*} yapısında olduğu gibi şimdiki zaman kavramını ifade etmek için kullanılabilir.

{-A + koy-}

*amca, dedi, biz kesekoyam odunları. mēreḳ_ediyo çocuk. hadi
kesekoyun, dedim A/25-51*

“Amca biz odunları kesekoyalım (keseduralım), dedi. Merak ediyor
çocuk. Hadi kesekoyun, dedim.”

{-Ip + dur-}

āmān hadi ḳayıklā ūraşıp_durma gayrı B/4-47

“Aman haydi kayıkla uğraşıp durma artık.”

*ḳāri, amān dedi, gūsüm, leppē_nge dōrup durma, dedi; git, aldır; dedi
bana B/5-35*

“Bana, aman Leppe yenge doğurup durma artık, git aldır, dedi.”

{-r / -Ar + dur-}

*cāminin urası da vā ya, biz hep berāberdik urdā, hep_oynā duruduk
A/6-34*

“Caminin orası da var ya biz hep beraberdik orada, hep oynar
dururduk.”

d) Yaklaşma

Yaklaşma fiili, {-A} zarf-fiil eki almış asıl fiile yaz- yardımcı fiilinin getirilmesiyle yapılır. Bu birleşik yapıdaki yardımcı fiiller, asıl fiilin bildirdiği oluş veya kılışın gerçekleşmeye çok yakın olduğunu ancak henüz gerçekleşmediğini ifade etmektedir (Ergin 1993: 366; Korkmaz 2003a: 831; Banguoğlu 2011: 493). yaz- fiili Eski Türkçede “yanılmak, günah işlemek” anlamındayken gerçek anlamından uzaklaşmış yardımcı fiil durumunda yaklaşma fiili haline gelmiştir. Geçmiş zamanda gerçekleşmemiş hareketleri ifade ettiğinden sadece bilinen ve öğrenilen geçmiş zaman çekiminde kullanılmaktadır (Korkmaz 2003a: 831).

Yaklaşma fiili olarak kullanılan yaz- fiili, yazı dilinde işlevini yavaş yavaş kaybederek *neredeyse, az kalsın* gibi zarflarla karşılanmaya başlamıştır. Bölge ağızlarından derlediğimiz metinlerde de yaz- fiiliyle kurulan yaklaşma fiiline

rastlanmamıştır. Bölge ağızlarında yaklaşma ifadesinin, çoğu zaman gelecek zamanın hikâye birleşik çekimiyle karşılandığı, bazı örneklerde de tıpkı yazı dilinde olduğu gibi zarflarla ifade edildiği tespit edilmiştir.

geçenlik yazdı , yaz geçti bak, nerdeyse gış yarı oldu

B/1-46

“Geçtiğimiz yazdı, yaz geçti bak, nerdeyse kış yarıya geldi.”

2.2.3.2. İsim + Fiil Yapısında Olanlar

Türkçede birleşik fiil yapma yollarından biri de bir isimle *et-*, *ol-*, *eyle-*, *yap-*, *kıl-* ve *bulun-* yardımcı fiillerinin bir araya gelmesi yoludur. Bu yardımcı fiillerin görevi, esas anlamı üzerinde taşıyan isimlerin fiil gibi kullanılmasını sağlamanın yanı sıra birleşik fiile getirilen şekil eklerini almaktır. Bu yardımcı fiiller genellikle yabancı kaynaklı isimlerle kullanılırlar. En çok kullanılanları *et-* ve *ol-* yardımcı fiilleri olan bu fiillerden (Korkmaz 2003a: 792) *kıl-* ve *eyle-* fiillerinin kullanım alanları ise *et-*, *ol-* ve *yap-* fiillerine nazaran daha sınırlıdır.

Bölge ağızlarında da *et-*, *ol-*, *yap-*, *eyle-* ve *kıl-* yardımcı fiilleri isimlerle birleşik fiil oluşturmaktadır. Bölge ağızlarında en çok kullanılan yardımcı fiiller, *et-*, *ol-* ve *yap-* fiilleridir. *Kıl-* ve *eyle-* fiilleri ise daha çok *namaz kıl-*, *rahmet eyle-* gibi kalıplaşmış ifadelerde varlığını sürdürmektedir. *Et-* yardımcı fiili, bölge ağızlarında kapalı /e/ ya da açık /e/ ünlüsüyle de telaffuz edilebilmektedir. Bölge ağızlarında çeşitli ses değişikliklerine uğrayarak kullanılan yardımcı fiiller şunlardır:

{İsim + et-}

sona, sohbet ettik fala, urdan peynir aldı^ğ biz. çok temiz gördük bi de

takib ettik. dedik, sizin soyadınızı, isminizi alabili^miyiz? aldı^ğ A/2-82

“[Çobanı] çok temiz gördük, bir de takip ettik sonra sohpet ettik oradan peynir aldık, sizin adınızı soyadınızı alabilir miyiz, [dedik] [ve] aldık.”

allah ğabul etsin. hacilâdan gēdik iştē. bōlē oldu^ğ. gittik gene gittik

ama hiç fayda etmāyo. haplā vēdi. yā, faydā etmāyo ciyerim yavrum

A/4-70

“Allah kabul etsin, hacılardan geldik işte. Böyle olduk. Gittik gene gittik ama hiç fayda etmiyor. Haplar verdi. Fayda etmiyor çiğirim yavrum.”

e beş tane çoluk çocuk, hepsini göz baş_ettim yüz_aşınna evlendirdim
B/6-14

“Beş tane çoluk çocuk, hepsini baş göz ettim, yüz akıyla evlendirdim.”

valla bēki de ben ārpa saçtım yā bāki de ona bākma gītmiştir karımcālā topladı mı diyē. pabiçları burdadı, ēski pabiç giymiş eralde. yav hayret ettim ya. yoķ yā içerlere de baķtım yoķ B/27-10

“Valla ben arpa saçtım ya belki de karıncalar topladı mı diye, ona bakmaya gitmiştir. Pabuçları buradaydı ama eski ayakkabı giymiş herhalde. Hayret ettim ya yok, içeriye de baktım yok.”

{İsim + ol-}

urdān sōna işte çocūm da ōrētmeni. emekli oldu şindi, o baķıyo bēnē. sālķ işleri ondan_oluyo A/1-6

“Ondan sonra işte çocuğum da öğretmendi emekli oldu şimdi, bana o bakıyor. Sağlık işleri onun üzerinden oluyor.”

bēn, bubam bana rāmetli, gızım dedi ben u parā aldım dedi, ban yaramadı dedi; baķ benden vasiyet_olsun ālma dedi bana A/5-44

“Rahmetli babam bana, kızım ben o parayı aldım bana yaramadı, bak benden vasiyet olsun [sen] alma, dedi.”

çoķ yavūzdu bu tepenin üstü bōle yavūz_olur A/9-51

“Bu tepenin üstü çok güzeldir, böyle güzel olur.”

nine ōldü, rāmētili oldu B/27-14

“Nine öldü, rahmetli oldu.”

bubamı burlānda urşun yaralı, b le delik delikti burları. vallāhi. işte u Şetmiş gene işte, urtulmuřlā gene. ha işte yesir, yesir, yesir_olmuş B/22-44

“Babamın buralarında kurşun yaraları [vardı], buraları b yle delik delikti. Vallahi. Esir olmuş işte o, Şey etmiş (kurtulmuş) gene.

{*İsim + yap-*}

adamı ęarısı, hām hayır yaptılā hām İsanlālā vedālařdilā A/10-26

“Erkekli kadınlı hem hayır yaptılar hem [de] insanlarla vedalaştılar.”

eskiden g çmennā neri su vāsa davarlarinnan orda alırlāmuř. biri geliyo  teki de geliyo, urda harp_yapıyolā A/12-11

“Eskiden g çmenler nerede su varsahayvanlarıyla orada kalırlarmış, [birg n] biri geliyor  teki de geliyor orada harp yapıyorlar.”

allah eyi yapsın A/25-50

“Allah iyi yapsın”

konuřmā_yapıyo b l  gidip bi_kişi. bizim şu ařāı giriş_evl  bizim zā te, urlāda ok ekim yapmış B/1-111

“Bir kişi gidip b yle konuşma yapıyor. Zaten şu ařāıdaki giriş evler bizim [ve] oralarda ok ekim yapmış.”

şind  işte Şeftallileri bud yoz, topluyoz. unnā da para yapmıyo ya B/6-34

“şimdi işte Şeftalileri buduyoruz, topluyoruz. Onlar da para yapmıyor ya.”

{İsim + eyle-}

şinci bi deliğanlı öldü ya benim torun u hep alāyoz a baķ gözlēm görmēyo, oturaķ oldum. allah rahmet eylesin A/3-17

“Şimdi bir delikanlı öldü ya benim torun o. Hep ağlıyoruzya bak gözlerim görmüyor, oturak oldum. Allah rahmet eylesin.”

e allāh rāmet eylesin. keşke biz de o kadā yaşasaķ B/4-43

“Allah rahmet eylesin. Keşke biz de o kadar yaşasak.”

sona ağabeyim, kendi onun da yoķ vaķtı ama allā rāmet eylesin, öldü B/21-39

“Sonra ağabeyim, kendi onun da vakti yok ama Allah rahmet eylesin, öldü.”

{İsim + kıl-}

namazımızı kılıyoduķ, tarlaya ğidiyoduķ, bahçeye ğidiyoduķ. herķezlen ğiyi ğeçiniyoduķ ama şimdī öldü, ğeçinmek B/12-5

“Namazımızı kılıyoduķ, tarlaya gidiyorduk, bahçeye gidiyorduk, herkesle iyi geçiniyorduk ama şimdi geçinmek [işi] öldü.”

sabāleyin diyo, sen anne namazını kıl yat, ben kavāltıyı diyo hazırlarim B/15-72

“Sabahleyin sen namazını kıl yat anne, ben kahvaltıyı hazırlarım, diyor.”

2.2.4. Ek Fiil (Cevher Fiili)

Tek başına bir anlamı olmayan bu yardımcı fiil, isimlerden ve çekimli fiillerden sonra gelerek birleşik fiil meydana getirir. Ek fiil, isim-fiil olarak kullanılmadığı gibi başka yapım eklerini de almaz. Sadece belirli çekim şekilleriyle kullanılır ve sonuna geldiği isim veya çekimli fiille birlikte bir anlam kazanır. Bu yardımcı fiil; *geniş zaman*, *bilinen geçmiş zaman*, *duyulan geçmiş zaman* ve *şart* olmak üzere dört farklı şekilde çekimlenir. Bunlardan geniş zaman şekli, yardımcı fiilin düşmesiyle oluşur ve bu çekimde isimlerin sonuna şahıs ifade

eden ekler getirilir. Diğer şekiller ise bağımsız bir fiil gibi çekimlenebilirler ancak buna rağmen bazen yardımcı fiilin düşmesiyle asıl unsura bağlanabilirler (Ergin 1993: 297). *Ek fiil* bu sebeple, ekleşmeye elverişli bir yardımcı fiildir.

2.2.4.1. Ek Fiilin Geniş Zaman Şekli

Ek fiilin geniş zaman şekli, yardımcı fiil ve geniş zaman ekinin düşmesiyle bunların fonksiyonunu üstlenen şahıs ekleriyle çekimlenir (Ergin 1993: 298). Bu ekler, isimlerin fiil gibi kullanılmasını sağlarken hem düşen *i-* yardımcı fiilinin yerine geçer ve birleşik fiil meydana getirirler hem de geniş zaman ekinin görevini üstlenerek bu birleşik fiilin geniş zamanda gerçekleşmekte olduğunu bildirirler. Yardımcı fiil genellikle düşürülmektedir.

Bölge ağızlarında ek fiilin geniş zaman birinci teklik şahıs çekimi, yaygın olarak {-*Im*} şahıs ekiyle yapılmaktadır. Bazı örneklerde ise {-*In*}, {-*Iñ*} ekleriyle çekimlendiği görülmektedir.

kendim buralıyım, u kadın da buralı, nine de A/6-17

“Kendim buralıyım, o kadın da buralı, nine de [buralı].”

altmış beş mi, altmış_älti mı pilmiyim gızım, işte urlardayım A/16-2

“Altmış beş mi altmış altı mı bilmiyorum kızım. İşte oralardayım(o yaşlardayım).”

ben öte_ beriyin ama yete ,ben kocadım gālik A/23-4

Ben öte beriyim ama yeter ben kocadım artık.”

bu gadda iyiyim ama deyom bu saba dēyom gene kendi kendime B/18-

27

“Bu sabah kendi kendime, [çok şükür] gene bu kadar iyiyim, dedim.”

kendim hastayım, bursaya taşınıyorüm B/21-3

“Kendim hastayım, Bursa’ya[hastaneye] taşınıyorum.”

Ek fiilin geniş zaman birinci teklik şahıs çekiminden sonra anlamı kuvvetlendirmek veya ihtimal bildirmek amacıyla üçüncü teklik şahıs için kullanılan {-Dir} eki getirilebilir.

*oğur yazarlīm_olmadından bilemeyoñ kaç yaşında öldüñ. varıyūdūr
gene bayā āltmış file A/7-2*

“Okur yazarlığım olmadığından kaç yaşında olduğumu bilmiyorum.
Gene bayağı altmış yaşında falan varımdır.”

Geniş zaman ikinci teklik şahıs çekimi, {-sIn} şahıs ekiyle yapılır.

nābiyoñ baqam, āyī misin A/23-4

“Ne yapıyorsun bakalım, iyi misin?”

nerdēnsin sen kızım B/15-7

“Kızım sen neredensin?”

kendin Lâpsekilısın B/17-5

“Kendin Lâpsekilısın (değil mi)?”

Ek fiilin geniş zaman ikinci teklik şahıs çekiminden sonra da anlamı kuvvetlendirmek veya ihtimal bildirmek için üçüncü teklik şahıs için kullanılan {-Dir} eki getirilebilmektedir.

sen benden küçüksündür bēki, ben_āltmış yaşındayım B/17-13

“Sen benden küçüksündür belki ben altmış yaşındayım.”

Üçüncü teklik şahıs çekimi, geniş zaman çekimindeki dur- yardımcı fiilinden meydana gelen {+Dir} ekiyle yapılır. Ancak bu ek düşebilmektedir de.

ohō, ekmēmiz vadūr yā sen boşvé, doyr_ğānını A/15-30

Sen boşver doyrur karnını ekmeğimiz vardır.”

oğur yazarlīmiz yok A/16-5

“Oku yazarlığımız yok.”

fasilesi çok meşhurdur, kuru fasille çok olu burda, çok güzeldir B/8-24

“[Buranın] fasulyesi çok meşhurdur, kurufasulye çok olur burada, çok güzeldir.”

benim dünür hocadır B/11-55

“Benim dünür imam.”

Ek fiilin geniş zaman üçüncü teklik şahıs çekimi, diğer fiil çekimlerinden sonra anlamı kuvvetlendirmek veya ihtimal bildirmek için de kullanılabilir.

total nileri gödü bitmedik ot kıldı ama o da bitmiştir de ben görmedim B/2-79

“[Bu] total neleri gördü, [görmediği] bitmedik ot kalmadı , o da bitmiştir de ben görmedim.”

bi iki kişi gitmiştir n ölcük bizim zamanımızda B/18-43

“Bizim zamanımızda ne olacak? Bir iki kişi [şehire çeyizlik almaya] gitmiştir.”

valla bëki de ben arpa saçtım yä bëki de ona bākma gitmiştir karımcālā topladı mı diyé B/27-10

“Ben arpa saçtım ya vallahi belki de karıncalar [arpaları] topladı mı diye ona bakmaya gitmiştir.”

Ek fiilin geniş zaman birinci çokluk şahıs çekimi, {-Iz} şahıs ekiyle yapılır.

u zaman köv insanıyız ya, bi çuval elli kilo mesälä bi çuval un, iki kere ekmek yapıyodum. bitiyö A/6-116

“O zaman köv insanıyız ya mesela elli kiloluk bir çuval unla iki kere ekmek yapıyordum. [Bir çuval un] bitiyordu.”

satıvédi olan onu, biz öle ävdeyiz şinci A/11-49

“Oğlan onu satıverdi biz de şimdi öyle evdeyiz.”

kimseye de muştac diyiliz tā evlatlāmıza B/1-24

“Kimseye muştac deyiliz daha, [ne] evlatlarımıza [ne başkasına].”

hep bu küdeyiz ya, döduğ büyüdük, évléndik, aynı aynı B/2-11
“Doğduğ, büyüdük, evlendik aynı aynı hep bu köydeyiz.”

mayıncıyız biz B/10-22
“Biz [askerdeyken] mayıncıyız.”

2.2.4.2. Ek Fiilin Bilinen Geçmiş Zaman Şekli

i- yardımcı fiiline bilinen geçmiş zaman eki getirilmesiyle ek fiilin bilinen geçmiş zaman çekimi yapılır. Bu şeklin şahıslara göre çekimi, diğer fiillerin bilinen geçmiş zaman çekiminde olduğundan farklı değildir. *i-* yardımcı fiili müstakil bir fiil gibi çekimlenebilir ancak çoğunlukla düşer ve zaman ekiyle şahıs eki onun görevini üstlenir. Bu durumda ekleşme meydana geldiği için de zaman eki ünlü uyumuna girer. Ancak, bölge ağızlarında, yardımcı fiil düşürülmediği zaman da ünlü uyumuna girmektedir.

ğız da istanboldēdi de A/24-12
“Kız da İstanbulda’ydı da.”

kırk_iki yaşındadım yavrım B/2-43
“Kırk iki yaşındaydım yavrum.”

giymatından kunduralamızı giyemedik. sona da dama gideke bile giyemedim. yüsektilē biraz şüle B/18-63
Ayakkabılarımızı kıymetli olduğu için giyemedik. Sonra (eskiyince) ahıra giderken bile giyemedim. Şöyle biraz yüksektiler.”

bene dēdikili, hemen bi_şöle yaptı, sēriyō teze git mezarını ğaz da ge, dēdi, nārdedin bu zamana ğadan, dēdi A/3-48
“[Doktor] hemen bir şöyle yaptı [ve] bana, teyze kıpırıyor git mezarını kaz da gel, bu zamana kadar neredeydin, dedi.”

ğāri iki_ğün izne ğitmiş imiş u beni hesāba baқан dohtur, başka dohtor bākadıñ, u da ğadıñdı A/25-23

Bana bakan doktor iki gün izne gitmişmiş, başka doktor bakıyordu o da **kadımdı.**”

ḳādaş mādaş yoḳ bende. vādım tabi. nāzif, mustaba, feride, onnā öldülē
B/23-7

“Kardeş mardeş yok ben de. **Vardı** tabi [ama] Nazif, Mustafa, Feride, onlar öldüler.”

yoḳdu bi_şēmiz. çoḳ mühdacdıḳ her şeye A/3-14

“Birşeyimiz yoktu. Herşeye çok **muhtaçtıḳ.**”

Ek fiilin bilinen geçmiş zaman birinci tekil şahıs çekiminde şahıs çekiminde, şahıseki bildirme ekinden önce olabilir.

ne çillelēdi. fenā. ḳıl dōşē, yıḳadım ḳılları da, keçi ḳılı, attım_oññarı,
*yataḳ **yaptımdı** hē* B/21-53

“Ne çilelerdi. [Çok] fena(ydı). Kıl dōşeḡi keçi kıllarını yıkadım, onları attım [da] yatak **yapmıştım.**”

2.2.4.3. Ek Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman Şekli

Ek fiilin duyulan geçmiş zaman şekli de *i-* yardımcı fiiline duyulan geçmiş zaman eki getirilmesiyle yapılır. Bu şeklin şahıslara göre çekimi de diğerk fiillerin duyulan geçmiş zaman çekiminde olduğu gibidir ve ekleşme meydana geldiğinde ünlü yumuna girer.

*dā ḡoççeşmē durmuşlāmış_unlā. evelī **ḡoççeşmedemiş,** biganın*
yanında ḡoççeşme var_ā. biliyoñ_mu kimbiñi A/10-15

“Onlar Kozçeşme’ de yaşamışlar. İlk önce Biga’nın yanındaki **Kozçeşme’delermiş.** Biliyor musun bilmem.”

*acilin_ältında, hemen **ḡıyındāmiş,** şöle gittim, buldum* A/25-20

“Acilin altında hemen kıyısındaymış, şöyle [biraz] gitim buldum.”

*uññā da işte dē altmış yetmiş **ḳişilāmış,** hani **ḡalabalıkmış*** A/27-23

“Onlar da işte altmış yetmiş **ḳişilermiş,** yani **kalabalık(lar)mış.**”

mecidiye, köy parası varmış u zaman, öle u parâle alınmış da unun_ için
B/3-6

“ Mecidiye [denen] köy parası varmış [ve] o zamanlar öyle o parayla alınmış [bu köyün yeri] onun için [de bu köye Mecidiye denmiş].”

*yatsı allahu_ ekber o da_ canını teslim_ etti kızancâz. ė onun da nasî
biymiş öyle küçükken* B/11-63

“Çocukcağz yatsı okunmaya başlayınca canını teslim etti.” Onun da öyle küçükken nasibiymiş.”

anamız da beceriksizmiş galîba birâz B/21-43

“Galiba biraz annemiz de beceriksizmiş.”

anamızın_ adıymış B/23-2

“Annemizin adıymış.”

Bölge ağızlarında, yardımcı fiil düşmediği hâlde eklediği ve uyuma girdiği örnekler görülmektedir.

ğâri iki_ gün izne gitmiş imiş u beni hesâba bakan dohtur A/25-17

“Bana bakan doktor iki gün izne gitmiş imiş.”

var_ içinde, var imiş. ben uñu yok sandım A/23-2

“İçinde var imiş. Ben onu yok zannettim.”

Fiilin duyulan geçmiş zaman çekiminden sonra da anlamı kuvvetlendirmek veya ihtimal bildirmek için ek fiilin üçüncü teklik şahıs için kullanılan {-DIR} eki getirilebilmektedir.

işcâziñ vâdır. ondan gelmişindir dâ mi A/11-9

“İşin vardır, [buraya] ondan gelmişindir, değil mi?”

kırk yaşına yakınmışındır sen B/22-5

“Sen kırk yaşına yaklaşmışındır.”

2.2.4.4. Ek Fiilin Şart Şekli

Ek fiilin şart şekli, *i-* yardımcı fiiline şart ekinin gelmesiyle yapılır. Bu şeklin şahıslara göre çekimi, diğer fiillerin şart çekimindeki gibidir ve ekleşme meydana geldiğinde ünlü uyumuna girer.

ğarnın fala açsa gē doyrēm A/6-114

“Karnın falan açsa gel doyrayım.”

eskiden göçmennā nardi su vāsa davarlarinnan orda qalrlāmıř A/12-10

“Göçmenler eskiden nerede su varsā hayvanlarıyla orada kalırlarmış.”

meselā veyāhutta hayvanı, eřā yoksa yürüyérék geliyodu A/26-64

“Mesela [uzak yerden gelen] hayvanı eşeği yoksa yürüyerek geliyordu.”

iřtē bizim de aptulleyn ta burdā ayaqtan ne qadār et varsā gitti B/6-7

“İşte bizim de Abdullah’ın burdan, ayağından ne kadar et varsā [kazada] gitti.”

tavanlar bozuq ama nasıpsē olān keşti qavāq, yaza nasıpsē diyo, anne yaparız B/15-59

“Tavanlar bozuk ama oğlan kavak keşti, anne yaza nasıpsē yaparız, diyor.”

Bölge ağızlarında, yardımcı fiil düşmediği hālde ekleştiği ve uyuma girdiği bir örneğe rastlanmıştır.

hepsini; soğanını, fasillesini, baqlasını, ne varısa A/24-43

“Hepsini; soğanını, fasulyesini, baklasını, ne var ise [kış için hazırlardık].”

2.2.4.5. Ek Fiilin Zarf-Fiil Şekli

Ek fiilin zarf-fiil şekli, *i-* yardımcı fiiline {-ken} zarf-fiil eki getirilelek yapılır. Yazı dilinde tek şekli olan {-ken} zarf-fiil eki, bölge ağızlarında art ünlülü kelimelerden sonra uyuma girerek {-kan} hāline dönüşür.

*ondan sona işte, iki tene çocuklan ben durukan duruķāna beyim gēldi,
on beş sene yattı, cezaevinde, on beş sene A/16-30*

“Ondan sonra işte ben iki çocukla dururken dururken eşim geldi,
cezaevinde on beş sene yattı.”

biri burda şu dumanlıya gidākēn üç kilometre B/9-55

“Biri burada şu(radaki) Dumanlı Köyü’ne giderken üç kilometre
(ileride).”

ufakkēn konuşuyoduk, sōra sōra saptık, e B/10-11

“ [Pomakçayı] küçükken konuşurduk, sonra sonra saptık(
konuşmamaya başladık). ”

*yā boşnaklar yerleşmiş bizim, tanışmışlar şeden, gemide gélirkēn B/14-
46*

“[Boşnaklar, birbirleriyle] gemide gelirken tanışmışlar, bizim [buraya]
yerleşmişler.”

Bu ek, bölge ağızlarında son sesteki ünsüzün erimesi sonucunda {-ka}, {-ke} şekilleriyle de kullanılmaktadır.

*çifçi māmleketi iştä. şeftali toplayoka, kiréz toplāka, biber toplāka hiç
a, zāhre yapāka hiç, günün geçtiini añneyemāyonķu A/22-10*

“Çifçi memleketi işte. Şeftali topluyorken, kiraz toplarken, biber
toplarken, zahire yaparken günün geçtiğini hiç anlamıyorum ki.”

burdayka gideyim dünürlē, isteyim, dedim o kıızı sana B/16-79

“[Ailesi] buradayken dünürlüğe gideyim, o kıızı sana isteyim.”

duymuş_ālemler_öle söylerkē B/16-90

“Alem öyle söylerken duymuş.”

Bu ek, bazı örneklerde ise {-kan}, {-ken} zarf-fiil ekinin sonunda ünlü türetmekte ve ek {-kana}, {-kene} şekillerine dönüşmektedir.

evelden makine yokkana şēdiyodum ben, gōyyodum ġaya duzlarından
duz, bi de şē, duz, başka nedi, dētérjan, bi de küllü su A/2-44

“Önceden makine yokken [çamaşırları yıkamak için] kaya tuzlarından
tuz, bir de, başka neydi, deterjan bir de küllü su koyuyordum
(kullanırdım).”

ertesı sene hacılā gidēkene benim hacı hastalandı

A/16-50

“Ertesi yıl hacıya giderken benim hacı hastalandı.”

habil_ amcası bile ölē dedi hanī, baq bu bōle şē oldu biz ġonuşurKana
didi bōle dēġildi bu, dēdi. ne_ olursa benim ġabulum bu, dedi A/27-92

“Habil amcası bile, biz konusurken bu [kız] böyle deġildi [oġlunuz] ne
olursa bu benim kabulüm diyordu, dedi”

gene be evladım, dura dura bi_ğara kedi girē araya bozulū, u ġadā
birbirlēni istēkēné B/18-93

“Be evladım, birbirlerini o kadar isterken dura dura aralarına bir kara
kedi girer [araları] bozulur [diye endişe ediyorum].”

2.2.4.6. Ek Fiilin Olumsuzu

Ek fiilin olumsuz şekli, diġer fiillerden farklıdır. Diġer fiillerin olumsuz
şekillerini meydana getiren {-mA-} fiilden fiil yapım eki, ek fiilin olumsuz şeklini
yapmak için kullanmak yerine isim unsurundan sonra *deġil* edatı getirilir. Ek fiilin
çekimli şekilleri ise bu edatın sonuna eklenerek olumlu şekillerin çekiminde
olduġu gibi ekleşme meydana getirilir. Böylece ek fiilin olumsuz şekli ortaya
çıkmiş olur (Ergin 1993: 301). Bu edat, bölge ağızlarında akıcılaşma yoluyla *deyil*,
diyil şekillerine dönüşebildiġi gibi bazı örneklerde de bu ikiz ünlünün birleşerek
uzun ünlü *dīl* hâline geldiġi görülmektedir.

teflon dīl, hani yerleri dōşeyolā ye, ne diyolā uññara, fırınların_ altına
fala, ōle tēncērēlē va bizim. deyil deyil toprak deyil A/2-58

“Teflon değil, toprak değil, hani yerleri döküyorlar ya, ne diyorlar onlara, fırınların altında falan [da oluyor işte] bizim öyle tencereler(imiz) var.”

yetmiş deyil, sekizen A/5-15

“Yetmiş değil, seksen”

hocālā gādi geçti, sen didi saña namaz farz diyil gāri didi A/21-25

“Hocalar geldi geçti, sana namaz farz değil artık dedi(ler).”

yalan dīl, hérkēs_üle. ama sadé biz diyil kızanım B/2-46

“Çocuğum, yalan değil, ama herkes öyle sadece biz değil.”

vallā bak yabancı dīlsiniz B/4-63

“Valla bak yabancı değilsiniz.”

yāy_otūr, yatağ lazım dīl B/12-49

“[Bu kilimi] yay otur, yatak lazım değil.”

yaş, altmış_altı_falan vā. gençiz tā, o kadā şey deyiliz de B/24-12

“[Yaşım] altmış altı falan var, genciz daha o kadar şey (yaşlı) değiliz.”

2.2.5. Fiilimsiler

Fiil tabanları; hareketleri karşılayan, tek başlarına kullanılmayan, ancak şekil ve zaman ekleriyle şahıs eklerini alarak çekimlendiğinde kullanım sahasına çıkan dil birliklerine fiilimsi denir (Ergin 1993: 175). Buna karşılık, fiilden isim türetme eklerinden bazıları, fiil tabanlarının herhangi bir şekil, zaman veya şahsa bağlı olmadan kullanılabilmelerini sağlar. *Fiilimsiler*, fiillerin kök veya gövdelerinden türeyerek fiilin bildirdiği harekete bağlı isim, sıfat veya zarf olarak kullanılan geçici isimlerdir (Üstüner 2000a: 9; Gülsevin 2002a: 131; Bayraktar 2004: 5).

2.2.5.1. İsim-Fiiller

İsim-fiil (= *fiil ismi*)ler, bir fiil tabanının karşıladığı soyut hareketi başka bir unsura ihtiyaç duymadan ifade etmek için türetilen geçici isim unsurlarıdır. İsim-fiiller, hem fiilin bildirdiği hareketin ismini yaparlar, hem de o hareket sonucunda ortaya çıkan iş isimlerini de yapabilirler. Bu isimler, zaman kavramı taşımazlar ve bütün isim çekim eklerini alabildikleri gibi cümle içerisinde özne, nesne ve tümleç olarak da kullanılabilirler (Üstüner 2000a: 11; Bayraktar 2004: 8-9). Bu isimleri türemek için kullandığımız ekler de *isim-fiil ekleri* denir. Bu ekler, ister kök hâlinde olsun ister türemiş olsun bütün fiil tabanlarına eklenebilmektedir.

{-mAk} Eki

Fiilin bildirdiği hareketin ismini yapan ektir. Fiil tabanının karşıladığı soyut hareketi şekil, zaman ve şahsa bağlamadan ifade etmek için kullanılan bu ek, *mastar eki* diye de adlandırılmaktadır. Asıl görevi, geçici hareket isimleri yapmaktır ancak nadiren kalıcı isimler de türetebilir (Ergin 1993: 175; Bayraktar 2004: 18).

Bu ekin bölge ağızlarındaki kullanımını, yazı dilindeki gibidir. Genellikle de önlülük-artlılık uyumuna bağlıdır.

oğumağ “okumak” A/19-19, B/4-16

yemek “yemek” A/23-13

ekmek “ekmek” A/24-16, B/13-20

tutmağ “tutmak” A/27-16

konuşmağ “konuşmak” B/11-27

ayrılmağ “ayrılmak” B/12-7

Bazı örneklerde, son hecesinde art ünlü bulunan fiil tabanlarından sonra ekin ön ünlülü şekliyle kullanıldığı görülmektedir. Bu durumda, önlülük-artlılık uyumu bozulmaktadır.

bağmeK “bakmak” A/11-35

olmék “olmak” A/4-104

olmäk “olmak” A/10-22

Bölge ağızlarında bu eki alan kelimelerden sonra ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde ekin sonundaki /k/ ünsüzü önce tonlulaşıp sızıcılışmakta; sonrasında akıcı /y/ ünsüzüne dönüşebildiği gibi tamamen düşe de bilir ve bu durumda ekin ünlüsü uzun telaffuz edilir.

çok şükür allâhıma bu güne erdik, oturuyom ğâli, yemēmi yapıyom,

ekmēmi yapıyom, yiyom A/8-41

“Çok şükür Allah’ıma bu güne geldik. Oturuyorum artık, yemeğimi, ekmeğimi yapıyorum, yiyorum”

ohō, ekmēmiz vadir yā sen boşvê, doyr_ġānını A/15-30

“Ekmeğimiz vardır, sen boşver [düşünme] doyr karnını.”

bu dāmat seviyo köy_ ekmēy B/15-50

“Bu damat köy ekmeği seviyor.”

çocuklukta başlamışık ıçmeye, ufağkana B/24-8

“[Sigara] ıçmeye çocuklukta başlamışız, küçükken.”

{-mA} Eki

Görevi, fiilin bildirdiği harekete bağlı iş isimleri türetmektir. Bu ek, eşya ve nesne isimleri türetmeye elverişlidir, hareket ifade etmez. Bu ekle türetilen isimler sıfat görevinde de kullanılabilir (Ergin 1993: 176; Bayraktar 2004: 30).

dōma büyüme “doğma büyüme” A/2-18

ınme “ınme(hastalık)” A/4-38

erimesine “erimesine” A/4-39

ġızartma “kızartma” A/22-20

kıрма “kıрма” B/1-101

akırtma “yumurta, un ve süt karışımıyla yapılan bir yemek, akıtma”

B/13-50

{-mAsI} Eki

Bu ek, {-mA} fiilden isim türetme ekinin iyelik ekiyle genişletilmesiyle meydana gelmiştir. İşlevi bakımından {-mA} ekiyle aynı işlevdedir. Ancak, bu ek

{-mA} eki gibi eşya ve nesne isimleri türetmez. Bu ekle türetilen isimler sıfat olarak da kullanılmaz.

ben bi_ālamasını biliyōm, bi_şē anlamiyōmku A/3-49

“Ben bir şey anlamıyorum ki bir ağlamasını biliyorum.”

*bacaqlā kemik_erimesine şetti, şindi bayırlara gidemāyom ben ama
üzülüyom çok A/4-39*

“Bacakla(rım) kemik erimesine şey etti, şimdi kırlara gidemiyorum
ama çok üzülüyorum.”

yayık_dövmesi bilir misinüz kimbilī A/11-55

“Yayık dövmesini bilir misiniz kimbilir?”

{-İş} Eki

Görevi, fiil tabanlarına gelerek fiilin bildirdiği harekete bağlı iş isimleri türetmektir. Bununla birlikte nesne isimleri yapmaya da elverişlidir (Bayraktar 2004: 39). Ancak, bu ekle türetilen isimler sıfat olarak kullanılmamaktadır (Ergin 1993: 177). Ekin bölge ağızlarındaki kullanımı yazı dilindekiyle aynıdır.

evlenişim “evlenişim” A/16-26

giriş “giriş” B/1-78

gidiş gelişi “gidiş gelişi” B/2-18

2.2.5.2. Sıfat-Fiiller

Nesnelerin hareket vasıflarını karşılamak üzere bir fiil tabanından türetilen geçici isimlere *sıfat-fiil* (= *partisip*) denir (Ergin 1993: 315; Bayraktar 2004: 46). Sıfat-fiiller, nesnelerin hareket vasıflarını karşıladıkları için cümle düzleminde sıfat görevindedir. Ancak, bazen niteledikleri isim unsuru düşer. Bu durumda, isim unsurunun alması gereken çekim eklerini, sıfat-fiil olan kelime üzerine alır (Üstüner 2000a: 20-21; Gülsevin 2002a: 132).

Fiil tabanlarına gelerek sıfat görevinde geçici isimler yapmak için kullanılan eklere *sıfat-fiil ekleri* denir. Sıfat-fiil ekleri, bazen sıfat gibi kullanılmayan kalıcı isimler de türetebilir. Bu durumdaki sıfat-fiil eklerini, fiilden isim türeten ekler sınıfına dâhil etmeli, bu eklerle türetilmiş isimler de sıfat-fiil

olarak değerlendirilmemelidir (Ergin 1993: 315). Bir ekin sıfat-fiil eki sayılabilmesi için iki önemli ölçüt vardır: İlki, bunlarla türetilen ismin sıfat görevinde kullanılması ikinci ise fiil tabanının tamlayıcı alabilmesidir. (Karadoğan 2008: 58).

Hem kalıcı isimler türetebilmeleri hem de cümle düzleminde isim gibi kullanılabilmeleri yönüyle fiilden isim türetme eklerine benzeyen bu ekleri diğer fiilden isim türetme eklerinden ayıran en önemli özellik, bu ekleri alan fiillerin tamlayıcı alabilmeleridir (Karadoğan 2008: 57). Sıfat-fiiller, fiilden türetilmiş isimler olmaları sebebiyle bünyelerinde hareket vasfı bulundurdıkları gibi, türetildikleri sıfat-fiil ekine bağlı olarak zaman vasfı da taşıyabildikleri için şekil ve zaman eki gibi kullanılmaya elverişlidirler. Bu sebeple, bazı şekil ve zaman eklerinin sıfat-fiil eklerinden oluştuğu ve Türkçe fiil çekiminin isim kaynaklı olduğu görüşü de bu fikirle ortaya çıkmıştır. (Ergin 1993: 315).

Sıfat-fiiller, hareket vasfı taşıdıkları için zarf-fiil oluşturmaya da elverişli durumdadır. Bazı sıfat-fiil eklerinin çekim ekleri, edatlar ve zaman bildiren kelimelerle oluşturdukları yapılar, cümlede zarf gibi kullanılır (Ergin 1993: 316; Üstüner 2000a: 22; Bayraktar 2004: 46).

Bölgende kullanılan sıfat-fiil ekleri, bazı ses değişiklikleri dışında, yazı dilinde kullanılan sıfat-fiil ekleriyle aynı şekildedir.

{-AcAk} Eki

Bu sıfat-fiil eki gelecek zaman ifadelidir. İyelik ekleriyle bazı isim çekim eklerini alarak isim gibi kullanılabilir (Üstüner 2000a: 34-36; Bayraktar 2004: 100). İyelik ekleri ve zaman bildiren kelimelerle biraraya gelerek oluşturduğu sıfat tamlamaları, cümle içinde zarf görevinde kullanılabilir²¹⁰. Bölge ağızlarında bazen bu ekin ilk ünlüsü düşürülerek ek {-cAk} şekline dönüşür. Bazen de söz konusu ünlünün korunduğu, ancak darlaştığı görülmektedir.

başka yere nikahlı vericek oldulā, ben urasını istemedim A/19-21

“Başka bir kişiyle evlendirecek oldular, ben orasını istemedim.”

²¹⁰ Sıfat-fiil eklerinin, çekim ekleri, edatlar ve zaman bildiren kelimelerle oluşturdukları farklı yapıları, ilgili bölümlerde ele alınmıştır.

n_āpsın, yapıcak olmadıktan sona A/21-27

“Ne yapsın, yapacak olmadıktan sonra.”

bakılcağ gibi diyil B/6-9

“Bakılacak gibi değil.”

yüz milyar bi_ev şimdi, en_azından, oturucak gibi bi_ev yani B/17-27

“Oturulacak gibi bir ev en azından yüz milyar şimdi.”

valla dōru dūrüs yani bōle... suyumuz, göletimiz var ama iş yapıcak ĩñ san ķalmadı B/17-76

“Valla böyle doğru dürüst yani, suyumuz göletimiz var ama iş yapacak insan kalmadı.”

hiç ķanıcak gibi dīl. el sallaya sallaya burdan pindi yolladığ B/20-23

“Hiç inanılacak gibi değil. [Oğlum arabaya] bindi buradan el sallaya sallaya yolladık.”

{-An} Eki

Bu ek geniş zaman ifade eden sıfat-fiil ekidir (Bayraktar 2004: 81). İyelik ekleriyle birlikte bazı isim çekim eklerini alarak isim gibi kullanılabilir (Üstüner 2000a: 54-56).

uñları büyüttüm, kändikilēmi büyüttüm, çalışdım, cabaladım, bu hale gāldim, şimdi bana bakan yok A/8-17

“Onları (üvey evlatlarımı) büyüttüm, kendikilerimi(kendi çocuklarımı) büyüttüm, çalıştım, çabaladım, bu hale geldim şimdi bana bakan yok.”

hadī, serfoşlā u unu atā, u unu atā. hemen atan da şeye dalā, hamama. işde bağ urda da sıcacık yıķanırlā A/13-11

Sarhoşlar, [aralarında] birbirlerini [suya] atar(lar). [Kendini suya] atan da hamama girer. İşte orada da sıcacık yıkanır(lar).”

burda biz varız bi didēlā nine. kövde duran vā mı şimdi A/14-8

“Burada bir dedeyle nine biz varız. Şimdi köyde duran var mı?”

*hep çardağtan taşıyoz sulāmızı. biz geçen yazdan mı geçen te bi_seneyi
geşti* B/15-44

“Sularımızı hep Çardak’tan taşıyoruz. Biz geçen yazdan mı [neydi], işte bir seneyi geçti.”

*bōşvēr; yanan yandı yérde, donan dondü yérde, olusā o zaman şalbin
yaşşar* B/5-97

“Boşver yanan yandığı yerde, donan donduğu yerde olursa o zaman kalbin yaşar.”

yapan yapıyo, bizim, ayaklarım_arıyo B/13-17

“Yapan yapıyor, bizim ayaklar(ımız) ağrıyor.”

muhtar_olan_kaldı bi_yaşında, memede B/15-65

“Muhtar olan [oğlum] bir yaşında memede kaldı.”

bu şindiki sağ_olan_kırk_bir yaşında B/16-67

“Bu şimdiki sağ olan [oğlum] kırk bir yaşında.”

{-AsI} Eki

Bu ek gelecek zaman ifadeli sıfat-fiil ekidir (Bayraktar 2004: 103). Ancak istek ve niyet anlamı daha ağır bastığından tasarlama kiplerine yakın bir kullanımı içindedir. Yönelme hâli ekiyle birleşince zarf-fiil eki fonksiyonu üstlenmeye de elverişli hale gelir (Üstüner 2000a: 80-83). Yönelme hâli eki ve *kadar* edatıyla birlikte edat grubu da oluşturabilir.

sona gene çıkmācēdim ben, bu gebere_ğalasıca dedi, gebere_ğaldım
A/25-18

“Ben yine [hastaneden] çıkmayacaktım, bu [eşim] geberip kalasıca, dedi; gebere kaldım.”

bi de gēdim burları nasīysa böle bi_ıaymış dīneklele, bölē aynı ēmn_enge gibi dīneklelen geziyodu, kayasıya bu bacaıktan burda vida ğırılmış, ğırılmış āmmā ūññ habarı yoı A/27-24

“Bir de geldim [gördüm ki] nasıl olduysa değneklerle bir kaymış, aynı böyle Emine yenge gibi değneklerle geziyordu, kayınca bu bacağındaki vida kırılmış ama onunda haberi yok.”

ğötüdüğ ä varasıya gene filim milim çekmiřlā, filim çekesiyē burdan ğörünmēz mi vidā ğırılmış burdan_ışte düşesiyē A/27-35

“[Hastaneyeye] götürdük varır varmaz tekrar film falan çekmişler, film çekilince, düştüğü zaman görünmeyen vidanın buradan kırıldığını [görmüş doktorlar].”

olsa maaş işi olmoyo da iki_yüz yetmiş milyon üç_ayda, iki yüz yetmiş milyon véricekler bana, olasıya bi_řē mi B/6-46

“Olsa maaş işi olmuyor. Bana üç ayda iki yüz yetmiş milyon [para] verecekler, olacak şey mi?”

{-Dik} Eki

Bu ek geğmiş zaman bildiren sıfat-fiil ekidir. Geğmişte tamamlanmış hareketleri ifade ettiği gibi geğmişte başlayıp hālen devam etmekte olan hareketleri de ifade eder. Bu ekle oluşturulan sıfat-fiiller, iyelik eklerini alarak isim gibi kullanılabilirler. Aynı zamanda iyelik ekleri ve hāl ekleriyle birlikte zarf-fiil gibi kullanılmaya elverişlidirler. (Üstüner 2000a: 100; Bayraktar 2004: 47). İyelik ekleri ve zaman bildiren kelimelerle oluşturdukları sıfat tamlamaları da cümle içinde zarf görevinde kullanılır. Aynı zamanda iyelik ekleri ve edatlarla birlikte edat grubu da oluştururlar.

ne zéytini ğaldı ayvalıkta toplamadımız borı_ıçin, hani annemlēde gene A/2-22

“[Evlenden önce] annemlerdeyken ne zeytin kaldı Ayvalık’ta toplamadığımız borı [ödemek] için.”

oğur yazarlım_olmadıñdan bilemeyoñ kaç yaşıñda öldüñ A/7-2

“Okur yazarlığım olmadığı için kaç yaşıñda olduğumu bilemiyorum.”

görör ama canım_istese örörüm, gündüz_örörüm, gicé ördüm yok

B/5-11

“[Gözlerim] görüyor ama canım isterse [örgü] örüyorum, göndüz örüyorum, gece ördüğüm yok.”

yaptık beyā ama ben_unuttum nası oldünü_unnān

B/7-35

“[Düğün] yaptık ama ben onların nasıl olduğunu unuttum.”

herkes doydü yêrdé, durdı yêrde dıl ki evladım B/18-8

“Evladım, herkes durduğu yerde değil ki. Doyduğu yerde.”

Bu sıfat-fiil ekinin olumsuz fiil tabanlarına gelmesiyle {-An} ve {-mIş} sıfat-fiil eklerinin oluşturduğu isimlerin göreviyle aynı işlevde sıfatlar meydana gelir (Üstüner 2000: 123). Bu tür kullanımların Türkmen Türkçesinde diğer lehçelere nazaran daha işlek olduğu bilinmektedir (İlker 1997: 143).

elenmedik undan kırtala yaptım A/3-75

“Elenmemiş undan ekmek yaptım.”

u çocucukları nasıl büyüttük, valla ğucamıza hiç işemedik günne,

ıslanmadık donnamız ğalmazdı ğucacāzımızda A/4-118

“Bu çocukları nasıl büyüttük. Kucağımıza işemedikleri gün, ıslanmamış kıyafetimiz yok.”

yā, tēzāñ başına gelmedik_iřlē ğalmadı çocüm A/5-22

“Çocuğum, teyzenin başına gelmeyen iş kalmadı.”

{-mIş} Eki

Bu ek, geçmiş zaman bildiren sıfat-fiil ekidir (Bayraktar 2004: 47). Ağızlarda diğer sıfat-fiil eklerine nazaran daha az kullanılır (Üstüner 2000a: 148-149).

ó āřam bođazlām yolda gēlike ciğara icmiş gibi cız cız etti A/25-80

“O akşam yolda gelirken boğazlarım sigara icmiş gibi cız cız etti.”

yazılmış dimiş hani, yazı gāldi başımıza A/27-124

“Hani yazılmış [bu alın yazısı], demiş; başımıza geldi.”

{-r /-Ar} ve {-mAz} Ekleri

Bu ekler, geniş zaman bildiren sıfat-fiil ekleridir. Diğer sıfat-fiil eklerinden farklı olarak olumlu şekiller için {-r /-Ar} eki, olumsuz şekiller için {-mAz} eki kullanılır (Üstüner 2000a: 160; Bayraktar 2004: 62, 68). Bu sıfat-fiilin olumlu ve olumsuz şekilleri tekrar grubu şeklinde sıfat ve zarf olarak görev yaparlar. Ekin olumsuz şekli, isim gibi kullanılarak *ol-* fiiliyle birleşik fiil oluşturabilir. Ayrıca, ayrılma hāli ekiyle de zarf-fiil işlevi kazanabilir.

evēden biķaķ ğoyun vardı. gidemez _olduķ, bakamaz _olduķ A/11-48

“Önceden birkaç koyun vardı. [Bakmak için] gidemez olduķ, bakamaz olduķ.”

biz buba_muba ğörmedik, urdan iki ay u askerlik yapā yapmaz işte öldü A/27-111

“Biz baba falan görmedik. İki ay askerlik yapar yapmaz öldü işte.”

eve gēlmiř, inmiş, iķeriki ķapıdan, onna şe dayışeve, giri girmez vay demiş ben gene fēnā _oldum B/16-63

“Eve glmiş, [arabada] inmiş, iķeriki kapıdan [kendi] dairelerine girer girmez vay, ben gene fena oldum, demiş.”

2.2.5.3. Zarf-Fiiller

Bir fiil tabanından hareket hāli ifade etmek üzere türetilen fiil şekillerine *zarf-fiil* (= *gerundium*) denir (Ergin 1993: 319). Zarf-fiiller; hareket hāli ifade ettikleri ve fiile daha yakın oldukları için isim gibi kullanılamazlar, isim çekim eklerini almazlar (Ergin 1993: 319; Üstüner 2000a: 13; Bayraktar 2004: 138). Ancak, zarf olarak kullanıldıkları için isim kategorisine dāhil edilen zarf-fiiller fiil tabanlarına getirilen belirli bir takım eklerle türetilir. Fiillerden hareket hāli ifade eden geķici isimler türeten eklere *zarf-fiil ekleri* denir (Gülsevin 2001: 126). Zarf fiiller sadece ekle meydana gelmezler. Eklerin yanı sıra isim-fiil veya sıfat-fiil

eklerinin bazı çekim ekleriyle, edatlarla veya zaman bildiren kelimelerle oluşturdukları yapılar da zarf-fiil olarak kullanılabilirler (Üstüner 2000a: 13; Gülsevin 2001: 127). Asıl zarf-fiil ekleriyle zarf-fiil eki işlevindeki birleşik yapıların ayrı ayrı değerlendirmesi daha uygun olur düşüncesiyle ayrı başlıklar altında ele alınmıştır.

a) Asıl Zarf-fiil Ekleri

Fiillerden hareket hâli ifadeli geçici isimler türeten ekler olduğu daha önce de ifade edilmişti (Gülsevin 2001: 126). Bu eklerden bazıları, Türkçenin en eski metinlerinde de örnekleri bulunan ve tek morfemden oluşan eklerdir. Ancak bazıları da tarihî lehçelerde çeşitli eklerin birleşmesi sonucunda oluşan ve üstlendikleri zarf-fiil eki işlevini günümüze kadar devam ettiren yapılardır. Türkçenin en eski dönemlerinden beri zarf-fiil olarak kullanılan ekleri ve tarihî lehçelerde teşekkül ederek zarf-fiil eki hâline gelen yapıları asıl zarf-fiil ekleri arasında değerlendirmeyi uygun bulduk.

{-AII} Eki

Bu ek, klendiği fiillere “-*dığından beri*” anlamı katar ve yüklem ifade ettiği hareketi zaman bakımından niteleyen zarflar meydana getirir (Bayraktar 2004: 202). Tarihî Kıpçak Türkçesi metinlerinde *beri* edatıyla birlikte kullanıldığı bilinen bu ek, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde ise karşımıza bazen ayrılma hâli ekiyle bazen de hem ayrılma hâli ekiyle hem de *berü* edatıyla birlikte kullanılmıştır (Bayraktar 2004: 205). Bu durum, ekin işlevinin zamanla zayıflayarak eski işlevini ancak başka ek veya edatlar yardımıyla devam ettirebildiğini göstermektedir. Bölge ağızlarında, ekin sadece tek başına kullanıldığı örneklere rastlanmaktadır.

altmış senē_ oldu ben burē geleli A/1-2

“Ben buraya geleli altmış sene oldu.”

hep tā dövdü dovalı burdayım_ ben_ Kızım A/9-4

“Doğdum doğalı ben hep buradayım kızım.”

nine çok_ oldu öleli A/21-16

“Nine öleli çok oldu.”

*ben_ onnarı **gömeli** çok_ oldu A/25-85*

“Ben onları **gömeli** çok oldu.”

*otuz sene oldu ğalı beyim_ **öleli** B/2-62*

“Eşim **öleli** artık otuz sene oldu.”

*rūmelidēn ğelmişlā işte, bizīm ihtiyarlā. tā ğaynalā, anaları. tā **geleli** çok
_ olmuş onlā **geleli** B/8-13*

“Bizim ihtiyarlar Rumeli’den gelmişler. Kaynanamlar, anneleri [falan] onlar **geleli** çok olmuş.”

*benim de dedem yok kızım, üç sene oldu **öleli** B/21-3*

“Benim de dedem [eşim] **öleli**, üç sene oldu.”

*ön beş senē_ olmuş mari **bitireli** okulu B/22-15*

“Okulu **bitireli** on beş sene olmuş.”

{-ArAk} Eki

Bu ekle, üklemin ifade ettiği hareketi tarz bakımından niteleyen zarflar meydana gelir (Bayraktar 2004: 208). Bu ek daha çok Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde karşımıza çıkmaktadır. {-I} zarf-fiil ekiyle {+rAk} karşılaştırma ekinin biraraya gelmesiyle oluştuğu fikri ileri sürülmüş ancak bu görüş fazla kabul görmemiştir. Söz konusu ekin {-Ar} sıfat-fiil eki ve *ok / ök* kuvvetlendirme edatının birleşmesiyle oluştuğunu düşünenler de bulunmaktadır (Ergin 1993: 322; Bayraktar 2004: 209; Korkmaz 2005c: 129).

*sen bunnarı **bilerek** mi ğediniz buraya A/6-96*

“Siz buraları **bilerek** mi geldiniz?”

*meselā veyāhutta hayvanı, eşā yoksa **yürüyerek** geliyodu A/26-64*

“Mesela hayvanı eşeği yoksa **yürüyerek** geliyordu.”

*bir iki sürü kaldı keçi **olarak**, bir_iki sürü de ğoyun var_ışdā B/7-25*

“Keçi **olarak** bir iki sürü kaldı, bir iki sürü de koyun var işte.”

{-IncA} Eki

Bu ek eklendiği fiillere “-dığı zaman” anlamı katar ve yüklem ifade ettiği hareketi zaman bakımından niteleyen zarflar yapar (Bayraktar 2004: 181). Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde “-IncAyA kadar” anlamıyla yüklem bildirdiği hareketi belli bir süreçle sınırlama görevindeki zarf-fiiller türetmek için de kullanıldığı tespit edilmiştir (Ergin 1993: 323; Bayraktar 2004: 181). Türkiye Türkçesi yazı dilinde “-IncAyA kadar” anlamı kaybolmuş, bu anlam ancak zarf-fiil ekinin yönelme hâli eki ve *kadar*, *değın*, *dek* edatlarıyla oluşturduğu yapılar sayesinde yeniden işlerlik kazanmıştır.

Bölge ağızlarında bu ek genellikle yüklemi zaman bakımından niteleme göreviyle kullanılır. Bölge ağızlarında, bu zarf-fiil ekinin yönelme hâli eki ve *kadar* edatıyla oluşturduğu yapılar da yazı dilinde olduğu gibi sınırlama işleviyle kullanılmaktadır (bk. 2.2.5.3.2.4. Zarf-fiil İşlevindeki Birleşik Yapılar).

*ben ekmek yörma **başlayınca** bu başım_örtülür, ellërimi yıkarım,
kapının kolunu dahi ellemem A/2-34*

“Ben ekmek yoğurmaya **başlayınca** bu başımı örterim, ellerimi yıkarım, kapının kolunu dahi ellemem.”

*ikinciye, beş tané devesi vardı, ikinciye **gelince** urda susadım ben A/25-
70*

“Beş tane devesi vardı, [odun yüklemek için] ikinciye **geldiğinde** ben susadım.”

*anı, aralarımız biraz büle, birbirimize kıırıklık oldu, olmadı da yani, ëv
deyince biz biraz souduğ, anı B/17-40*

“Aramız biraz böyle [iyi değil], aramızda kırgınlık oldu, hani aslında biz [onlar] ev **deyince** soğuduk.”

*bi_kaşık tārna pişirilë, birë kaşık **alınca**, ben kalırdım B/21-56*

“Az tarhana pişirirler. [Herkes] birer kaşık **alınca** [biterdi] ben kalırdım.”

bu suratlāma varınca şışti. ne bileyĩm doğtora sōledik, bişey demedi
B/24-42

“Suratıma varıncaya kadar şışti. Doktora söyledik birşey demedi.”

{-Ip} Eki

Eklendiği fiilleri başka bir fiile bağlama görevi yanında, {-ArAk} zarf-fiil eki gibi asıl fiilin tarzını belirten zarflar yapar (Bayraktar 2004: 138). Bu ek, eklendiği fiile zaman bakımından iki farklı anlam kazandırarak fiilin bildirdiği hareketin, ana cümlenin yüklemdeki hareketten daha önce gerçekteşmiş olduğunu bildirebileceği gibi yüklemdeki fiille aynı zamanda gerçekteştiğini de bildirebilir (Uğurlu 1999: 1182-1183). Zarf-fiil ekinin hangi fonksiyonda kullanıldığını, bu ekin getirildiği fiilin sınır belirtme açısından durumunu göstermektedir(Uğurlu 1999: 1185). Bu özelliği dolayısıyla, söz konusu ekin bazı yardımcı fiillerle birlikte oluşturduğu yapılar tarihî lehçelerde hem geçmiş zaman hem de şimdiki zamanda süreklilik bildirme fonksiyonuyla kullanıldığı görülmüştür. Bu tür yapılar, çağdaş lehçelerin bazılarında ve Türkiye Türkçesinin bazı ağızlarında eski fonksiyonunu devam ettirmektedir. Bu zarf-fiil ekinin, Eski Anadolu Türkçesi döneminde tek başına geçmiş zaman bildiren bir şekil eki gibi kullanıldığı ve Azeri Türkçesiyle Doğu Anadolu ağızlarında bu işlevini koruduğu görülmektedir (Ergin 1993: 322).

Ekin bölge ağızlarındaki kullanımı, yazı dilindeki gibidir.

undan sona da muska muska dürüp dürüp içine diziyom_ işte A/14-71
“Ondan sonra muska şeklinde katlayıp içine diziyorum .”

toplēyolā tomatē, götürüp hemen dökü döküveriyola. A/24-36
“Domatesleri topluyorlar, götürüp [makineye] hemen döküveriyorlar.”

unlā ōle para toplayıp yatırĩ mūtār parayı dā çok yēr gösteriyo A/15-51
“Onlar öyle para toplayıp yatırırlar, muhtar da o parayla [ormandan herkese] çok yer gösteriyor.”

burdan geri gidemāyo adam bilāyēre mecbur. neden şinci u ēylencē_ görüp te gerisi_geri dönüş yapāmiyo şu adam A/26-67

“[Düğün eğlencesine gelen adam] eğlenceyi **görüüp** de geri dönemediği için [orada kalmaya] mecbur kalıyor.”

*konuşmā_yapıyo büle **gidip** bi_kişi* B/1-111

“Bir kişi **gidip** konuşma yapıyor.”

***ekip** dikiyo bi_parça. ölä, geçinmä üraşıyoz* B/26-13

“Eşim bir parça **ekip** diyor, öyle geçinmeye uğraşıyoruz.”

{-ken} Eki

Bu ek yüklem bildirdiği hareketi zaman bakımından niteleyen zarflar meydana getirir. Aslında sadece *i-* yardımcı fiiline eklenebilen bu zarf-fiil eki, yardımcı fiilin düşmesi sebebiyle müstakil bir zarf-fiil eki gibi kullanılmaya başlamıştır. Diğer zarf-fiil eklerinden ayrılan başka önemli özelliği de çekimli fiillerden ve isimlerden sonra gelebilmesidir. (Ergin 1993: 328).

Türkiye Türkçesi yazı dilinde tek şekilli olan bu zarf-fiil eki, bölge ağızlarında art ünlülü kelimelerden sonra uyuma girerek {-kan}, {-ken} şekillerine dönüşmektedir.

*benim dede büle **oturukan** gitti* A/8-59

“Benim [eşim] böyle **otururken** öldü.”

*ondan sona işte, iki tane çocuklan ben **durukan durukāna** beyim geldi*

A/16-30

“Ondan sonra işte , ben iki tane çocukla **dururken** eşim geldi.”

*kızandık, **kızankan**. eveli kızan bakılır mıdı be? kızanlā te_öle bakımsızlıktan öldülē* B/23-8

“Çocuktuk, [biz] **çocukken** bebekler bakımsızlıktan öldüler. Eskiden çocuk mu bakılırdı?”

Bazı örneklerde, son sesteki /n/ ünsüzü erir ve ek {-ka}, {-ke} şekillerine dönüşür.

şeftali toplayoka, kiréz toplāka, biber toplāka hiç a, zāhre yapāka hiç,
günün_géçtiñi añneyemāyonķu A/22-10

Şeftali toplarken, kiraz toplarken, biber toplarken, zahire yaparken
günün nasıl geçtiğini anlamıyorum ki.”

burdayka gideyim dünürlē, isteyim, dedim o kıızı sana B/16-79

“[Ailesi] buradayken dünürlüğe gideyim, o kıızı sana isteyeyim.”

duymuş_ālemler_öle söylerke B/16-90

“Alemler öyle söylerken duymuş.”

Bu ek bazı örneklerde ise sonda ünlü türemesiyle genişleyerek {-kana}, {-kene} şekillerine dönüşmektedir.

ninēle pīraz sākana, tā dedēle, mallā üleştirmeden, dünya ğadan çiftçilik
yapadık, buydey dikēdik, ĩsan götürüdük biçirmē, u_zamanlā böle
makinelē filen yoķtu A/1-62

“[Eskiden] neneler dedeler saķken, mallar üleştirilmeden [önce] dünya kadar çiftçilik yapardık, buğday dikerdik, biçirmeye insan götürürdük, o zamanlar böyle makineler falan yoktu.”

hanġı oldūnu ayırsam, bilsem silkēkene hemen kökündēn kāsçām
istemām_unu A/14-23

“Hangi(s) olduğunu ayırabilsem onu istemiyorum silkerken hemen kökünden keseceğim.”

beş tēne. yüzér milyon vėrsélér, beş yüz milyon yapar, o da bize yétér. n
_āpçaķlā vermēp te? utanmacaķlā mı biz burda melēkéné B/4-87

“Beş tane [çocuğum var] yüzer milyon verseler beş yüz milyon yapar, o da bize yeter. Biz burada muhtaçken vermeyip de ne yapacaklar, utanmayacaklar mı?”

urda benzin koyākana, nē yapmāyonuz, hērkeslē dūnlēni yapıyolā, kış gelik yarın öbür gün, dedim B/18-87

“Orad benzin koyarken, yarın öbür gün kış gelir, herkes düğününü yapıyor,[siz düğününüzü]neden yapmıyorsunuz, dedim.

çocuqluқта başlamışık içmeye, ufakkana B/24-8

“[Sigara] içmeye çocukken başladım.”

{-mAdAn} Eki

Bu zarf-fiil eki olumsuzluk anlamı vererek eklendiği fiildeki hareketin gerçekleşmediğini buna rağmen yüklem bildirdiği hareketin gerçekleştiğini bildirir (Bayraktar 2004: 190). Bazen de hem tek başına hem de *önce* edatıyla birlikte yüklemi zaman bakımından niteleyen zarflar oluşturur, bazen de yüklemi tarz bakımından niteleyen zarflar yapar. Eski Türkçe döneminde {-mAtI}, {-mAtIn} şekillerinde kullanılmış olan bu ek, Eski Anadolu Türkçesi döneminde {-mAdın} şekline dönüşmüş, Osmanlı Türkçesi döneminde ise ayrılma hâli ekinin etkisiyle {-mAdAn} hâline gelmiştir (Ergin 1993: 324; Korkmaz 2005d: 159).

Ekin bölge ağızlarındaki kullanımı, bazı ses değişiklikleri dışında yazı dilindeki gibidir.

n_āpalım be_çocum işde böle dünya hali. işde böle gayğılıyoz_amma ne yapmadan oluyo, ne yimeden oluyo vefāt_etTi_olanım, gızğardaşım. A/15-59

“Evladım ne yapalım, dünya hali işte böyle. Ayakta zor duruyoruz ama ne yapmadan oluyor ne yimeden [oluyor]. Oğlum, kızkardeşim [ikisi de]vefat etti.

öle deyoñ hep olanım deyoñ duā_ediyoñ bĩ de diyon gözümüz yumulmadan oncāzımı yapēdim A/27-84

“Ölmeden oğlumu evlendirebileydim [diye] dua ediyorum,.”

bu günneri aratmasın yārebpim. evlatlāmıza bıkkınnıñ getirtmeden em ānetini ālsın B/2-107

“Allah bu günleri aratmasın. Evlatlarımıza bıkkınlık getirtmeden emanetini (canımızı) alsın.”

ille sığarayı tellecân mi? olmâyo demi vâ, tellemeden B/4-28

“Sigarayı içmeden olmuyor değil mi? İlla içeceksin.”

mâleye çıkmayoduk, kaynanaya sormadan B/12-6

“Kaynanamıza sormadan komşuya gidemiyorduk.”

b) Zarf-fiil İşlevindeki Birleşik Yapılar

Türkçede eskiden beri zarf-fiil eki olarak kullanılagelen asıl zarf-fiil ekleri ve kalıplaşarak zarf-fiil eki hâline gelmiş birleşik yapılarla birlikte isim-fiil veya sıfat-fiil eklerinin çekim ekleri ve edatlarla veya zaman bildiren kelimelerle oluşturdukları yapılar da zarf-fiil işleviyle kullanılır (Üstüner 2000a: 13; Gülsevin 2001: 127; Tiken 2003: 298-357). Bazı zarf-fiil ekleri de işlev bakımından zayıfladıklarında çeşitli ek ve edatlarla genişleyerek aynı işlevdeki yeni birleşik yapıları meydana getirebilmektedir. Tarihî metinlerde örneklerine çok fazla rastlanmayan ancak son zamanlarda ortaya çıkan bu tür yapılar, zarf-fiil işlevindeki birleşik yapılar olarak ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir.

{...-r /-Ar ...-mAz} Yapısı

Eklendiği fiillere “-dığı zaman”, “-diğında” anlamı katarak, yüklemi zaman bakımından niteleyen zarflar yapar. Aynı zamanda da yüklemdeki hareketin zarf-fiil eki almış fiildeki hareketten çok kısa bir süre sonra gerçekleştiğini ifade eder (Üstüner 2000a: 168-169; Bayraktar 2004: 251). Bu zarf-fiil işlevindeki yapı, geniş zaman sıfat-fiili ile olumsuz geniş zaman sıfat-fiili almış bir fiilin tekrar grubu şeklinde kullanılmasıyla ortaya çıkar (Gülsevin 2001: 133).

Bu yapı sadece Türkiye Türkçesine mahsustur ve bölge ağızlarında da yazı dilinde olduğu gibi “-dığı zaman” fonksiyonunda kullanılmaktadır.

*biz buba_muba görmedik, urdan iki ay u askerlik yapā yapmaz işte
öldü A/27-111*

“Biz baba falan görmedik. İki ay askerlik yapar yapmaz öldü işte.”

eve g lmif, inmiŒ, ieriiki k pıdan, onna Œe dayıreye, giri girmez vay demif ben gene f n  oldum B/16-63

“Eve glemiŒ, [arabadan] inmiŒ, ieriki kapıdan [kendi] dairelerine girer girmez vay, ben gene fena oldum, demiŒ.”

{-AsI} Sıfat-Fiil Eki + {(y)A} Yapısı

Zarf-fiil iŒlevindeki bazı yapılar, sıfat-fiil ekleriyle h l eklerinin birleŒmesi sonucunda ortaya ıktığı sıfat-fiiller b l m nde de ifade edilmiŒti. {-AsI} eki, bu t r yapılar da ok kullanılan sıfat-fiil eklerinden biridir ve ekin y nelme h li ekiyle birlikte kullanılması sonucunda {-Inca} zarf-fiil ekiyle aynı iŒlevde olan yeni bir zarf-fiil eki meydana gelir (G lsevin 2001: 130; Korkmaz 2003a: 1034). Eklendiği fiile “-dığı zaman” anlamı katarak y klemin ifade ettiğı hareketi zaman bakımından niteleyen zarflar yapar.

Bug nk  yazı dilinde ok iŒlek olmayan bu yapı, bazı ağız b lgelerinde olduka yaygın olarak kullanılmaktadır (Akar 2007b: 305-306). AŒağıdaki iki  rnekte {...-Ar ...-mAz} yapısı gibi kullanılarak ana c mlenin y klemindeki hareketin zarf-fiilli paradaki hareketten ok kısa bir s re sonra gerekleŒtiğı g r lmektedir.

g t d k   varasıya gene filim milim ekmiŒl , filim ekesiy  burdan g r nm z mi vid  girilmiŒ burdan iŒte d sesiy  A/27-35

“[Hastaneye] g t rd k varır varmaz tekrar film falan ekmiŒler, film ekilince, d Œt ğ  zaman g r nmeyen vidanın buradan kırıldığını [g rm Œ doktorlar].”

bi de g dim burları nasıysa b le bi_aymıŒ d neklele, b l  aynı  mn_ enge gibi d neklelen geziyodu, kayasıya bu bacağtan burda vida girilmiŒ, girilmiŒ  mm   n n habarı yok A/27-24

“Bir de geldim [g rd m ki] nasıl olduysa değneklerle bir kaymıŒ, aynı b yle Emine yenge gibi değneklerle geziyodu, kayınca bu bacağındaki vida kırılmıŒ ama onunda haberi yok.”

{-dikA} (<{-Dik} Sıfat-Fiil Eki + {+çA}) Yapısı

Bu birleşik yapılarda sık kullanılan sıfat-fiil eklerinden biri de {-DİK} ekidir. Bu ek {+çA} eşitlik ekiyle genişleyerek {-DİKçA} yapısını meydana getirmiştir. Hem Türkiye Türkçesi yazı dilinde hem de ağızlarda oldukça işlek biçimde kullanılır (Üstüner 2000: 110-111; Gülsevin 2001: 130; Korkmaz 2003a: 485; Bayraktar 2004: 229). Eklendiği fiildeki hareketin bir müddet devam ettiğini veya tekrarlandığını bildiren bu yapı, buna bağlı olarak yüklem ifade ettiği hareketin de devam ettiğini veya tekrarlandığını gösteren zarflar meydana getirir. Banguoğlu, bu birleşik yapıyı zaman zarf-fiilleri içerisinde değerlendirmiş ve bu yapıyla meydana getirilen zarf-fiiller için vakitleme zarf-fiilleri terimini kullanmıştır (2011: 433).

Bölge ağızlarında bu yapı, çok işlek şekilde kullanılmamaktadır.

âskidi mi yeñden yaptırıyor, âskidikçe gene yaptırıyor A/23-33

“Eskidiği zaman yeniden yaptırıyoruz, eskidikçe yine yaptırıyoruz.”

aklıma gêldikçe yapıvarım. canım sıkıldıkçâ atıvarım B/5-15

“Aklıma geldikçe yapıveririm, canım sıkıldıkça atıveririm.”

işte canım sıkıldıkça türtüverim. kızannara örüverim

B/5-20

“İşte canım sıkıldıkça örüveririm, çocuklara örüveririm.”

{-IncA} Zarf-Fiil Eki + {-(y)A} + kadar Yapısı

{-IncA} zarf-fiil eki, yüklem bildirdiği hareketi belli bir zamanla sınırlandırma işlevini yitirince yönelme hâli eki ve *kadar*, *değın*, *dek* edatlarından biriyle genişleyerek yeni bir yapı meydana getirir ve sınırlandırma işlevini yeniden kazanır.

Bu zarf-fiil ekinin yönelme hâli eki ve *kadar* edatıyla oluşturduğu söz konusu yapılar, bölge ağızlarında da aynı işlevde bazı ses değişiklikleriyle birlikte kullanılır. Yönelme hâli eki son ses durumunda olduğu için çoğu örnekte tamamen erir ve ek genellikle {-IncA} *kadar* şekline dönüşür.

çingéné geliyo, cambaz geliyo, ben ğākıncana ğadan, köv yer burası herşey geliyo A/4-59

“Burası köy yer(i) ben [yerimden] kalkıncaya kadar çingene, cambaz, herşey geliyor.”

burda büyüdüm de, bubam_ asgerde ölünce ğadañ, babannäm de ölünce ğadan, burda amcam vādı, amcamın yanına yollamışlā beni yavrım A/7-16

“Burada büyüdüm de babam askerde ölünce [bana babaannem baktı] babaannem de ölünce burada amcam vardı, amcamın yanına yollamışlar beni.”

bi_kere kırkı çıkınca ğadā yapmıylā döşē A/16-89

“Döşēği bir kere kırkı çıkıncaya kadar yapmıyorlar.”

he bağ bi de bi_ şu çevrē_ köylere bakınca ğadā gene biz yol_ üstünde ğalıyoz, gene de çok şānslız A/26-55

“Şu çevre köylere göre yine yol üstünde kaldığımız için biz çok şanslıyız.”

Aşağıdaki örnek, söz konusu yapının bölge ağızlarında yüklemdeki hareketi sebep yönünden niteleyen zarflar da meydana getirdiğini gösterir.

bakamayıncana ğadā, dide de dedi, sōkün talalā bārimce, dedi boş durmasın, ekin bārim ekeriz A/4-29

[Biz] tarlalara bakamayınca dede (eşim) de fidanları sōkün, boş durmasın, ekin ekeriz, dedi.”

Bu ekle oluşturulan zarf-fiilin, aşağıdaki örneklerde yüklem bildirdiği hareketi belli bir zaman dilimiyle sınırlama görevi üstlendiği tespit edilmiştir.

bi_kere kırkı çıkınca ğadā yapmıylā döşē A/16-89

“[Bebek]döşēğini kırkı çıkıncaya kadar yapmıyorlar.”

çingêné geliyo, cambaz geliyo, ben gâkincana gâdan, köv yer burası herşey geliyo A/4-59

“Burası köy yer(i) ben [yerimden] kalkıncaya kadar çingene, cambaz, herşey geliyor.”

Aşağıdaki örnekte ise ekle oluşturulan zarf-fiil, yüklem olan fiili sebep yönünden tamamlayan bir zarf görevindedir.

bizim gene yoğarda kâvenin karşıısında bî_évlér vār_ama bilmézsın sen durmayınca kadar B/11-9

“Sen [burada] durmadığın için bizim yukarıda kahvenin karşısında olan evimizi bilmezsin.”

bakamayınca gâdâ, dide de dedi, sökün talalâ bārimce, dedi boş durmasın, ekin bārim ekeriz A/4-29

[Biz] tarlalara bakamayınca dede (eşim) de fidanları sökün, boş durmasın, ekin ekeriz, dedi.”

he bağ bi de bî_şu çēvrē_ köylere bakınca gâdâ gene biz yol_üstünde galyoz, gene de çok

şānslīz A/26-55

“Şu çevre köylere göre yine yol üstünde kaldığımız için biz çok şanslıyız.”

{-Dik} Sıfat-Fiil Eki + İyelik Eki + zaman Yapısı

İyelik ekleriyle çekimlenmiş {-Dik} sıfat-fiil eki ile *zaman, vakit, sıra, an, gün, ay, yıl* gibi zaman bildiren kelimelerin bir araya gelerek sıfat tamlaması şeklinde oluşturduğu yapılardan biri de bu yapılardır (Üstüner 2000: 122). Eklendiği fiillere “-diğında” anlamı katar ve yüklem ifade ettiği hareketi zaman bakımından niteleyen zarflar yapar. Bu bakımdan, söz konusu yapı {-Inca} ekiyle aynı fonksiyondadır, denebilir. Bu tür yapıların birleşik zarf-fiil olarak düşünülmesi gerektiğini ifade edenler de vardır (Gülsevin 2001: 142; Tiken 2003: 283). Tarihi metinlerdeki {-DikA} yapısıyla Türkiye Türkçesindeki {-DiğIndA} yapısının çoğu araştırmacı tarafından zarf-fiil eki olarak kabul edildiği görülmektedir. Bu incelemede de sıfat tamlaması şeklinde kurulmasına rağmen adı

geçen eklerle aynı fonksiyonda olan {-Dlk+I+zaman} yapısını birleşik zarf-fiil olarak ele aldık.

Bu yapı, bölge ağızlarında birtakım ses değişikliklerine uğrayarak kullanılır. Sıfat-fiil ekinin son sesi durumundaki /k/ ünsüzü, iyelik eki veya yardımcı ünlünün eklenmesiyle iki ünlü arasında kaldığı için önce sedalılışır sonra süreklileşir. Bu ünsüz, sonraki aşamada tamamen eriyerek yanyana gelen iki ünlünün birleşerek uzun telaffuz edilmesine sebep olur.

*u suya **batırdımız zaman** u suyun arap sabunu **koşusu gidiyo, pedrik**
gibi çuval A/2-93*

“O suya **bastırdığımız zaman** o suyun arap sabunu kokusu gidiyor,
pedrik gibi çuval [oluyor]”

*bi de beni harp **oldi zaman**, açlık senesinde dövdü A/3-61*

“[Eşim]bir de beni harp olduğu zaman, açlık senesinde dövdü.”

*babam bi_yere gitti zaman ben de gidiyodum. çok hanı galabalık **oldi**
zaman A/6-53*

“Babam bir yere gittiği zaman çok kalabalık **olduğunda** ben de
gidiyordum”

*şöle ısındı mı **ğarıştırısın, oldi zaman** şekerini **katāsın** A/18-79*

“[Helva] şöyle ısındığı zaman karıştırırsın, **olduğu zaman** şekerini
katarsın.”

***kaldımız anda** atmacağlar ya erol, illā **bağçağlar** B/4-86*

“[Parasız] kaldığımız anda evlatlarımız atmayacaklar ya illa bakacaklar
Erol.”

*pomağlar belki aynı yerden geldi ama biz boşnağlar, tarihi **araştırdın**
zaman, yoğostavyadan savaştan kaçıyorlar, geliyorlar burda istanbula
gelirken gemide tanış, şe_āpıyorlar B/14-38*

“Pomaklar belki aynı yerden geldi ama biz Boşnaklar tarihi araştırdığın zaman Yugoslavya’dan savaştan kaçıyorlar, geliyorlar burada İstanbul’a gelirken tanışıyorlar.”

{-Dik} Sıfat-Fiil Eki + İyelik Eki + {+DAn} Yapısı

Eklendiği fiillere “-dığı için” anlamı katan bu yapı, {-Dik} sıfat-fiil ekinin iyelik ekleri ve yönelme hâli ekiyle genişlemesi sonucunda oluşur. Yüklemin ifade ettiği hareketi sebep bakımından niteleyen zarflar yapar (Üstüner 2000: 117; Korkmaz 2003a: 1031).

Bölge ağızlarında birtakım ses değişiklikleri ile kullanılmaktadır. Sıfat-fiil ekinin son sesi durumundaki /k/ ünsüzü, iki ünlü arasında kalınca önce sedalılaşır sonra süreklileşir. Sonraki aşamada ise tamamen eriyen /k/ ünsüzü, yanyana gelen iki ünlünün birleşerek uzun telaffuz edilmesine sebep olur.

oğur yazarlım olmadından bilemeyoñ kaç yaşında öldüñ A/7-2

“Okur yazar olmadığım dan kaç yaşında olduğumu bilmiyorum.”

këndim gözəl oldūndan ğızları alı_alı_védilä, ğaçırı_ğaçırı_védilä dērdi A/10-48

“Kendim güzel olduğum için kızları(mı) da alı alıverdiler, kaçırı kaçırıverdiler, derdi.”

ōlanla görüşüyolā devamlı da şimdi kızkardeşlerime geldīnden file haberi yok B/17-23

“[Kız] oğlanla görüşüyorlar devamlı da şimdi kızkardeşime geldiğinden falan haberi yok.”

{-Dik} Sıfat-Fiil Eki + İyelik Eki + {+InAn} Yapısı

Eklendiği fiillere “-Inca” veya “...-r ...-mAz” anlamı katan bu yapı, {-Dik} sıfat-fiil ekinin iyelik ekleri ve araç hâli ekine dönüşen *ile* edatının alamorflarıyla genişlemesi sonucunda oluşur. Yüklemin ifade ettiği hareketi zaman bakımından niteleyen zarflar yapar (Ergin 1993: 317; Üstüner 2000a: 113-114).

Söz konusu yapının, bölge ağızlarındaki kullanımında da{-*DIk*+*I*+*zaman*} ve {-*DIğIndA*} yapılarında olduğu gibi birtakım ses değişiklikleri meydana gelmektedir. Sıfat-fiil ekinin son sesi durumundaki /k/ ünsüzü, iki ünlü arasında kalınca önce sedalılışıp sonra süreklileşir. Sonraki aşamada ise tamamen eriyen /k/ ünsüzü, yanyana gelen iki ünlünün birleşerek uzun telaffuz edilmesine sebep olur.

gedinen aldı paraları gitti talışmanlara ekin almā A/3-66

“Askerden geldiğinde aldı paraları Talışmanlara ekin almaya gitti.”

doğuz yaşındadı benim_ölan, bubadan kaldınan B/2-62

“Benim oğlum babasız kaldığı zaman dokuz yaşındaydı.”

burē geldinen ikisini bir yatıren dedim ben, dört_yüz_elli biliyodum. bi_ay yatırmadınan falan deyil B/24-25

“Buraya geldiğim zaman ikisini bir yatırayım, dedim; ben dört yüz elli biliyordum. Bir ay yatırmadığından falan değil.”

Bazı örneklerde ise {+*InAn*} ekinin sonundaki /n/ ünsüzü erimiş ve söz konusu yapı {+*InA*} şekline dönüşmüştür.

sen_öldine ateşlēcem_unnarı deyo bana A/101

“Bana, sen öldüğün zaman onları ateşleyeceğim, diyo.”

sen bilmesin, burda durmadına B/18-6

“Burada durmadığın için sen bilmezsin.”

orağ biçēledi biz de demet bālāveridik bilmē bilmē. bi de ferece, bi de mārāma, u_sıcaқта. delimişiz. bilmedine, babalarımız şēdiyodu. yörā A/2-13

“Anneler orak biçerlerdi biz de bilmeye bilmeye demet bağlayıverirdik. O sıcakta bir de ferece bir de başörtü takıyorduk. Bilmediğimiz için (cahillikten) babalarımız kızıyordu. Yöresel adetler”

{-Dik} Sıfat-Fiil Eki + (İyelik Eki) + {+DA} Yapısı

Bu yapı, {-Dik} sıfat-fiil ekiyle iyelik ve {+DA} hâl ekinin birleşmesi sonucunda oluşan {-DigIndA} yapısıdır. Söz konusu yapı Türkiye Türkçesi yazı dilinde çok kullanılmamaktadır ve bölge ağızlarında da örneklerine az rastlanmaktadır.

üç bin_nira para vârdı cebimde olan ğızı ğaçırdında A/26-72

“Oğlan kızı kaçırdığı zaman cebimde üç bin lira para vardı.”

{-Dik} Sıfat-Fiil Eki + İyelik Eki + için Yapısı

{-Dik} sıfat-fiil ekiyle iyelik eki ve için edatından oluşan {-DigI + için} yapısı bölge ağızlarında sebep bildiren zarf-fiil eki görevinde kullanılmaktadır.

bi_de kırdan geliyoz ya u sebepten, yorgun ğedim için zor geliyo yemek yapması
A/6-145

“Bir de kırdan yorgun geliyoruz, o sebeple, yorgun geldiğim için yemek yapması zor geliyor.”

mecidiye, o_paralâ alındı için mecidiye köy koyulmuş B/3-10

“ Mecidiye [denen] köy parası varmış [ve] o zamanlar o parayla alınmış [bu köyün yeri] onun için [de bu köye Mecidiye denmiş].”

2.3. Edatlar

Edatlar, kendi başlarına kullanıldıklarında bir anlam ifade etmeyen, ancak başka bir kelimeyle biraraya gelerek zaman sınırlı bir anlama kazanan kelimelerdir ve sadece gramerlik görevler üstlenirler, bu özellikleri sebebiyle isim çekim eklerine benzerler. Kelime, kelime grupları veya cümleler arasında bağlantı kurarlar. (Hacıeminoğlu 1992: V; Ergin 1993: 328-329).

Necmettin Hacıeminoğlu, Türkçedeki edatları yapı, köken ve mahiyet bakımından beş gruba ayırarak *fiilden türeyenler, isimden türeyenler, yapısı ve menşei bilinmeyenler, taklidî söz mahiyetinde olanlar ve yabancı asıllı olanlar* diye adlandırmıştır. (Hacıeminoğlu 1992: VI-VII). Hacıeminoğlu edatları anlam ve işlev bakımından da *çekim edatları, bağlama edatları, kuvvetlendirme edatları, karşılaştırma-denkleştirme edatları, soru edatları, çağırma-hitap edatları, cevap*

edatları, ünleme edatları (ünlemler), gösterme edatları ve tekerrür edatları olmak üzere on gruba ayırmıştır (Hacıeminoğlu 1992: VIII). Muharrem Ergin, edatların tasnifinde işlevi esas almış ve onları *ünlem edatları, bağlama edatları ve son çekim edatları* olmak üzere üç ana başlık altında toplamıştır (Ergin 1993: 329). Bu çalışmadaki örnek metinler Muharrem Ergin'in tasnifine göre incelenmiştir.

2.3.1. Ünlem Edatları

Ünlem edatları, sevinç, keder, üzüntü, neşe, nefret, ızdırap gibi ruh hâllerini; seslenmeleri ve tabiat seslerini; his ve heyecanları; tasdik, sorma ve gösterme gibi beyan şekillerini ifade eden edatlardır (Ergin 1993: 329).

2.3.1.1. Ünlemler

Ünlemler, herhangi bir durum karşısındaki ani duyguları ifade eden veya tabiattaki sesleri taklit yoluyla ortaya çıkaran edatlardır. Teşvik ve ürkütme ifade eden edatlar da bu grubun içine girebilir.

Ünlemlerden bazıları, hem isimleşir ve o ünlemin adı hâline gelebilir, hem de yapım ekleriyle yeni kelimeler meydana getirebilir (Hacıeminoğlu 1992: 293; Ergin 1993: 330).

of, seninkilē de büyümiş A/6-95

“Of, senin [çocukların] da büyümiş.”

eyvâh didi kaç yüz sene olmuş bu, didi yāv A/21-14

“Eyvah, dedi; bu kaç yüz sene olmuş yav, dedi.”

eve gēldim; ulé ben süléyīm çok para aldılā benden, dedim A/25-32

“Eve geldim, ule benden çok para aldılar ben söyleyeyim, dedim.”

ēyey, çok çok_şē yaptık A/27-14

“eyey çok çok şey yaptık.”

of, n_apçan be yavrum, dünya bu B/2-14

“Of, ne yapacaksın be yavrum, dünya(nın) [hali] bu.”

karı, eyvah eyvah, ne kadar şişman, ne kadā. allahtan bu işte B/11-68

“Eyvah eyvah ne kadar şişmam ne kadar! Allah’tan bu işte.”

kolaycık çif sürmek. hayvannā gidiveriyo, hadē B/22-33

“Çift sürmek kolaycık(tır). Hayvanlar gidiveriyor hayde.”

2.3.1.2. Seslenme Edatları

Bu edatlar sadece çağırma ve hitap etme amacıyla kullanılır. Ayrıca seslenme amacıyla kullanılan isimlerle birlikte, bu isimlerdeki hitap anlamını kuvvetlendirme görevi de üstlenirler. Ünlemler gibi duygu ve heyecan ifade etmezler. (Hacıeminoğlu 1992: 284; Ergin 1993: 330).

ne_ādetlē vādi be yavrum A/1-89

“Be yavrum, ne adetler vardı!”

e evel_üledi be yavrum B/2-40

“E önce öyleydi be yavrum!”

örtmen misin sēn yavrum, iyi misin sekerim B/22-16

“Öğretmen misin sen yavrum, iyi misin sekerim?”

yaptık beyā ama ben_unuttum nası oldünü_unnān

B/7-35

“Yaptık be ya ama ben onların nasıl olduğunu unuttum.”

komşulā_ālivarī_ yā kızañım B/8-39

“Çocuğum komşular alıverir ya!”

avlu içlerine bī_dā_bakām bakalım ama yok be yā. yok be yā, ävde yok

be yā B/27-5

“Avlu içlerinde bir daha bakayım bakalım ama yok be ya!

Yok be ya evde yok be ya!”

he yavrum, canım A/4-17

“**He yavrum, canım.**”

2.3.1.3. Cevap Edatları

Tek başlarına bir anlam ifade eden bu edatlar, tasdik veya red amacıyla kullanılırlar. Yanlarındaki kelimelere ya da cümleye bağlanma zorunlulukları yoktur(Hacıeminoğlu 1992: 290; Ergin 1993: 331).

yā ğızım, işte büle ğızım, n_ābıcān A/8-102

“**Ya** kızım, işte böyle kızım ne yapacaksın!”

ya ya biz buralı, yērlisiyīm buranın A/9-4

“**Ya ya** biz buralı(yız), buranın yerlisiniz.”

hē, ondan sona, u kövde urda évléndik A/16-22

“**He** ondan sonra, o köyde orada evlendik.”

*yō, ne vercéklē ğızım. işte bī_döşek bi_yorğan tamam evel_ölēdi
A/18-24*

“**Yo** ne verecekler kızım. İşte bir döşek bir yorgan tamam önce öyleydi.”

*hē, burda yaşadıķ, burda dōduķ, burda büyüdüķ, burda ölürüz_ışallā
B/1-14*

“**He** burada yaşadık, burada doğduk, burada büyüdük, burada ölürüz inşallah.”

*hēē, feslēnleri üle yapāmişlā. kırtım bēn_uñun tēpelēni açmasın deye
B/4-69*

“**he he** feslihanları öyle yapmışlar. Ben onun tepelerini açmasın diye kırtım.”

tabi, tabi ūlêdî, ūlê. *ay, yök. yoktu, yok. yok.* nêrde bulcan B/21-47

“**Tabi tabi** öyleydi öyle. **Ay yok**, yoktu **yok, yok**, nerede bulacaksın.”

2.3.1.4. Gösterme Edatları

Gösterme edatları, bir kişiyi veya herhangi bir nesneyi göstermek amacıyla kullanılırlar. Bu edatlar da yanlarındaki kelimelere ya da cümlelere bağlanmak zorunda değildirler, tek başlarına kullanılabilirler (Hacıeminoğlu 1992: 306; Ergin 1993: 331).

aha gidip giderim n_{apem} elâlemiñ haqqını além de A/5-62

“**Aha** gidip giderim, elalemin hakkını alem de ne yapacağım.”

hê u zaman *aha* bu dedeyle evlendik A/7-26

“Evet, o zaman **aha** bu dedeyle evlendik.”

tâ u yirmi iki buçuk lira, otuz milyar olmuş A/25-59

“**Ta** o yirmi iki buçuk lira, otuz milyar olmuş.”

şindi gelinim yapar, tâ öte baştadır evleri B/21-61

“Şimdi gelinim yapar, evleri **ta** öteki baştadır.”

2.3.2. Bağlama Edatları

Bağlama edatları, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayıp onlar arasında bir bağ kurma görevi yapan edatlardır. Türkçede bulunmayan bu edatlar yabancı dillerin etkisiyle sonradan ortaya çıktıkları için çoğu yabancı asıllıdır. Türkçe asıllı olanlar da isim veya fiil şekillerinden kalıplaşma yoluyla ortaya çıkmış şekillerdir (Hacıeminoğlu 1992: 112; Ergin 1993: 332).

2.3.2.1. Sıralama Edatları

Arka arkaya gelen kelime, kelime grubu ya da cümleleri birbirine bağlayan edatlara sıralama edatları denir (Ergin 1993: 332).

ile:

ile edatı Türkçe asıllıdır ve bölge ağızlarında çok kullanılmamaktadır. Bu edat, bölge ağızlarında da ekleşmekte ve ünlü uyumlarına bağlanmaktadır.

bu ğolumla bu bacām çok fenā ārıyo A/1-50

“Bu kolumla bu bacağım çok fena ağrıyor.”

iki ğızla bi ōlanım va A/10-44

“İki kızla bir oğlum var.”

ve:

Bölge ağızlarında işlek olarak kullanılan bir sıralama edatıdır.

orī, kız gibisin_a sen tā. vallā ve tillā B/22-7

“Ori, valla ve tilla sen daha kız gibisin.”

2.3.2.2. Denkleştirme Edatları

Birbirine denk kelime, kelime grubu veya cümleleri birbirine bağlayan edatlara *denkleştirme edatları* denir (Hacıeminoğlu 1992: 267; Ergin 1993: 333).

veyāhut:

düyüne geliyo manā düyün veyahut ta bi_hayır dernek, ölē bişīlāde,

orda oyunda işīdē görüyodun A/26-37

“Düyüne geliyor [ama] düğün veyahut da bir hayır, dernek öyle şeyler bahane [aslında] orada oyunda birşeyde görüşüyordun.

meselā veyāhutta hayvanı, eşā yoksa yürüyerek geliyodu A/26-64

“Mesela, veyahut da [kişinin] hayvanı eşeği yoksa yürüyerek geliyordu.”

2.3.2.3. Karşılaştırma Edatları

Karşılaştırma edatları, karşılaştırılan iki veya daha çok unsuru birbirine bağlar. (Hacıeminoğlu 1992: 261; Ergin 1993: 333). Bu edatlar bölge ağızlarında

yazı dilinde olduğundan farklı değildir, *ya... ya..., hem... hem..., kimi... kimi...,* gibi karşılaştırma edatları kullanılır.

ama... ama...:

*çolünün çocunun yanına gidiyo. ama anne kaçsın ama baba kaçsın
mecbur gidiyo B/17- 75*

“Ama anne [tek başına] kalsın, ama baba [tek başına] kalsın mecbur
çoluğunun çocuğunun yanına gidiyor. ”

hem... hem...:

*işte hüseni karı bırakmış dēr. hem ayıp hem künaḥ
B/5-112*

“İşte Hüseyin’i karısı bırakmış, diyorlar. Hem ayıp, hem günah.”

hem alī de var, hem aşāda sāmīyede B/11-119

“Hem Ali de var, hem aşağıda Samiye’de [var].”

ne... ne...:

ne dēyēndē ne aḡladām A/10-57

“Ne diyeyim de ne anlatayım.”

*durduḡ durduḡ ne yāpmadān olıyo ne yimēden oluyo, işde gāri öle gidiyo
bakam A/15-61*

“Durduk durdu ne yapmadan oluyor ne yemeden oluyor, işte artık öyle gidiyor
bakalım.”

ne çanaḡkale fabriḡası ḡaldı, ne Lâpseki fabriḡası ḡaldı, ne ulubayı ḡaldı B/2-86

“Ne Çanakkale fabrikası kaldı, ne Lâpseki fabrikası kaldı, ne ulubayı kaldı
[çalışmadığım].”

vallā çok şükür, allāḡa, ne aç ḡaldım ne açığı ḡaldım B/5-82

“Valla Allah’a çok şükür, ne aç kaldım ne açık kaldım.”

ne arman vā, ne oraķ vā B/13-24

“Ne harman var, ne orak var.”

ya... ya...:

ya bŭle yapın, ya gēlmīcen. valla_istersē gel, istersē gelme diyo bizā

B/11-50

“Ya böyle yapın, ya gelmeyeceksiniz. Bize,isterse gel, isterse gelme, diyor.”

ya yatırdı ya yatırmadı, bilmiyosun ki n_āptını, n_öldunu B/24-31

“Ya yatırdı ya yatırmadı, bilmiyorsun ki ne yaptığını, ne olduğunu.”

2.3.2.4. Cümle Başı Edatları

Şekil ve anlam bakımından birbiriyle ilgili cümleleri bağlayan edatlara *cümle başı edatları* denir. Başında geldikleri cümleyi, ya önceki cümleye ya da sonraki cümleye bağlarlar (Hacıeminoğlu 1992: 114; Ergin 1993: 334).

galiba, sanki:

bi tanē vā, hemen sanki böle içi, ğabī ğırılıveriyo A/14-43

Bir tane vat, hemen sanki böyle içi, kabuğu kırılıveriyor.”

tarana ğoy baķam, bulgur ğoy baķam sanki geliñiñ mi A/27-105

“Tarhana koy bakalım, bulgur koy bakalım; sanki gelinin mi.”

sanki ne iş yaptırcaķlā. çiyizlē bigāda, para verdinen her yer çiyiz B/18-80

“Ne iş yaptıracaklar sanki. Çeyizler Biga’da [var], para verdiğin zaman heryer çeyiz.”

bi de çok ta ğurutmuşum galbā, ğırık_oluyo çok A/14-20

“Bir de çok da kurutmuşum galiba, çok kırık oluyor.”

hacerden bi_yaş falan büyük galbā A/6-64

“Hacerden bir yaş falan büyük galiba.”

ama:

yapaşdıK_emme iki üç senedir ğali biz de hazıra ğaldıK A/11-53
Yapıyorduk ama iki üç senedir biz de hazıra kaldık artık.”

on dört yaşında ğaşdım, burä. çok güçük ğaşdım emme A/19-23
“On dört yaşında buraya kaçtım ama çok küçük kaçtım.”

de ğenē āskidi bu, ğenē_olcek emme ğali ta yaza ğadā idāre oluncāz
A/23-35
“Yine eskidi bu [fırın], yine [tamir] olacak ama artık yaza kadar idare edeceğiz.”

ana bıkmaz_ēvatlādan ama ēvatları bıkar_anadan yavrum baK, bunu
iyi koy kulāna baK B/2-109
“Bak,anne evlatlarından bıkmaz ama evlatları anneden bıkar yavrum,
bak, bunu iyi koy kulağına.”

ķollu hırķa örüdüm herřē örüdüm ama şindi ķollām tutmuyora B/5-19
“Kollu hırka örerdim, herşey örerdim ama şimdi kollarım tutmuyor.”

halbuki:

ben gene geziniyom bu gidemiyō. halbise olanları vā şide miğendiz.
zengin.A/21-21
“Ben gene geziniyorum, bu gidemiyor.. Halbuki şeyde(İstanbul'da)
mühendis oğlanları var.”

ben_olsam kaç kere isterim, deyom. halbu çocuk ta kız da bi_arada
B/18-76
“Ben olsam kaç kere isterdim, diyorum. Halbuki çocuk da kız da bir
arada [duruyor].”

hatta:

***hatta** ben iki tene āncām vā böle, hep yanımda durulā, ikisi de tuttum benim resmimi çekti, kedi_enceklerinden A/13-29*

“**Hatta** benim iki tane kedi yavrum var hep yanımda dururlar, ikisini de tuttum, kedi yavrularıyla benim fotoğrafımı çekti.

yalnız:

***yalnız, yalnız** kızım sigara kullanmadım. içki dēsēn hiç_āzıma koymadım B/9-13*

“**Yalnız** kızım, sigara kullanmadım, içki desen hiç ağzıma koymadım.”

*davul yok şindi **yalnız** B/26-8*

“**Yalnız** artık davul yok.”

zaten:

***kırcalidēmişlē zātın.** dedemi tanıyom. annemin babasını, tanıyom B/9-23*

“**Zaten** Kırcalı’deymişler. Dedemi, annemin babasını tanıyorum.”

***zāti** küy yok fazlā. sazlıkta barınamamışlē sinektēn B/9-35*

Zaten fazla köy yok (kalabalık değiller), sazlıkta sinekten barınamamışlar.”

2.3.2.5. Sona Gelen Edatlar

Sona gelen edatlar, kelimelerin, kelime gruplarının veya cümlelerin sonuna gelerek onların önceki veya sonraki unsurlarla bağlanmasını sağlarlar. Aynı zamanda kuvvetlendirme fonksiyonu da üstlenebilen bu edatlar, kuvvetlendirme edatları adıyla da anılırlar (Hacıeminoğlu 1992: 218; Ergin 1993: 336). Bölge ağızlarında *da, dahi, bile* edatları yaygın olarak kullanılan edatlardır.

bile:

*şindi tavaları **bile** vā tavaları uñnarın. seramik he he, seramik, seramik*
A/2-62

“Şimdi onların tavalar **bile** var. Seramik evet seramik.”

*hiç ana demeden düşmem ğaynanama, ğaynam **bile** demem hep anne*
hep ana dırım A/3-73

“Kayınvalideme anne demeden hiç bırakmam, kaynanam
bile demem hep anne derim.”

*her sene öle bi_ cevizlerim olüdü ku benim çanağkalā **bile** yollādım,*
satādım A/14-39

“Benim her sene öyle bir cevizim olurdu ki Çanakkale’ye **bile**
yollardım, satardım.”

*hinci golāyılık. yarma marma yoğ **bile**. hemen yıka yıka dök* A/24-37

“Şimdi kolaylık, [domatesleri] yarma **bile** yok, hemen yıka dök.”

*geçen sene çoktu bu sene de hiç yoğ. bu sene yā **bile** çıkmaz heraldē*
B/1-87

“Geçen sene çoktu bu sene de hiç yok. Bu sene yağ **bile** çıkmaz
herhalde.”

*şindi bi_çanağ zītin koyuyon da baqmā canın **bile** istemir yīmā* B/2-44

“Şimdi [sofraya] bir tabak zeytin koyuyorsun da canın **bile** istemiyor
yemeği.”

*haticeye **bile** öle demişlē, bizim adatepede hısım vā figen.* B/5-25

“Bizim Adatepe’ de akraba var Figen [ona ve]Hatice’ ye **bile**
[doktorlar] öyle demişler.”

*unu da hoca dēyo, o **bile** nasīb_ olmēyo kimisine, deyo* B/18-17

“Hoca, o **bile** nasip olmuyor kimisine, diyor.”

*vallā bizde dört tane tavuk var, onnā da yumurtlāmiyo **bile** yani* B/25-34

“Valla bizde dört tane tavuk var onlar da yumutlamıyor **bile**.”

bilenek:

*ğardeşini de aldı urē, ğardeşi de una yemek **bilenek** yapıyo* A/4-79

“Kardeşini de oraya aldı, kardeşi de ona yemek **falan** yapıyor.”

*gelibola gütümüş, uñuñ da yarısını satmış, beş_altı **bilenek** vā **bile** içinde* A/5-90

“[Narları]Gelibolu’ya götürmüş, onun da yarısını satmış, [sandığın] içinde beş altı [tane] **falan** var bile.”

*biz **bileñek** o okuldü_okuduk* A/13-37

“Biz **bile** o okulda okuduk.”

bilen / bilene:

Bu edat, Türkmen Türkçesinde yaygın şekilde kullanılır ve iki araç hâli ekinin üst üste gelmesiyle oluşmuştur (Kara 2012: 121). Anadolu ağızlarında da varlığını devam ettirir, Hazar ötesi Türk lehçelerinin Anadolu ağızlarındaki kalıntısı olarak görülür.

*ben ölana gēsın de dāyom, baķ ellerim **bilen** bayıladı, şēleden_işte kırdā yapıyoız ya* A/6-102

“Bak ellerim **bile** şeylerden(otlardan, çırpılardan vb.) işte, kır yapıyoruz ya, bayıladı(kötü oldu) [bu yüzden] ben oğlana [köye] gelsin diyorum.”

*saatların birlerinde ikilerinde hep_gāldi. amelīyat şē_olduna **bileñ** hep dolaşmā* A/27-94

“Ameliyat olduğunda, dolaşmaya saatin gece birinde ikisinde **bile** hep geldi.”

*acıķ peynir **bilene** kızardēm de yiğın. yumurta filēne bişirēm* A/4-43

“Biraz peynir falan kızartayım, yumurta **falan** pişireyim.”

da / de:

*yav şöle yavız ot **da** yavız yĩ* A/15-23

“Şöyle düzgün otur **da** güzel ye.”

*eski yazıyı yapıyoz **da** yeniyi bilmeyoz çocum* A/16-5

“Eski yazıyı okuyoruz **da** yeniyi bilmiyoruz çocuğum.”

*bēş tēné. beşi **de** ävlendi. bi_didelē bi_nine galdık biz* A/18-13

“Beş tane [çocuğum var], beşi de evlendi. Biz bir dedeyle bir nine kaldık.”

*ķabā **da** ekerim, bi_kökeninde on tānē olur* B/5-86

“Kabağı **da** ekerim, bir kökeninden on tane olur.”

döven de vā, saban vā B/22-34

“Saban var, düven **de** var.”

*şurda harman yerinde kapı yapıyolā hepçĩ urda, dide **de** āmet **te**
rēmziye **de** hemen şurda* A/4-2

“Hepsi şurada harman yerinde kapı yapıyorlar; dede **de**, Ahmet **de** Remziye **de** orada.”

*genç **te** ösam gelin vericek* A/18-50

“Genç **de** olsam gelin verecek.”

2.3.3. Çekim Edatları

Bir isimden sonra gelip eklendiği isimle başka kelimeler arasında çeşitli anlam ilgileri kuran edatlara *çekim edatları* denir. (Hacıeminoğlu 1992: 1; Ergin 1993: 345). Yalın hâldeki bir isimden sonra veya çekim eklerinden birini almış bir kelime veya kelime grubundan sonra gelen bu edatlar çekim ekleriyle aynı görevi yaparlar. *Beri, gibi, göre, için, ile, kadar, karşı, sonra* gibi edatlar, bölge ağzlarında çok kullanılan çekim edatlarıdır.

bäri:

beri edatı, ayrılma hali eki almış kelimelerden sonra gelerek genellikle zaman bildiren zarflar meydana getirir.

yirmi yaşından beri hep baş_ârsısı, baş_ârsısı, baş_ârsısı A/1-52

“Yirmi yaşından bu yana hep baş ağrısı çektim.”

doğtur bî_çare bulmadı tâ kaç seneden beri A/23-11

“Doktor kaç seneden beri bir çare bulamadı daha.”

biıldırda beri bi_sene_oldu, vēselēye u ğızı, diyom ben de B/18-75

“Geçen yazdan beri, bir sene oldu; verseler ya o kızı diyorum ben de.”

bi aydan beri bālayom makineye, ondan sona, on_dakğa sona sigara içiyom B/24-2

“Bir aydan beri makineye bağıyorum, arkasından on dakika sonra sigara içiyorum.”

gibi:

Bu edat, birlikte kullanıldığı kelimeye benzetme anlamı katar.

Bölge ağızlarında yazı dilindeki şekliyle kullanılır.

ben bazar yanlāndā mecnun gibi ālādım A/3-46

“Ben Pazar yanlarında mecnun gibi ağlardım.”

önceden, sizin gibi gênçkene, bu Lâpsekiden çanağkalecīni bilirdimdi A/5-12

“Önceden, sizin gibi gençken, Lâpseki'den Çanakkale'ye [herkesi] bilirdim.”

sinciki gibi nērde, fakirlikti önce A/18-25

Önce(ki) [zamanlarda] fakirlik [vardı], şimdiki gibi [zenginlik] nerede.”

billē çadır gibi çiçek böle appacığ üstü çiçek B/4-43

“Vallahi [fasulyeler] böyle cadır gibi bembeyaz çiçek [açmış durumda].”

süs kabā ekēdim, kızannar_ oynasin deye tavana koyadım büle, portakal gibi asādım B/5-90

“Çocuklar oynasin diye süs kabağı ekerdim, [sonra] tavana böyle portakal gibi asardım.”

göre:

Yönelme hali eki almış olan kelimelerden sonra kullanılarak

bu kelimelere görelilik anlamı katar.

diğeri böle oldıne göre on_üç parça oldıne göre. yav hani inşan, allahın öldürmedī ölmēyo be A/27-69

“Diğer [çocuk] böyle olduğuna göre, [oğlumun ayağı] on üç parça olduğuna göre hani [ben diyorum ki] Allah’ın öldürmediği ölmüyor.”

yā, una göre iki metre kaput veridilē A/4-117

“[Eskiden insanların ihtiyacına bakar] ona göre iki metre kaput [bezi] verirlerdi.”

Ḳabıqlarım büyüktü, yastācım büyük, Ḳabıqları da filen büyük açıyom una göre A/14-74

“Yufkalarım büyüktü(r), yastacım büyük [olduğu için] yufkaları da ona göre büyük açıyorum.”

yufka açıyōs maşīngo tepsiyē göre B/15-34

“Maşinga [kuzine sobası]nın tepsisine göre yufka açıyoruz.”

ile:

Bu edat, araç ve birliktelik ilgisi kurar. Bölge ağızlarında çok işlek olan bir son çekim edatıdır. Çeşitli ses olayları sonucunda birçok alamorfu ortaya çıkan bu edat hakkında araç hâli ekleri bahsinde ayrıntılı bilgi verilmiştir.

için:

Bu edat, birlikte kullanıldığı kelimeyle beraber sebep ve amaç ilgisi kurar. Bölge ağızlarında bu edatın ses olaylarından kaynaklanan farklı kullanımları vardır.

ne zeytini ğaldı ayvalıkta toplamadımız borç için, hani annemlede gene A/2-22

“Annemlerle [beraberken] borç [ödemek] için ne Ayvalık’ ta zeytini kaldı toplamadığımız...”

bi_de kırdan geliyoz ya u sebepten, yorgun geldiğim için zor geliyo yemek yapması A/6-1145

“Bir de kırdan yorgun geliyoruz, o sebeple, yorgun geldiğim için yemek yapması zor geliyor.”

çeşmenin yanda, sên ğalcên, bēñ ğalcēm onun için kan ağıdıyolā A/12-11

“Çeşmenin yanında [burada] sen kalacaksın ben kalacağım [diye kavga ediyorlar] onun için kan akıtıyorlar.”

ē n_āpçan, ekmek parası için herdem dolaşiyosun n_apçaksın B/1-33

“E ne yapacaksın [sen de] ekmek parası için herdem dolaşıyorsun.”

mecidiye, köy parası varmış u zaman, öle u parâlê alınmış da unun için B/3-6

“ Mecidiye [denen] köy parası varmış [ve] o zamanlar öyle o parayla alınmış [bu köyün yeri] onun için [de bu köye Mecidiye denmiş].”

e_onlar tabi meslêni değerlendirmek için karabiğaya gidiyorlar B/14-47

“Onlar [babamlar fırıncılık] mesleğini değerlendirmek için Karabiga’ya gidiyorlar.”

tatlı için de islākķā, boşnāçķī B/15-10

“ Boşnakçada tatlı için de ıslakka [deniyor].”

kadar:

Bu edat, karşılaştırma, miktar, benzerlik gibi ilgiler kuran son çekim edatıdır. Bölge ağızlarında *kad̄ar*, *kad̄arı kad̄an*, *gad̄ā*, *gadan*, şekillerinde kullanımına rastlanmıştır. Mustafa Öner, *kadar* edatının karşılaştırma ve sınırlandırma işlevleriyle kullanıldığını Balkan ağızlarındaki *kadan* ve *kadak* şekillerinin -A *dek* ile -A *kadar* edatlarının karışması sonucunda oluştuğunu ifade etmiştir (2003: 150).

gēs̄in baq̄am, **burē kad̄an**, *acıq̄ gēs̄in baq̄am*, *u bilir*

A/7-13

“[Söyle de] azıcık **buraya kadar** gelsin bakalım, [kaç yaşında olduğumu] o bilir.”

*yap̄ıyoz **ȳicek kad̄arı** gene. yap̄ıyoz, ol̄ısa ol̄ı. sular gelirse sularız, gēlmedi mi q̄uruyere, yēnden sulayeriz* B/1-66

“ Gene [dalından] **yiyecek kadar** [bahçe] yapıyoruz. Sular gelirse sularız, gelmedi mi [sonra] kuruyor yeniden suluyoruz. Olursa olur.”

baq̄ d̄ün, **akşama kadar** *yanına dar yērde, yanına yaptım dikine yaptım*

B/6-23

“ Bak dün **akşama kadar** dar yerde [traktörle] yanına dikine yaptım [çift sürdüm].”

gene bāq̄emi de yaptım, **Kızaññara ȳicek gad̄ā** B/8-50

“ **Çocukların yiyeceği kadar** bahçemi yaptım gene.”

nah bu gad̄an *çocuk yatıyo gānımda* A/3-38

“**İşte bu kadar** çocuk karnımda yatıyor”

ben şindi gidemeyom, **u gad̄ā mantarlā** *çık̄tı da güvenemiyom ḡızım ḡari* A/8-36

“Kızım, şimdi mantarlar **o kadar** [çok] çıktı da [kendime] güvenemiyorum artık [diye toplamaya] gidemiyorum.”

Ē bi_başladı bārma kızan, akşam yatsıya kadar vefāt_etti B/11-70

“Çocuk bir bağırmaya başladı akşam yatsıya kadar [da] vefat etti.”

karşı:

Bu edatın Lâpseki ve çevresi ağızlarında kullanımı çok sınırlıdır ve çoğunlukla yüklemi zaman bakımından niteleyen zart tümleçleri meydana getirir.

sabā ğarşı gene geliye B/18-104

“Sabaha karşı gene geliyor(lar).”

sonra:

Genellikle uzaklaşma hâlinden sonra veya yalın hâlden sonra gelen *sonra* edatı bölge ağızlarında ses olaylarından kaynaklanan alamorflu kullanımlarıyla çok işlek halde bulunurlar.

ondan sona bi de sopa atıyollā kızanlara B/23-33

“Ondan sonra bir de çocukları dövüyorlar.”

yāni üvey ğardeşiz ama bi_yerde böyüdük ettīmizden, fāik çocukları da severim, melē de severim, urdan sonacāzıma A/5-26

“Ondan sonra aslında üvey kardeşiz ama bir yerde büyüdüğümüz için çocukları, Faik’ i de Melek’i de, severim.”

urdan sonacāzım, sen ben bana ğaşıķ vēdi allahım ğaşı̄m yoķdu benim A/5-104

“Ondan sonra, benim kaşığım yoktu, sen ben [başkaları, elalem] bana kaşıķ verdi.”

ondan sōna da bi_serseriniñ birine gittidi, hadi u da öldü geberdi gitti A/5-23

“Ondan sonra da serserinin biriyle evlenmişti haydi o da öldü, geberdi gitti.”

ortaokula gitti, iki sene gitti ortaokula da undan sonā büyüyüvēdi, ğaldı sınıfta da utandı gitmē A/6-65

Ortaokula iki sene gitti undan sonra büyüyüverdi sınıfta da kalınca [okula] gitmeye utandı.

yaķādık, ğaynadırdık, undan sona, soğdukdan sona sūzā ğóyādık damacanımıza, şişemize her nēse A/11-61

“[Ocağı yakardık, [sütü] kaynatırdık undan sonra, soğuduktan sonra, süzer [tereyağımızı] damacanamıza [veya] şişemize her ne varsa [ona] koyardık.”

undan sōnacım, eczānelē ūelē, depolardan ilaç_aldık, urē ilaç göttük fabriķalara B/2-78

“Ondan sonra eczanelerden depolardan ilaç aldık, oraya fabrikaya ilaç götürdük.”

urđan sona, üç dōrd_aūamı_oyun_olurdu sona sabāsına mevlit_olurdu A/1-97

“Ondan sonra [düğünde] üç dört akūam oyun sonrasının sabahı mevlit okutulurdu.”

undan sona bi_hastalandı, üle fālĉ ğaldi. undan sona yirmi dōrt saatte gitti mezarlā A/8-52

“Ondan sonra bir hastalandı [ve] felĉ öyle ğeldi. Ondan sonra yirmi dört saatte mezarlığa gitti.”

yaķādık, ğaynadırdık, undan sona, soğdukdan sona sūzā ğóyādık damacanımıza, şişemize her nēse A/11-61

“[Ocağı yakardık, [sütü] kaynatırdık undan sonra, soğuduktan sonra, süzer [tereyağımızı] damacanamıza [veya] şişemize her ne varsa [ona] koyardık.”

ūiñdi ilkin acık duzla ovalāyom undan sona da yağını peynirini herūesini iĉine ğoduna yağını ekıp hepsini birden halladerim A/14-62

“İlk önce azıcık tuzla ovalıyorum ondan sonra da yağını, peynirini, herşeyini içine koyduktan sonra hepsini birden karıştırırım, [tepsinin] yağını ekerim.”

bi_kere kırkı çıkınca gādā yapmuylā döşē. kırkıdan sona yapāla A/16-89

“Bir defa [bebeğin] kırkı çıkıncaya kadar döşegini yapmazlar. Kırkıdan sonra yaparlar.”

kız kardeşim, bi_haftanın_çinde kızkardeşimi gömdüm olanı dā. bi_sene geçti sona gömdüm gene kardeşimin gelin_öldü B/15-43

“Bir haftanın içinde [hem] kızkardeşimi [hem] de oğlumu gömdüm. Bir sene geçti sonra gene kardeşimin gelini öldü, [onu] gömdüm.”

TARTIŞMA VE SONUÇ

Lâpseki yöresi, ses ve yapı özellikleri bakımından Oğuz Türkçesinden gelişmiş diğer Batı Anadolu ağızlarıyla birçok ortak yönü bulunan bir ağız bölgesi olmakla birlikte farklı zamanlarda Balkanlar'dan aldığı göçlerle bazı yeni özellikler taşıyan ikinci bir ağız tabakasına da sahiptir. Dolayısıyla bu ağız bölgesinde, baskın ve kurallı Oğuzca unsurlar yanında hem Hazar ötesi Oğuz-Kıpçak karışımı lehçe özellikleri hem de Rumeli ve Balkan ağızlarına mahsus özellikler görülmektedir. Bölge ağızlarının, tespit edilebilen ses ve yapı özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

Ses Bilgisi Özellikleri

1. İki hecesinde de düz geniş ünlü bulunan kelimelerin birinci hecesindeki geniş ünlüler, bölge ağızlarında darlaşmaktadır. İki den fazla heceli kelimelerde üçüncü veya dördüncü hecedeki ünlünün de darlaştığı görülmektedir.

yidi “yedi” A/27-67

nilerī “neleri” B/2-79

domatis domates” B/17-82

kiyat “kağıt” B/24-23

2. Bazı kelimelerde iç sesteki vurgusuz hece ünlülerinin yanlarındaki seslerin etkisiyle darlaştığı tespit edilmiştir.

bişilāde “birşeylerde” A/26-37

kapéyirim “kapatıyorum” B/1-72

3. Üçüncü teklik şahıs zamiri başta olmak üzere ilk seste bulunan yuvarlak geniş ünlüleri de bölge ağızlarında darlaşma eğilimindedir.

una “ona” A/1-23

unu “onu” A/26-2, B/4-15

urası “orası” A/6-47, B/11-96

4. Bölge ağızlarında önlülük-artlılık uyumu, yazı diline nazaran daha ileridedir. Yazı dilinde uyum dışı olan bazı ekler ve ekleşme eğiliminde olan bazı edatlar da bölge ağızlarında önlülük-artlılık uyumuna girmektedir.

kiréz “kiraz” A/4-33

kıymatlı “kıymetli” A/7-35, B/2-122

varısa “var ise” A/24-43

yapıvarım “yapıveririm” B/5-15

5. Bölge ağızlarında, düzlük-yuvarlaklık uyumunun yazı diline göre daha ileride olduğu tespit edilmiştir. Yazı dilinde ilk hecesinde düz geniş, ikinci hecesinde yuvarlak ünlü bulunan uyum dışı kelimeler, bölge ağızlarında uyuma girmektedir.

ifālaqtım “ufaktım” A/7-23

yavırım “yavrum” B/2-66, B/5-7, B/17-51

pamık (<Far. *panbuk*) “pamuk” A/4-102, B/19-2

6. Kelime başındaki /k/, /p/, /t/ ünsüzlerinin tonlulaşması, Oğuz grubu lehçe ve ağızlarının belirgin ses özelliklerinden biridir. Bu ses değişikliği, Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerde de sistemli bir şekilde meydana gelmektedir. Ancak, özellikle göçmen ağızlarında yazı dilinde olduğu gibi tonsuz şekiller tercih edilmektedir.

ğāve “kahve” A/19-28

bazar “pazar” A/3-46

çingéné “çingene” A/4-59

dağāmış “takarmış” B/22-42

ğış “kış” B/1-46

7. Bölge ağızlarında, ilgi eki, ikinci teklik şahıs iyelik eki, iyelik kaynaklı ikinci teklik ve çokluk şahıs ekleri ile ikinci çokluk şahıs emir ekinde genizsi /n/ ünsüzü korunmuştur. Zamir kaynaklı ikinci teklik ve çokluk şahıs ekleri ile üçüncü çokluk şahıs emir eki de zaman zaman genizsi /n/ ünsüzüyle telaffuz edilmektedir.

ğāsiññe “gelsinler” A/23-29

kesmeseñ “kesmezsene” A/19-8

işcâzîñ “işceğizin” A/11-9
çocūñ “çocuğun” A/3-30, B/11-51

8. Bölge ağızlarında, kapalı hecenin son sesi durumundaki /r/ ünsüzünün kurallı olarak düştüğü tespit edilmiştir. İç seste ve son seste görülen bu ses olayı, Bölgenin karakteristik özelliklerinden biridir. Bu ses olayının etkisiyle, öndeki ünlü uzun telaffuz edilir.

bilîsin “bilirsin” A/6-17, B/22-51
olū “olur” A/9-22
boyâdlā “boyardılar” A/4-143
boşvā- “boşvermek” B/2-61
tâlêlēmiz “tarlalarımız” B/9-63

9. Bölge ağızlarında, /r/ ünsüzü kadar düzenli olmasa da iç seste kapalı hecenin son sesi durumundaki akıcı /l/, /n/, /y/ ünsüzleri ile sızıcı /ğ/ ve /h/ ünsüzlerinin düştüğü tespit edilmiştir. Bu sesler düşerken de öndeki ünlüde telafi uzunluğu oluşur.

kōlū “köylü” A/1-2
gēmeyiz “gelmeyiz” A/19-15, B/25-14
İtiyar “ihtiyar” A/1-20, A/8-56
yā “yağ” A/16-50 *tereyā* “tereyag” B/15-39

10. Bölge ağızlarında, bazı kelimelerin ön sesinde /h/ ünsüzü türediği tespit edilmiştir. Bu ses olayı, bazı kelimelerde kurallı ve düzenli biçimde, bazı kelimelerde de kuralsız biçimde ortaya çıkabilmektedir.

hinci “şimdi” A/16-55
haşı “aşı” B/18-28
helbet “elbet” B/18-52

11. Hikâye birleşik zaman ve ek fiilin bilinen geçmiş zaman üçüncü teklik şahıs çekimlerinde son seste /n/ türemesi bölge ağızlarındaki ses olaylarından biridir.

lastinēdin “lastiktendi” B/18-42
vādin “vardı” B/23-6

12. Ünsüz benzeşmeleri bölge ağızlarında yaygın görülen ses olaylarından. biridir. Kelime içinde ilerleyici ve gerileyici benzeşme yoluyla meydana gelen bu ses olayı, özellikle /n/ ve /l/ ünsüzleri arasında kurallı ve düzenli olarak meydana gelmektedir. Son sesinde /m/, /n/ ve /ñ/ ünsüzleri bulunan kelimelerden sonra /l/ sesiyle başlayan bir ek geldiğinde, ekin ilk sesindeki /l/ ünsüzü ilerleyici benzeşme yoluyla /n/ sesine dönüşür.

onnar “onlar” A/1-11
günnük “günlük” A/2-6
fidannıklāmız “fidanlıklarımız” A/5-32, B/6-34
dinnedi “dinledi” B/2-93

13. Bölge ağızlarında, tasvir fiilleriyle oluşturulan yapıların şimdiki zaman fonksiyonunda kullanıldığı tespit edilmiştir.

uyuyup_duru “uyuyor” A/8-51
ūraşıp duruyola “uğraşıyorlar” A/1-15

14. Bölge ağızlarında, iç sesteki komşu ünsüzlerden ikincisinin çoğu zaman tonlulaştırıldığı görülmektedir. Bu ses olayı, ünsüz uyumunu aksatmaktadır.

işde “işte” A/7-26, A/8-14, B/8-16, B/24-17
rahatcana “rahatça” A/15-53
asgere “askere” A/3-21, A/7-13, B/25-23
alışğanlık “alışkanlık” A/14-68

15. Bölge ağızlarında son sesinde /ç/, /k/, /p/, /t/ ünsüzleri bulunan kelime tabanlarına ilk sesinde tonlu ünsüz bulunan ekler gelebilmektedir.

yoğdu “yoktu” A/5-105, B/18-65
bırağdım “bıraktım” A/3-79
n_apçan “ne yapacaksın” B/2-115

16. Özellikle yörük köylerinde, son sesinde /ç/, /k/, /p/, /t/ ünsüzleri bulunan bir kelimedenden sonra ilk sesinde ünlü bulunan bir kelime geldiğinde ilk kelimenin son sesindeki bu ünsüzlerin tonlulaşma eğilimde olduğu tespit edilmiştir.

yoK_aklım “aklım yok” A/11-13

rahmeT_eylesin “rahmet eylesin” A/3-17

17. İki ünlü arasında veya hece sonunda /ğ/ > /v/ değişmesi, bölge ağızlarında sık görülen ses olaylarından biridir. Bazı araştırmacılar tarafından Kıpçakça bir unsur olarak kabul gören bu ses değişikliği, araştırma bölgemizde bazen düz ünlüler yanında da meydana gelmektedir.

dövdü_dovalı “doğdu doğal” A/9-4

sovan “soğan” A/18-58

yıvdım “yığdım” B/4-71

18. Araştırma bölgemizde örneklerine sık rastlanan ünsüz değişmelerinden biri de kapalı hece ve kelime sonundaki /ç/ ünsüzlerinin süreklileşerek /ş/ ünsüzüne dönüşmesidir. Birçok araştırmacı tarafından Kıpçakça bir unsur olarak kabul edilen bu ses değişikliği ancak kapalı hecenin son sesi durumundaki /ç/ ünsüzünde meydana gelmektedir.

ğaşdım “kaçtım” A/19-18

genşlîm “gençliğim” A/1-51

geştî “geçti” B/16-69

19. Bölge ağızlarındaki çok yaygın ses olaylarından biri de hece kaynaşmasıdır. Birbirine komşu hecelerden ikincisinde bulunan /ğ/ (</g/ < /k/), /y/ ünsüzlerinin erimesi ve yan yana gelen iki ünlünün birleşmesiyle hece kaynaşması meydana gelir. Bu ses olayı ile yan yana gelen ünlüler, birleşerek uzun ünlüye dönüşmektedir.

sancāñî “salıncağını” A/1-90

ğāktî “kalktığı” A/6-101

dêrmen “değirmen” B/13-52

ķorduķ “koyardık” B/19-26

20. Lâpseki ağızlarında, dudak ünsüzleri yanındaki düz ünlüler yuvarlaklaşma eğilimindedirler. Bu özellik genellikle göçmen köylerinde görülmektedir.

bubamla “babamla” A/26-22

o zaman “o zaman” B/25-29

bobam “babam” B/27-6

müsâfirle “misafirler” B/25-10

21. Bazı örneklerde yuvarlaklaşma olayının ünlü benzeşmesine bağlı olarak gerçekleştiği görülmüştür. Bu ses olayı, özellikle *ki* bağlacında görülür.

gidemâyom ku “gidemiyorum ki” A/5-22

bilmeôm ku “bilmiyorum ki” A/5-24

yapâmiyo ku “yapamıyor ki” A/26-54

bilméyo ku “bilmiyor ki” A/9-61

ekilméyo ku “ekilmiyor ki” A/9-58

22. Türkçede vurgusuz orta hece ünlülerinin düşmesi, yaygın ses olaylarından biridir. Orta hecedeki /l/, /m/, /n/, /t/, /s/, /ş/, /y/ ve /z/ ünsüzleri, yanlarındaki /a/, /e/, /ı/, /i/, /u/, /ü/ ünlülerini etkiler ve kısaltırlar. Bölge ağızlarında da bu şartları taşıyan orta hece ünlülerinin çoğu zaman normalden daha kısa söylenir, bazen de düşer.

gétürıyo “getiriyor” A/2-38

ne bileyım “ne bileyim” B/16-72

çekışiyom “çekişiyorum(kızıyorum)” B/4-8

Şekil Bilgisi Özellikleri

1. Bölge ağızlarında ikinci teklik şahıs iyelik, iyelik kaynaklı ikinci teklik ve çokluk şahıs, ikinci çokluk şahıs emir ve ilgi eklerinde genizsi /n/ ünsüzü korunmuştur. Zamir kaynaklı ikinci teklik ve çokluk şahıs ekleri ile ikinci ve üçüncü çokluk şahıs emir ekleri de zaman zaman genizsi /n/ ünsüzüyle telaffuz edilmektedir.

gonuşun “konuşun” A/13-24

ġäsîñne “gelsinler” A/23-29

Īsaññ başına A/27-79

2. Bölge ağızlarında, çokluk ekinden sonra ünlüyle başlayan bir ek veya kelime gelmediği durumlarda, ekin son sesindeki /r/ ünsüzü eriyerek çoğu zaman düşer. Ünsüz düşmesinin etkisiyle ünlüsü de uzun telaffuz edilerek {+lā / +lā̄ / +lē} şekillerine dönüşür. Çokluk eki, son sesinde /m/, /n/ ve /ñ/ ünsüzleri bulunan kelimelerden sonra geldiğinde ise ilerleyici benzeşme yoluyla {+nā / +nā̄ / +nē} şekilleriyle kullanılır.

bacaqlāmdan “bacaklarımdan” A/16-13

amcalām “amcalarım” B/17-43

göçmennā “göçmenler” A/12-9

ķızannarım “kızanlarım, çocuklarım” B/20-4

3. Aslında *il-* fiilinin {-A} zarf-fiil ekiyle birlikte kalıplaşmasıyla *ile* edatı, zamanla ek hâline gelmiş ve Türkiye Türkçesindeki {+IA} araç hâli ekini oluşturmuştur. Bölge ağızlarında, araç hâli ekinin {+IIAn}, {+IAn}, {+InAn}, {+nAn}, şekilleri kullanılmaktadır.

ġızlan “kız ile” A/27-87

sabannan “saban ile” B/5-58, B/22-26

unnarılan “onlarla” A/4-103

4. Bölge ağızlarında, geniş zaman ekinin ikinci ve üçüncü teklik şahıs çekimlerinde zaman ekinin yardımcı ünlüsü genellikle uzun telaffuz edilir. Bu ses olayında, son sesinde ünsüz bulunan fiil tabanlarıyla zaman eki arasındaki yardımcı ünlü uzun telaffuz edilirken geniş zaman ünlüsü de düşer. Son sesinde ünlü bulunan fiil tabanlarına eklendiğinde de fiil tabanındaki ünlü uzun telaffuz edilebilmektedir. Göçmen köylerinde bu ses olayına daha az rastlanmaktadır.

bilīsin “bilirsin” A/6-17, B/22-51

daķāsın “takarsın” A/13-19

alır ġidē “alır gider” A/18-39

ġeliverī “geliverir” B/8-37

5. Bölge ağızlarında, geniş zaman ve şimdiki zaman kiplerinin birinci teklik şahıs çekimleri bazen $\{-(I)n\}$ şahıs ekiyle yapılır.

çalışıyorun “çalışıyorum” I-B/1-41

kaçıyorun “kaçıyorum” I-A/27-61

gelirin “gelirim” I-A/7-47

güların “[namaz] kılarım” I-A/37-25

6. Birkaç istisna dışında $\{-A\}$ istek eki kullanılmaz. Bu kipin yerine, istek fonksiyonundaki emir ve şart kipi ekleri kullanılmaktadır.

hadî ziyan olmasın dedim A/4-11

“Hadi ziyan olmasın, dedim.”

verin bi_arada dursunnâ B/18-56

“Verin bir arada dursunlar.”

keşke biz de o kadâ yaşasak B/4-43

“Keşke biz de o kadar yaşasak.”

7. Bölge ağızlarında, $\{-AsI\}$ sıfat-fiil ekinin yönelme hâli ekiyle birlikte birlikte oluşturduğu yapılar, birleşik zarf-fiiller meydana getirmektedir. Benzer yapılar, $\{-IncA\}$ zarf-fiil ekinde de görülmektedir.

götüdüğ ä varasıya gene filim milim çekmişlâ, filim çekesiyē burdan görünmēz mi vidâ gırılmış burdan_işte düşesiyē A/27-35

“[Hastaneye] götürdük varır varmaz tekrar film falan çekmişler, film çekilince, düştüğü zaman görünmeyen vidanın buradan kırıldığını [görmüş doktorlar].”

bi_kaşık tārna pişirilē, birē kaşık alınca, ben kalırdım B/21-56

“Az tarhana pişirirler. [Herkes] birer kaşık alınca [biterdi] ben kalırdım.”

8. Bölge ağızlarında gelecek zaman eki, ünlü düşmesi sonucunda {-cAk} şekliyle kullanılır. Birinci ve ikinci şahıs çekimlerinde son sesteki /k/ ünsüzü de düşerek, {-cA} halini alır.

yapamecen “ yapamayacağım” B/4-72

yatırcek “yatıracak” B/24-31

sıkmācān “sıkmayacaksın” A/27-6

gālcen “kalacaksın” A/12-11

9. Bölge ağızlarında, gereklilik kipinin, genellikle {-mA isim-fiil eki + iyelik eki + lazım} yapısıyla ifade edildiği tespit edilmiştir.

bi_topaqla olmaz o iş. buñu yimen lazım A/15-21

“Bir lokmayla sofradan kalkılmaz. Bunları yemeniz lazım.”

dōruya dōru konuşmak lazım B/11-36

“Doğrusunu konuşmak lazım.”

e buna da yapmam lazım B/17-37

“Buna da [aynı çeyizi] yapmam lazım.”

10. . Göçmen köylerinde, şimdiki zaman ekinin üçüncü teklik şahıs çekiminin bazen {-yera} ve {-yer} ekleriyle yapıldığı görülmektedir. Yörük köylerinde bu ekin kullanımına rastlanmamıştır.

olmaz, deyir sedef te ben nası yapem, ben cezālanırım, deyera B/4-74

“Sedef; olmaz ben nasıl yapayım, diyor; ben ceza alırım, diyor.”

yaper da gétiriveriyera. B/21-47

“Yapıyor da getiriveriyor.”

bi_ayı geşti, iki_ay oluyér_ama B/21-21

“Bir ayı geçti ama iki ay oluyor.”

11. {-All} zarf fiil eki, eklendiği fiillere “-dığından beri” anlamı katar ve yüklemın ifade ettiği hareketi zaman bakımından niteleyen zarflar meydana getirir. Bölge ağızlarında, ekin tek başına kullanıldığı örneklere rastlanmaktadır.

altmış senē_ oldu ben burē geleli A/1-2

“Ben buraya geleli altmış sene oldu.”

ben_ onnarı gömeli çok_ oldu A/25-85

“Ben onları gömeli çok oldu.”

otuz sene oldu ğalı beyim_ öleli B/2-62

“Eşim öleli artık otuz sene oldu.”

METİNLER

A Bölgesi (Yörük Köyleri)

A/1

Derleme Yeri: Yenice Köy

Kaynak Kişi: Embiye Bigaalan

Doğum Yeri ve Yaşı: Beyçayır Köyü/ 80

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: geçim kaynakları, köy adetleri.

Doğduğundan beri bu köyde miydin teyze?

yenice kōlü dīlim, beyçayırından gēdim. altmış senē_ oldu ben burē geleli. gelin gēdim. sēksen yaşındayım.

Ne işle uğraşıyorsunuz bu köyde, çiftçilik mi?

- 5 çiftçilikle ūraşıyoz. yirmi_ üç sene oldu didē öleli. yirmi_ üç sene, an ĩ kalp krizinden gitti. hiç_ annayamadık. urdān sōna işte çocūm da ōrētmendi. emekli oldu şindi, o baқыo bēnē. sālķ işleri ondan_ oluyo. tālam tavlām bi_ şeyim yok. bi_ şeyim yok. tā önceden geçiniyoduķ ama üç_ tane tālası vādı adamın. ikisini ōlan_ aldı, biriñ
- 10 de ğız_ aldı. ūleştilē, bēnē bi_ şey ğalmadı. bu evlā de şey, nine de ğaynanām. ğaynanām tā beş senē_ oldu öleli. hep_ ikimiz bērābē durduķ burdā. urdan sonā şey yaptı. u da evlēri de ğaynanāmın zati, tālālā çok ğaynanāmındı. ğaynanāmındı ūleştilē. üç tēne tāla düştü zati benim_ adama. bi_ tane ğız, görümcem vā, bi_ tanē ğaynım vā ta
- 15 onnar_ işte ūşētilē. urdan sona şimdi işte benim bişeycāzım yok. bölē oturuyom. baқыo çocūm gene bēni. iyi kötū baқыo. üç tēnē çocuk oķuduyo benim çocūm, üç tēnē. üniverstede. biri izmirdā oķuyo, biri şeyde oķuyo, kıbrısta, biri burda şeye gidiyo lisē gidiyo. üçüncü sınıfta mı dördüncü sınıfta mı bu sene lisedē_ urda. işte beni de baķmā

20 ūraşıp duruyola_ışte, işte_öle. İtiyar_māşı da aldırmadı benim_olān
bēnē...e_valla pişmān_oluyom şetmedīme, almadīma. pişman_
oluyom. hiç, elim para görmüyo ki. bağıyo, bağıyolā ama nası bağıyol
ā. bi_parça yemēk getiriyolā, ekmēmī_alıyolā, şeyimi ödēyolā,
25 suyumu ödēyolā, urdan, ceyranımı ödēyolā, hepsini ödēyolā. bi_şey
düşünmeyom amā, çok zor çocuma, çok zor. çocūmun_üstüne yüküm
çok.

Neden yük olasın. O bunu seve seve yapıyordur.

o da öle deyo bana. çok seviyo çocum beni, çok éyi ammā yük_
oluyon deyi kendi kendime üzülüyom. cennet mekāni olsun benim_
30 evladımın. hēr_āşam yemekçik getiri bēnē buraya. burda, yukarda
oturuyo, üstümde. evlē_onun. evleri nine vēdī_una. ninenindi evlē,
ğaynanamındı. ğaynanam, ğaynam_ottu. ğananam iç güvəsi gēmiş
bure. hep mallā ğaynanamındı zatēn. a yō şe, ğāynatam, ğaynatam iç
güvəsi gēmiş.

35 ***Yazları çiftçilikle geçerken, kışları neler yapıyorsunuz?***

dört senedir ben hiç bi_yere çıkmıyom. hep evdeyim. hep evde
burda pençere bakınıyom, şēdiyom. işte bi_parça. düyünlere file
çıkılmēyom, mevlitlere çıkēyom canım. mevlitlere camide mevlit_
oluyo çıkıyoz. çiriyolā mevlitlere filen gidiyoz gene dē gidiyom. iyi.
40 hamdolsun, hamdolsun bu günüme hālime. şükür_ediyo.

Yaşına göre gayet iyisin teyze. Maşallahın var. Her işini de yapabiliyorsun.

çamaşırımı yıkēyom kēndicēzime. elimde yıkēyom hem. makina
filan da yok. çocuqlā burda güneş_enerjisi vā, yazın ğışın uññañ
45 yıkayom, banyodā; ğışın da ibrikleri ısıdıyom bazı; bazı ğız_alıp
yıkēyo. işte_öle.

Çetık, çorap örer misin?

çetik örmüyom da çocuklara yekele filen ördüm gene. ama şindi
artık öremüyom yâ öremüyom. bu Kolum da çok_arıyo zatên. bu
50 gölümle bu bacâm çok_fenâ arıyo. bi_tarafım, bi_tarafım. bi_
tarafım başımdan tut böyle, genşlīm benim, haram_oldu bēnē genşlī
m. yirmi yaşından beri hep baş_arısı, baş_arısı, baş_arısı. şindi artık
azaldı ama işte bi_başım, burdan tut başım sâ tarafım bütün külçe
gibi arıyo.

55 Amca doktora götürmedi mi hiç seni?

götürmez mi hep. kimi ğansızlıktan, kimi bilmem neden. u
migrenmiş u gene. sonadan ben bi_migiren hapı yuttum. migren hapı
yuttuktan sonâ, â_migren diye bi_hap yuttum, ondan sona kafam
şetti, toplardı.

60 Bu kadarla gelmiş geçmiş olsun. Yeteklara düşmeden atlatmışım.

hamdolsun. yataklara düşürdü. orağ biçmē gidēdik, orağlāmız
çoğtu u_zamanlā. ninēle piraz sākana, tā dedele, mallā üleştirmeden,
dünya ğadan çifçilik yapadık, buydey dikēdik, İsan götürüdük biçtirm
ē, u_zamanlā böyle makinelē filen yoğtu. urdan şey_yapādık. benim
65 kafam tutadı orağ biçēkē. İsanlā orağ biçē, ben ğidā de urda yatādım,
kölgede. yapamazdım. öğürüdüm_öğürüdüm_öğürüm. yapamazdım.

Harman yapar mıydınız?

harman yapıyoduk. harmanı_yayıyoduk, harmanı sulayoduk,
yapıyoduk_öle. yo, dur önce samanları şe de sürtüyo sürtüyo böyle
70 tozamasın deyē. uñnarı, harmanı, demedi, demēt bālaniyo yâ, orağ
biçtikten sona, demetleri getirip sökē sökē şēdesin. sora hayvannālan
sürēdik. harman yerlerini sürēdik.

Harman yerinde gece kalır mıydınız hiç?

75 yok bē, yaqınnāda şurlāda harmanlā, şurda yaqınnāda köyün ğıyl
ānda da ğalmazdıq, eve gelirdik. u_zaman hiç böle bi_şey yoktu.
hırsız, ursuz filēn yoktu yavrum u_zamanlā.

***Doğru valla teyze. Biz de böyle dolaşırken korkuyoruz, insanlar bizi
de hırsız zannedecek diye.***

80 televizyonda, televizyonda göstēdi āşam_uñū_ya. āşam göstādilē,
bi_ğaricāzın belinden sökmüşlē de almışlā, qārının. u_çocuk,
giriyomuş, giriyomuş hēr gün, hēr gün giriyomuş, şey diyomoş_uña;
şunu bunu alıp getiriyomuş, şunu bunu alıp getiriyomuş. İtiyar_aylı
alıyomuş qarıçık, urdan sona, paralānı hep qapmışlā, hep qapmışlā, bi
_de ğocasını da öldürmüşlē. meyvesuyu getirmiş u getiren çocuk.
85 uññara şunu bunu alıvaran çocuk, meyvesuyu getimiş. uññan didē_
ölmüş. işte, bilmeyom_ışte. āşam annattı da duydum.bi_parça
annadım işte, o ğadā anniyom.

Başka ne gibi adetler vardı?

90 ne_ādetlē vādı be yavrum. işte, mévlid_oğudurdük. çocuklara
yüklenirdik ārqamıza çocukları, çocukların sancāñi tepemizē_alırdık,
çocukları kucāmızā_alırdık. böle fērecēmize böle böle bēzleriñi
yorganlarıñi şēleri etekleri böle böle yapāsın, şölē bālasın, hadi
baqam tāle yöriyēlek, yöriyēlek.

Döşek yapılmaz mıydı?

95 he, he döşek_olurdu, olurdu.döşek_olurdu ya. çocuk_oldunan
döşek_olurdu. bir hafita on beş günnük oldu mu böle döşek yapāladı,
sünnet döşē gibi. ölē lōsa yatādı_urda. urdan sona, üç dörd_aşamı_
oyun_olurdu sona sabāsına mevlit_olurdu.

Losaya ne giydirirlerdi?

100 losayā, bizim zamanımızda elbiselēmizi giyēdik, ŗindilēde baŗka giydiriyolā. ŗindi geceliklē, gūndūzlūklē giydiriyolā, ŗindi bi_baŗka tūrlū de. bizim zamanımızda urba giyēdik. temiz, yeni urbalāmızla, urba giyēdik. ŗalvar, ŗalvar. ŗat_urba. sēn nērēlisin?

Suluca'lyım.

105 sen_uñnarı biliyon_ölēsē. mēvlittē pilav piŗirilēdi. hep pilav burasının mēvlidi. bizim kōyde, beyçayırında öle yapmazlādı. hep yemek biŗirilēdi, tūrlū tūrlū yemek biŗirilēdi. çorbasına fasillesindēn, etindēn, datlısından ölē yūrtlusuna, hērŗāy yapalādı Őle ama burda öle yapmayola da burdā pilav yapıyolādı.

Derleme Yeri: Yeniceköy

Kaynak Kişi: Ayşe teyze

Doğum Yeri ve Yaşı: Yenice Köy / 69

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: geçim kaynakları, kış hazırlıkları

Kaç çocuğun var teyze?

bēş. sōyliyip cevap verim bēn sana.

Kaş yaşındasın teyze?

valla, bin doğuz yüz kırk beş. iki yaş büyük. bu sedatın da iki yaş
5 büyükmüş, ben de bilmeyodumdu. tā bubasından_ōrendim. çocuk şe
t, doğum yap, on beş günnük tälē git, afedersin çok_özür dilēyom.
evelden bizim köyde hālimiz böledī_işte. sona çamaşır. şimdi herşē_
vā. derede annāmlē yıkayodu, annāmlē. biz_eriştik_uññara. sabah
10 birinci horozda, ikinci horozda yer kapıyolādı. ağar derenin suyunda
yer kapēm deye. öle.

Birinci horoz ikinci horoz ne demek?

üç, üç saat_üçte. gecenin_üçünde. bi de ablam vādı, biz işe gidē
dik tālaya. orağ biçēledi biz de demet bālāveridik bilmē bilmē. bi de
ferece, bi de mārāma, u_sıcağta. delimişiz. bilmedīne, babalarımız şe
15 diyodu. yōrä. öledi işte.

Burada başka farklı saat kavramları var mı?

şindi meselā saat üçte bi_horoz ötüyo. bi de altı_buçadıta ötüyo,
sabā namazında. saat yoğ fakirlēdā. hepsimiz_ölā. dōma büyüme

annäm şeli, balқанlādan gēmiş. babam yerlidi, yenicēköyün yerlisidi.
20 işte adatepē gelince evlenmişlē. böledī_işte evelden şeyimiz. saat yok
evde. horoz_ötünce ğakıyoz, sabāle altı_buçukta mı saat kākıyoz. el
_işine. ama gezmedīmiz yer ğalmadı. ne zēytini ğaldı ayvalıkta
toplamadīmiz borç_ için, hani annemlēde gene. hani nē_bilēm ben.
25 bu tırnaqlarımız yamulurdu kırādan. soğuğ. bi de benim ğızğardeşim
vādi. babam_annäm gittik. bi_çuval topal, bi_çuval zētın ğolay mı
toplanır. toplādık. birē tēnē sağız vēriledi. şe, hani böyle topladın dēyé.
bi_sağız. şindiki aqlım ōsa oraşmazdım_o_ğadā. bi_sağız_alem
deye. ğör şu fakirliyē. valla, çok zor.

Gerçekten zormuş. Kış hazırlıkları neler yapıyorsunuz?

30 valla kış hazarlı; reçel yaptık, domates yaptım şişelere, diprize
ğoduğ biraz poşetlēlen. işte öle ğış hazırlı, taranā_yaptık, tarana
vērēm ben sana. vērēm vērēm, çok güzē tarana.

Nasıl yaptın taranayı?

valla hījen çok hīyen. temizlīk. ben ekmek yōrma başlayınca bu
35 başım_örtülür, ellērimi yıkarım, ğapının ğolunu dahi ellemem. öle
girerim şēetmē. çünkū_öle ğördük_anamızdan. şindi ben herkezin
suyunu bilē_ içemem. hani otūma gidiyoz ya misāfirliye. küyē_mesēla
ğüne gidiyoz, e ğetiriyo, bi_tēnē bardağ ğetiriyo, bi_tek.beş kişi vā,
içiyōñ, āzın_ içi, hepsī_ içiyo afēdersin,özür diliyom, dudak mikrobu
40 büyüyo, u, una, una ben_ içmeden, kelime ğoycem, ğeliyom burē_
eve. içemāyom. içemāyomğu. biz yemek yīlim, n_āparız yapalım
herkēsın bardā ayırır. hērkēsın bardā. sabāle istēse yirmi kişi misafir
ğēsın yirmi tanē bardağ_ayırır. makinelē va, yığa ğitsin. evelden
makine yokğana şēdiyodum ben, ğoyyodum ğaya duzlarından duz, bi
45 de şe, duz, başğa nedi, dētērjan, bi de küllü su. temiz kül ama fırın
külü. çırpıları yağıyoduk.

Kendin mi yapıyordun fırın külünü? Nasıl yapıyordun?

kendim yapıyodum. undan sora, Kaya duzu ısladiyodum şeye,
Kaya duzu. yıkāmayodum_uñu. ekmēn_içine şē_edēkē yıkayoz
50 Kaya duzunu da bi_konserve şişesi Kaya duzu yapıyodum bi_
konserve şişesi. Kaya duzunu yapıyodum, bulaşıklara tencerede suyū
_ısidıñca ya da kêtıldā koyüyom_işte, tertemiz, buz gibi bulaşıkları
sıyırım ben, Korum_onu ölece sünkerini, şeyini, acık ta küllü sūla
ovarım. valla pır pır. duzlu su, pır pır yıkâ.

55 Taranayı nasıl yapıyorsun?

taranayī. tarana yaptım_işte, yedi, doçuz kilo undan mı ne tarana
_yaptım, ön kilo domatēs vā içinde. kı sık_ateşte mēlhem yaptım,
kı sık_ateşte. hani dibini tutmayan şēle vā, teflon dīl, hani yerleri
döşeyolā ye, ne diyolā uññara, fırınların_altına fala, öle tēncērēlē va
60 bizim. deyil deyil toprak deyil. ay valla fayans decēm sana, fayans mı
ne altları, işte öle vā ya tēncērēlē, ne di uññā? emaye deyil. teflon
tava da tutmayo, büyük dīl benimkilē. şindi tavaları bile vā tavaları
uññarın. seramik he he, seramik, seramik. bilemedim_işte. on bir kilo
domat, on bir kilo da şē biber. şēleden, kırmızı biberlēden. uññarı da
65 yıkadım, şē, temizledim, yıkadım, ğuruttum. ğuruduğtan sona uññarı
dōradım. tomata ğodum_içine, bu tomata pişiyo ya, hani yanmasın
dēyē biberlē. tomataları şeyine ayırdım, ikisinē bir. ikisinē de_bir
biber içlerine. acık da ğaya tuzu ğodum, işte sabāle ğodum saat
doçuzda, ğüññē uzun tabī, ta ikindin olduna, kı sık_ateşte, tıķır tıķır,
70 tıķır tıķır kı sık_ateşte. işte on bir kilo o, on bir kilo o; yirmi_iki kilo
yedi_kiloda işte baķ hesāb_et, içine bi_de süzme yoğurt, keçi_
yōrdu. tē du_baķalım, on_beş kilo keçi yōrdu indi yedi kiloya. yedi
kiloya indi. ama çok ğözā_öldü. süzme de şēdersen, hani çok şē gitsin
dersen yōrt, tabi on bir kilo şē, on bir kiloya biber şeyi ıvrı zıvrı, bi de
75 yeşil biber acı, ama acılı belli_etmiyo. oññarı yaptım_iştā. tat veriyo.

da ŧe kęci peyniri ğoycēdim_ıçine ama ğēmedi. yuķarı kōye gittik biz
pikniĝe rēmezan bayramında, bayıldıķ adamın_ütüsüne, çobana,
yaķalarına bayıldıķ, yaķaları, kiri yok, hiç. bu keçileri pidrik, çok
afēdēsiniz, çok_afēdersin ķōpeklē, uñña da ölē, bi_sürü geçti, sürüle
80 berbat, ümmiye antalyada ğız, dāmat ta ŧede borsada antalyada ŧede,
biz_imrendik. bilmēyom, küçük vā, batu vā, ķōpeklelē muatap_
olcaķ, ısırcānı bilmēyo. dedik, çobana. çoban dedi,u dedi kimseye bi_
ŧē_yapmaz. yürü sürüye dedi, girdi içeriye. sona, sohbet_ettik fala,
urdan peynir_aldıķ biz. çok temiz ğördüķ bi de tākib_ettik. dedik,
85 sizin soyadınızı, isminizi alabilīmiyiz? aldıķ. ōrētmen çocuķ. bizim
ŧeden, urdan kōden, bizim burda evlendi, una sorduķ. bilmem ne ğad
ā ŧe, biz_una ğitçez, hani ğörmē, nası temizlē mi, dedi; valla yeminle
sōledi, o_ķadın da çok ğōze, hem_āvleri de çok_temiz, hijyen çok_
önāmlī, benden tā temiz dedi. yeminle sōleyom bize bi_peynir
90 yolladılā, peynir çuvalına imrendim. biz nası salça çuvalı yapıyoz,
pedrik gibi, çamasır suyuna ğoyoz yıķayoz, bi de ŧēlen nedi u, arap
sabunuyla yıķayoz, bi_gece de suya batırıyoz salça yapıp ğitçāemiz
zaman. u suya batırdımız zaman u suyun arap sabunu ķoķusu gidiyo,
pedrik gibi çuval. aynı, bizim çuvala gibi ōle ğēdi. valla bayıldım
95 bayıldım.

Hangi kōyde bu çoban?

dur baķalım, çamyurt. istēsen alırız sana da peynir. vallayı billayı
bayıldım.

100 ķusura baķma emi çocum, hep bunnarı çarŧafla örttüm. isten ödüm
baŧım patleyo, batmasın dēye.

Derleme Yeri: Yenice Köy

Kaynak Kişi: Rahmiye Kamaşık

Doğum Yeri ve Yaşı: Yenice Köy / 75

Eğitim Durumu: Okur yazar değil

Mesleği: Ev hanımı

Konuşulan Konular: aile durumu, yaşam şartları

Teyzem kaç yaşındasın?

Ay vallâ hiç de bilmem yaşımlı. hiç ağımlı yok, unudũ varım. nüfũs ğayıdımına bakabilir misin?

Yetmişten fazla herhalde?

5 tabi

Adın ne teyzem?

adım rahmiye kamaşık.

Ne işler yapardınız eskiden?

10 biz mi? ne iş yapadık, çapa ğazadık, örağ biçedik, harman yapadık, n_olcek, oduna gidedik, arğamızdan çırpı getirdik, ğuru getirdik, ne iş yapicek başka. başka iş yokTu, çocuklãmıza bakadık. şinci iş çok.

Siz şimdi emekli mi oldunuz?

15 biz mi? emekliyiz_ama allah berëket vēsin. yokdu bi_şēmiz. çok mühdacdık her şeye. aşığ senesi oldu. aşığ senesini_ bilmessiniz siz, nēdi bilcēniz. benim ğızlâ bile bilmēyo. benim dokuz tene çocũm vâ. on tenedi, bi_ tenesidi öldũ. şinci bi_ deliğanlı öldũ ya. benim torun_ u. hep alāyoz a bağ gözlēm görmēyo, oturağ_ oldum. allah rahmeT_

eylesin. n_āpalım ciğerim. bu günlerimizi de geçirdik. ah bi göcē
ğastım. on_altı geşdi, on yediye basdına. eviñ_ içinde analık vādı
20 benim, ölu vādı, beni_ nişanlêvêdilê ona. evin_ içinde, ğardeş gibiyiz.
yatān_u ucunda birinde bir yatıyo birinde biz yatıyo. bōle olu mu?
olmaz de mi? e ğardeş gibidik. e işde ben de geçivedim burıyı. burda
da bişê yokmuş. bu yoktu arqamda bu gölmek yoktu. haberin vā mı?
yalınayağ gēdim. burêyé de gēdim alamadılā mı, alamadılā. ben altı_
25 ay ferecē almadım başımā. ğaynanamīn çivilê batıyodu ayāma.
bunnarı giydirdilā. altı sene benim nikām ğyılmadı. bi tene çocuk
dovurdum, adam asgere gitti, üç sene asgerde durdu arzulumda. ben
hep unnara arqamlan odun daşıdım da burda ısıTTım. üç sene
asgerlik yaptı benim adam. üç senē, nikām yok benim. bi de çocüm_
30 oldu. bir_ aylık_ adam, asgerde bir aylıkdı benim çocuk doğdu, ğız.
nē_ olcek, böyütTük, etTik. altı dene ğızım vā benim. beş dene de
olan_ olcēdi. üç denesi duruyo bi tenesi de öldü. pek kep ğız
doğurdum, dört tene ğız doğurdum, birbiri_ üsTüne. hep olan_
isTedim. ölüm_ ösun, ölüm_ ösun. n_ āpcem ğızı olan_ ösun dēdim,
35 olmadılā. sen bi de iki sene ben üsdümü görmedim mi. iki seni
üsdümü görmedim. bi de bunnā harmanlā yêtTi. buydey yıķamā
gitTik bayıra. ğıza, göcē vēdim ğızı, urdan sōnacāzım bi de tātē
dayandım. nah bu ğadan çocuk yatıyo ğānımda. ciz dēvēdi. āşē dēdim
ğıza, benim böyük ğıza. marı vallā benim ğānımda çocuk vā dēdim. ne
40 bildin marı_ ana çocuĶ_ olu mu sen_ üsTünü görmeyoñ dēdi, ay_
ālini görmeyoñ, çocūñ_ olmaz dēdi. vallā billā çocuk vā dēdim, hem
de sēriyo dēdim. atıyo. ille beni doğtora götü adama, aldırılım.
aldırmam dēyo adam. aldırmam dēyo. bōle bōle dākene birisi ğarısını
götürüyomuş yafidi doğtoruna çanağgalē. ğāvē çıķTıdı, beni unlālan
45 yolladı. kendi gitmedi. ben gözüm baķa baķa seni gösteremem dēdi.
ķısıķançlıktan, utanğıçlıktan. ben bazar yanlāndā mecnun gibi ālādım.
mecnun gibi ālādım almadı doğtor. bene dēdiķili, hemen bi_ şōle
yaptı, sēriyō teze git mezarını ğaz da ge, dēdi, nārdedin bu zamana

ğadan, dēdi. yaptı afama. ben bi_ālamasını biliyōm, bi_şē
50 anlamiyōmu. iş de ii aylığ sārīyōdu. ben de dovurdum. ōlan. onu
dođurmēdim bu ğahırları gōrmēcādim. iş de unun olan, ōlen. hic
durmāyom ālāmadan. bi de fena oldum, bi de yōrüyemeyom, bi de
hasda oldum unla bi de. sorma cazım işde. kendi kendime añladiyōm,
āleyōm, sızlēyōm, tūrkū sōlerim, ilahi yaparım. bilmiyōm biřē.
55 oumuş değilim.

oğ sıntılar ekmişsin teyze...

Ay oğ, oğ sıntı ektim. allah seni inandırıncılı ekmek
bulamadımız gūn oldu. arpa bitıđ ız yimez benim, beyaz ekmek istē.
tayınlā, askerlēdēn tayınlā ıtı; tayınlar aldık. iřelē paet unları gibi
60 unlā aldık ūıqr ūıqr yidik. patatis yidi millet patatis. nohut, patatis
yidi, yođ. bi de beni harp oldı zaman, alık senesinde dōvdū. unu da
añladıvarām sene.

Ayrık toplamā gittik. tāladan ayrık toplōyoz da hayvana, saman
yerine yiycek. urda dēdim ki ben, bi_kōve gittim ben, herif askerden
65 gādi otuz bir bin lira param vādı benim. ōrā gittim ğaynam ocuya
batı ben ōra gittim. geğinen aldı paraları gitti talışmanlara ekin
almā. ben de adatepē gittim, tezem vādı benim, anam adatepeli.
urdan bene un ğoyvādı ūç liralık da un aldım ben, ocuk aramda
insanlālan gedim. bi de gedim, ğaynama ayırdım, aynı işde burda
70 oturuyom, her řēm burda, aşım da bura ekmām de burda, yoğ, ev yoğ
bark yoğ. ğaynam da ōte tarafta. geçim, marı n_apıyonuz dēdim, anā
n_apıyonuz dēdim. hi ana demeden dūřmem ğaynanama, ğaynam
bile demem hep anne hep ana dērim. berbē yatırdık yatata, analā
yatmaz, dē mi? sōnā bi de gittim ğardeşim vā, marı bi de unlara
75 sordum. elenmedik undan artala yaptım. bağ bōlē bōlē. ilenmedik
undan artala. bi_tene anamlara verdim, bi de gōttüm, bi de gittim
urda amıcamın ğarısı vā urda, hi unlarında yoğ hi yoğ, ocukları vā.

80 böldüm yarısını işde bölē, analı ğızlı oturuyolādı, yarısını birine vēdim, yarısını birine yarısını da geline birağdım. bi ğardeşim vādı, urdan sonā, tālāda ayrığ tālāsında bölē bölē demiş, bize demiş u bi ğırık vemeyeydi demiş bizim çocuklāmız başam_aç yatçādı. bunnan ne olur bunnan, bunna doyulur mu?

Derleme Yeri: Subaşı köyü

Kaynak Kişi: Emine Yıldız.

Doğum Yeri ve Yaşı: Subaşı Köyü. /80

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: yemek yapımı, geçim şartlar, aile durumu

Nasılsın teyze iyi misin?

iyiyim. şurda harman yerinde kapı_yapıyolâ hepçi_urda, dide de â met te rêmziye de hemen şurda. biliyon mu harman yerini biliyon mu bizim?

5 ***Bilmiyorum.***

burdan gidicên domdöru, damlâ vâ damlâ, sıra sıra damlâ, inek damları, urda. istêsen_otu acıķ. otu, otu, otu acıķ, yemek koyêm ben size.

Çok sağol teyze. Hiçbir şey koyma. Karnımız tok.Sen bize anlatıver.

10 ***Senin yaş kaç?***

sekîsen. seksen. ê_nâ_bêm, ben de bunu döradım da, yemek yapıcêm.

Kabak yemeği. Nasıl yapacaktın? Kırmızı tatlı kabağı değil mi o?

15 he he, aķ kabaķlâdan. aķ kabaķlâdan, bazarda satıyola ya. uñu vê mişlê, böle kesik vemişlê. hadi ziyan_olmasın dedim. ben bunu bişirim bi yavuz, ceviz_ekerim üstüne. şekerini atarım. datlı, kabaķ datlısı. he yavrum, canım.

Senin adın ne teyzem?

emîne, emîne. ğolay. baķ, uñu da vê. ayva.

20 ***Bu mandalinalar kendinizden mi?***

diyil. dün bazardan remziyê_almış. baķ, yi. sen de soy yi.

Bu köyde mi doğdun ve hep bu köyde mi yaşadın?

bu köydēm. burda dōdum, burda evlendim. köyün_içine. işte nā_ balım. sürtüyoż bōle. köy yerde bōle sürtmeden_olmaz, çiğirim, 25 ğızım.hē, neden mi, de. malın_oluyo, işeyin_oluyo, herşēn_oluyo.

Ne işler yapıyordunuz?

ōrağ yaparız, biçeriz, dikeriz. işte herşē yaparız. fīdanları söktülē. fazla, çoktu fīdanlık ama ğurudu, söktülē. āmet hasta oluvādı, baķamadilā. baķamayincana ğadā, dide de dedi, sōkūn talalā bā 30 rimce, dedi boş durmasın, ekin bārim ekeriz. şimdi buydēy, yulaf, arpa; hayvanlara işte tiktilē.

Fidanlar ne fidanıydı?

kirēz de varıdı, elma da varıdı. araba dolusu. araba dolusu getidik. ben de bōle oluvādıım, rēmziye. biz şē geçirdik. ne diyola ona 35 bilemedim. rēmziyē_ablan çok sıkıntı çekti. fenç mi dāyolā ne dāyolā ? uñu geçirdi. istanbollādan tedāvi yaptırdık, remziyē. başından mı, başından ye, başından_oldu. bilmāyom valla nedir_işte, ben de bilemāyom, urlanı bilemāyom. hē, e ben, bana da indi bōle, inme gibi indi. benim de tutmadı. bacaklā kemik_erimesine şētti, şindi 40 bayırlara gidemāyom ben ama üzülyom çok. çok_üzülyom. neden mi de. işte, çok_üzülyom işte, çocuklā çok yalınız, yapamāyol. bi_ parça evin_içinde yapıvarām dēyom. işte yapamāyom uñu da yapamāyom. işte. acıķ peynir bilene kızardēm de yiyin. yumurta filēne bişirēm.

45 nerde yapıyon ōrātmenli?

Aydında, uzaklarda?

ā. ben_aydına gittim. gittim. urda şe, tanıdıķ varıdı. urlara gittik, 50 gezdik. gençken_ama şindi deyil. tē otuz sēnē ēvelsi, gençtik u zaman. elimiz_ayāmız tutuyodu. şindi nerē gidicēn. şindi te urē ğışlē gidemāyom. ğışlē gidemāyom. ye.

Olsun teyzem. Kendini gezdiriyorsun, işini yapıyorsun, onlara yardım da ediyorsun. Daha ne olsun

yapıyoz işte ama işte yarım. yarım_iş, yarım_iş. nē_olcek kızım.
eli bacā tutmayan_İnsanın, eli ayā tutmayan İnsanın, yapıyon işte
55 ölesine. alē alē yapıyom, hergün. ay çok zor öle deme. çok zor.
yıkılyom, düşüyom, kākıyom. çok zor. sızlēyo bu bacacıklarım,
sızlēyo bōle. ğakıvādına tir tir titrāyo bōle. ya. çok zor, bacak
tutmadına çok zor. gene ğolun tutmasa gene yörürsün, istedİN yere
gidēsın. ye. cingēne geliyo, cambaz geliyo, ben ğākıncana ğadan, köv
60 yer burası herşey geliyo. ya. nā_balım a çocİM, nā_balım a yavrum.
allah bōlesini yapmasın. çolİMİ, çocümİ yapmasın, bana yaptı bōle.
allahım, çolİM çocİM_olmasın.

Tezlem ağlama ne olur. Bak yataklara düşmemişsin, toparlamışsin.

benim yerime bi_kimse gēzemez. acılara ğatlanıyom, geziniyom_
65 işte. çok_acılā, çok_acılā çok. doğtora biz, tā zeminkēne gittik. bi_
denizden geçiyon, urlara gittik tā. urlara göttülē ama tedāvi, tedāvi
yapıcez dedi. hacılıya yazıldığtı, hacılık ta çıkıvādı, belkim düzeldirdi
doğtor. hacılara gittik_işte. allah ğabul_etsin. hacilādan gēdik_işte.
bōlē_olduğ. gittik gene gittik ama hiç fayda etmāyo. haplā vēdi. yā,
70 faydā_etmāyo ciyerim yavrum. senin_adın ne?

Birsen.

birsen. māşalla yavru_ķuzuma. vā mı çolİN çocİN?

İki tane var teyzem.

māşalla. uzun_ömür vēsin_allah. rēmziyenin de iki ğızı vā
75 çanaķķale de. halde çalışıyo. sevgim. sevgim_olmasa. bize herşelā
getiriyo, herşelā getiriyo, yidiriyo. sorma, hayırsız çıktı ğocası, hayırsız
çığtı. boşandı. ğarı ğız sevdi. nelē oldu, nelē. başımıza nelē gēdi. ah,
başımıza nelē gēdi. berēket vēsin çoluķ çocuķ yok ta ura _gitti de
çalışıyo işte. ğardeşini de aldı urē, ğardeşi de una yemek bilenek
80 yapıyo. ev_aldıķ_urdan, iki kıat. evcez de otüruyolā işte iki ğız ğardeş.
iki ğardeş. ölümüz yok. talaları da satıyola_burda, satıcekle. uñnara;
yıķāmişlā, urlānı yıķāmişla. uñña da vēmedilē şeye, vēmedilē,
kendimiz yapalım, dedilē. elāleme soķucēne iki tane ğız, dedilē. işte

uñña yıktırmadı. vēmédilē. duruyo_işte, tāle satıcēklē de kendileri
85 yaptırıcēk ureyē. uññara. altını da dükkan yaparız, dedilē. çocuqlā irāt
_edē. urda emekli olduna çıķā ğız, çocuk. ğız_urda. bi_şēle yaparız,
dedile. işte ōle düşündülē. e valla bilmem ğızım, ben bilmemkim. gē
mez ğari gēmez. altı yedi senedir_urda. emeklisi geliyo. şeye mi gē
diniz?

90 ***Teyzeciğim biz senin gibi teyzelerle konuşup ses kaydına geldik. Ben
buranın adını Subaşköy diye biliyordum. Meğer Subaşı Köyü'ymüş.
Sen nedenini biliyor musun?***

subaşköv dēvērilē. bizim kövümüz yoķardadı. bizi hōkūmet bizi
indirdi aşāya. ũrküntü gēdi bōle köve. ĩñsancıķla ävleri yıķıldı sona
95 bureyē hükümet indirdi. ben_on yedi yaşındadım, baķ on sekiz, hay
bilemedim hacı. seksen yaşına girdim ben, on yedi yaşımda indim ben
burē. kaç sene oldu baķ. yē.

işte burē indik. burē indirdilē işte, burda yuva Kurduķ. n_ābalım_a_
çocūm?

100 ***Su mu geldi yoksa toprak mı kaydı?***

topraķ kaydı. bōle bölündü yerler. bōōle çatladı bōle yerlē. evlē bōle
bōle gitti, damlā bōle gitti. ğarışıvādı.

Deprem mi oldu yoksa?

kim_bili? ölē_olmēk vā. cahildim_o_zamanlā. hatırlayemāyom.
105 hanı baķ yıllā geçti.

Kaç yaşında evlendin teyze?

on_altı yaşı mı, on beş yaşında mıydım. işte_u_ġadandı. çok küçük.
u_zamaññā ōledi. askērden gelenlere ğart dērdilē de gitmezdilē.
şindi otuz yaşına, kırķ yaşına giriyo okiyēm diye herifi. evlenmāyo, yā.
110 bizi hemen_ōle. üstüm bile kirlenmeden ğocē gittim. ayımı günümü
bile görmedim. yē. nā_balım?

Kaç çocuk var?

iki, iki tāne. ölüm vā bi_tane de işē de Lāpsekide. Lāpsekide
duruyo u. iki tanecik işte. sā_olsun. ah kızım ah, nelē gördük

115 geçirdik. ne ekmek bulabildik ne üs_baş bulabildik. hep bu dertlê
işte. gidédile, gebe İ̇nşanları çağırıldılâ. bi_metre aput vércéklê senin
ğarnını ellédilê. nelê, ne günnê geçirdik. yâ, una göre iki metre aput
veridilê. u ocucuqları nasıl büyüttük, valla ğucamıza hiç işemedik
günne, ıslanmadık donnamız ğalmazdı ğucacâzımızda. şindiki ocuqlâ
120 nasıl, allahım. yavrularımı, bubasının bi_eski eketi varıdı, bozdum
da ğızı ôle büyüttüm. bez de yapamadım_uncâzıma. bez de
yapamadım ya. ne sıkıntılâ déyom kendi kendime, akıl_ediyom
ediyom da âlêyom hergün. ne sıkıntılâdan döndük. ekin yapadık,
ğübre mi vâdı o zamannâ. yirmi_beş kile, otuz kile ekin yapadık. bi_
125 kimselê gelirdi, hüumatından. hükümatan işte, yarıya bölädilê, e_u
zamannâ. biuvalcık ekin saqladık samanâ, ocuk, ba para
vércém sana nerê saqladı buban ekini, dedilê. tikivêdi gözü, hadi unu
da ıadılâ. ekmek yok. hüumat_alırdı buydeyleri. nası hükumatmış
u_zamanna bilmem. valla bilmâyom işte. hüumat zayıf_olmêk, zayıf
130 _olmêk vâ. o sıkıntılâ denk ğêdi. inanır mısın âşama ğadâ, ôraq_
elmâsı varıdı, didecik râmetli, bize bi_heybe elmâ getirivêdi işte bu
iki ocuk. ekmek yok, elmâyılan durdu âşama ğadâ. ocuqlâ; ekmek
isteriz, hı e yiyn ba_elmâ, yiyn, elmâ yiverin. birâ tãnecik, birâ tã
necik. unu da o vémezdik. bi_tane birine, bi_tane birine; idare. ne
135 günnê. ne günne ğeşti, ne günne ğeşti. şindikinnê vallâ yaşâyo. üs_baş
birini giyyolâ, birini ıarıyolâ. nêrdê buldu biz bôle giyimi nêrden
buldu. douma dourdu. pamu işlêdik te atma donnâ giydik biz,
atma don.

Nasıl yani, kendiniz mi dokuyordunuz? Atma don nasıl oluyor?

140 têzğahlâ varıdı_o_zamannâ. şindi ayboldu ya hepsi. tezğahlâ
varıdı, ıırıklâ varıdı. işlêdik pamıqları. atadık. işlêdik işte, unnarılan
boyädıla. dourdu, dourdulâ, bizim büyüklerimiz dourdu. yêrlede
bôle işêle varıdı, otlâ, unnarılan boyädilâ. bu ceviz_işêlerine,
cevizlerinen boyädilâ. eskiden şindi hepsi zarar ziyan, hepçi. ah
145 ciyerim yavrım, işte bu sıkıntılâ ğeçti bizde. o sıkıntılâ ğeçti o.

Derleme Yeri: Subaşı Köyü

Kaynak Kişi: Zülfiye Çekmez

Doğum Yeri ve Yaşı: Şubaşı Köyü / 80

Eğitim Durumu: okuma yazması yok

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: geçim şartlar. aile durumları.

ay marī, hoş gādiniz, sefā gādiniz. ay yavrum, na_pıyonuz? ay canım, bunnā bi_yere gidiyolā acaba dedim nere gidiyo bunnā.

Bir yere gitmiyoruz. Seninle konuşmaya geldik.

hadi selāmin_alēyküm. e sen_n_aptı yavrum iyi misin?

5 ***İyiim teyzem sağ ol.***

yavrum, ciğerim yavrum. kim_oluyo buncāzla?

Biz Suluca'dan geliyoruz.

10 hē tamam. melek, melek n_āpiyo, bizim melek? mēmet hani varıdı ya, faik, faik. faik ölü vādı ya. ya, ya. valla cocum_işte herkezlē u yana u yana dağılıyo, İtiyarlā hani genç şēdiyo, İtiyarlıyo gençlē, bi_yandan çoluğ çocuk ürāyo. işte, devirdāyim dünyası, hiç. neyi göğü, görcāni bilēmāyon, neyi şettime. önceden, sizin gibi gēnçkene, bu Lāpsekiden çanağkalecīni bilirdimdi. hērkesi bōle bilirdimdi, herkesi.

Şimdi yaş kaç?

15 yetmiş deyil, sekizen.

Soyadın ne Zülfiye Teyze?

20 benim çekmez. hep bu köydēdim. ben, ikicēzimiz ğaldıq_iştā. çocuqlā davıldılā. çocōn biri yē otuz sene kırk, sene oldu anğarayā_gitti; biri de lapsekiye gitti, yerleşti işte. bōle biz de, bi_ğızcāzım varıdı, onun dā çellem çürük oldu gitti. bī gelin güvey yapēm dedik birine vēdik. pezevengiñ biri de düyün_oğunurķana evlenivā. yā, tē zāñ başına gelmedik_işlē ğalmadı cocūm. ondan sōna da bi_serseriniñ birine gittidi, hadi u da öldü geberdi gitti. işte şimdi ikimiz

böle; bi_gül bi_āla. ikimiz; ben bi_sopā_elimde toḡ toḡ toḡ toḡ işte,
25 ḡonum ḡomşu_arācīnde geḡiyoz. melēlen, melek, melēn bubası öldü
de benim bubama gēdi melēn_anası. yāni üvey ḡardeşiz ama bi_
yerde böyüdük ettimizden, fāik çocukları da severim, melē de
severim, urdan sonacāzıma. e ben gidemāyomḡu.

Mustafa dayı senin neyin oluyordu?

30 ḡardeşim. yā ḡardeşim. urdan işte dēcem böle yāni. ben
bilmeōmḡu. ben, önceden ō ortalī derēdimdi. ben, şimdi, şurda üç
dört senedir; dört sene filen_oldu, bildiklēmi de unuttum, bilmedīmi
de unuttum. allah var_a hiç. sulucada kim vā bilirim, urdan
çannaḡkalē deni, uhu ḡökü şāneli de, yenice kövde hepsini bana sor,
35 ecīni_çocīni. bilirdimdi amā üç_dört senedir böle bi_hastalandım, bi
_hal gādi üstüme işte böle sopā_elimde bi_parça ḡonum ḡomşu
arasında geziyom. çocuk bi_parça önüme bişirip ḡoyyō. u da dul, ben
de dul dedī gibi ikimiz, ölē_bölēz. işte. ḡız da, ḡız da küçük deyil.
bakın ōlen_okuḡunuyo, ḡız da küçük deyil. ḡız da altmış yaşında. ā,
40 altmış yaşına girdi u da. ya.

Peki nasıl geçiniyorsunuz?

vallā çocum, önceden bi_parça fīdanniḡlāmız filen var, yoldudu.
biraz işē_gidiveridik ḡonuma ḡomşuya sürdürüdükdü. biraz_işte
ḡonum ḡomşu arasında geçiyoduḡtu. unnarı götürüp satıyodum ben
45 gelibollāda. e u zamannā genştim. ē şindi biri aldı başını ōle gitti, biri
hiç ellēmāyo; ne fīdanniḡ ḡaldı ne tāla ḡaldı. hepsi çī_otuñ_içinde.

İcara neden vermedin?

e İcara da şindili ōle vēmedik kaç senedir. urdan, işte ōle. bi_parça
, önceden işte iki_üç ḡuruş para ḡoyduḡtu ōle. işte ḡonum ḡōşu
50 arasında geḡiyoz, nā_balım? allā_razī_olsun ne deyem. vallā çocum
işte böle, ne bilēm, geḡinmelē çoḡ zor.

Pazarda ne satıyordun?

bazarlara işte önceden elmādır, ayvadır, herşē. fīdanniḡla varıdı
gençké. diktikti dide sāḡana. e şindi ḡari bişē ḡalmadı. ḡuruduḡ

55 ğaldık. bana dedilē, iŖē yapalım sana, dedilē. İtiyarlara aylık veriyolā
ya, mühtarlā allah razī_ōsun, sene dedilē İtiyar_aylī yaptırılım da
dedilē. atmış beŖ_aylī, al dedilē. bēn, bubam bana rāmetli, ğızım dedi
ben u parā aldım dedi, ban yaramadı dedi; bağ benden vaŖiyet_olsun
ālma dedi bana. u dedi yetim haĖĖı vā unda dedi. ne zaman_olsa
60 ölücēz dedi. bubam bana böle dedi, ben o bağ muhtarlā yapıvėrem
deyölā, almāyom ben. bulūsam yīcēm, bulmasam_aç_oturcēm. n_ā
bem? aha gidip giderim n_apēm_elālemiñ haĖĖını alēm de! iŖē,
geçennēdē gelibolunuñ, gelibolunuñ belediye reysisinin ğarısı, aliyye
bizi pėk sevē, hep uncāz allā_razī_ōsun, ondan sonacāzım, iŖēlede
65 ēremezanda Ŗunu bunu yollā bize. geçen ğünnē gene para yollamıŖ.
hani bizi böle Ŗe diye, dulĖarı dēyē, aliye sevē, undan sonacāzım, aha
demiŖ ki aliye; ben demiŖ bu yanda ōsam demiŖ, bu ğarŖıda ōsam
demiŖ, belediye reyesi, seni demiŖ hemen demiŖ aylıya geçittirim
demiŖ. hani sizi geçittirim demiŖ. anam demiŖ almāyo almāyo demiŖ.
70 bizim demiŖ kövün mūtari da söledi bize ama demiŖ. yav dāmiŖ, tā
dünya boŖ deyil dāmiŖ. neden almāyo, aç mı durcėk, nēlē_aliyo,
dāmiŖ. alan_alsın_vāsin. bulusam yīcem. aha ayāmı ĖaĖıp duruyom.
bubam bana dedi, benden dedi sağın ha dedi, bene yaramadı dedi.
vallā ölükēnē bubam beni Ŗē yaptı.

75 ***Ŗimdi ekmeği nasıl yapıyorsun, nasıl alıyorsun?***

satın, satın_alıyoz. çocukĖāzım vā iŖte ya u küçük_olan, alıvarıyo,
getiriyo, yīyoz, alıyoz. küçük_ölüm, küçük_ölüm_uncāzım bize
yardım_edē. uncāz_alıvarı, getiri, götürü. iŖte. iki kiŖi deyil mi? gelip
geçiyoz.

80 ***Bağçelerden kırlardan ot toplayıp kavurmaz mısınız? Aydın da çok
yapılır.***

yapālā_ama, önceden yapādıĖtı ama ciyerim Ŗindi Ėari biz
gidemāyoz bi_yere.

Kızın da mı gidemiyor?

85 u benden beter. unda da bel fitî vâ. geçen ilerlêden bi_kêrê düştü,
urdan sönacâzım, gene on beş gündür, bayramdan beri hastânededi.
ğomşulâ, avlunun_önünde bi_nar varıdı, narı topladıķ tâ ğomşu
demiş ki şu şe, ben ğaldırı kıparıvarım, bişecik_olusun demiş te vallâ
uncâz ğaldırıvâdı sandı deyo. gelibola gütümüş, uñuñ da yarısını
90 satmış, beş_altı bilenek vâ bile içinde. geri getimiş beş...altı tane. bi_
şê parâ_etmäyo. ilenşberin malı parâ_etmäyo. işte böyle, nâ_balım?
allah cenâbir mevlâ herkezê sâlık vêsın. bizim, bizim ğari son kıpımız.
arkıadan gelen nesil yaşasın. biz yaşayamadık. aş ta durduķ, açık ta
durduķ, çıplaķ ta durduķ. darı_ekmê mi yimedik, yulaf_ekmê mi
95 yimedik, arpa ekmê mi yimedik. bu, bu donuma ben yamalıķ_arâdım
ğomşulâdan, yırtılırdı da. şindi millet hür yaşâyo. böyle dedim mi
masal geliyo çocuklarâ. ya, sekizen sênê evvel. ben sekizen yaşındem.
ben herşeyi biliyom. o ğüññe ğedi ğeçti çocım. çok fakirlik çektik
yavrim. şindi, benim bu ğız dēyoķu, evdeki ğız, aha bunu n_âpicân,
100 kıaydırcâm. uñu, vallâ dedim. bu eski heybê n_âpicân, aha bunu n_â
picân, o eski yorğanı n_âpicân. sen_öldine ateşlēcem_unnarı deyo
bana. ben sênê bi_şeyimî_elletmem, dedim. ben şu ğadancık yamalı
ğomşulâdan_istedim, dedim. fakir yere de gittim, câyillik, ğaçırıvâdı
â beni. urdan sonacâzım, sen ben bana ğaşıķ vēdi allahım ğaşım
105 yokdu benim. u çanaķ vēdi, u ğaşıķ vēdi, òle_adam_olduķ, inşan_
içinē_olduķ ama kaç para. benimki benden gitti. ne sıkıntılâdan
çıkdım ben. hadi hür yaşêyem dedim, işte yaşayamadım. gene şükür. u
ğadâ geziyom ya. a, gene şükür. nâ_balım? cenâbî_allah. ävlendirdik
işte. urê işe ğide, burê işe ğide, şölê yapa, böyle yapa. yaptık_ettik.
110 ğüle ğüle herkez yerinde otusun. cümlelen bërâbê. varém ğidém, ocâ
su ğöydüm. üstümü başımı yıkēvercek benim. ben burda arâbê
ğörünce gene âretimi doķtora ğötürüyolâ dēyê undan ğedim. gene mi
ğidâki acaba dedim. eh çocum, hadi yavrim ğüle ğüle ğidin sen de.
sulucada mı otüruyoñ sen?

115 *Hayır Aydın'da oturuyorum.*

ah yavrım, niye gēdiniz siz burē ciyerim.

Köyleri geziyorum işim bu.

120 ah_ēvladım, yavrīm, ah ah ah...ah yavrım allah zihin_açıklı vēsın
de güle güle yap. çolın çocın vādır āzın dadını bozmasın. yavrım_
evladım eh yavrım, görevli geziyon hē?

Görevli geziyorum.

şindi kövlēde ne yapıyon sen bōle çocum, görevli?

Sizin konuşmalarınızı kayıt altına alıp inceliyorum.

125 ay yavrucum! ya, al. al işte baķ, ben, aynı masalım ben. tā ū,
dēvesem nēlē... ciyerim yavrım. sorma. hadi ben sona gene gelirim.
uññarı yıkēcēk ye şindi. hadi sen de güle güle git yavrım. allah hayırlı
yolculuqlā vēsın, ciyerim yavrım. ya. hadi çocum, hadi yavrım.

Derleme Yeri: Subaşı köyü

Kaynak Kişi: Mürvet Ulu

Doğum Yeri ve Yaşı: Subaşı Köyü/ 58

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: geçim kaynakları, kış hazırlıkları

Kaç hane bu köy?

çoktu ama işte gençle şimdi hepsi Lâpseki Lâpseki dēp, gidiyolā, kimisi işte iş bulup giriyo, öle yāni.

Kolay gelsin. Siz bakın işinize. Ben gelirim yanınıza.

5 yok yok, işim yok ta şurda iki tane benim tavuk vā, fenā ğıdaqladı, bi_şē mi vā deye undan baqtım. geçemedim de urdan. hayrola siz?

Ben Suluca'dan geliyorum. Öğretmenim üniversite için çalışma yapıyorum. Sizinle de biraz konuşmak istedim. Sesinizi kaydedeceğim.

10 ne_olcēk bizim sesimizden?

Sadece ben dinleyip inceleme yapacağım. Benden başka kimse de olmayacak ve bir yere çıkmayacak. Lütfen merak etmeyin. Siz ne işle meşgulsünüz?

15 biz köv işi ğızım. ne_olūsa onu yapıyoz_işte. işimiz ne_olūsa onu yapıyoz. köyde nē_olur? tarlaya gidiyoz, işte ekiyoz, biçiyoz. öle. çifçilik yapıyoz, fidancılık yapıyoz. öle. siz geç gāmişiniz. burē işeye geliyo kadınā, asıl öle bulurdun İsanları sen. kıran kırsuna. e yarın

gē. doğuz, sekiz bucuğta bařlāyo, on bir bucuğ falan bitiyo heralde,
on iki. ōle. yani ōlē bulunursun. undan dedim.

- 20 *Günde birkaç köy gezmek zorunda kalıyoruz ve zamanımız çok kısıtlı. Gelmemiz zor. Bize siz yetersiniz. Çünkü bize bilgi değil konuşma gerekiyor.*

yoğ hani kendin bilisin, undan dedim. nası istēsen yāni, ōle olabilir.
kendim buralıyım, u şadın da buralı, nine de.

- 25 *Siz burada neler yapıyorsunuz? Yazın tarla işleri ya kışın.*

đışın_evdeyiz. ne_yapalım?

Kış hazırlığı neler yapıyorsunuz?

đış, odun getidik bağ. đışın yađçēz. fidannarı dikiyoz, ğuruyolā,
söküyoz, yağıyoz, bölā.

- 30 *Tarhanadır, bulgurdur, makarnadır yapmaz mısınız?*

yapıyoz, yapıyoz. taranamızı, bulgurumuzu. kendimiz yapıyoz.
mağarna dā, erişte mi diyonuz siz?

Ben Sulucalıyım. Biz ev makarnası deriz.

kimlēdensin sulucadan?

- 35 *Balıkçı Erol'un kızım.*

ērolun şızı mısın? orta yerde eviniz.

Evet, caminin karşısında.

e ğız ben billiyom seni. seni deyil dē erolu bilirim. istāsen gē eve
gidelim.

40 *Yok sağolun .Böyle dışarıda açık havada güzel.*

şē vā halanız, sevim. sevimle biz biriz. sevim beni tanır. biz sulucada iki sene durduğ. urdan biliyom yāni. altı_ay, altı_ay durduğ. mayısta gittik, asımında gēdik. urdā sīrlara baıyodulā dā 45 nceden kv sīrları blē. ayıt mı yapıyon hepsini? yapma barī. yapma, yapma apat. u zaman urdā ādiyē vādı indi ēde evli. Lāpsekide oturuyo. biz de caminin yanında otuduğ hemen. cāminin urası da vā ya, biz hep berāberdik urdā, hep_oynāduruduđ. dyūnlē de falan. lēdik de durduğ urda da tanırım yāni birazını falan. u zaman tabī baban beardı. ben yeni oğuldan ıtıktan sona ište. 50 ocuk.

alışmak iin geldiniz bizim kye. Ne işler yaptınız orada?

sīrlara batığ sizin. sizin kv sīrlarına. babam, bi de benim lan ardeşim vādı, obanlık yaptık. babam bi_yere gitti zaman ben de gidiyodum. ok hanī alabalık oldī zaman. bazı alıyodum, bazı 55 gidiyodum. le yāni. annēnlē, babannēnlē, sā di mi?

Dedem vefat etti iște.

allah sabırlık vēsin. řī bē babanı da tanımam. neden u zaman ordūm, yeni deyil. genşti u zaman. e undan sona ormedim ki. herkēz... bi_dā gitmedik urē. uından yani le. herřē nerden nerē 60 demi.

Ben de aslında bu kyūn ocuklarını İsmail Baykut'ta okuttum zamanında.

bizim kvūn m? kimleri ođuttun? ortaođuldā. benim_lan da gitti. erol_ulu. hacerden bi_yař falan byk albā. bi_yař mı iki yař mı 65 byk. seksen_l benim_lan. ortaođula gitti, iki sene gitti

ortaoğula da undan sonā büyüyüvēdi, ğaldı sınıfta da utandı gitmē .
bubaları mıyın ben_ũñnarın, yanımda küçücük ğalyo unnā, dedi;
gitmedi. e n_ābēm be kızım. şimdi şe_yapıyo. benim iki tane ölüm vā
70 . ikisi de burda deyil. birisi Lâpseki de u erol dedim şe_yapıyo,
arabalara sigorta yapıyo. siğortacılık_yapıyo. öteki havaalanında.
istanbuldadı, burē getidik çanağkalā. şimdi çanağkalē eşinnē berābē
urda o. e herkez bi_ekmek yicēk bi_yerden de mi? şimdi burda
otusan ne yicēn? ille bi_şey yapçēn.

Burada tarlaları işleyecek insan kalmıyor sonra. Köyler boşalıyor.

75 işte biz yapıyoz şindik didēylen berābē. bugün gitmedim. hadi ben
bi_gözēm gēlem, dedi. sen gitme, dedi. ben de bugün gitmedim.

Kiraz ağaçlarınız var mı?

var. diktik tē şimdi işte dedim ya ğuruyanları söküyöz, yerlerine
dikiyöz. getidik bunnarı, söktük te biraz, yerlerini sürdük. ben de
80 diyom, cuma günü bak_ınsan da, diyom; yēnden çapalayoz böle fī
dannara, dikmek_ıçı, sıra sıra. dikelim diyom. u dā demişlē hava
alsın, bi_sene bişē dik yerine, demişlē. olmaz, büyümez, demişlē. böle
yani. bilmiyom. sen sulucada duruyon öle mi?

Hayır, ben Aydın da yaşıyorum. Annem babam Suluca'da oturuyor.

85 ū, aydın işēde izmir yanında. bizim burdan edā vā urda oğulda,
aydında. edā öncü. mūtārın kıızı, urda oğuyyo. heralde aydın yā öle
biliyom ben ama gene dēştise bilmiyom yani. aydın mı uşak mı? uşak
nērde? izmirin yanında de mi ama bana aydın gibi geliyo. gene kesin
de bilmēyim.

90 ***Hangi bölümde okuyor acaba?***

işte urasını bilmeyom. bi_kere kövden çocuklā çıktı mı geri dönüşü olmayo. alışiyolā şehir hayatına sōna geri dönüş yok. senin, evli misin?

Evliyim, iki çocuğum var. On yedi yaşında kızım var.

95 of, seninkilē de büyümüş. otuz beş yaşında benim büyük_olan. yetmiş yedilidir. sen bunnarı bilerek mi gēdiniz buraya?

Tabii tabii, babam tanıyor. Ben de Hacer'i öğrenciliğinden biliyorum.

uñdañ_öle gittiniz uñnara. eşin?

O buralı değil, Aydınlı.

100 urda buldun_öle mĩ? baķ_işte bu adam da buralı, Lâpsekiye gacı. işte gene de ğāķtĩ zaman gelip burda tālalarını ekip_bıçıyo, dikiyo, sürüyo. işte bizim de_öle. ben olana gēsin de dāyom, baķ ellerim bilen bayılandı, şēleden_işte kırdā yapıyoz ya. suluca da öle be. dā ğıldıdı ama şindi bilmeyom gene toplandı mı biraz dā mĩ. urası da

105 bizim köv gibi, gençlē çekildi Lâpseki Lâpseki de mi u? baķ ben gidiyom. çocuklarına baķıvādım büyük_olanın. iki tāne torunum vā. üç tāne torunum vā. bi_tāne birinin, iki tāne birinin. yā ben urda işim bittĩ_anda, burē gelim diye can_atıyom. dördüncü kıatta büyük_olan, asansörle çıkıyoz. ben çıkmā üşenmeyom. bacām_arıyo şimdĩ_

110 bu sene çıkmasını nazlanıyom da öncē_öle şē_yapmazdım. yanĩ, nā_psan duyuluyo birbirini yā. çēsmē_aç şar şar şar şar, duyuluyo. bu kıatlı ā böle. ben de hiç sēmiyom. hep bana usul ğonuş, usul ğonuş. hay yetti bu usulunuz dāyom ben de. acıķ kēfimce bağıra bağıra ğonuşēm diyom. ğarnın fala açsa gē doyurēm. isminiz neydi?

115 ***Birsen.Çok teşekkür ederim. Aç değilim. Hem daha çok köy gezebilmek için gitmem lazım. yardımlarınız için de sağolun.***

gidēsiniz. kaç tane köve gitmen lâzım.

Bütün köyleri gezmem lazım.

120 aha şurda yenice köy vâ bak yakın. bilion mu? tanımazsın. şahinni
vâ şurda. şahinniye direk böle kıran kursuna git. şindi uññā òlenden
sona gidiyo, üçe ğadā urda. aynı hoca geliyo burē de. on iki de
başlaması lazım heralde. üçte bitiriyolā ğalbā. burē geliyo saat sekiz
buçukta, on bir buçukta burdan on ikiye gidiyē urē. aynı hoca geliyo.
ben bu sene gitmedim. geçen sene gittīdim ama bu sene gitmedim.

125 ***Bu kurslardan memnun musunuz?***

130 iyi iyi. yannişlāmızı düzeldiyoz. gitçektim de dā türkçesi; bu işte
dedim ya bi_tāne tā torunum vâ bu erolun çocī, altı_ay oldu, tam_alt
ī_ay oldu işte annesi işe başladı. una bakāsam, dedim. şindi uññā da
bakıcı tuttulā. kövden gelip gitme zebil_olma, dedilē bana. biraz da
135 ben rātsizdim. u işte. e bubası burda yalnız ğaliyō... çanaķķalē gittim
gēdim iki_üç sene. çocuklara_işte. burdan pazartesi sabahsı ya da
pazar günü āşamdan gidiyodum, cuma günü āşamüstü geliyodum.
yola çıkıyoñ, e yolda hemen_araba denk gemāyō. e hadi burē
gelemek_istāyōñ. işte uññā da öle dedilē. öle dēnce ben de nā_
135 pasanız yapāsınız...

Olsun, daha iyi olmuş. Siz de onlara burada kışlık yaparsınız.

şimdī, yapıyodum da her yerden çıkıyo yē, fabriķalādan şēlāden,
urdan_alıp yiveriyolā, bu sene yapmadım. yē şimdi bir de ben, benim
ğalbim çarpıyo annadiñ mı? ğalp_hastası gibiyim. bu sebepten uññā
140 da pek bana yüklenmiyolā işte. tarana yaptımdı vēdim ikisine de biraz
tarana. alın, dedim. bulğur yapmadım bu sene. aldım bir_okķa bulğur
tā poşedini açmadım. iki kişiyiz ya, bugün bişiriyom yarın da yetiyo.

Çok yapmaya alışınca da az yapmaya eli gitmiyor değil mi?

145 ayy, sorma urasını. hep çekişiyö adam. alışamadın halâ iki kişi ğaldık
dâyo. hiç tıñnama dâjom, ben de. yarın_āşama hazır. bi_de kırdan
geliyöz ya u sebepten, yorğun gēdīm_çin zor geliyo yemek yapması.
hazır_iyi_olüyo. nâ_palım be kızım. yārın baķ yaşınız_erdine dēsin
ki bu yaşlılâ dōru sōlâyomuş. benim iki tâne nine vādı başımda. iki tã
ne ğaynata, iki tâne nine. ilkten ğalabalıktık biz. e çocuĳlã vã,
150 görümcem vādı, çoban vādı. doluduĳ, on_beş kişi. ğala ğala ğaldık iki
kişi. e şimdi bunnãn_çinden çıkıp tã... çok yapmē alışkınum. iki
kişiye yanī zor_alışıyom tã.

O kadar kişiye nasıl yemek yapabiliyordunuz?

155 ama_n_ābicēn? u zaman köv_İsaniyöz ya, bi_çuval elli kilo meselã
bi_çuval_un, iki kere ekmek yapıyodum. bitiyō. e bi_de u_zaman dã
baķ kaç sene öncesi meselã, yetmiş_beş senesinden, u zamannã çok
öle herşey yoktu ki pazarda da alsinnã getisinnē. biz pazar bilmäyöz,
ne getiriselē u. ne gētircelē pazardan. bi_gētirselē, patates, gētircelē
bu. hep patates dē... sōvan kendimiz yapıyöz.

160 ***Kendiniz başka ne yetiştiriyorsunuz?***

165 biper, patčan, domates dikiyöz, işte fasile, bōrölce öle. bahçe işi
kendimize. karpuz, bostan_ekeriz yazın. n_ābicēn, ne yicēn? işte
annãnlē de yapıyodur, aynı. hiç fasille dikmüyodum ben. suyumuz
yoktu. bu senē su gēdi, su aldık, baraj gēdi şurē kövün kenarına kadã.
mezarlı fark_ettin mi bilmem. kövün girişinde. burdan çıkãken
köprüyü geçtin mi zaten u hemen tepede mezarlık vã. mazarlın bu
yanına kadã gēdi.

Biz aradan falan gedik herhalde, fark etmedim.

nerden aradan gēdiniz? e gēseniz de çıkmanız gene bu tarafa. geli
170 kene şe bē bizim fīdannıqlā. onun bi_kenarı sēlvilē falan vā
mezarlıkta belli yāni. eskiden yukarda dı mezarlık. yukardan_ındik
biz burē .

*Subaşı diye o yüzden mi diyorlar? Orasımıymış subaşı? Yoksa bu
köyde su yok.*

175 yokarda baķ şu tepe. baķ şu tepe gözüküyo ya baķ. onun bu
tarafındadı önce. yani u tepelere de yakın düşüyodu. su yoķ. su yoķ ta
bī_subaşı diye bi_ilkin tā bu köv gurulurķen bi_yüzbaşı gēmiş
otumuş. ben demiş burasını çok sevdim, burē demiş konaqlēlim.
eskiden_işte. öle ğalmış_işte adı uñdañ sonā. suyla alaķası yoķ yani.
180 suylā_alaķası yoķ. suyumuz_önceden kesik kesikti, suyumuz çok
yoķtu. halā dā şeyi yoķ_öle talalāda pek su yoķ. bi_bu tarafta
olanların talalarında vā. bu yannāda yoķ_öle.

Derleme Yeri: Kocabaşlar Köyü

Kaynak Kişi: Zülfiye Akyol

Doğum Yeri ve Yaşı: Karamorlu Köyü / 60

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: aile durumu

Kaç yaşındasın teyze?

ben şimdi saña dēyēm ben yaşımı bilmeyoñ yavrum. oğur yazarlīm
_olmadından bilemeyoñ kaç yaşında öldüñ. varyıñdır gene bayā
ältmiş file.

5 ***Altmışın altı mı üstü mü?***

bilmäyoku_ben, sor ge baķam dayına. ben bilemem yav. eski yazı
bilirin de yeni yazı bilmeyoñ oğula gitmediñ.

Eski yazıyı nasıl öğrendin?

10 ėski yazı, hocā gittik yāvırım.normal sölenemiyoñ dişim sızlēyo da kaç
gündür ne çekiyoñ? uñdañ soña.

Doktora gitmedin mi?

gitmem, şişti ya iñdine gitçez, çıkartçaz. şişti böle burlarıma ğadān
şişti. hani geldi mi dayın? ğesin baķam, burē ķadan, acıķ ğesin baķam,
u bilir.

15 ***Teyzeciğim sen buralı mısın, burda mı doğdun büyüdün?***

20 ben, dōmam büyümen ğaramorlu da. burda büyüdüm de, bubam_
asgerde ölünce ğadañ, babannām de ölünce ğadan, burda amcam
vādı, amcamın yanına yollamışla beni yavırım. bure ğeldimi file hiyal
mıyal biliyoñ. küçük hemen ben ūç ğünlükmüşüñ, bubām ğelmiş, izne
ğelmiş adımı ğomuş bi gitmiş , bitā da gelip ğörmek nasıp olmamış
yavırım. anama da vēmemişlē beni, anam da başka ğocē gitmiş. sen
işde urda acıķ bubannēm büyütmüş beni acıķ, burē geldim hiyal

mıyal şöle ifâlaqtım ben. gēdīm de hıyal mıyal biliyoñ_ışde. burda
āmcamın yanında böyüdük. burda böyüdük.

25 ***Kaç yaşında evlendin? Erkenden evlenmişsindir.***

hē u zaman aha bu dedeyle ēvlendik. isdedik birbirimizi vādilē. u
zaman kaç yaşında oldūm yavrum unutmuşuñdur. kaç yaşında,
vāmışındır gene on bēş_on_altı yaşlāmda gene. he bure gēdik işde,
geçinīp gidiyoñ işde çoluqla çocukla.

30 ***Kaç çocuğun var?***

bēş tane olanım vā, bi_tanesi öldü, ilkim_öldü.

Kızın var mı?

bi_tāncik işde bunların_anası vā. bi_ğızım vā.

Kıymetlidir o zaman

35 e kıymatlı olsa nē olmasa, hērkez yerinde sā olsuñ.

A/8

Derleme Yeri: Kocabaşlar Köyü

Kaynak Kişi: Hatice Ceylan

Doğum Yeri ve Yaşı: Hacıömerler Köyü / 82

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: aile durumu, geçim durumu

Teyze bizimle biraz sohbet eder misin?

eh ,olur.ne dēcän?

Neler yapıyorsun teyze burada ,tek mi yaşıyorsun?

ğız vā işte burda.analı ğızlı gēdim ben buraya.

5 *Amca öleli çok oldu o zaman,neyle geçiniyorsun burada?*

keçicilikle. ben ayırırım ğızım,ayrı evim vā ayrı içiyōñ.

Kızın bak mıyor mu sana?

kimse bakmıyo bana.

Başka çoluk çocuk yok mu?

10 vā, vā,vā da benim. ben buraya analı_ğızlı gēdim. yedi yaşında gāttim bu ğızı. iki olānım vā. yatılıya gātti.küçücük gāttim onu, iki yaşında gāttim buraya, iki de ğız. ğocēye geldim bure.

Kaç yaşında kocaya geldin?

15 otuz üç yaşında gāldim. hacıömerlēden, adatepenin yanında vara urdan gāldim ğızım. ikinci evliliği yaptık. ununda vādı iki çocū, benim

de işde iki çocuk dedim gibi. uñları büyüttüm, kändikilēmi büyüttüm, çalışdım, cabaladım, bu hale galdım, şimdi bana bağan yok.

Allaha bin şükür elin ayağın tutuyor .

20 tutuyō a ğızım. ekmēmi yapıyorum, çamaşırımı yapıyorum, suyumu getiriyom, ateşimi yakıyorum.

Çiçeklerin de bahçen de çok güzel.

ğızın gelini, u da gelini. torunlāmın bunlā, bu evlē. torunun bī on tane de olsa fayda yok ğızım.

Sen de haklısın.

25 haklıyım ya ğızım.

Sen şimdi keçicilik mi yapıyorsun?

30 yō, ben artı tamam. işim bitti. çalıştım, cabaladım, ğoyun güttüm, keçi güttüm, sığır güttüm, yemek yaptım unlara, çalıştım, çocuklāmı büyüttüm. tamam benim ğari, bana bağan yok. ben çok yaptım, baktım da undan.

Daha seni genç görüyorlardır, öyle duruyorsun.

genç miyim ğızım, seksen iki yaşındayım. iyiyim şükür allahıma. allah acıya bana ğızım.ya n_āpam?

Sen dağda keçi güderken hiç ot, mantar topluyor muydun?

35 topladık ama ğız merāfetlāndi, biz olmadık bişe. hepsi dedeğın unlara Kaldı, üvēleriñ ğıza Kaldı. ben şimdi gidemeyom, u ğadā mantarlā çıktı da güvenemiyom ğızım ğari. yalın_ayağ, başı_ğabalağ ğēzēdim, gidēdim urlara ama şimdi iştām yok.

Çok ot çeşidi var mı buralarda? Hangi otlar yetişiyor buralarda?

40 vā olma_mı a kızım.hepsi. yaptık hepsini yaptık. çok şükür
allahıma bu güne erdik, oturuyom ğali, yemēmi yapıyom, ekmēmi
yapıyom, yiyom.

Ekmeğini nerede yapıyorsun?

45 kimi maşingaya atıyom poçā_moça. hamırlāyom olē yiyom ğızım,
n_āpem kimseden fayda yok ğızım.

Sen ilk kaç yaşında gelin oldun?

ben gelin_melin olmadım ğızım.ben kaçtım. istedim de.

Çok sevdiğin o zaman.

50 baĸ. tamam. hē, çok sevdiğim, allah ta onu sevdi aldı. otuz iki
yaşında öldü u da. ben de otuz iki yaşında geldim buray. o_ altı
yaşında gittim. ye, ikinci göca. geçindik. çocuĸlām büyüdü aydışık
ama ev yapmā başladık undan sona bi_hastalandı, üle fālç ğaldı.
undan sona yirmi dört saatte gitti mezarlā. n_āpalım ğızım herkezin
başında u. hani bi_kişi de olsa çekilmāz de herkezin başında n_
55 āpalım. var göce yaşamayo, kimisi yaşēyo bi yastıĸta, kimisi de genç
ölüyo kimisi İtiyar geçiniyo, ölüyo. işde bülē dünya büle ya ,ya ğızım
ölüm va ğızım. İtiyarın sırası geliyo , İtiyar ölüyo, gencin geliyo genç
ölüyo. n_āpalım ,allah uzun ömür versin size. gençlere yā rabbim.
benim dede büle oturuĸan gitti. ben de inek sāmā gittimdi; u zaman
60 inek vadı, dede benim yoĸurt, süt yirdi; satmadık. e ölcēmizi biliyo
mu? undan sonā git dedi ,inē sā ğal, dedi. ben dedi doĸtora gitçem
dedi, bi İne ğaldı dedi ,cuma günü gitti cumartesi günü de mezarlā
gitti. bi de ğedim, inē sādım ğaldım, yürt içmiş, bardaĸ burda ellē bülē
,kendi de bülē, hiç nerden çıĸmış o can? uyurĸan gitmiş. bi de ğedim

65 uyuyup_duru. yrt dkm ble yzne, yrtlnı sildim, bezle sildim.
ya, hayırlı lm vsin gzım, ektirmesin kimsemize diy mi? bi de
gldim lm. yıkadıl, paladıl, koydula de ure tabutunla, aldıl
mezarl gttl. n_lca gzım bi solu dl mi gzım. ikinci hastadı.
70 kır yaında evlendi u da kır lli yaında evlendi. iki oc vm, e
benim de vd ocukl. unu cenb allah bana nasp grm de mi? u
una basın, u una basın diye. ben ununkilne batım; ekimedim,
dmedim; o da benimkiln. pazara gitti, ben pazara gitmem pk, ne
ilm gali ifacı ocuklm, gitmedim, bubas getiri gtrd. eh
mr azm unun da. ikisi de bırat beni. n_plm gzım allahdan,
75 ldan olsa eki. lm...

Allah sana hayırlı mr versin.

aman gari vermesin mr gzım be! kimsenin apsına gitmeden
ble gezken alsın. le diyom art.

tzenin derdi .

80 ***Derdin ne, ocukların mı, geim derdi mi?***

derdim yok ama ite burdaılara, baan yok bana. bunl kims bi
para ekmek vmeyo. gonumayola benle. n_pan gzım? kendi
kendime yapıyom ayımı, ekmmi yapıyom, yiyom, doyuruyom
knımı, geziyom geliyom, yatiyom.  kr allahıma. yete bu ad,
85 d mi? le ide gzım.

Sen buralarda gezerken hi trk sylemez miydin?

slmim, slmem mi? trk unuttum ben unları, unuttum
gzım.ah ben hepsini yaprdım. dre aldım, yun oyndım. ninen
ble ddi. genlik vad gzım .darel aldım, yun oyndın ble.
90 dyn oldu benim evin altında ble. benim dede gen tabi, teze

evlendim, çoluğ çocuk yok. yâ dedi, yetē dedi, ğarim oynadın dedi,
eve gel dedi, bana ğocam. oynamayı sevādim. hemen dūyüne ,
bayrama oynādım.e Őindi sōndū ğāri içersi. kıŐkanırdı beni. üle
yapādı.e ālem oynāğan ben dēdim evde mi oturcam dēdim ben de.
95 gene kaçādım undan, atādım göbek, gelirdim gene. ah o günlē geçti
yavrum, geçti, būle deĝildi ninen.

Senin kınalarını kim yaktı?

kāndim. bayrama yakındımdı ğurban bayramına çıktı. çıktı mı
dırnağlām gene yağarım.

100 ***Kınanı eksik etmiyorsun galiba, adet mi böyle?***

ādet. ben hep yağınırım. Şindi burları çıktı mı buñlā gene
yağınırım. yā ğızım, işte būle ğızım, n_ābicān?

herkez _İtiyarlıcağ _dī mi? aynı benim gibi olcāk herkez. hē ğorcē
niz ğızım. çolūn_çocun va mı?

105 ***yok ,ben evli deĝilim.***

ēvlenmedin mi? boşve, koca mı lazım ,bir_sürü çocuk. n_āpçan
ğızım bu dünya būle...

Derleme Yeri: Kızıldam Köyü

Kaynak Kişi: Kafiye Tan

Doğum Yeri ve Yaşı: Kızıldam Köyü / 78

Eğitim Durumu: okuma yazması yok

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: kış hazırlıkları, tarhana yapımı, geçim şartları

Tek başına mı yaşıyorsun bu köyde?

ölanlām vā.

Kaç yıldır bu köydesin?

5 hep tā dövdü_dovalı burdayım_ben_Ğızım. ya ya biz buralı,
yērlisiyim buranın.

Bu kadar uzak yeri nereden bulup yerleştiniz?

e n_āpalım? ninelē dedelē burlādāmiş_ıştē.

Neden burayı seçmişler?

10 e bilméyoķu niyē_gēdīlē. gemişlē, ũrdan_bũrdan toplanmışlā köv
kurmuşlā bi. bilméyoķū.

Neyle geçinir bu köy?

nēylē_gēçincēz_ışdē rençberlik battī çobancılıĶ.

Koyunların mı var?

vā, hē, koyunlarā_baķıyoñ.

15 ***Bahçen pek güzelmiş.***

geñiř geñiř, bāçè geñiř. bāçè geñiř ğızım.

Başka neler yapıyorsun buralarda?

hiç_bişē_yapmēyoñ, n_āpēn_iřde oturūyoñ, ne yapçān_ben? bi_yeri gitmēyonķū_gārī. bi_parça_yīyoz, içīyoz, oturuyoz ařā.

20 ***Teyze yörük müsün sen?***

yörüküz,yörüküz ğızım.

Kilim falan dokur musun, gençliğinde yaptın mı?

yaptık, yaptık ğızım. kilim doķumadık. çul deriz biz, çul.sümāndēn, kıldān yapā, naķiřli olū,

25 yoz_olū. doķuduk, yaptık.

Onların özel nakışları var mıydı?

hē, kendimiz dokāyoz. iřde olē doķūrdūķ.gālī yok biřā, battı hepsi gālī yapmeyōz.

Koyunların yünlerini ne yapıyorsunuz?

30 satiyōz_gitsin.

Gençken ne yapardınız yünleri?

iřlādik, iřlādik. hārřey yapādık.

Kışın ne yiyip içilir buralarda?

ne_yicāz? ne_bulūsaķ_unu_yiyōz.

35 ***Kış hazırlığı yaptın mı? Odunları kesip koymuşsunuz.***

hē, k̄astik_odonları işde. ben_alıp_alıp yaqıyoñ, āşama_dek yaqıyoñ. n_apãñ gızım, n_apçãñ? bölē_bölē geççez_dünyadan.

Kaç çocuğun var?

40 çocuk çok. yēdi tēnã...biriciğini sakladık. en_küçük gitti. āltısı sã, dünyada işte. iki de kãldı yavricıkları, õñsüz, yetim kãldı. ğarãmusãlara giTtiydi u yukarı.

Çocuklarının kaç kız, kaç erkekti?

bēnim mi? ikisi ērkēk, bāş_tēnēsi gızdı işde. dōrt ğız iki olan ğaldı işte. hēpsi de burda. yetã bu_günümüze çok_şükür.

45 ***Dede nerede?***

hani gitti o, çok_oldu. yirmĩ geçti bēki. burdayĩn_ōlanlala, burda duruyoñ ben.

Kaç yaşında evlendin?

50 bēn mi? on sekiz. aşãdãdĩ, dãy_aşã mālēdãdĩ ävimiz bizim, burã sonãdan ğeldik.

Kendiniz mi yaptınız bu evi? Taştan mı?

kēndimiz yaptık.daştan. ēēyy, bayırlãdan çektiK_gätTik, hãrşēsini yaptık _işTe.

Aralarındaki ne, sarı çamur mu?

55 he he, çamırla yaparız biz, çamırla yapıyoız , he u_zãmanlã öleydi.

Bu evler daha mı sıcak tutuyor?

sıcağ_olur bunlā, ısağ_olur. yazın serin_olür, kışın da ısağ_olür.

Buranın havası çok güzel.

60 çok yavüzdur bu tepenin üstü böle yavüz_olur.

Tarhananı yaptın mı? Nasıl yapıyorsun anlatır mısın?

yaptım. nası yāpıcān tarānā. yovurt kıatarız, süt kıatarız, tomata biber dōrarı ,ğarā yaparız. unu biz ğararız, sereriz, dōkeriz, ğālbırdan geçiriz gene_ gene. incecik_yapā ğurudur ğoruz.

65 ***Bulgur yapar mısınız?***

bulgur yapmāyoz, bugur satın_alıyoz. ekin_ekmēyoz ku.

Bulguru ekin ekenler mi yapıyor?

he, he ğali ekin_ekilmāyoķu burda da işte bi_parça ekiyölā. mallara yıcek ğada. hasılıķ_ekiveryölā işte, öle.

70 ***Senin kaç tane koyunun var?***

kim_bili. bilmāyoķu ben. ben sayı filan bilmem.e ne_bilām ben.

İnek filan yok galiba değil mi?

yok ,yok, yok, inek filen yok. sattıķ_inekleri. bi ğoyun işTe. herkez ğoyun derdinde. ğoyun, keçi yapıyo. işTe unla geçiniyoz, n_apçēn?

75 ***Başka geliriniz yok mu?***

yok, yok. iş bulusağ çalışmä gidiyölā. n_apçēn?

Gelin var mı yanında?

yok, yok. ȃlanlȃ bekȃ.

Niye evlendirmedin oğlanları?

80 e bilȃmȃyoz, bulamȃyoz ki kimbili?

Sen kız bulamıyorsun onlara?

bulamȃyoñ...

A/10

Derleme Yeri: Kızıldam Köyü

Kaynak Kişi: Mümteha Öcalan

Doğum Yeri ve Yaşı: Kızıldam Köyü /58

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: köy adetleri, geçim şartları, aile durumu

Teyze adın ne?

benim adım pek dolaşık. mümtehā,

Ne güzel isim teyze neden öyle, karışık, dedin?

e_İşTe dolaşık dāyolā. dolaşık geliyo İsāñlara.

5 *Sen ne zamandır burada yaşıyorsun?*

dödum dovalı bu kövde.

Kaç yaşındasın?

elli sekiz.

Maşallah hiç göster miyorsunuz?

10 niden? ğuzum göstermez miyiñ? ben bu yıl perişan_oldum hastanelēde nārde göstermācāñ, ğocadım, ğocadım. ah ğızım ah...

Bu köyün yolunu zor bulduk. Bu insanlar buralara nasıl gelmişler, neden yerleşmişler, bilemedik, dedik. Siz biliyor musunuz?

15 İnci bak. dedelāimiz burlara mal yapmā gēmiş. uzaqlādan _gēlmiş bizim dedelēimiz. kafiyē_ñge ta āyisini bilir. asiyē_ñge dē_vēri bēñē . dā ğozçeşmē durmuşlāmış_unlā. evelī ğozçeşmedemiş, biganın

yanında gözçeşme var_ā biliyoñ_mu kimbılı? urdan, böle düzlük_ovalık ura böle, durdukları yär. urda sivrisinekden durāmamışlā. urdan_unla gelmişlē işde, soğucā mı gēmişlē n_apmışlā, de mi 20 kafiye_ñge. soğucā gelmişlē dedemi hoca tutmuşlā. hocamış dedēm. urdan da, urda da olmamışlā.

bir_iki äv_olmāk vā. urdan burā gelmişlē. mal yapalım burda, dādā demişlē. işde yärleşdilē. e_işde bubalāmız, dedelēmiz burdamış. bubalāmız da burda. biz de burda olduk. kövün_içine de 25 göcā gittik, otürüyoç_aşsa...

Köyünüzün yolu uzak olsa da çok güzel bir yer.

yolumuz_uzzāk. dārdim çok dāvriş_āmet de.

Köyünüzde hayır vardı galiba.

hayır vardı. hocamızın_hayırı vardı. köv hocamız gitçək dē. u 30 yaptı. hayır yaptı. hērkeslē helallaştı. adamı ğarısı, hām hayır yaptılā hām ĩsanlālā vedālaşdılā.

Bu köyde birileri gider gelirken ya da düğünlerde neler yapılır, diğēr köylerden farklı adetleri nelerdir?

e yapıyoç biz. biz ,pilaf yapılır bizim. isteyen hazır hemen aşşādan 35 hazır getirir, isteyen burda yaptırı. alır hār_şēsini. yaparız, oturuz aşşā. a ğızım işte bizim kövümüz , ne fark_ólcāk. yalamanın_üstü, ne_olcek, bişe_yoç. mal yapēn dāyoç, mal _olmēyo. yalamanın_üstünde toprak yoç, ot yoç, bişe yoç, bi_meyva...

Yalama dediğınız şey taş mı?

40 h , daş. şur , t p  ıķ cam ben seni, ğayaları g st cem, ğoc 
ğayaları b le, nas _baķ. emme n_ap n işte bulunmuşuz. nas bimiz
de burda ıķtı. e_işte gidiyoz,yuv lanıp_gidiyoz işde.

Senin oluk ocuk var mı?

45 va. va oluk ocuk. iki ğızla b   lanım va. hepsinin  lanları ,
ocukları va işde.

Ayrı mı oturuyorsunuz beraber mi?

iki  lan ğıyımda. e ğızl  ğatı_u nl _hep.  yda b  nine v dı, ben
lafı oķ biliri , ř  d rd , k nd m g z l_old mdan ğızları alı_alı_
vedil , ğairi_airi_v dil  d rdi. ben iki ğızın ikisini de ğaırdıl .

50 ***Beyin sana kızmadı mı?***

e ğızsa n_ap k? b nim de habarım yoķ onun da yoķ. d  iş  gitTi
dardanele urdan geiv miş pinip. biri burda ben gene şu bacamda  rı
v dı, beş_ay yattım hi ğ kamadım, gittil  işTe. yine de k smedik.
s lavatladık gitti.

55 ***Eşiniz nerede, ne iş yapıyor?***

ne d y nd  ne aņlad m.

Derleme Yeri: Kızıldam Köyü

Kaynak Kişi: Bedriye Tan

Doğum Yeri ve Yaşı: Kızıldam Köyü / 74

Eğitim Durumu: okuma yazması yok

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: ailesi, tereyağ yapımı

kim sādettin u?

Suluca Köyü'nden.

sulucadan mı ē?

Teyze bilir misin Suluca Köyü'nü?

- 5 yavrım içinden geçiyoz_ämmā ğaley gidākē, toqtura moqtura. şöle bi inip de görmüşlüm yok.

Valla teyze insanın işi düşmeden gidemiyor. Ben de işim olmasa bu köyü nereden bulacaktım.

öledir, öledir. işcāziñ vādır, ondan gelmişindir, dā mi?

- 10 ***Teyze işim senin gibi teyzelerle konuşmak. Konuşur musun benimle?***

yavrım ben ğonuşsam nē, ğonuşmasam ne. ben bişē bilmāyoluñ. u ğadā işde. ben bi çocuk gibi_

İsanım. aqlım beñim gelip gidiyo. yoq_ aqlım benim.

Ah teyzem hep bu köyde miydin?

- 15 he, he bu köydeydim.

Kaç yaşındasın?

yaşım bilmeyon desem bene gülâsiniz. hocalâ da gülâ bene. bilmäyon
_yavrım yaşımı. baq bene dēvēriyolâ yaşımı burē góymassan
unuduyon ben.

20 ***Peki adın soyadın ne?***

soyadım mı?

Adın ne?

bedriye tan. hadi allah işini ras_getsiñ.

Nereye teyze, sohbet ediyorduk.

25 evime gidiyoruñ aha bu hocanıñ hanımını görmeK_istâdim onu
gördüm.

Yeni mi geldi hocanın hanımı?

ye, onnâ gitcēklē de görmeK_istedim_ıştâ u ğadācık.

Demek köyünüzün hocasını seviyordunuz.

30 çok seviyoz, çok. neden sēmiyelim. çok seviyoz , seviyoz ya.

Bu hocanın yerine biri gelecek mi?

e bilmem yavrım, vērīlâse gelir, vēmezlâse gelmez.

Kaç yaşında evlendin teyze?

35 yetimiñ ben. anam yōdu benim, bubam beni vērivēdi hâdi. küçüktüm
ben.

Eskiden hep küçük evleniliyormuş zaten.

öle yavrım, öle.

Kaç çocuk var?

bi ölanım va, üç gızım va.

40 ***Bakıyorlar mı sana?***

e şincilik biz hani bakıyolâ da bakmeK_istemeyoz zatâ dedeylen
kendî kendimizi bıdırlâyo. allah sonumuzu eyi yapsın.

Amin teyze. Yemeğini falan yapıyor musun?

45 benim akıl şöle böle. aklımlı almadan benim allâm canımlı_alsın
däyon. allah bilir_onu da. çoluğ çocuk ne dēse olmāyeniñ deyoñ
yavrım.

Ne işler yapıyordunuz buralarda?

50 ne işlê mi? yavrım bizim bi iş yapıdımız yok. evēden bıkaç göyun vardı.
gidemez_olduğ, baqamaz_olduğ. satıvēdi ölan_onu, biz öle ävdeyiz
şinci.

***Eskiden hayvancılık yapıyordunuz yani. Sütünden peynir, yoğurt
yapar mıydınız?***

yapaşdıK_emme iki üç senedir ğali biz de hazıra ğaldık.

Tereyağını nasıl yapıyordunuz?

55 yayık dövädik. yayık dövmesi bilir misiñiz kimbilî? yayık dövädik,
yayıñ_üstüne böle toplanırdı yälâ. u zaman dökädik, ayranını
ğaynadırdık, kesik yapıdık. yağını da basādık.

Bütün kış bozulmadan durur mu böyle?

60 unu biz eridir ğaynadırdık da süzãdik de Şeye ğóyãdik, yeñden yerine ğóyãdik. Öle yayãkdañ çıkãdımız gibi bıraşmazdık. Őlũédēdik. yakãdik, ğaynadırdık, undan sona, soğũduđdan sona süzã ğóyãdik damacanımıza, Şişemize her nēse.

Nerde saklıyordunuz?

durudu de urdũ_u ğãli.

65 ***Hiçbir Şey olmaz mıydı?***

hiçbiřē olmazdı. emme ilkindeñ ğaynatmadan Öle çok durduçcana bōle sēriK_gibi_olũ.

Teyzem çok sağol, hakkını helal et.

helal_ōsun, helal_ōsun.sen de helal_et yavrĩm hadi.

Derleme Yeri: Kangırlı Köyü

Kaynak Kişi: Adem Meriç

Doğum Yeri ve Yaşı: Kangırlı Köyü / 86

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: tüccar

Konuşulan Konular: köyün özellikleri, geçim durumu

Kaç yaşındasın amca?

seksen altı, seksen yediye gidiyoz.

Eşiniz sağ mı?

nine öldü. kız bakıyo. siz n_âpıyonuz bakam? kimsiniz?

5 ***Benim işim için geldik amca bu köye ama annemin bir arkadaşını arıyoruz. Hacer Hanım, Karamorlu'dan gelme.***

hadi gidelim kâvëyë yav. çay_ıçeriz.

Bu köyün adı neden Kangırlı biliyor musunuz?

10 hah, kañğırlı, neden? burda iki tãnä göçmen gãmiş. burda çeşme vã. eskiden göçmennã nerdi su vãsa davarlarınnan orda kalırlãmiş. biri geliyo öteki de geliyo, urda harp_yapıyolã. çeşmenin yanda, sën ğalcën, bêñ ğalcëm onün_ıçin kan_akıdıyolã. kañğırlı köyü ordan kalıyo. hadi bakam yürüñ.

Göçmen köyü müydü burası?

15 yõk. göçmen değıl. burası, şãde mezãrlıkda bi daş vã dõrt yüz_otuz beş senelik yerli köv burası. yerli köv, manav kövü. hacer kim dediñ?

Karamorlu Köyünden gelme gelin, demiştik amca.

gelin, hâcer dolu ya, nēsē. aramorludan gāme hācēr.

Evinde yoktu biri ileride oğlunun evinde dedi ve tarif etti bize.

20 nārde dāyo onu?

urada sonda yeşil kapılı evler onunmuş ama evde yok.

hı hı, allah tepeni vēsiñ, tamam be yav. tamam be yā, tamām. hacı o.

Uzun zaman olmuş görüşmeyeli, hacıya gitmiş olabilirler tabii.

25 gittilā, gittilā. āhbaplā dārlā, bağ_o evlē onnarıñ. iřey, gelinin_ama
olanın. onnā vakitli, vakitli ĩsannā onnā.

Sizin yok mu hal vakit amca?

vallā ne bilām ben. çölmeK_altın filan buldulā ama. öle diyolā.
bilmoz.

Amca sen ne işle meşgul olurdun?

30 ben, alış veriş yapādım.

Pazarcılık gibi mi?

askeriyē sovan vēdim beş_altı sene. elli ton, altmış ton, yetmiş ton.

Burası çok mu soğan diker?

35 ooođđ! beş yüz ton sovan yapādı burası. yüz tonunu ben řēdedim,
satādım.

Sizin de haliniz vaktiniz yerindeymiş o zaman.

benim gene vaqtım, olanlā vā benim çanaqkaledā böyüq_atelyē vā,
gelinlē vā, bi_görsen gelinleri ooovv sosyētī, sinek gındurmazlā.
bizim de iyidi ama nine işde rāmādli oldu. ğız vā benim burda ğız, ğız
40 baqıyo bana.

Sen de kendini gezdiriyorsun maşallah, yük olmazsın .

kāndimi idare, romatizma vā dizde.

*Bu bölgedeki insanların genel problemi bu. mutlaka bacakları
ağrıyor. Havasından mı acaba?*

45 yav işde ne dāsān de. yoq yoq burda qör topal dolu.

Biz istediğimiz yere geldik galiba amca?

şindi hācerin olanın_evleri bunnā ama biz Qāvā gitçāz çay_iççez.
yörün baqam.

50 *Amca biz kahveye gene geleceğiz ama şimdi şu tanıdıklarla da
görüşelim sonra gelip çayını içelim. Babam kahvede zaten siz onu
bulun onunla sohbet ededurun biz de sonra size katılalım.*

hadi baqam hadi, baban orda qāvede mi, ben beklerim, ben bulurum
şinci urda.

Balıkçı Erol derler babama belki tanırırsınız bile? Suluca Köyü'nden.

55 baq, baq baq, anā. sizin_unları ben bārīm, onuñ_anası gülcan
bubası, kıızı nurcan. heyt baqın ulen baq nurcanla gülcan baqın
misafirleriniz vā. hoşgādiñ amma qarşılāsān ya. yörün girsene, ben
sizin bubanı bulurum. gelin de çay da içeriz.

Derleme Yeri: Kangırlı Köyü

Kaynak Kişi: Hatice Can

Doğum Yeri ve Yaşı: Kangırlı Köyü / 72

Eğitim Durumu: İlkokul mezunu

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: düğün gelenekleri

Tezeye bize buranın eski düğünlerini anlatır mısınız?

çarşamba hamam günümüzdü, perşembe de pul günümüzdü, pul olurdu.

Düğünlere perşembeden mi başlıyordunuz?

5 çarşambadan başlıyoduk, hamamdan.

Hamam gününden sonra ne oluyordu?

10 çarşamba günü hamam, pērşembe günü pul, cumā günü başa gidilir gelinlä. işte cuma āşamı başlä düyün. u düyün de nası olur biliyon mu? annā serfoşlä olur köyün içinde bi bölük. çal allahım çal allahım. sonā da çeşmā inālā ahırlā da geniş bölä, su dolu bi baştan bi başa. hadi, serfoşlä u unu atā, u unu atā. hemen atan da şeye dalā, hamama. işde baķ urda da sıcacıķ yıķanırlā. anaları da üs baş getiri, giyindir çıkālā. aman ne gözē olur davullālā. herkes böyle iyilir baķā. çok gözä olur. hiç ğalmadı ğāri.

15 ***Siz gençken gelinler ne giyerdi?***

ķat urba da giyādi, hamam elbisesi olurdu, bölä işte. hamam älbisesini giyādik uzun, undan sonā ķat urbalarımız olur, ķat urba giyādik.

Gelinlik yok muydu?

20 gelinlik vā. beyaz.

Saç yapımı nasıl oluyordu? Buralarda da kuaför var mıydı?

a,a. telek vādı telek, ğadın yapā. şöle şöle şöle şöle bi baştan bi başa bōle bōle bōle bōle sıralā, tacı da daķāsın undan sona duvā da daķāla, işte. yanbaşlarında tel, o tellerden de dağıtırladı. işte öläydik.

25 geçen günkü de ğız, belgesel şediyom ben, dedi. hep ğonuşuñ, dedi; hep ğonuşuñ, dedi. nārde duruyomuş bilmem, çok uzaķlādanmış da burlāda duruyomuş, şu yakın şelāde duruyomuş. yapıldā ğitçem, musakōve ğitçem, özbā ķadā ğitçem dāyodu, āşam_olmasa deyodu. hatta ben iki tene āncām vā bōle, hep yanımda durulā, ikisi de tuttum
30 benim resmimi çekti, kedi_enceklerinden. dur tüzā dur dur ben senin şeyini çākçām, fotōrāfını. hep ğonuş, ğonuşuñ dāyo, eskilāden ğonuşuñ dāyo.

Ne anlattın ona eskilerden?

tarī, tarī yerledān. işde oķulların yārlerini sordu, yıķıldı ğızım,
35 dedim. sonā da razi olmamış. motorlarıyla yıķıtılā, ğavī duvarlā çok, ğavurlā yapmak vā onları önceden. motorlara daķtıılā sürükledilā. biz bileñek o oķuldü_oķuduk.

Kaçıncı sınıfa kadar okudun teyze?

beşe ğadā vādı u zaman, şimdi torunlā ğari ...

40 ***Kaç torunun var teyze?***

birinin iki tane ğızı, birinin iki tane ölü vā. iki tane ölan vā bende.

Torunların nerelerde okuyorlar?

ay hiç bilëmâcâm valla bilëmâcâm âvладım. dolaşıq işâlâ. hep çizim
üsdüne bölë, çizimüsdüne.

45 *Düğünlerde ne yemek yapılıyor burada?*

her türlü yemek yapılı. datlısı olur, salatası olur, her şësi olur.
batlıcan.

Derleme Yeri: Kangırlı Köyü

Kaynak Kişi: Şerife Yıldız

Doğum Yeri ve Yaşı: Kangırlı Köyü / 75

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: börek yapımı, aile durumu

Teyzeciğim biz sizin yaşınızdaki kişilerle konuşuyoruz, sizinle de konuşabilir miyiz?

5 ne gibi bakalım? hayırlısı, hayırdır işallah. şu lambâ yakıvâ, gâ.
aman ğaranlıĝda gözlerim bişâ bişâ oldu. kendim ğâkem diyom diyom
üşeniyom ğâkmâ. aman belim bacâm hiç tutmäyo. gelin önce ğoz yîn
_acıĝ. dadalâ vâ benim de iki tanâ. torunların torunları. unlara ceviz
yidiriyomuşlâ. işte onlara acıĝ kırvârâm dedim. ğalâdelâ. burda biz
varız bi didêlâ nine. kövde duran vâ mı şimdi? n_apaalım sâlık_olsun
10 gene, allah başĝa keder vêmesin, acılanı göstermesin. herkez yerinde
sâĝ_olsun.

Kaç çocuĝunuz var teyze?

benim bitâncik ölüm vâ.iki tanede torun vâ, unnarında birer tane
ĝızları vâ ikisinde. işte u dadalara ĝırıveriyom unları. ğâ, yîn_
yavrum, gelin. herkes nasibinê.

15 *Yaşına göre çok iyisin maşallah.*

e valla iyi kötü idâre_đem dâyâ ôraşıyoz baĝ.

Allah size iyilik hoşluk versin de teyzeciğim hem kendinize hem hasta eşinize bakabilin.

ya işte allaha hep_öle duvā ediyom zaten beş vakit namazımda.
20 çıkmāyo bazıları aman atıveriyom. bi de çok ta ğurutmuşum ğalbā,
ğırık_oluyo çok.

Cevize burada koz mu diyorsunuz?Biraz çetinmiş galiba.

va va içinde. hanğı oldūnu ayırsam, bilsem silkēkene hemen
kōkündēn kāsçām istemām_unu. oraşmaqtansa hiç aslı dēymez yani.
25 ne luzum vā oraşmā.

Hep bu köyde miydin yoksa gelin mi geldin ?

burda doğdum, büyüdüm. dide de öle ben de öle buralı, doğup
büyüme.

Kaç yaşında evlendin?

30 on_altı.

Çok küçük bir yaş değil mi?

ē, eşğiden_öledi ğızım. şindi kırk yaşında ğız olan istemedīn ğadā.
kırk yaşında otuz beş yaşında kōvde valla dolu. heryer_ölē.

Cevizleri kendiniz mi topluyorsunuz?

35 ha, yō, gittim başında da hēm toplāci tuttum, hēm silkici tuttum.
yüz lira vādim silktirmā.

Dışarıdan ceviz alsan daha iyiymiş galiba cevizlerin hep çürük çıkıyor.

e işte, n_āpim. bu sene öle unlā, neden öle oldu bu yıl bilmiyom.
yılından mī... her sene öle bi_cevizlerim olūdu ũu benim çanağkalā
40 bile yollādım, satādım. burdan insanlarıyla da burda bi arğadaş vā
benim aynı cevizlā mi gene, aynı cevizlādān ğēti bize dāmişlā. bu sene

fena. bağıyom bağıyom, her seneki cevize benzemiyalā. hēralde
yılından şāsindēn, bi_şāsinden vā unun da bi_şāsi. bi_tanē vā, hemen
sanki böle içi, ğabī ğırılıveriyo. elinnā ğır. bi_tanesi öle ince ğabıklı.
45 dört tănā, kendim diktim uñları ben. iki tănāsi de acık böle iricene,
ğözē kēndisi de ama işte bu sene deyişiklik vā ğözlāda yani. yi, yi, yi
ğızım yi. nasibi olan gelī herşeye. çağırsañ gelmesin. nası bilip de
ğēlcēn, ben seni nerden bilip de çağırcēm. bōrek yapıvēdim ama
bişirmedim unda nasibiniz yoķ baķ. acık da āşama bişirēm hadi,
50 dedim.

Siz bize nasıl yaptığınızı anlatın yeter.

ıspanaķ bōrē yaptım. kendim_açtım. hazır yufkā hemen yicēñ,
bitircēñ bi_kerede. neye yara u. bunu kaç ğün yir benim dide. āşama
yicēķ ta āşama ölene yoķ. ölene başķa yimeķ yisin.

55 ***Nasıl yaptın teyze, ıspanağın içine lor koyar mısın?***

mısķa mısķa yaptım. ıspanān_çine; ilkin ıspanānı ayrı yerde
ovarım, biyere de bi dilim ekmek_çi ofalarım, bi_dilim de peynir,
ekmek_çi de ğorum_acık öle bi dilim. ille ğorum bi dilim. fazla
ğoymam da pēynir ğada işte. pēynir ne ğadā ğorsam ekmā de o ğada
60 ğorum. ikisini bir hallederim. ıspanā yıķadım, dōradım. duzunu da
ekiyom, ovalēyom unu. tabi dē yapıcēm zaman ama. yağ da ekerim.
şinđi ilkin acık duzla ovalāyom undan sona da yağı peynirini
herşēsini içine ğoduna yağı ekip hepsini birden halladerim. ondan
sona işte yufkā yayarım, keserim böle, köşesine ğor ğor undan sona
65 da musķa musķa dürerim. üç parmaķ dört parmaķ enlilinde böle
uzun uzun kesiyom, burē başına, gene ğabın_çine yağı ekerim böle,
kepçēm vā yā yerinde böle, tenceremin_çinde, unnan böle aķıdırım.
e ıspanaķ da yālı ama gene osun, ille ğabına da ağıdıyom. alışğanlık.

70 *Hamuru biraz kurutur musunuz yoksa hemen kullanır mısınız?*

hiç kurutmam, hemen taze taze yımşak yımşak. ğurudine dūrölmez ki dağılıveri. undan sona da muska muska dūröp dūröp içine diziyom ıişte. bi_ğabını yapıyom diziyom kaç tane olusa, altı yedi tane meselā bi ğabını ta yapıyom ğöyom bire bire, bire bire, buna altı buçuğ Kabığ gitti. Kabığlarım büyüktü, yasdācım büyük, Kabığları da filen büyük açıyom una göre.

Derleme Yeri: Çamyurt Köyü

Kaynak Kişi: Sami Altınışık

Doğum Yeri ve Yaşı: Çamyurt Köyü / 69

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: hayvancılık, çiftçilik

Konuşulan Konular: hastalığı, geçim şartları

Çamyurt Köyünde mi doğdun büyüdün?

evet. ömrüm burda gâçti.

Şimdi yediğin nedir? Gözleme mi? Teyze mi yaptı?

5 bēñ bāk, biz de gözleme deriz dē istēseniz yi şurdan bi_Tenē.
soğul baqam şöle soğul. ben sana bi de çay göyüvarem. çay_ıçã
misin?

Sen bana konuşuver yeter.

ben ne_bilem de ne gonusuverem çocim yāv...

Sen ne iş yaparsın amca?

10 ben mi? ben de bī iş yok. keçilerim vādı benim, ben_hastã_
oldum, iki senedir ben hastēm. şurdan şurayı gómeyon.

Hastalığın ne?

āstım. branşit yani.

15 ***Bu köyün adı Çamyurt Köyü, bu kadar çamın içinde sen nasıl astım
hastası oldun?***

hērgün ben bōle hayvanlān_yanında, doḡsan tene keçi vādı bende,
tek başıma, hanımda hasda_oldu, malı hamān_ sātTım pirazını,
borç_ istemem. heb_mücadele, heb_mücadele; yāmur, çamurdan
üşümiş_çiyerim. ciyār ḡalmamış, ḡaraciyerlē yoḡ benim. şöle, ben
20 acıḡ şēttim mi başlēyo öhö öhö. ben çok_éyiyim. ben nē_ḡadā_
yatTı_ hasdanede. iki lira, üç lira vēdim. u zaman iyiyiñ de şindi baḡ
şurlāmda bī_arı vā, bōle boynunū çeviremēyiñ . u geçmiy iki sefer
gittim toḡtura. u aile toḡturu bure geliy, kövlere geli_ bazan. sālıḲ_
ocāndan. gēçmez dedi, sende bi_şā yoḡtū, dedi. düzlüce çanaḡgaléyē
25 . e ben_unu gidemedim.

Götüren mi olmadı yoksa denk mi gelmedi?

ḡızlara dedim ,dedim; unlānda işi vādı...götüren_olcek de becerib
gidemedig işde.

hadē al baḡam bi_topaḡ al. yav şöle yavız_ot da yavız yi. bi_
30 topaḡla olmaz o iş. buñu yimen lazım.

Allah razı olsun amca, ekmeḡini böldün ,bana verdin?

ohō, ekmēmiz vadir yā sen boşvē, doyur_ḡānını. eee, sizin...
ḡonuşcāz ,eḡçēz n_ābıcan, sona

n_olcek?

35 ***Nasıl geçiniyorsunuz?***

yedi yüz, āltı yüz lira para verī zaten. kēndimizi zor geçindiriyoz a
ḡızım.

Baḡkurdan mı alıyorsunuz?

ävät. olmemiş n_olcemiş halimiz bilmem. talā yoğ bi_şä yoğ. iki
40 parça yēr vā da kıraç yēr. dēcām, şindi ben n_ābem n_ābem,
tütūnamēyon yā, öte gidiyiñ, beri gidiyon. gittim _on tene ğoyun_
aldım. şurda tālē kađıyoñ, getiriyon. hadi beş tā alam dedik, unu da
alamadığ. üş tanē ğurban sattığ. idare_ediyo.

Çoluk çocuk var mı?

45 üş_tenē ğızım vā.üçü de ğöcē ğaşTı. burda hiç yoğ.

Hanımın buralı mı amca?

u başka kövden ğēme de burda ğālim.

O kaç yaşında?

valla, altmış sekiz fala vādır yā.

50 ***Severek mi evlendiniz görücü usulü mü?***

on_üç yaşında oğuldan_aldım ben unu. ilköğul vādı burda bizim,
şalap yap ğacırdığ _urdan_unu. işde herkez yardımçı oldu. oğulda
aramāyo.

Odunu nasıl temin ediyorsunuz?

55 örman, depeden geliyo. unlā öle para toplayıp yatırı mūtār parayı
dā çök yēr gösteriyō. urdan kesip herkez beşē onā getiriyon. devlet
ormandan veriyō. kövlü rahatacana yörēyō şinci. kövlü olan herkeze
veriyō, kaşabalara yoğ Tā. gerekirse ormanımızdan siter_aliyo. n_
āpalım be_çocum işde böle dünya hali. işde böle ğayğılıyo_amma
60 ne yapmadan_oluyo, ne yimeden_oluyo. vefāt_etTi_olanım,
ğızğardaşım. ne çalışıp ne yiyēbīlīsīñ. durduğ durduğ ne yāpmadān_
oluyo ne yimēden_oluyo, işde ğāri öle gidio bağam.

Derleme Yeri: Çamyurt Köyü

Kaynak Kişi: Zarife Zambak

Doğum Yeri ve Yaşı: Kırcalar Köyü / 65

Eğitim Durumu: okuma yazması yok

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: hayatı, mantar nasıl pişirilir, düğün bayram ve doğum gelenekleri

Kaç yaşındasınız?

5 altmış beş mi, altmış_älti mı pilmiyim gızım, işte urlardayım. altmışın_ıçlëndeyim de geçik_ıltmışı da altmışı, beş falan vâdır yani geçiktir bēki de. oğula mı gidiyoz gızım bizi zamannan yazdırmamışla, oğul yoktu bizim zamanımızda. oğur yazarlımız yok. eski yazıyı yapıyoz da yeniyi bilmeyoz çocum. u zamannâ oğul yoktu gızım, işte bizi oğutmamışla. evlenirkēn bi_nöğus cüzdanı çıkarmışla, kimbili dōru mu dōru dēl mi, u zamannâ. tabi işte öle.

Hep bu köydeydiniz herhalde?

10 deyil. bēn başka köyden gēldim. doğuşun gırcalâ diye bi_kövü vâdır şurda, gırcalâdan geldim bēn.

Kaç sene oldu geleli?

15 bilmeyom kaç sene oldu. on sekiz yaşında falağ_ēvlēndim bēn. beyim askere gitmeden ēvlēndik. ikimizin dē gurâları bir yāni. gurâ mız bir ikimizinkide inci, ikimizinki de bir gurâları.

Neredeyse elli sene olmuş evleneni? Maşallah.

20 tabî, u_ğadā olmuş. çok sālamdım ben çok çürük_oldum_inci.
hiç bacaklāmdan yöryemiyoñ ğızım indî. çok sālamdım, çok çalıştım.

Ne işler yaptınız?

e_işte. bu evleri bēn yaptım. taşını, toprānı, burē yoğarı. beyim
cezaevine gitti, yirmi_beş yaşında ğaldım. iki tene çocuğla; bi_ōlan,
bi_ğız. hē, ondan sona, u kövde urda ēvlēndik. kırcalā kövüne vā
25 mişniñ heralda, urda ēvlēndik, urdan burē geldik. ğaynamın köyü
burası. ordan ğāktık, u ĩsanların yüzünü görmeyin, dedi ğaynatam.
aldık, burē ğēldik. burda işte bu evi amcasının yeri, burasını āldı, burē
ev yaptık ğeldik_undan sona yenden burē tuttuğ. evlenişim benim
urda. anam babam urda. urda ēvlēndim. urda dōdum, beyim de burda
30 dōmuş. burē iç güvəsi ğelmiş ğaynatam, burda geçinememiş
ğaynatasınnan, almış ğarî gitmiş bubasının köyüne işte ğırcalara.
urdan da ğāktı işte tekrā burē ğēldik. benim işte eşim hiç yok. ondan
sona işte, iki tene çocuğlan ben duruğan duruğāna beyim ğēldi. on
beş sene yattı, cezaevinde, on beş sene. çok ğaldı. böyün alinin tā
35 lasında ōraq vā, ben_urdā; bi_orağ bi_ellik_eline yörü. böyün
filanın talayā, bi_araba demet getircēklē. bu evlere dağ getircēklē,
hadi, sen ni_vāsa, ne hizmeti vāsa; bağla mı yoluncağ, ne, ot mu
yolincek, ōraq mı biçilcek, saman mı depilcek, harman mı çıkarcek...
unnarı yaşadım ben, unnarı geçirdik. iki tēnē çocuğ. ōlanı vēdik_
40 oğula, bigaya, oğur. para yok, adam yaşlı. dede, ğaynatam yaşlı, urda.
orlāda birisi arğa çıktı urlāda oğuttu, imam hatip bitirdi. u sıranda,
undan sona ğazanamadı. zate biz de bi_çocuğ. bubası çıktı ğēdi. bi_
ğızlan isteştilē, şu evlē, ğarşiki evlē gelinin_evleri de, āldık, evlendi.
undan sona yağasını bıraktı oğumanın. işte u da bizim yanımız da
45 duruyo, ben de onun yanında ğaldım, beyimne. vefāt_etti.

Başınız sağolsun.Siz eşinizle hiç birarada olamamışsınız.

50 doslā sā_olsun. he, kaç sene durdu işte, cezaëvindèn çıktıkdan sōna. çocuklā işte gız yirmi, on sekiz yaşında. bi_sene iki sene de o olmadısa, işte; geldi, èvlendi uññā, bubası unnarı èvlendirdi. biz, urası burası dirken elimizi_ayamızı topladık, bi de hacıya vādık gēdik biz hacıylan. biz hacı olduk. urlāni da gezdik gēdik. ertesi sene hacılā gidēkene benim hacı hastalandı. orā gezdirikene, burē gezdirikene olmadı bulunmadı bi_yolu, derdi çāre bulunmadı. işte bu sene mart gelirse beş bitçek altıya basıcağ. böyle şe_le çok yaşadım.

55 ***Çok zor bir hayat yaşamışsın.***

60 zor, he zor. bu evlerin daşını doprāni ben yoğarı çıkādım. u zaman gençtim çok, çalışıyodum. hinci de bacaklādan yōriyemiyōñ_ışte. ha burda evi beklēveriyōñ_unnara, başka bişē yapamēyōñ. gene yemekl ēni yapıyom, damda ineklē vādi ineklere de bağıyōñ gene. ölüm gidi yo, çalışmā gidiyo. gelin, ben gitçen diyo; mantar doplıcan, diyo; bazara gitçen, diyo. durmuyo evde. gitti mantara gene böyün. dün satmā gitti, bugün mantarı toplamā gitti. beş liradan aşā hiç düşmiye ş ē. çok yok heralde gızım, her sene bu kövlēden, her kövden; şu göcabaşlā kövü vādır, gızıldam vādır, çok getiriyolādı. ó ellez köv 65 felen, şu Lāpsekinin kövleri. yoğ, diyo güler, gelin benim, urlādan, diyo, gelmiyo hiç_ana, diyo gelin. işte burlāda da az çıkıyo yāni, çok deyil_öle. şe_le şu ha şurlādan, şulādan topluyū. yakın tālamızın yannandan, yalnız kēndi gitti_ için. bazı göcası da gidiyo yanında, topluyū_ışte. böyün gene gitti.

70 ***Nasıl pişiriyorsunuz bu mantarları?***

biz, hērtürlüsünü bişiriz unnān. fırınā_atarız. hemen bōrttürmēden döşeriz siniye, üsdüne yā ekeriz, acık_un_ekeriz, sepel ē goruz. fırına soğarız. şıkır şıkır. gızartma yapmayoz. işte gızariyo işte

75 maşınğalı fırında. bizim_ineklēmizin südü vara süt çirī, üstü, alıyoz biz, unu döküyoız_üstünē böle yālan ğarıştırırb ta.

Sütün kaymağına çir mi diyorsunuz buarada?

kaymā. he, çir diyoız, südü_üstü. çir diriz.

Düğünlerde ne gibi adetleriniz var?

80 işte. düyünnēde. düyünne inci deyişti. evelki düyünnē yoq. gidiyolā oqulun_avlısına bi_aşam. bi_aşam ğız_evinde olıyo, bi_aşam da burdā_olıyo olan_evinde, düyün bitiyō. ěskiden cuma gün başıuydu. cuma gün davullā geliyodu, cumērtesi gün misafirlē geliyodu, bazar gün gelin geziyōdu. gelini gezdiriylādı işte, burda kövün_ıçinde oldu mu gelini gezdiriylādı yāni. urdan_alıp bölē davullan eve burē olan 85 _evine geťiriyōlādı. hinci hemen... öle yoq, öle bi_şēlē yoq...gelin geliyo urē hemen işeye, bola yerine geliyo, urda; gelin_urdan kaçıp gidiyo. urdan_evinē_gidiyo, nerē ğitçāse gidiyo. hinci evelki düvünnē yoq.

Bebek olduğunda döşek yapar mısınız?

90 yapuyulā. ne zaman ğücü yetēse u zaman, u zaman yapuyulā, nē zaman ğüçleri yetēse u zaman yapuyulā. bi_kere kırkı çıķınca ğadā yapmuyulā döşē. kırkından sona yapāla.

Bebek ziyareti hemen mi yapılır kırkıdan sonra mı?

95 biz hinci ğāldi mi gideriz dolaşmā. he, bi_hediye alırız. evel ben, bi _tēncir çorba pişirilēdi, öle ğötülādi bizim ğönümüzde. hinci gene bi _pisküvitçik filen_alırlā ğidēle işē yapalā, hediyesini veren veri, vēmēyen döşekte ğötürü. işte öle ğızım.

Bayramlarda baklava falan yaparsınız. yaptığınız başka bir şey varmı?

100 yapüyüz herşēmizi, yapüyüz; baklavayı yaparız. bayramda bişī yapmıyūlā inci. evelden_öle çocuklā sancağ mancağ, ğızlā sancağ mancağ ğördu. ħinci unu da yapmiylē, yok_öle işte. gene acıķ şöle geziyūla, oğulun bāçesine çıkālā, işte urda, urlāda eylenirlē gelirlē, u ğadā yapūylā.

105 ***Bu konuştuklarımızı kaydediyorum, hakkını helal et.***

helal_ösun.

Derleme Yeri: Çamyurt Köyü

Kaynak Kişi: Cemal Baş

Doğum Yeri ve Yaşı: Çamyurt Köyü / 78

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: çiftçi

Konuşulan Konular: aile durumu

Nasılsın amca?

eh_işte bi_ parça.

Allah iyilik sağlık versin. Gel amca kapıda dikilme hastasın hem. Bu köyde mi doğup büyüdün?

5 anam da buralı bubam da buralı.

Ne işler yapıyorsunuz bu köyde?

hiçbişey yapmāyoz. lençberlik, lençberlik, şindi bişē yok.

Kaç yaşında aldın teyzemi?

on beş yaşında.

10 *Sen kaç yaşındaydın?*

yirmi. bi_yerde böyüdük zatên.

Bu muşmulaları satıyor musun? Muşmula mı diyorsunuz, ne diyorsunuz?

15 muşmula. tā olmadı, ham tā olmadı. bu sene olmadı geç oldu, olceklē.

Kaç çocuk var amca?

beş. beş , beş.

Derleme Yeri: Çamyurt Köyü

Kaynak Kişi: Nazmiye Baş

Doğum Yeri ve Yaşı: Kocabaşlar Köyü / 75

Eğitim Durumu: okuma yazması yok

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: yemek yapımı, aile durumu, kış hazırlıkları

Kaç yaşındasın teyze?

yetmiş beş yaşındayım.

Kaç yıllık evlisin?

älli beş senedir.

5 ***Ne işler yapardınız eskiden?***

çiğçilik, çiğçilik, länçberlik yapādık. sürtēdik işte böle.

Nasıl evlendiniz?

ğız kardeşim vādı benim burda, bu çapıda u yaptı. onun çocuklarına bakıyoduğtu.

10 ***Sen gene sevip de evlenmişsin.***

heral_ışte.

Kaç çocuğun oldu?

beş tēnē. beşi de ävlendi. bi_didelē bi_nine ğaldık biz. biz kendicē zimiz yaşeyoz_ışte. kocabaşlara vadınız mı siz?

15 ***Gittik teyzem ama sen buralısın artık kaç sene geçmiş.***

buralıyñ ben ğalı canım. fotrafımızı mı çekiyon? niye şe böyle bu?

Benim işim için,perekli. Köylerin konuşmalarını inceliyorum. Sen bana anlatıver yeter.

ne annatēni. ne annatçāmi da bilemedim, ne bilēm ben.

20 ***Amca sana gelinlik giydirdi mi?***

giydirdi tabi, tāllilē geydik, dival. bana ğaynam bi_şē döşek vēdi, ne u, yok yün döşek yok, ot döşē ot. hē ōledi.

Başka ne verdiler çeyiz olarak?

25 yō, ne verçēklē ğızım. işte bī_döşek bi_yorğan tamam evel_ölēdi. iki kat_urba... şinciki gibi nērde, fakirlikti önce.

Beraber mi yaşadınız?

e unnāla bir durduğ tabi, burda işte. ondan sona işte fakirlik. ana ğapısında fakirdik, ğoca ğapısında da fakirdik_işte, ōle. ömrümüz ğaldi geçti.

30 ***Olsun sağlıksın, sağlıklı, doğal şeyler yiyip içiyorsunuz. Heryer yemyeşil. Güzel yerdesin teyzem.***

fenni nērde alıceksin canım, çok pālandı fenni gübrele.

Bu çiçekleri sen mi yetiştiriyorsun? İsimleri neler?

35 hē. feslan, vādır bıkaç bi_şey işte ne bileyñ. yakında ğar_oldu mu onnān hepsi geberi.

Çok kar olur mu burada?

olur, ğar_olur.

En çok hangi ay kar yağar?

seksene doksanē göze al ğışı. u sıra çok şiddetli ğışımız_olū.

40 ***Seksene doksana ne demek?***

seksenne, doksanı yüzü buldu mu ğali ondan sonā normel ğış olur. yüzü buldu mu tamam işimiz bitiyo. yaza çıķıyo, cemlelē düşüyo_u zaman. şinci sayıcēksin.

Cemrenin hangisi önce düşüyordu?

45 evelā göve düşē, sōna boķluķa düşē, sōna çaya düşē, çay_alır gidē yāmır yavā da deñize.

Yapmışmyydın kış hazırlığını?

yō. ne yapēm? gelin verise yiriz vemezse yimeyiz.

Daha genç sayılırsın, neden gelinden bekliyorsun?

50 ōlsun, ben mı, gelin vëricek, n_apen? genç te ōsam gelin vëricek.

Gelinin neler yapar sana peki?

n_āpçek? bōreklē yapā, dolmalā sarā, maķarnalā yapā; hërşē yapā.

Yemeğini de gelin mi yapıyor?

ē tabi yapıcēk, hēe.

55 ***Buranın değişik pişen fasulyesi varmış, anlatır mısın?***

ben sütlü severim. ē nası aññadeñ e ğızım. yāla sovanna ğavırısın, suyunu ğorsūn, duzunu ğorsun. sovan ğoy, istē salça ğo, biştikten

sora, ben sütlü severim, ille süd_akıdırın. biştikten sona tabi, tam inic
ē zaman āzıcık süt ğo, istā ğaymağ ğo.

60 ***Sütlü çorba yapar mısın?***

sütlü çorba yaparız tabi. övmecè. unu öväriz böle bi_ğözē, top,
elinnen böle ufağ ufağ, ufağ ufağ; su dökēsın, unu su ğaynadı mı
ķatarız içine duzunu, acıķ da sona incē zaman süt de ķatarız. olur bi_
sana sütlü çorba.

65 ***Demek gelinin hep elinden yemek istiyorsun. Demek ki gelinini seviyorsun.***

e canım olanımı sävdi mi gelini mi sävmecen mi? ölandan_ileri
gelini tutāsın. de mī, arķadan gelini tutāsın. yav baķ, ne dēcām baķ:
saña gelin uymasa sen gelinin_arabasına bincèn. araba ğıırdēyo mu
70 gelininkine bincèn, ğıırdemēyo mu benimkine bincèn. e n_āpıcān
devirlē öle Şinci.

Ne adetleriniz var bu köyde? Mesela düğünlerde.

ne ādeti olcèk. biz yaparız; keşkek yaparız noħut yaparız, fasille
bişiriz, helva yaparız.

75 ***Helva, peynir helvası mı? Gelinine öğrettin mi? Bana da öğretir misin?***

hē, yapā gelin. e nası yapčan? ğorsun siniye, ekēsın_unu vıcıķlāsın,
unnā berabā, sona da yumurta ğırāsın_içine, erisine soda atāsın acıķ.
şöle ısındı mı ğarıştırısın, oldī zaman şekerini ķatāsın.

80 ***Lâpseki'nin içinde yapılanla, köylerdeki değişiyor değil mi?***

e tabi. Lâpsekininki çok un ķatıyolā. az ķatarız biz_unu.

Demek biz helva yemeğe buraya geleceğiz.

gelin buyurun. nêrdê alıyoñuz?

Suluca'dan geliyorum.

85 sulucadan kimlêden_oluyoñ? ba bi Őê soricen? bi_yaşar vâdı,
yaşar öldü. azı vâdı güşüm, öldü. (Kızı: Sen de hep ölenleri
söylüyorsun.) emme tamam unnarı biliyom ben ğızım. bi dê fatme vâ
dı bu yıl_ameliyet_oldu burnundan, ocası öldü. ali mi di ne ğocası,
alidi ğocası. bu yıl berabâ biz hastânede yattı ikimiz de u ameliyet_
90 oldu, ben de gözlerimden_oldum ameliyet. urdan suna da işte hep
fatme bana, gel gel gel, deyi. bi_başarıp gidemeyim ki işiye.

Derleme Yeri: Balcılar Köyü

Kaynak Kişi: Hacer Bozkurt

Doğum Yeri ve Yaşı: Harmancık / 88

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: bayram hazırlıkları, aile durumu

Kaç yaşındasın teyze?

seksen sekiz doqsana geliyoz gāli.

Bayram hazırlığı yaptın mı?

5 böğün gelen olcağ. bursada çocuqlām vā, gelinlēm. baqam böğünden ütürü geliriz didilē. acıq şīdīn gene pek boş bulunmem. sayı yarın arife, esas yarın hazırlanılır gene emme. unlā baqam agasının düyünü vāmış ta gālede, işde una hazırlık etmek vā heralde.

Eskiden ne gibi bayram hazırlıkları olurdu?

10 a gızım n_āpçan_ işde? gurban file keseseñ kes, kesmeseñ başqa zaman yaptın yemeklēden acıq yapāsın.

Bu köye özgü bir yemek yok mu?

he ölē. simit yapālā, ğari yapamayón, yapādıq esgiden şinci satın ekmek alyoñ, geliyo köve, n_arıyon. yā n_apam gızım. ölē işēle yapılyo emme. gelinlē yapıp_getiriyo boşvē. unlā getiriyo.

15 ***Bu köye başka köyden mi gelin geldin?***

gelin gēdim. benim bubam çok hafızçēdin, hafız hocēdī bubam. rahmetli. bu köve hoca gelmişti, biz esas harmancıqtan gēmeyiz

emme burlāda yerleşdi bubam ğaldı ğari burlāda, unlā gitti. altı yaşında gēdim ben.

20 *Nasıl evlendin?*

ġaşdım. başka yere nikahlı vericek oldulā, ben urasını istemedim. vericeklē diye isdemedim, bunlāda istāyōladı. on dōrt yaşında ġaşdım, burā. çok ġüçük ġaşdım emme. ōle āsgiden oġumaġ filā mı vadiñ. hemen nişānlāyolā hemen veriyolā. on_üç yaşında ,on dōrt nāyse...

25 ġalabalıġtıġ biz, doġuz ġardaşız. eh işde analā bubalā, unlā hēpsi öldü. bi_ġardaşım ġaldı bi ġalede vā ġız bi de burda aġam vā, başka yok. üç kişiyiz biz. bizim dede burda bu kövde başka böyük yok ġali ġāvede.

Şimdi ne pişiriyorsun?

30 biber ġavuruyom acıġ. n_āpam, ottunan ġāġması zor, ġāġtına usul usul acıġ geziniyōñ emme.

Fotoġraf çekelim mi?

ġıpvıram yumuġ ġıġā.

Teyze bu resimdekiler torunların mı?

35 ülfetininki bunnā. hēpsinin iresimleri vā. de urda vā asıl.

Sen kaçınca anne baba küsmüştür, nasıl barıştınız?

hiç hiç darılmadılā be. kendi gitti diye darılmadılā, ġonuştulā. öle öle n_olcaġ be. beş sene çocım olmadı, beş sene. ufacıġ çocıñ çoci mi olur? öl_öle öl_öle sonā bi müġendiz_ōlanım vā yetmiş yaşında girdi
40 anca. mēmet. ġızı hākım. ülfetin olāncı vā, onun çocı de müġendiz belediye de. beşē yaş araları üç tene ōlan, ġızım yok.

Emeklilik yok mu?

45 bizim hi aylimiz filan yok ya. aylık almayoz. ocuklā baalā. bi para panada vādi. u da az aldı ari. tā yetmez bize. az aldı a on milyon yete mi hi. hepsini satın alıyon. emeklilik yok, beceremedik unu. iki sabahta on milyonluk ekmek_alıyoñ_ ırızā. iyi kōtū gene yiyoz unu. ben hepsini satın alıyoñ, gezemiyōñ, yapamıyoñ, n_āpin?

Derleme Yeri: Balcılar Köyü

Kaynak Kişi: Ziya Hacı

Doğum Yeri ve Yaşı: Balcılar Köyü / 87

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: çifçilik, odunculuk

Konuşulan Konular: köyün durumu, hastalığı

İyi günler amca nasılsınız neler yapıyorsunuz bu köyde?

Ben hiçbişē yapmōñ şıncı .ben biraz hastayım da. burē ğadā getiriyon ğadın beni. hiç çoluğ çocuğ da ğalmadı burda. on_bir tene, hepsi üniversitē bitirdi. gelinlä de öle ğızlā da öle. bilmem ben. hiç ğalmadı, bi_tene ğaldıydı iki senedir imtāna giriyo bi şē ğazanamadı ğazanamadı, önüme geçmedi çekişçādim ben piraz. bu sene ğazañmış. ne ule u, izmiri izmiri. gemilā geliyōmuş vire yanaşiyomuş. uñlara baççağlāmış sözde. bilmemgili ne yapçağlādır. ulen yā rabbi şunlā gibi insan gör ādemdi de işde.

10 ***Eskiden ne işler yapardınız?***

Ben üç senedir hiçbi_şe yapmayōñ. eskiden işcidik, çifçilik, depoculuk, odun kesiyoz,çam soyuyoz, bilmem n_apıyoz, o işlēle meşğul oluyoz. şıncı hiç bişē yaptım yoğ. böyle geçiniyoz işte bağalım. amēliyat yaptılā beni. doğtor emekli olcağsan ol, ben Karışmōñ, hiç ğonuşmicān hiç ğarışmicān saña dedi. ne emeklilim vā ne bi_şem vā. getiriyōla bana da para veriyolā allah vēsin idare olup gidiyoz işde. hay gidi hay.

Çam soymak dediğiniz şey nasıl oluyor?

20 dikili çamlā vā ya, uñları kesip soyādık ğabuğlānı da.unları devlet kāstiridi bize.

Bu köy kaç yılında kurulmuş?

āski köv bu. āski köv de doğsan hane filan vādı burası yarı yarıe çanağğalē gitti azaldık eyice. hay gidi hay beyav. kemiklialañın isğele

25 alağı biz gtdüK burdan. yolda yoğtu ,kzlln, kzlln gttk u
yolu şangırlıdan.

Derleme Yeri: Balcılar Köyü

Kaynak Kişi: Sami Amca

Doğum Yeri ve Yaşı: Balcılar Köyü / 87

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: çifçilik

Konuşulan Konular: köyün kuruluşu

Bu köy ne zaman kurulmuş?

burda dālāda tepelēde hep mezar vā. eski arapça .gene de türk mezarı bōle. mezarları da bi_ yapmışlā, tulalan bōle ,bi güzē sārmişlā bōle işīleri mezarları. la tūlayı nēde bulduñuz. bōle ifaķ tūla dīl,enli 5 bōle. hēr tepenin üsdünde mezar vā bayırlāda.

Bu köyün adı nereden geliyor?

bu kōde baķ bu ķadā oldu emme. burā bi_dede ğāmiş. aşā cāmi vādı şurē, urē bi ev yapmış. adı balcı dede. balcı dede balcılā ķalmış adı. arı yapıyomuş urlāda. balcı dede balcı dede balcıla ğalmış işde 10 adı. hay gidi he.

Daha önce nasılmış acaba buralar?

valla bilmēyom. urası bin seneyi de geķik u daĝdaķı mezarlık. benim okiyīp yazmam yoķ ta eskileden biri oķudu da acıķ öle ğaldı. eyvāh didi ķaç yüz sene olmuş bu, didi yāv. dūnya dolub boşalıyo bē.

15 ***Senin nene saĝ mı amca?***

nine çoķ_ oldu öleli. nine, ā ah allah dūşmanımı geri bıraķmasın adamı çoķ zor. nāsretiñ hocaya sormuşlā ğyāmet ne zaman ķobçaķ. āilen öldümün dimiş birinci ğyāmet kopuyō. evlatlā baķıyō ba. allah

irazı ösun. iki tene. iki ılanım iki ğızım vā. dört tene di. ğızlañ_
20 oĝlanın biri öldü. kızın biri çanağğalede biri burda işte. unlā bağıyō.
kendimi idare ediyom. ben gene geziniyom bu gidemiyō. halbise
ólanları vā ş̄ide miğendiz. zengin. ule götürün baqın urda. bereket
vesin ninesi bari sā da. nine de böle ğambır dörulemeyo. öle idare
ediyo. komşulā tutup getiriyō helāya giriyo, helaya yıkılıp ğaliyo
25 ğağamiyo. kaç kere helādan çığadığ. hocālā ğādi geçti, sen didi saña
namaz farz diyil ğāri didi. otu ure çapının_ āzına, dedi. burā namaza
gelirdi. namazını birağmaz deyōm ben. n_āpsın, yapıcağ olmadığtan
sona. ule urda ölüb çalcağ helāda be. iş de can da sıkılıyō, allah
yatağlara yatırıp çapılara bağtırmasin.

30 ***Kaç hane bu köy?***

yetmiş sekisen hāñe, yüz hāneyi geçik dışāda. yüzü çok geçik
deyōla dışāda. e millet gençlik ğalāyā, Lāpsekiyā, ure bure dağıldı.
burası da gene yetmiş sekisen hāne va işde da.

Derleme Yeri: Adatepe Köyü

Kaynak Kişi: Mustafa'nın annesi

Doğum Yeri ve Yaşı: Adatepe Köyü / 61

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: yemek yapımı, aile durumu.

Neler yapıyorsunuz buralarda?

dōdi doalı işte buna bağıyoruz biz_āvdā işte. mēcbur_olusa, bindiriyoz motura götürüyo, urda İndiriyoz, oturuyo, ğene gelikē gene bindiriyoz moturumuza getiriyoz_āvā. kāndi binemāyyo. sandıla 5 şādīyo. sandıka biniyo, sāndıktan da bi_bacānı ativeriyom ben, bi_bacānı kāndī_atıyo biniyo.

Olsun, ona da değişiklik gerek. Hele de köy insanı evde durmayı sevmez.

hā, hā dēnişiklik, ğazdiriyoz. çifçi māmleketi iştä. şeftali toplayoğa, 10 kirēz toplāğa, biber toplāğa hiç a, zāhre yapāğa hiç, günün_ğēçtini añneyemāyonçu. ha taranē yapalım, ha bulgur yapalım, salça olucadı işte, yūķū_olcadı derkē, hiç, vakit geçip_ğidiyo.

Sizin konuşma çok güzel.

yō, biz hacıya gitTik, eñ ğaba ğonuşan benidim. senīñkilā deyo 15 baña tēna tēnā añlaşılıyo deyo, kimisi şölē mī di? mācırılā geliyi gidiyi deyo kesiveriyο lafi. biz ha ğeliyo, ha gidiyo dēyom ben. āmmā ğaba ğoñuşuyοñ ha dēyolā baña. e biz lafı tamamlāyo, yarıda bırakmadī mize.

Bu kızartmayı nasıl yaptınız?

20 biberden ğızartma yapıdık, ğavırdık yāda. yāda ğavıriyo. maşingada ğavurdum ben_unu. maşinganiñ fırınına ğodum. maşingal āda ğavırız. āyğazda da ğavıriyo da bu saba maşingayı_attım. (emine Şu baĳlafaniñ_āzını aĳ)

Burada mevlitler nasıl oluyor?

25 bazı hoca oĳuyo, bazı ĳadıñña oĳūyo toplu. tōplanıyo iştā.

Burada eski kōy varmış. Biliyor musunuz?

hā, oturdum. ĳocuĳlūm_urda geĳti, burē gelin ğāldim. soña kōv temeli indi burē_işte. ēmme ĳırĳ_ūĳ ĳırĳ dōrt sene oldu āvleneli.

Kaç doğumlusun teyze?

30 āllī_dōrt.

Kaç yaşında evlendin?

bān mi? on bēş yaşında āvlendim.

Derleme Yeri: Adatepe Köyü

Kaynak Kişi: Şerife Yıldız

Doğum Yeri ve Yaşı: Adatepe Köyü / 79

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: köy fırınları

Ne zaman kurdunuz sobayı?

aha bu gışta gürduķ bē. aha bu gışta gürduķ biz bunu burē. bī_ tēnēcini vē . var_çinde, var ımış. ben uñu yoķ sandım. ha_uñu vē, yetā. biten de içine godun mu yetsin, ısıcaķ tā içersi.

- 5 nābıyoñ baķam, āyī_ misin? iyi, iyī_ ol. ben öte_beriyiñ ama yetē, ben gocadım gālik.

Yaş kaç teyzem?

seksene giriyoñ gāli. belim_acıyo, acıyo. acım_olmasā yavizim tā. acı va belimde.

- 10 ***Doķtora gitmedin mi?***

doķtur bī_çare bulmadı tā kaç seneden beri. şu arāba senin mi ya da?

Bu değil arkasında ki.

- 15 arķasındaki senin hē. iyi hadi. bu yannādanmış bu, suluca mı dedin nē_ didin? ha suluca. acıķta baķlafa ķo getir kızım. arabada mı āşin?

Evet, o da var babam da var. Beraber geziyoruz köyleri.

äyĩ_olmuş. gëzsinne. yemek govëdilë mi, yidiñiz mi?

Çok sağ ol, yedik. Şerife önce yemek yedirdi bize sonra babaanneme gidelim dedi sağ olsun.

20 iyi demiş. äyĩ_olmuş gādīniz. nere gitti o, gāmediye gız?

Muhtemelen bana kahve yapıyor.

hē, baqlafa getir dācādim de undan.

Baklavayı kim yapıyor, siz mi?

25 gız ğardeşime yaptırdım. yaptım, ben de yaptım. gelin de yaptı ayrı, u da bana yazıvëdi. ikisi_bĩ_yere_attıķ. fırınĩ evin_önünde varĩ. ķöv_fırınları. uññāda bişirĩlyo işte.

O köy fırınlarını babaennem kendi yaptı. Siz de kendiniz mi yapıyorsunuz?

30 bān_bilmōñ_emme biz kaç kere fırın yāptırdıķ bā. ben kändiñ yapmōn. kim bilĩdi dedin sen?

Babaennem yaptı köyde.

hā, señiñ_babaannān hā. bēñ yāpmadım kendim. yaptırdıķ hep. āskidi mi yeñden yaptırıyor, āskidikçe ğene yaptırıyor.

Kime yaptırıyor?

35 ustalā va. de ğenē āskidi bu, ğenē_olcek emme ğali ta yaza ğadā id āre oluncāz. u ğali yaza çıķā, bunu yaķıcāzı mĩ.

istāse burē ğāsiññe be. bizi beğenmezlä emme.

Aşk olsun teyze. Hiç olur mu? Onlar rahatsız etmek istemiyorlar.

40 biz kövliz_emme. hadi_urda üşümesiññe. n_apem. şu nedir?
aläntrik gibi bişè.

Telefonum teyze. Kaç çocuğun var?

benim mi? üç tènè. iki tènè gız. biri galède, biri de hinci burdan
gitti işte baklafa yazdırdım dedim.

Bu köyde ne gibi adetler var? Mesela düğünlerde ne yapılır?

45 üç gün davul çalınıyo. ben hiç bilmön, çıkmāyom ben. ha buñña
gidälâ, bililâ buñña.

Derleme Yeri: Taştepe Köyü

Kaynak Kişi: Ayşe Yılmaz

Doğum Yeri ve Yaşı: Taştepe Köyü / 80

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: salça yapımı, kış hazırlıkları

Kolay gelsin teyze bu yaşta, bu soğukta ayakların çıplak nasıl odun kesiyorsun?

ben işde canım sıkıldı mı çıkıyom. can sıkısına gâkıyom da bi dal yarêm dëyom. cëdi

5 ***Yarabılıyor musun bari?***

yarıyom. yararım ya n_apçën? girin_içeri, hadi yürün, ben de içeri giriyon ben de.

Kaç çocuğun var teyze?

10 evlat dört tene. iki gız, iki olan. biri burda, biri istanbolda olanın. gızın biri burda biri çardaқта. n_apçën.

İyi, etrafından çok ayrılmamışlar, dağılmamışlar?

dağılmadılâ, dağılmadılâ. gız da istanboldëdi de.

Okula gittin mi, okuman yazman var mı?

15 yök, okula gitmedik. okuma yazma yok. ben aylık_alıyoñ, yaş_aylı. ben yaş_aylı aliyom. dede ölünçë gädâ...

Dedenin sigortası yok muydu?

yök. hiçbişē yok. çok kövde aylık _alan, bol.

Teyze bu ne? Ne yapıyorsunuz bununla?

20 minēt. ekmek yapıyoz. fırına ekmek götürüyolā içinde. yapameyom da geline allah razī_olsun. eskiden gece ekmē çıkarıdım da işe gidē dim. şinci nērde.

Ne işler yapardınız?

ōrağ biçēdik, çiççilik yapādık. bāğçemiz de varıdı. üç yere bāçe dikē dim.acıık uraya,acıık uraya üç yere bāçe dikēdim..

25 ***Salça falan yapar mıydın, anlatır mısın?***

yapādım. salçē böle yarādık tomatē, çovala ğorduğ, duz acıık ekēdik aralāna. ğorduğ. u urda suyu geçiyyō, sulaniyo duzlu. suyu geçiyo, undan sona vıcıklēyoz kēvkir_ichinde gēçiriyoz. suyunu çovala döküyoz. geçirdini, bi_dā çovala ğoyyoz. u salça oluyo urda.

30 ***Fırına vermez misiniz hiç?***

veriyoz. fırınā_atarız. o sudan geçē. çovaldan_aldık mı fırını ğızdırı, fırına soğarız. ondan sona duzlarız, dolduruz yerine.

Toprak kaplara mı koyardınız?

35 uñnara ğomazdık, şēlere, laylonlara. öle şēlere dolduruduğ. hinci makinede çıkarıyola. hinci ğolaylık. benim ğızın vā çardağta. salça makinesi va. toplēyolā tomatē, götürüp hemen dökü döküveriyola. hinci ğolaylık. yarma marma yok bile. hemen yıka yıka dök. önce birē birē yarādık tomatē,duzlādık, bi_gün iki gün durdu mu çıkarıdık uñu. elimizle çıkarıdık.

40 ***Kışlık başka neler yapardınız?***

ğışlık, hepsi, biberini, şesini, nohudunu, fasillesini, hepsini yapā dım. patatisini, hiç patatise para vēmēzdim. kendim, dikēdim, yapā dım, ğışın yirdim. hepsini; sovanını, fasillesini, baķlasını, ne varısa. patılcını, önce güneşe serē de ğurudurduķ. biz de ğurudurduķ. biber de ğurudurduķ. böyle böyle yarādık, acık öte_beri duzlādık, unu güneşe serēdik, ğurudurduķ. ğışın da ıŝaķ suya şe yapvē tamam. çovallā dolusu yapādık kaķları. armut çōķ_olurdu. hinci hēr şe ilaçlandı. tarlalā. olmeyo, olsa da dadı olmeyo. ölē mis gibi olurdu, dadı olurdu, şeker gibi olurdu armutlā. yirdik.

50 *Teyzem saĝ olasin. Kızmadın deĝil mi sesini almamıza?*

niye ğızıcām? böyle şeyi merak_ederim ben. hıç, hiç hiç.

Derleme Yeri: Taştepe Köyü

Kaynak Kişi: Cemal Varış

Doğum Yeri ve Yaşı: Taştape Köyü / 76

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: çiftçilik

Konuşulan Konular: Hastalığı, hastalığa yakalanışı, tedavi süreci

Amca işimiz köylülerin konuşmasını incelemek, müsaade edersen seninle sohbet etmek istiyoruz?

edin, edin. edin vâ.

Yaş kaç amca ? Maşallah dinç duruyorsun.

5 yêtmiş_altı. benim bâkur da yok, onun da yok.

Kiminle konuşsak emekliliği yok. Neden yaptırmadınız zamanında?

10 aklı_sız_kafa. olan_öldü ah. sêrserilik dè, çatlaqlık dè, ne boğ ne dèrsen dè. bènè hiçbi_yêrden hiçbi_şey çıkmadı. bûdey dœktük_idi çok_öldü. ta_bigadan a, undan sona yatırdık, altı _milyar ğadâ. ondan sona yatıramadık. tınğadanağ kaldı, kimbilî.

Doktora falan gittiğinizde ne yapıyorsunuz?

15 bœle_hastane, bœle hasta yatâ mı burda olü! şeker, verem, kanserlilè izin veriyolâ. bi_sene, iki sene, üç_ay, beş_ay urdan, yatıyo urda. izin veriyolâ hâftada bi, iyileşennere gidiyolâ gene geliyol â yatıyo. başında üç kişi dœrt kişi duruyo bi_hâstanın. u gariblè kendini beslettiriyor. ğarılânla dœrt kişîdik bi_odada. ğarılânla yatâ ladı yatâ. e n_âpsinnâ? bènè sen de gèti hanımı dârdi. bu da istanboldâdi ama ben istemedim. sona gene çıkmâcêdim ben, bu

gebere_ğalasica dedi, ğebere_ğaldım. ğafam_ğızdı u_zaman. tā
20 çıkarmacēdi dohtor sona bēnē bozuğ_attı. sen dedi neden çıktın,
ben, dedi raporunu yabicādın dedi. undan_sona bēn seni değanlı
yabicān dedi dōktor. çıkışımı istedim. ğāri iki_gün izne gitmiş imiş u
beni hesāba bağan dohtur, başka dohtor bākadıñ, u da ğadındı. soña
bēnē dedi ki u, çıkmışın ğālik dedi, ben saña rapor vērīcādım dedi.
25 ārtelettirsem ārtélēycek. bu_ eczāneden_al ilaçlānı, didi. nerde ēzzā
neniz, dedim. ben başka ezzane tanımam, çok paralā, dedim. hemen
bēnē tarif_etti. acilin_āltında, hemen ğıyındāmiş, şöle gittim,
buldum. aman bēnē bi_poşat sıkma pıs pıs, türlü türlü ilaçlā. u zaman
burlada u vėdikleri ilaç yok. u fis fislā sıkmalā file. topak topāk bölē
30 düzgün düzgün. vėdilē, bēnē tarif_etti, yazdı u şēci, ezāneci. ne veri
cāz, dedim ben. on lira. eyvāh dedim ben. bağ, hesab_et, on lira para
aldılā on lira. on bin lira diyil on lira. eve ğeldim; ulē ben sülēyīm çok
para aldılā benden,dedim. kaç para aldılā a buba dedi.on lira. geti
bağām ilaçlānı dēdi. bi de getti , allah bēnīz, ule burda dedin dedi, bā
35 şka yerde dēmē. nası? sen bunları çalmışın, dedi. ule sērseri misin,
dedim; nası_çalcem ben? ule sade şu on_iki buçuğ lira dedi, nası
hastanēmiş u dedi. bu, sade bu ilaç dedi, fis fis bölē sıkma, on_iki
buçuğ. u zamanlā fiyat didīm dil.. oğudu çocuk, aha bi_oğudu sēnē
iki_yüz bin nira dedi. nası _vėdilē bunnarı sēnē u. ne_bileyīm_ben
40 dedim. ben de bilmēyom_ölum, dedim. ben gene çok_aldılā
saniyom, dedim. on lirē ben çok görmüşim. bağ hēsab_et, ānadın mı?
hani ölelē oldu. undan sona oğmēydanı araştırma hastanesi,
zētinburnu göğüz hastanesi, üç kere gittim. çapa, cerrahpaşa, hep
bunnara ğittik deliğanlı, ānladın. hayırlısı_olsun ama düzelemedik.
45 şölā kēfim ğāmedi. geçenlā ğene ğittim çanağkalē lapol_alām dedim.
laporum vā, hiyyet rapolu da varıdı, vėdi dohtorlā onna ğēçtile. bēnē
şēden kayat vėdile ordan. yüzde altmış, dedi, yüzde altmış yetmiş
laporun_olcek, dedi. sigortadan kēpēzden, hastānede. bākurun.

gättim vëdim baķam. bazartesi günü gidicäm_ureye. ne_olcëk
50 bilmem. allah eyi yapsın.

Rapor olduğunda ilaçlara daha mı az para veriyorsunuz?

hë, hëm emekli de olüyon.çünkü altı milyar ğadā yatırdıķ a.
yatıramayoñ dedim, bölë bölë. emekli olmaķ_istiyom, dedim.
çalışamıyom, dedim. bittim, dedim, ben. şimdi kimbili ğālik n_ābicëkl
55 ëbilmem. e baķam bunna üreşem de olmasa... benden ta yirmi_iki
buçuķ milyar para istedilä. olsun gene olsa... şincik hastanë gitti mi
çoķ para gidiyo. bizim parë vercek unna ösun gene ösun. yirmi iki
buçuķ milyar param_olsa olcam gene. para olmëncë ne vërcën bu
kövde işte görüyon. tã u yirmi iki buçuķ lira, otuz milyar_olmuş. beş_
60 altı ay yatırmadıķ. taķsit taķsit āltı milyarı geçik yatırdıķ. u gitti, u
para. ëyël beni sigortalamada bu parë mëdëm geri verin decem ben.
u zamandan beri toħtorlara da fazla gitmedim. gitsem de parële
ğāldim gittim. hep para aldilä. baķam, emme geri vemezlë, veri mi ?

İnşallah bu rapor işi iyi sonuçlanır da siz de emekli olursunuz.

65 e bilmöm ğalik nası_olcek.

Hep bu köyde yaşarken nasıl böyle bir hastalığa yakalandın?

bu kövde, hep bu kövde. baķ nası oldum deliğanlı biliyon mu, oldı
m yeri de biliyom. dāda bizim enişte vā, de vā. odun kesiveridim una.
ānadın mı? on defa odun kesëdim, nacaħla. o bi_sefer gelirdi.
70 ikinciye, beş tanë devesi varıdı, ikinciye gelince urda susadım ben.
burdan çocuklā ğēldi bizim, biri zazamış biri yabancı konuşurmuş,
keçilere baķıyo çoban, dāda. benim su azıcıķ bitti, içivëdim ben unu. t
ërledim, ıscaķ_hava. sız de su yok mu, yok dedilä. amca, dedi, biz
keseķoyam odunları. mëreķ_ediyo çocuk. hadi keseKoyun, dedim.
75 uññā ye şi vā, gittim, dedi urdan içivë. su vā taşın_altından çıkıyo,

gürgenlikten, buz gibi. derenin_ içinde. urdan ben içtim içtim suyu, üs
yana gittim, gızıl çınarlā içine yattım. buz gibi serin k̄ölge b̄öle.
dondum ben_ urda. ıçak_ hava mı da. sen gäldim undan sonā, bizim
_enişte gäldi, sardıķ odunları, yola çıktıķ. ó āşam boğazlām yolda
80 gēlike ciğara içmiş gibi cız cız etti. sora bu ävleri yaptırdıķıdı. de urē
burdan ğoñşunun çocine baca yaptırıyor. yemek yidik. ben_ elma
kästim, elma yidim. hüsēn sen de yi, dedim. yimedi elma. ben yidim,
bi_ elma mı iki elma mı. undan_ sona u elma bene yadığar_ oldu,
bastırdı beni ğalik, bıraķmadı namussuz amma. abrāmgil varıdı, öldü.
85 ben_ onnarı gömeli çok_ oldu. rāmetli, gēlirlēdi ālaşırlādı burda
hönķürü hönķürü ālaşırlādı. ne_ olcēk, biz, çocuklā da hep_ acırdıķ.
bēş tēnē de çocuk vā. ānāā, bunna ne_ olcek ne_ gitcek. emme
çocukları maşşalla hepçini evlendik. on_ iki_ tēnē torun va bizde.
birisi çanakķalede . u çanakķalede çok_ para alırlādı iki ğardaş,
90 fabrıkadēdi. yafidi uyanıķ. bunna grev çıkadılā. dē bi_ milyardan fazla
para alıyolā, çok_ oldu u. ule, dedim salaķ salaķ. buba, dedi n_ āpalım
biz istemiyoz ğrev ama arķadaşlā. ya bi de şē yükseltti mayışı, acıķ
çalıştırdı bunnarı bir iki ay tā. undan sona, ben iflaz_ ediyom, dedi,
fabrıke kapatıyom, dedi. bütün_ işçi çıkardı tekrā altı_ yüz lirē işçi
95 aldı, fabrikē. yeñi_ işçi. baķ, uyanıķlıķa baķ. āñadın mı? uñdan sona o
burē geldi. allah işini yardım_ etti belediyeye girdi çanakķalede.
emeklilī gäldi şimdi hemen hemen.

Derleme Yeri: Hacıgelen Köyü

Kaynak Kişi: İsmail Abi

Doğum Yeri ve Yaşı: Hacıgelen Köyü / 60

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: çiftçi

Konuşulan Konular: siyaset, köydeki düğün adetleri,

Annemizle görüşmek sohbet etmek istiyoruz.

anam hastalandı, ben onu doktora götürdüm bugün de habilde galdı.

Burası yörük köyü mü?

5 yörük köyü.

Biz burada yaşamış yaşlı kişilerle konuşup konuşmalarını inceliyoruz.

yâşlı kişilerle şetçäniz siz, muatta_olcäniz ki...

Altmış yaş ve üzeri olacak.

bën ältmiş yaşındän işde.

10 *Senle konuşsak olur mu? Ama konuşmanı değiştirmeden.*

bi_kişilä gönüştimiz gibi gönüscöz zâten.

Sadece küfür olmazsa seviniriz.

yok, u olmaz gölayla canım, u olmaz gölaylan da...

Siz CHP'lisiniz galiba?

15 valla ben tā hiç cehēpäyā gitmādim. bubam cāpālīydi, u ayrı. bi_ sefer ecēvite u şī, apóyī yaqaladıqlarında,bi_sefercik, unu da hērkez vēdi canım, unu da keşke vēmiyēydim dedim sōnadan.

Olsun. Ecevit iyi adamdı.

yav, äyi adamdı tamam da adam ğariban gēldi, ötekinnā gibi dāldi.

20 *Dürüst adamdı. Bir tane bile hırsızlığı uğursuzluğu çıkmadı.*

yav, çıktı demediğ bizdē, ğariban_adam. ğāzteci. ölē, öledi. te bubamla illē görüşümüz āyrılrđdı bizim. ēmē ben bubam, bişā diyemesīnki.u da bānā bişī demezdi öle ğādik. mesēlā bubamla biz hiç , burā gitçēdim de ben ğidemedim o, ölüm senin yüzünden deme dedim beñe. burā gitçān git. rāmetliye, nārā gitçāsen urā git. hiç. ben, burda işim ğāldı ğitti yōğ. āmmā çāvre edindi mi , edindi. şindi, şu da va. būrda āvde mesēla, işāsi ölmasa, bālantısı ölmasa u unları yapamaz.

25 *Ben size şunu sormak istiyorum. Aileye baktığımda herkes farklı yerlerden gelip burada buluşmuş evlenmiş. O zaman araba yok telefon yok. Nasıl tanışıp evlendiniz?*

nārdā buluşçīn? araba bizim yetiştīimizde çat pat vardı. çat pat.

Düğünlerde mi görüşüyordunuz?

hā işte ölā. u da şōlā. bizim zamanımızda, āskiden işī, bu görüşmē davaları öle dīldī mesēla. bu adamın sözü dinlesilir mi, bu adamın ekmā yinir mi, tamam u şekildi. u_şekil olüyodu u işlā. dūyüne geliyo manā dūyün veyahut ta bi_hayır dernek, ölē bişīlāde, orda oyunda işī dē görüyodun. ā şu ğız şōle, falancanñ urdan öle işte mesēla. öteki de böle böle tavsiye. öle oluyo. başka türlü nası yapçān? ārabaylan ölā şinciki gibi geziñ ben, çıkıvārin de burdan çanağkalā, istanbol bilmem

nerî gezîñ de ėrtesi gn burā geliñ, yoğdu u zaman. āylarca gidesîñ.
istanbola işā gitsenė bālki on beş gñ yol gitėan, on beş gn geri gālcāñ.

Yengeyle nasıl tanıştın?

45 ŗimdi, bėzėm, babamın halası ėoruya ėocā gitdi. onuñ halasının
ōlanlarėnda da...bubamėn halasının ŗlanlarına bunuñ halaları geliyo.
işde ŗ bizim de yengemiz ŗluyo. biz de ėoruya bālantımız ŗlā. işte urlā
dan ŗlā. veyā

Kaçtınız mı istediniz mi?

yoğ_canım, ėāėma yoğ canım.

50 Bu ky kağ hane?

ōñ sekiz, ŗn yedi. işde ŗlā. ŗbā_ gibi ėaldı yav. bi_zaman ėālcək
dağılcek yañi. burañıñ da soñu yoğ yañi. ilārsi yoğ yañi yoğ. yāzlıkėilā
olmasaydı sizėñ_kyde aynı. bi de deñiz kenarı işde. ky yolun dibi,
asvalt yol, işte yāzlıkėilā ėāliñce ėadā cānlanıyo işde uñña. beñ_
55 hārzaman gidip geliyoñ ben yā. he bağ bi de bi_ ŗu ėėvrē_kylere
bağınca ėadā gene biz yol_sdnde ėalıyo, gene de ėok ŗānslėz.
ŗimdi burdan bėzden ėėėtėn mi ta ŗė drt tene kye gidiyon burdan.
onna burdan geliğp_ėeėıyo. ŗbrklānā bağınca ėadā ,ŗbrklā mesēl
ā vesāit bulēmėyo biz de aha burē āsvalta indik mi vesāit bulyo,
60 gidiyo, gene, umurbeye, ėanaėķalā.

Bu kyde dğnler nasıl yapılıyor?

dğnne ėenē aynı āski usul gibi emme gene deėiŗıyo canım. ŗimdi
ulaŗım ėolay basėt, āskiden ŗimdi adam ėıķıyodu, mesēla cuma gn
ėıķıyodu, eŗēlen hayvanna. meselā veyāhutta hayvanı, eŗā yoğsa
65 yryērēk geliyodu. ŗlē tanėdėk yērlere dyne gidāse adam urda
ėalıyodu. uñdañ_sona cuma gñ āŗam heyet_ekmek ėtrlādi.

cuma g nj nden hani g z_evine,  lan_evinden. burdan geri gidem yo adam bil yere mecbur. n den Şinci u  ylenc _g r p te gerisi_geri d n Ő yap mıyo u adam.  rtesi_g n gitmek mecb riyetinde. mecb ren amma  st  ste   mm  yan yana ille 70 yatırc ksin bi_yere, sunc k adam. başka t rl  n_ p eksin adamı?

 c bin_nira para v rdı cebimde  lan g zı g cird nda.  c bin_nira. d _urda tabakla deposunun_urda telefon g ldi. g v  dedi b le b le, yunus dedi, g z g cirmıŐ, dedi. biz bi g z  b le bi urda felc_old k.  c 75 bin lira par l  ne yap sın y ? bi_başladık, bi_alt s ra, hani, s re_y k_oldu n k sna  g ldi, bi_u g ldi, unu  lmadık. hepsini, bunu b  niyosan, se ne bu u al d yol sa bu u_al. se n g llanc n bu u dedim b n.b n_ hepsini borc_ıŐi alc m sa a dedim. k ndi_beğendini_alc ksin ba , dedim. so a be ne ileri geri yapma. sen bu u mu 80 beğendin g zım bu u_alc n, tam m. hep u n n_dediklerini  ldim. hepsind _g ttim, iki_araba  Őya g attim, godum_evine. hepsini yaptık yaŐıŐtırdık v dik.  rdan_sona yaptık d y n n . hani bu iŐl  b le de. deşme d rdimi deŐse n d rdimi bitmez de d rdim de c k Ő k r m hta lımız yok. z te  sanı  eşini d stunu da  sik_etmesin. 85 ba , en b y k işi eŐ n d stun. ben_url  da yattım_ettim, bi_g n g lmed se iki nci g n ille  san g ldi  ocu da dolaŐtıla, Ő ttil . demek ki seviliyomuŐiz. u_zaman k ndi k ndi e ne yaptımı ta dir_ediyo sun yani.  lem ta dir_ediyo Ői ci. u_gadarı .

Derleme Yeri: Hacıgelen Köyü

Kaynak Kişi: Zile Abla

Doğum Yeri ve Yaşı: Kuru Köyü / 60

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: oğlunun geçirdiği kaza ve sebebi

Oğlunuz kötü bir kaza geçirmiş galiba. Biraz bahseder misin?

uñuñ, öteki yanındaki biri öldü ya gızçaz. biri öldü de ikisi işte şe_ yaptı kurtuldu. yā bizikinin direksiyon bölä burasınñı şā yapmış. direksiyon burasını sıkılmış. bacak bi_yavız bu deri sallanıyodu. 5 dönmüş. çok_acı çekti émmē baç u zaman ü gıza bağirmēmişti u içerden bu ciğerlē tıkanırdı . öle demiş doçtor sen demiş nası gēldin, nası ērdin demiş. bağirdī_için açmış, bağirdī için. bağıra bağıra bağıra bağıra óndan_sōna benim şinci de işte baña üsdüme şe_ galdı. sıkmacān émmē elimde dilkinä bi_kere. şindī ansızadaç gēlivē diye 10 bize telefon böle böle diye, hēmēn şinci telefon hēmēn gēlivēsın böle bi_şē olsun hēmēn hēr_tarafım göyveriyo. sınır galdı. allahım bi_an içi, bu acıyı kimseye dattırmāsın. çok şükür_allahımıza. hee, u dadayı bülä divannānın üsdünde yatıpta böle hār_an_için gözümün_önüne geliyor.bağıyom gepegenç yatıyo. yanında ālayamayoñ. ēy ey, çok çok 15 _şē yaptık. allāhım kimseyi acı hani çektirmesin çok zor. birinde işte yattı gāli gēldi uñu da burē , e gız adam burda yalnız, malımız_melanımız vā, u gāldi burda duruyo ben urda çocün başında, umurbeyde duruyoladı ya buññā umurbeyde markette çalışıyodu. u da mārketin gızı, işte_bağ ne gadā nē, İsaññān da dēyoñ İsañcıklā da 20 évvelā bi tenesi en küçü vādı gızı hani eñ_évelā ilki, ayñi bölē kazā_ olmuş. ayñi işte bu da ölē. anası hepten karı kafayı bozmuş. gölay dēl, gölay dēl. çok zor, çok zor. urdan ben göyuna mı gittimdi, yalnız

İnsan birimiz bi_yeri gitse ille birimiz tutmak zorunda hep_bi_şēsini. bi de gēdim burları nasıysa böle bi_çaymış dīneklele, bölē
25 aynı ēmn_enge gibi dīneklelen geziyodu, kayasıya bu bacağtan burda vida ğırılmış, ğırılmış ämmä ũññ habarı yok. benim bacām_acıyo, benim bacām_acıyo dēyo dēyo çocuk_ēmmē, acāba_n_öldü, bacā mı acıyo , urdan yav duruyo duruyo aa, ğāli bi_āşam ismāyl beybaşa gittiydi, işte şe_yapmē, allāhım ben bağıyon dadaya ğızım, bi_30 bağıyom bölē āppacığ duvār gibi olūyo acıdan; bi_bağıyoñ ölē yanacığları ğıbgırmızı ğızarıyo. Öff öf, hadi ana buba ol da dayan ğali beri_yandan. allāh. ismēyıl gēldi ğāli. ben dedim, adam bu çocuk dedim, önümüzde dedim bó_ğadā órāştığ dedim bu çocuk_acıya dayanamēcek bu çocuk ğaycāk dedim. hemen geldi. götürelim ğarı
35 dedi. hemen götūdūğ ğēcä. götūdūğ ä varasıya gene filim milim çekmişlā, filim çekesiyē burdan görünmēz mi vidā ğırılmış burdan_ işte düşesiyē. vida ğırılmış. e undan sona gene bi_parça gene haptır şunudur bunudur vēmişlē. cumartesidī. şeye denk_ğāldi. urdan_sonā ğālī ē acı bi_şē vēmişlē yeniden bacā alçıya almışlā hadi burā
40 yollamışlā. pazartesi ğünü biz, hemen gene götūdūğ buñu. e götūdūğ bilmem filan ğada tā dursun dimişlā hani bağam nasī acı nasī gelcēk. e sona da urda da vidayı hani şe_yapamamışlā kestirememişlē. sona ğali iştä sōña yeniden gene çekēken_ışte vidanın ğırıldını ğali görmüşlā. urdan_sonā ğali urda o bir hafta gene yattı. salı ğün amelī
45 yat_olcağ. urdan bekliyoğ_ışte ğālī ben u sabah hadi ben de gidēm de hazırlanēm dedim. āşamdan ismēyl telefon_ettī. saba dedi doğuzda dedi amēlyate didi, gircēk dedi. beñ de ğelēn mi saba dedim gelme didi bana. diğleliyem ben. urdan yav olmūyo İñsanın huzuru olmūyo. urdan sona biz işdē vādığ. uñu da doğtor yenīden gene öte
50 incelemiş beri incelemiş ,doğturu ben bunu yapamēycān demiş çıkmış. yapamēycān demiş. ben demiş, ēdirneye, ēdirnēde u doğturun ta hocası vāmiş, ben ēdirneye havale etçen sizi de dimiş işte. e urda zatēn, hiç ğız bağ, āltı yedi ay hep hastanede bi_ğün bi_ğidip

de bî_dēñiştiren_olmadı. hep kendi, geceli gündüzlü, hep kendi. öle
55 öle işte öle gene şe_yaptı. ta_bölē hazırlamışlādı bile, amēyate
götürceklē. işte sona yenden incelesiye, ben édirneye havale ediyōñ
sizi didi. sen_ölē de ğali başımdan bölē deyo ğaynar sular deyo
döküldü deyo adam. e bölē bölē gene çok hani umurbeyde çok
çevresi vādı, küçücükten urda hep devamlı urda durdulā oğulu urda
60 okudulā. şesi hanī çocuqlān çevresī çok umurbeyde. undan_sonā, ā
rķadaşlarını aramış, bölē bölē dēmiş işte, edirnē havale ediyolā beni
demiş. hiç şe_yapma yusuf dimişlē hemen, aralarında hemen para
toplamışlā, on_üç arķadaş bunnā, hepsinin bölē hani şeleri āynı, u_
ğadā geçiniyolā, urdañ_sona ğali hiç sen dimiş acele etme. biz araba
65 tutā geliriz demişlē, gelmişlē işte, bi araba tutmuşlā , hadi urdan ā
lmışlā gene hepsi, götūdülā onu édirnā bi yavuz yerleştirdilē. undan
sona işte ğali üç ay, dörd_ay da mı édirnede yattı. yeñiden dörd kere
mi beş kere mi amēliyētē_girdi bacak. çok. bacak namında bi_şe
ğalmamış ki. diğeri bölē oldīne göre on_üç parça oldīne göre. yav
70 hani ĩnşan, allahın öldürmedī ölmēyo be. çok, öle_didilā hani,
ötekinnā diil, yusufta yara yok, yusuf iyi didilā. yaranın çoğu undamış.
e burası,bura bölē bu alññ burası yarılmış bölē bi_yavız. bu bilān
lifleri kıpmuş. e bilān lifleri kıpmuş. direkson burasını basmış. e
bacağ öle. cenābir_mevlam çok büyük bē, çok büyük. allahım, ne kıad
75 ā şükür_etsem az.

Şimdi iyi ve geziniyor değil mi?

iyi iyi, şinci iyi işte. bi şā de iyi de bi santim acık kısa_olmuş. hani
çalışıp, ğarayollāna girdi de urda çalışıyordu işte uññara da çıkardılā,
çıkardılā bayā bi. uññā da işte dē altmış yetmiş kişilāmiş, hani
80 ğalabalıkmiş. ötekinnā de. de işte bilmēyōm baķam işte şinci üç_
aydır beklāyolā. işte şindi baķam şu ayda bellī_olcāmış, hani n_ōlcā.
u da o, aman_anne dāyo bñ_ğadarı olsun da dāyo u da bēkleyēm bi
_ay iki_ay tā bēkleyēm şimdi çñnkñ mahkemeyi ğazanmışlā da

85 bilməyom_ışte hani n_ölcağ bilməyom. öle deyoñ hep olanım deyoñ
duā_ediyoñ bĩ de dıyon gözümüz yumulmadan oncāzımı yapēdim.
çok_şükür allahıma, çok_şükür. çok_zor.

90 u_anda da ğonuşuyolādı ışte umurbeyden bĩ_ğızlan, hep bu da geldi
de bölē gece gündüz geldi de sōñādan da kıç_döndü. yiyīcimiş,
dadayı yīdī yīdī de soñādan da şetti. şe_yaptık_biraz, onā_üzüldü,
soldu. kendi_üzüntüsü başından_aşkın. biraz da o üzdü arada.
95 ondan_sona da gene şe_yapēn dedi ama ğalĩ bizĩñki dönüpte
bakmadı. şe_yapmadı. habil_amcası bile öle dedi hanĩ, bağ bu bölē
şe oldu biz ğonuşurKana didi bölē dēğildi bu, dēdi. ne_olursa benim
ğabulum bu, dedi. hep ğeldi ğız. saatların birlerinde ikilerinde hep_
95 ğāldi. amelīyat şe_olduna bileñ hep dolaşmā. sona nası u şāsi de
nerde u edirne de mi ne urlāda oğüyodu da, dā undan sonā hemen
telefon edē iki de bi. dadacīm asılı bacaqlālan hep yanına gitti. şe
yaptı. şöle yapa bölē yapa. soña ne gitti götüne bilmem ben.
ağñamadım. çok_yīdi dadayı be çok_yidi. gene almacağ.

100 *Olsun, oğlunuz sevmiş.*

e ğız kendi de öledi. kendi nē_bilēñ n_olüvēdi, kendileri de çok_
şe. aman _yarabbĩ ben de deyoñ peğ suluydu, sanki urda gelinin gibi
burlādan salçalā yollamaqlā, peynirlā yollamaqlā, şunulā bunulā
yollamaqlā. e n_āpçān hani demiş olanın çĩngānā de ğētīsē benim
105 Kabilĩñ. söz temsili. e_ğīdiyo, anne şunu ğóy, anne bunu ğóy. tarana
ğoy bağam, bulgur ğóy bağam sanki geliñiñ mi? hiç şe yapmā_ēmmē,
çocuk ğóy dēyo ben de ğóyüyoñ. n_apçēn, n_apçēn, n_apçēn işde.
ana_buba hepsi hepsine ğatlanıyo İsan. evla_ içi. evlat_ichi hepsine
ğatlanıyom bambaşka. öle diyom, ne anaya bēñzāyo ne bubaya
110 bēñziyo evlat tā bi_başka diyom. tā bi_başka. e āridik be āridik.
anam ışte kōvde, bizim bubamız öldü. biz buba_muba ğörmedik,
urdan iki ay u askerlik yapā yapmaz ışte öldü. e biz, ben ta bölē yörũ

méyom, şinci baña déyom ben biri getise de resim, şu señiñ buban
dise çünkü inanmıcañ. bilmiyoñ hiç görmedim ki hiç görmedim. tā
115 anca böle işte yeñi yeñi yöriyen diycām, öle işte, öle öle n_ apçen, ĩ
sañiñ başına hār şe_geliyo bê. hārşê geliyo. allahıma çok şükür. eey o
ğoyñlārın yanlarında az ağlamadım bēn. az_ālamadım bê. cenabir
mevlam gênê bağışladı. çok zor.

Allah bir daha böyle acılar yaşatmasın size inşallah.

120 çok_şükür allahıma. yazdıysa hani söz_temsilî, gelcêk başıma.
bak, bu göcamandan görğmüyoduğ biz. küçümenden görkuyoduğ.
küçümen acık uñdan bi_başkadı. hanı iki ğıyıya u saldırıyodu. buncā
zım öle hiç bi_şeden şesi yoqtu. küçümencim işte öle saldırıyodu u
iki ğıyına. işte uñdañ görğaķana beriki. yazılmış dimiş hani, yazı gāldi
125 başımıza. n_āpam. çok_şükür allahıma. cenābir_mevlam çok_
şükür.nē_gadā büyük. ne_gadā şükür_etsem az. öle, çok zor.

B Bölgesi (Göçmen Köyleri)

B/1

Derleme Yeri: Mecidiye Köyü

Kaynak Kişi: Fatma Soylu

Doğum Yeri ve Yaşı: Mecidiye Köyü / 65

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: köydeki yaşam şartları, kış hazırlıkları,

hani yalnız mı geldin? vâdır_arkadaşın.

Babamla geldim. O beni kahvede bekliyor. Ben de manzarası en güzel eve gelmek istedim.

5 iyi_olmuş. manzara, gören bayılıyo bizim manzaramıza zâtên.
burası, bayılıyo hêrkêz gélênler. çok güzêl.

Gerçekten çok güzel. Bütün boğaz, Gelibolu, Çardak ayaklar altında.

gemileri sıra sıra, ışıklar geliyo. büyük_ışıklâla bérabêr büyük
gemiler. çok güzêl manzaramız, güzel de köyümüz işte geri qalmış,
yaşlı köyü. gênç yok, hep yaşlı.

10 *Döner o gençler de.*

döncek te kim döncek? hani çoluğ çocuk? kimîsi izmirde kimîsi üç
tanesi istanbulda birisi izmirde. ara da bul, kimse yok.

Yaş kaç teyze? Hep burada mı yaşadın?

15 yaş, altmış beş. hê, burda yaşadık, burda döduğ, burda büyüdüğ,
burda ölürüz_ışallâ. allâh_iman kıran nasîb_itsîn. cümlemize kızım.
allahtan tek_istêdîmiz_sâlık. hiçbi_şey_îstemeyiz başqa.

Ne işler yapardınız eskiden?

hiç. çiğcilik yapıyoz, rençber. onu da yapamıyoz gayrı, yaşlandıķ
gayrıkı. bi_ış yapamıyoz gayrı. ev işte. yap, yıķa, paķla, işte çamaşır. bi
20 _bū makinemiz yok. çamaşırılā, hērşey hazır. bizden hayır yok gayrıkı,
yaşlandıķ gayrıkı. e işte ōlē nā_balım? hayırlısı olsun. üle hērşey, ne
diyelim? hērşeyin hayırlısı olsun_ışalla. herşēlere, heryērlere.

Burası da yerli köyü mü yoksa dışarıdan göç var mı?

yok, yok.yerli. ama dedelēmiz gēlmiş tē köyün kuruluşundan ta.
25 hepsi bulğaristanı. hepsi urdan gelme. senelerin senesi. biz girdik
hiç, ne nene dede gödüķ, ne ana buba gödüķ dedin gibi. hiçbişē
gōmedik, bilmēriz. biz geçtik dünyadan. girdik_altmış beş yaşına. nē
rden yaşadık, nērden gēldik gittik, hiç bilmeyoz_ışte. ne_balım? allā
_bu günümüzü aratmasın, buna şükür. iyiyiz_allāh_şükür gene. ne_
30 yabalım? ayakta geziyoz önemli_olan u. kimseye de muştac diyiliz tā
evlatlāmıza. allāh_sālık vēsin. senin evli misin? beğarsın.

Evliyim. İki tane de çocuğum var. Babalarına bıraktım, geldim.

hē allāh_bāşlasın. ē n_āpçan, ekmek pāsı için herdem dolaşiyosun n
_apçaksın? buralı mı annen baban?

35 ***Sulucalı. Ben de onların yanında kalıyorum şimdi. Çocuklar
Aydın'da.***

sulucalı. ē, memlēketimiz çanaķķale. hepimiz bi_yerdeniz gene de.
sizin gene u taraflā... bizim suyumuz yōķ, tepede. içme suyumuz
çardaķtan şeyden, arıtıcı ordan getiriyo. suyumuz çok tā... iyidi
40 suyumuz. ne_bilēm urda şey_arayı dediler baştan. siyanud mudur
bilmem neyi aramışlā urlādan. suyumuzda mikrop çıktı. yā çardaķtan
gētiriyolā şindi içme suyumuzu.

Siyanürlü mü çıktı?

45 siyanür hā, urda altın_arāmişlā, maden_arāmişlā urda suyun başında. hep çardağtan taşıyoz sulāmızı. biz geçen yazdan mı geçen te bi_seneyi geşti. geçenlik yazdı , yaz geçti bağ, nerdeyse ğış yarı_oldu. e gêtirenimiz var, bizim iyi kötü dede getiriyo gene. yê getiremiyênler var. çolü çocü yoğ yaşlı. kim, nêrden geticekler. içiyo gene millet.

Köyün bakkalı bile yok mu?

50 hiçbişê yoğ köyde, yōđ. yaşlı kimse kaç hāne var ki zāten köyümüzde, genç yoğ ki.

Ekmeği falan nasıl temin ediyorsunuz?

55 ekmei aliyos. ekmek geliyo burê kâveye. hā şurê karşı kavê. bu köy kavesi. u şe, komşunun kavesi. urê getiriyo adatepeden şurdan. yeniköy deriz, adatepe. urdan geliyo ekmēmiz. bazen kendimiz yapı yoz, fırınla işle. fırına da atamayos gārik. iki kişi ne yiycek. bi_nene, bi_dede. ne yapalım yêter. allah_sālık vēsin yêter ki. önemli olan sā lımız.

Kış hazırlığı olarak ne yaparsınız?

60 yaptık_işte. tarnā, bulğur. ne yapcaz başka? zāhiredir, işte. salçamız hêrşēmiz, yaptık_allā_şükür, işte.

Yazın bahçe yapabiliyor musunuz?

65 yoğ, su yoğ_ama gene bi_parça dikiyoz beş_on kökçaz gene. dalından tazê_çopariyo. çarşıdan aliyoz. bugün çardān pazarıdı bağ. Lâpsekinin hêr hafta. hêrgün aşā iniyoz dedīn gibi. yapıyoz yiecek kadarı gene. yapıyoz, olüsa olü. sular gelirse sularız, gelmedi mi

kuruyere, yenden sulayeriz. işte n_ apalım, oyalanıyoz oññāla. n_ apçan kızım, ösun.

70 *Akşam olmaya başladı. Hava serinledi. Gündüz ne kadar sıcaktı. Sobayı gündüz yakmazsınız.*

hava serinledi ğayrı kış devri, kısım. yakıyoz sabāla yakıyoz bi, söndürcem mi gene gene. atēm bi_çalın_ odun, kapēyirim, gene sıcacık. söndü mü gene atiyom bi_tane, gene kapıyom. işte sıcacık duruyos. odun çok köy_yerde. odunumuz çok allā_şükür. odun
75 sorunumuz yok canım köyde. güzel_allā_şükür.

Dışarıdan Ankara İstanbul gibi yerlerden gelip de köyden yer, arsa alan var mı?

var, var a. istanbuldan var. bi_şē şey_var. şurda şu aşā giriş, ilk giriş_evlēr bizim zātēn. şuññār_istanbullular yaptı ama annesi şē buralıdı. annānelē şu karşıki evler. şu alt yandağılar, iki_tanē şē_var.
80 urasın_aldı, şu şeyin_üstünü, yolun_üstü va. yeni binā yapıldı yē pirafik_ev. şu hemen yolun şeyinde. u_aldı işte. gelip_alıyo_İsannā. vadī_ama şē_aldı, istanbullu eczacı ū çok yerler_aldı buralādan. fidan dikti, zeytinlik... millēt zeytin toplēyır zatēn. bu sene hiç yok
85 zeytin. sizin taraflā da vādır gēnē. aydın taraflāda, u taraflāda vādır, u taraflā zeytin. yok yok bizim bu taraflāda yok. gēçen sene çoktu amā. gēçen sene çoktu bu sene de hiç yok. bu sene yā bile çıkmaz heraldē. yētēr, gēçen senekileri_yeriz yētēr bize. gēçen sene iyidi māşalla. çölümüz çocūmuz idarē_ediyo gene işte, nā_balım? bayramda
90 geliyo hērkez_aldı birē şişe gitti. ne_yapsın, nā_balım?

Buranın zeytinyağı da hiçbir yerinkine benzemiyor, güzel oluyor.

hem de nası. umurbeyde çıkarttık zātēn. biz bi_kere çardağta çıkarttı, iki sefer umurbeyde çıkarttı.

Kendiniz toplayamazsınız artık. Yardımcı bulabiliyor musunuz?

95 kendimiz toplērız gene. benim dede çok şeydir. bèn de çıkarım_ā
ca māca böle gene. yaşlıyım_ama gene āçlara çıkarım çok. toplarım.
o kadar.

Zeytini kırmamı yaparsınız, çizme mi?

100 yeşil zeytin çok koyduk geçen sènè biz. sènèye olmaz, dedik belki;
bidona koyduk suya, tuzlu suya koyduk. işte onnarı yiyolā. bu sene
yoğ gayrıkī. ne yeşil ne siyah. üle sıra kırma da yaptık, çizme de
yaptık. uñnarı da suya_doldurduk. limon koyduk_çine. limon tozu
attık. üle. yiyolar çocuklar. dişleri var, gènç.

105 ***Çok teşekkür ederim. Bu kadardı işte. Çekinecek bir şey yokmuş
değil mi?***

olsun olsun, hërkes zanaatına, n_apçan. bağ bu tēzelen de konuş.
akşam, bizim komşu varıdı, akşam televizyona çıkmış. nīdi be, nīdi
be? hangi kanaldadı fadīmē_eñge u? yaşar bizim, lapsèkide otrüyo
ya, sizin sulucalı mı ne, evlendi ye. dalyanda diyil u, lapsèkīnin_çinde
110 u. nī kanalda çıkçāmış terete, bilmem ne kanalında çıkçāmış akşam.
konuşmā_yapıyo bülè gidip bi_kişi. bizim şu aşākı giriş_evlè bizim z
āte, urlāda çok çekim yapmış. bilmem ne? pek_aññadırdı āşam.
ayaқта kaldın kızım, geç_çeri acık be.

115 ***Çok teşekkür ederim. Hiç gerek yok. Hem manzara güzel hem hava
güzel. Biz şurda hep birlikte ağacın üstünde otursak olur mu?***

olur, olur, olur.

B/2

Derleme Yeri: Mecidiye Köyü

Kaynak Kişi: Fatma Zorlu

Doğum Yeri ve Yaşı: Mecidiye Köyü /72

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: köyün durumu, geçim durumları.

selāminaleykūm. n_āpiyoñ, nēdensin sen?

Aleykūm selam teyze. Suluca Köyü'nden geldim.

sulucadan mısın sèn?

Suluca'danım. Sen nereden geliyorsun böyle? Soluk soluğa kalmışsın.

5 tavuqlar var, unnarı yemledim de. mēdivennēden çıkağa bi_tā
yoruldu bacağılām. n_ābem be gızım.

Yaş kaç?

10 yetmiş_iki. sulucē falan gidiyo benim_ōlan. sērkan zorlu,
mobilyacı. kemiklialan, sulucaya. geçēn gün aradım ben de
sulucadayım dedi. undan dāyōm.

Senin adın ne teyze?

fatme zorlu be kızanım. hep bu kūdeyiz ya, dōduq büyüdük,
ēvlēndik, aynı aynı.

Kaç çocuk var?

15 beş tānē. dōrt kız, bi_ōlan benim. en kücū işte o mobilyacı olan. of, n
_apçan be yavrum, dünya bu. dünya dünya kızanım. n_apçan?

Sizin manzara çok güzel.

çok güzel ama arābamız yok. kŭmŭzŭn gidiş gelişi çok kötü
kızanım vallā n_āpçaz bilmem? şindi işlek bi_yol_olsa burdan geçm
20 ē u zaman iyi, gitçek gēlcēk araba dā... gitmēn bi_tŭrlŭ, gēlmēsi tā bi
_tŭrlŭ, tā zor. nele gittīn, nele gēlcēn? n_apçan be kızım? bi_de sulā
mız mikroplu çıktı, çardaktan_alıyos sulāmızı, çok kötü_işimiz. allāh
_razī_ōsun hasandan gene, getīriyo bize, gidip_alıp geliyo vallā. n_
apçēn yavrum? ēn başı baş_hoşlŭ yavrum. hērşeyin kolayı bulunur. ē
25 n başı baş_hoşlŭ, dŭnya dŭzgŭnnŭ. yetēr ki de cenab-ıallah dŭnyayı
dŭzgŭn vēsin, devletimize uzun_ōmŭr vēsin, askerlēmize yardım_
itsin, eren_evliyālar da ōndēn gitsin yavrum. en başı bu. biz bŭyŭnnŭk
yarınlıkız, tamam; āşama çıkçaz mı baķam.

Kimsenin yarına çıkmaya senedi yok.

30 tamam da yāni biz mesēlā yaşıımız gēldi, allāh yatırıp ta ķapılara
baktırmasın. tabi tabi, en baş u yavrum. evlatlāmızın hēpsi dıřarlāda.

Kaç yaşında evlendin?

on_sēkiz. e evel ūledi ye be kızım. on_sēkiz yaşında evlēndim,
senesine kıızı aldım ķucāma, n_olcēk. e ūledi, ūledi.

35 ***Aileniz mi veriyordu siz mi evlenmek istiyordunuz?***

yā veridiler. tā oķuldā on_dōrt yaşına girdinen, oķuldan çıkısın diye
nişañnādılar bile yavrum, ēvēl.

Siz okula gittiniz mi?

gittik, gittīk. tā benim_ablamı, ablam vādı benim, on_dōrt yaşında
40 nişañnādılar_ablamı o_oķuldan çıkısın deye. e evel_ūledi be yavrum.
fakirlik vādı kızanım eveli. şimdi hērşey bol_ama hastalık ta bol.

Herşey zehirli de ondan.

45 heh. heh. hêrşey bol, hastalık ta bol kızanım bèn saña diyem. evel
bi_çitinele qarın doyurmā ūraşırdın. şindi bi_çanaç zītın koyuyon da
baqmā canın bile istemir yīmā. acaba yicem doğuncaç mı, tansiyon
yükselcek mi? e yimē de düşünüyön. yalan dīl, hêrkēs_üle. ama sadē
biz diyil kızanım. herkez_ülē. yā, n_ābalım?

Ne işler yapardınız eskiden?

50 vallā kızanım alırdıç çapayī, baç u gödün yerleri baç denize kadā
yömyeye gidēdik. ta dallene, dallenin_oldū yere çapa çazmā, oraç
biçmē gidēdik. kıocaveliyin_altına, sulucayın, kemikliyin_öte yanında
hani şī var şindi tavuğ şiyi ta uraya bile gittim ben_işe. insan göttüm.
orası tālēdi, domata momata ekilirdi. tomata toplanırdı. afedēsın
55 otūmadımız bi_çalı dibi kıalmadı. yalan diyil. söz meselā. hēryerden,
hēryere gittik. yömyeye gittik. ta kemere beber_almā gittik, fabrıçaya
pêrēsē_ekmē.

Kendi tarlalarınız yok mu?

60 hāyır bē kızanım, ne tālemiz var, yoç. yoç yoç yoç. e bunnar, bunn
ā ne, ā yere gēldi bunnar. kıocā, bunnān dedeleri ā, söz mēsēlā. zēngin
_İsannar bunnar. ē bizi, biz gēldik söz mesēlā, te burē evi zor diktik,
çapa vurnūnnan. boşvāsene a ğızım. adēm gene başımızda durēdi.
otuz sene oldu ğalı beyim_öleli. doçuz yaşındadı benim_olan,
bubadan kıaldınan. işte undan bèn de unu, undan ben de unu bi_ış_
65 ucu yapsın deye gice gündüz çapē gittim. iş_ucu olsun deye kızanım,
çoç zor.

Amca öldüğünde sen kaç yaşındaydın?

kırk_iki yaşındadım yavrım. doğuz yaşında da ölümdu. on_bir yaşında kızım vādı, on dört yaşında kızım vādı. gün kırk_iki yaşındadım, o da kırk_altı yaşındadı.

70 ***Genç kalmışsın tekrar evlenmemişsin ama teyze.***

hayır be kızanım, bana üç tane çoca bırādı yanımda. ālemlē ōraşçā na, kēndi evlatlāna_ōraşırsın. ha büyüdīm, hadi yidirīm. yoğtu dā, yoğtu be kızanım. borçlu da ƣaldım bēn. yūnbağımlāda ƣaldıđ istanbullāda şeyde cērrahpaşa hastānesinde. yüz_beş_lira vēridik, beş_yüz ƣutu atrübün denen mikrop temizleyici bi_İne vādı, bi_masa üstü olurdu. İne ƣutuları ezzaneden_alırdığ, yüz_beş_lira yatırıdığ. allahım tā şeye, ikinci şeye gittik fabriƣalara. ondan sōnacım, eczānelē şelē, depolardan ilaç_aldığ, urē ilaç göttük fabriƣalara. ondan sonacım, tavşandan deneme yaptılar. total nileri 80 gödü bitmedik ot ƣaldı ama o da bitmiştir de ben gōmedim. yē, kırkıncı günü de öldü kızamın. ocān beşinde gittik, şubātın on_doğuzunda öldü, yirmisinde gēldik, yirmi_birinde toprā vēdik. sēksēn _beşte çok ƣış öldüdü. buraları ğıyır ğıyır buzdu büle. ƣış, buz, suuđ. u zamanı zamanda bēn üç_bin_beş_yüz_lira borçla ƣaldım kızanım. 85 bin_liraları milyar, milyardı. bin_lirē gören nārdēdī_ēvvēl. yöğtu. otuz sene ēvvēlsi yavrım. ne çanađđale fabriƣası ƣaldı, ne Lāpseki fabriƣası ƣaldı, ne ulubayı ƣaldı. ni çamı ƣaldı ekilmedik. bu çamlar da yeni başladıdı ēkilmē, benim beyim_öldünēne. çam dikmē de gittim, fabriƣaya da gittim, of of of...

90 ***Çocukları kime bırakıyordun?***

e evā bırak... e götürüdüüm genē kızın birini yanımda. on_dört yaşında ƣızı götürüdüüm. hocē gidēn ƣızı, on_bir yaşından oğuldan ƣıđtıdı ū. ōteki_ōđūla gidiveri doğuz yaşındağı çocuk nerē şe_ētçek ama cumartesi pazar gene götürüdüüm yavrım. götürüdüüm. n_āpçan,

95 n_āpçan? para lāzım. para lāzım be kızanım na_pçan götümeyip te?
ama dinnedi beni kızancıqlarım, évlatlarım dinnedi beni. dinnemeydi
yavrım tabi zordu. şindi ôsun şindi inan ki dinnemeyizler. şindikiler
dinnemeyizler. ne_bileyim hiç, dinnédilér. tâ bilecik_oğullāna vēdim
100 urē gitti. yatılı gitti yavrım, yatılı. bi de noterdén senet istedi,
kimse şahitlik yapmadı. üç tane noterdén senet_istedi okul. ya oğum
āsa ya kaçāsa. yē. de gidim de. çok zor yavrım çok zor, çok zor. üsüz
büyitmiyen bu dünyāda hiçbişey bilmés. ha. ni dēler; bubadan_üsüz_
olmaz, anadan_īsiz_olur. bēn sana süleyim. ana alır kıltünun_
105 altına; buba kāveye gidér, tālē gidér. çoluğ çocuğtan haberi_bilē_
olmas. tabi, anne çekiveri tabi. tabi anne çekiveri. n_apçan_a_
yavrım? buna şükür_allahımıza. hamdolsun_allahımıza. bu günneri
aratmasın yārebim. evlatlāmıza bıkkınlık getirtmeden emānetini ā
lsın. ana bıkmaz_évlatlādan ama évlatları bıkar_anadan yavrım bağ,
110 bunu iyi koy kulāna bağ. hah, zaman gēlir bēnim dedim_aklına gēlir.
çünkü nidēn ana bıkmaz. yüz yaşında da ol, évladın bi_şey_olmuş,
dedine bñle gidiyim, görüm ama ah İtiyardı yā zatē nē_olcağ
kurtuldu, öldü, denir. dñymi şindi, dōru diy mi benim sözüm. görüyöz,
duyüyöz. söz mesēlā, hani. allāh gene bıkkınlık vēmeden_ālsın_emā
115 netini. yē, n_apçan a yavrım dünya bu. dünyayın kuruluşu. tabi
dünyayın kuruluşu. senin_anacın bubacın n_āpiyo ba kızım?

Ağlattın beni teyze.

ā_yavrım. annen, buban sağ mı? gene de ananın bubanın kalbini
sakkın kırma yavrım. bēn sana bağ bunu süleyeyem. kırma, kırma.
120 kırsan da özür dile, bēn sağā süleyem. ba_şindi nasil_annāsın.
évlenirsin, çolā çocā karışırın, çoluğ çocuk büyer, başlā mı senne zıt
gitmē, hah u zaman ananın bubanın kıymatını u zaman bilirsin.

Doğru, evlenip çoluğa çocuğa karışınca insan daha iyi anlıyor.

125 u zaman işte ũrenirsin, anayın bubayın kıymatını. yā... anamız
bubamız da bizim, bizlèn de bũle ũraştı, dēsın hanı. yā çok zor
kızanım. hanı èldèn_almadınan, èle vèrmedinen kimse bilmèz
yavırım.

B/3

Derleme Yeri: Mecidiye Köyü

Kaynak Kişi: Hasan Soylu

Doğum Yeri ve Yaşı: Mecidiye Köyü / 70

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: çiftçi

Konuşulan Konular: köyün adı

Amca merhaba, biraz sohbet eder misin benimle? Kimsin kimlerdensin?

aynı baban gibi işte bizim de deyişen hiçbirşey yok. aynı bi_biz de m
ācır_işte.

5 *Buraya neden Mecidiye Köyü demişler?*

mecidiye, köy parası varmış u zaman, öle u parālē alınmış da onun
_için.

Kimden alınmış buralar?

10 bi_çiflik varmış burda. çiflikten alınmış. mecidiye geçermiş u
zaman. mecidiye, o_paralā_alındı için mecidiye köy koyulmuş.

B/4

Derleme Yeri: Hacıömerler Köyü

Kaynak Kişi: Nurselin annesi Ayşe Teyze

Doğum Yeri ve Yaşı: Babaeski/ 72

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: günlük yaşamları, geçim şartları

Nasılın Teyze? Görüşmeyeli ne var ne yok?

vallā bizde işte, şindi işimi aldım elime oturdum dā. yelek başladım işte canım sıkılıyo be kızım. aylak olmyo. nāpiyo annē file, görüyon mu?

5 *İyiler. Ben onlarda kalıyorum şu anda.*

burda mı kalıyon? vallā nurselle siz hep gidin bakalım ileri dōru. nursel de okuyor. ben diyor bilmem şelere girerim. açıköretime diyerē. bēn de çekişiyom unā. be kızım dērim, etēr kayırığın. anne dēyē, ilersi düşünüyom dēyē. bi de şe, bi de dükkan açtı ye kendi başına u, ordan sōra da... şöförler odasında çalışıyo, bi de dükkan açtı şindi ū. alım satım dükkanımış nemiş, ben de bilmem pek ama. arabalar marabalar sigorta. urē bi isan otutturmüş. aldını una veriyon dērim bēn de ne kıymatı var, dērim. be kızım u da aylıkçı urda otüruyo kıs, mecbur vercek. onun azdır canım, bilemērim şeyi de. ne kıymatı vā, diyerim yāni. urdan alıyon... otutturmuşun orayı, çalışı işte.

Emekli olduğu zaman kendi geçer başına.

şindi emekli oldunan dēyir. bi de dēr, alper dēr.

Alper kaç yaşına geldi?

20 alp̄er_üniversitē gidiyo. kēşandamış bu senē, valla hanğı bölüm bilmēmki bēn. iki senelik filēn. e canım bēki, bēkī iki sene tā oğur. ölē _dī mī? bellī_olur mu? oğumak zor, bu kız tā oğuyor görmōn? çoca karı olmuştā.

25 *Çocuklar daha hayatın zorluklarını bilmiyorlar da ondan böyle. Bir de çok hazıra alıştırdık biz onları.*

valla ne bilēm? rāta alışık filen dīl. gitsin_ileri dōru, dērim ben dē. iki_tānē çocuk_ēvladı. bi_tēnē olsadı neyse.

30 buyurūn. gēl, gēl, gēl, gēl. ille siğarayī tellecēn mi? olmāyo demi vā, tellemēden. hadi hoşgēldin gözüm, gēç bağam. al ceketinī. çoğ yaşa yavrum, sāol, allāh_rāzī_ōsuñ. ay hiç_ağlına gēlmes, vallā hiç_ağlıma gēlmēs sizin gēlcēniz. n_abiyōñ_erol, iyisin? iyī_ol da. hanım n_āpiyo?

(babam)hanım da işte k̄aktık sabālen kāvaltı yaptırdı beni. kızlan git dedi gezin bağālīm dedi.

35 gēzin tabi yē, gezdır_azçık kışçāzını. tabī. başkasinnā gezsē_olmāz ama sēnne istēdi yērē gidēr. buba yanında oldū mu, dē mi? birinne gitsēn, ā filanın kıızı filanna geziyor, dērler. ama bubasinnā vallā kimse bi_şey deyemes.

(babam Erol Doğar) fasille vādı biraz onnā_oraşıyoz biz de.

40 yoldunuz mū? vallā bizim de õyle vallā. tālada durūyo. bizimki de õylē_oldu. bi_çiçek, bi_çiçek, bi_çiçek, hiç dōle yatmadı. bēn de dē rim, barajdan sulayoz, ondan_olmadı dāyom ben de. sıcağlardan mı acaba? billē çadır gibi çiçek böle appacığ üstü çiçek. şindi gör çoğ çōza var_amā yeşil. ben de dün buna, açık_alalım, dedim. bu da çif

45 sürcem, dedi. böyün_alalım, dedik; havacığ yādı. biraz sarısını sarısını alaydığ, dedim.

Pancarları attınız artık. Lazım değil.

pancarlā gitti ğayrı. yazığ. çok yeni bizimki gene vallā. çok yeni
bizimki çok yeni. vārmem ben, dursun ta burda. n_ölursa olsun ğayrı.
50 hērtarafa, hērtarafa, hērtarafa bütün, adatepelilere hērtaraflara, bu
sene su ğeldi. nīmet. çok rāttī_amā. diy mi, çok rātiye. çok söğtu
bizimki. sizin nērde barac, sizin nerden geliyo?

Umurbeyden.

ā, yakın yerdemiş. bizimki de çardā filen gitçāmiş, dediler_ama
55 yalanmış. bizim barajda çok su var çok. ē olcağ.

Dede de gitti.

e allāh_rāmet_eylēsın. keşke biz de o ğadā yaşasağ. sēksēni ğeçti
dī mi? sēksēn_yedi mī? bazı gelirdi, hēr_afta gelirdi. bi_işim yoğ_
ama gene ğeldim ğēzmē, dērdi. üle dēdi işte. hep_üle olcāz. birimiz
60 gitçēz, birimiz ğalcāz. n_ābalım? hep_üle olcāz. siz ğavaltı filen
yaptınız mı?

Yaptık yaptık. Sağ ol yenge.

yapmadıysanız bağ ğālğayım. vallā bağ yabancı dīlsiniz. āmān hadi
ğayığlā ūraşıp_durma ğayrı. étēr_ūraştın. başında bi_sürü mü vā?
65 sen de dāttın hepsini. niye canım? herkezin_işi var, bağsın kēndinē.
di mī. bağsın kēndine ama gene ğoca öğüzün_üstüne yükleniyō işlēr.

***Fesleğen çok ğüzel büyümüş. Eskiden gelinlerin başına konuyormuş,
ğüzel koksunlar diye. Sen biliyor musun?***

70 hēē, feshlēnleri üle yapāmıslā. kırtım bēn_uñun tēpelēni açmasın deye. açarsa kıurur dedim, çiçek dedim. uñdan kırdım,burayā da yıvdım_unnarī. ālsana şēkēr be kıızım.

bi_eşek_oldu bizim trēktör şindi. hēryere gidip geliyē, eşek gibi. işte yörūke bacaklām_arıya deyō.

Burada nereye gitsek bacak ağrısı çektiklerini söylüyorlar.

75 herkezde kıızım herkezde. herkezde bacak_ārisı işte.

Yaş kaç?

yaş gidiyo. tā iş istiyoz, yaş gidiyō. mecbur yapıyoz ama işlēr bizim. kıalıyo kimse gēlen yok. yapıyoz canım. bin şükūr.

Neler yetiştiriyorsunuz? Yetiyor mu?

80 yetiyo yetiyo bereket vēsin. tā n_ölcaķ.

Ne yetiştiriyorsunuz?

kim yapçak? yapamayoz ki.

Sağlık sigortanız var mı?

85 bereket vēsin hastāneye gidiyoz canım. olan baķıyo, olan baķıyo. olan baķıyo. arada yiyecek filan getiriyō. allāh_rāzī_olsun. tā n_ölcaķ? kıaldımız_anda atmacaķlar ya erol, illā baķçaķlar. mecbur. beş tēne. yüzēr milyon vēsēlēr, beş yüz milyon yapar, o da bize yētēr. n_āpçaķlā vermēp te? utanmacaķlā mı biz burda melēkēnē? verilēr, verilēr. benim kıızannām vēri.

90 ***Nursel'in yanına gidiyor musunuz?***

geçen de bèn urda oturdum_ışte. gèldilèr_urayı bi_kaç kişi. mal
kaçırmā ōraşıyolar. bubaları ōlmüş. qardaşlāndan mal kaçırmā
ōraşıyo İsanar. e sedefe dèdilèr, kızan öte ūrdu beri ūrdu ille de
uñnar gèlcèk deyi. uñnar gèlmeden bu iş olmèyir dedi kızan. sen
95 yapamecen, dedi adamın biri. çıqtılar yóqarı. bilmem ne yaptılar?
qardaş qardaştan mal kaçırmā oraşıyolar_erol. kaçır mı ne bilem
bèn? olmaz, deyir sedef te ben nası yapem, ben cezālanırım, deyera.
üle deye, bèn yapamam deye, ben cezālanırım deye. yapmazsan
yapma, dedi. çıqtılar yóqarı. bilmem yapti bilmem yapmadı. bilmeyèm
100 _artı. yoq, hāyır, bèn dēr; gidem dēr, işte filancadan_imzā_alayım,
diyere. baq, qardaşından_imzā alcaq haberi yoqqa. sedef te deyer a, ā
bicim_olmaz, deyera. duyar gelir, bizi mākemeye verir; ben suçlü_
olurum, deye, sedef te.

Siz gelinlik giydiniz mi?

105 hē, giydik ama nası bizim, farklı bizim gelinliklè. gelinlīn_üstüne
mavi hırkalāmız vādı boncuqlu şıqır şıqır de mi lebbece? benimki hālā
duruyo tā. vallā benim duruyo.

Derleme Yeri: Hacıömerler Köyü

Kaynak Kişi: Nebibe Korkmaz

Doğum Yeri ve Yaşı: Bolayır /75

Eğitim Durumu: okuma yazması yok

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: çetrik yapımı, kabak pişirmesi, yaşam şartları

Selamınaleyküm teyze. Nasulsın?

yere otuma bakalım, yer çeker. vallâ bişê yaptımız yok_işte örgüle
ûraşıyom.

Ne güzel örnekler de yapmışsınız. Çok uğraşıyorsunuz galiba.

5 nē_yabicam_ayşe. nē ûraşıcam. canım sıkıldı mı atıvarım, canım
sıkıldı mı örüverim. dünya işte. e n_âbıyonuz, iyisiniz hâ? annen
baban?

*İyiyiz çok şükür. Onlar da iyiler. Kaç yaşındasın Lebbe nine?
Maşallah gözler görüyor.*

10 iyi_ösun vâsîññâ. vallâ dödum gunu bile bilmeyom. a marı yavrım
gözlēm görör. görör ama canım_istêse örörüm, gündüz_örörüm,
gicê ördüm yok. gicê yapamıyom. gündüz oldu mu bölë güneş_oldu
mu yapıvarım. güneş_olmadına yapamıyom. örüm, örüm hêr bi_
alacayı örüm, gençlîmdê_ördîme kadâ. undan yapıvarım. nâzâr dî
15 mesin. aklıma geldikçe yapıvarım. canım sıkıldıkça_atıvarım.

Satıyor musun peki?

yok bē! satmâ örmem, kızanlara örüm kızım. satmâ matmâ onay
kuvvet lâzım. incecik kollâ örü_mü onu? hani ôlsa kollarım eski günn

20 emde kızak örüdüm bülê mĩmli. kollu hırka örüdüm herşê örüdüm
ama şĩndi kollām tutmuyora. işte canım sıkıldıkça türtüverim.
kızannara örüverim.

Köy insanı boş oturamıyor değil mi?

25 āma tēsbih çekmek gibi āşe u. kırā demiyêrler, örgü örmeydi. hocāl
ā, hiçbişĩ bilmēssen diyeri dantellen türt, türt, türt, türt, yapmā ūraş
diyêrlē. haticeye bile ōle demişlē, bizim adatepede hısım vā figen. koll
ān demişlē çalışsın tize, örgü örcēsın. çoqçana örcēn, çoqçana örcēn.
uñu yaparĩsa, kolları çalışırsa şētmezmiş, kireç toplamazmış. ē beslĩ_
olanlā da nası hareket yaparlā, giriverilē şeyin_içine de. zayıflık
hepsinden_iyi.

30 hanğı küden sen, sulucadan mı?

Yabancı gelir mi Lebbece buraya?

35 mari kızım gelir tabi, niden gēlmesin? niye gēlmesin? hayriyelē şē
den dīy_mi marĩ? hayriyenin qocası da sulucalı diy mi? hacı bizim
hacı vā urda. hayriye, qāynanası sulucadan diy mi? ūlē. git git, git git;
ben saldım_uñu hacılara. hēē. bi_çocūnna, bi_qızı mı vāmiş. qızını
da isteyen çocuk tā kötüdü. uñdan sona gittim_ureye, dedim, bu
dedim, zanātı vā ye, kızım zanātı vā, kızın her dedĩni alam diyere,
neden vermēsınız, dedim. ğardıyanmış çocuk, ğardıyan kötü mü,
dedim. iyi, dedim vēr, dedim_uña bēn. uñdan sora düşündülē,
40 düşündülē; adam da gēldĩ, hayriyenin yanına u da gēldi. uña da
dedim; be ğardıyan _İsana vēmecen de dedim; çobana mı vēcēn
kızını, dedim bēn şĩndi. ğardıyan_oldunan, dedim; peqāla sana da
bakar, uña da dedim. vēdile sōna da şĩndi hacılā gitti gēldi o kız baqtı
hep, qocasınnan_ikisi baqtı. hacılıqlā gitti gēldi.

45 ***Senin kaç tane çocuk var teyze?***

benim alaba. u ocum var, be ızım var. ama du saffet mi a,
aldırmā deye gittim ben uu, bilmiyem angını, aldırmā deye gittim
adā. aymēn_içine oymuşlar. genlīmizde. fēratı dıydi. vallā nāfıza
mi di, nefze mi di. āri, amān dedi, gūsüm, leppē_nge dōrup durma,
50 dedi; git, aldır; dedi bana. hadi dedim, ben; hadi dedim, dinneyem,
dedim. bi_tānesini bari aldırıverem, dedim; yettim arī. yatırmılāca
ā, ben dedim, adam yūz tāne de dōrsam genē_aldırmam, abı eve
gidelim, ben_istemiyerim. vallā billē. soulmadım bile dotorun
yanına.

55 ***ınaların ne gūzel.***

ınalarım arardı benim. niye batın ızım, derdini sūle?

***Hibir derdim yok teyze. İte bōyle sohpet etmek istiyorum sadece
senin gibi yalılarla.***

ā! allah_tā o vēsın dolatın_içi, allah_ne muradın vāsa vēsın.
60 ōlunā_ocūna mūr vēsın. tabi yā.

Doma būyūme bu kōyde misin?

bolayırdā dōdum ama burda yaıyarım. ite anam, bureyī gēlmi,
bubamlan_anam. odun ahrına gēlmiler, odun yo deye gēlmiler.

ok kūukken mi geldin?

65 hē. bolayırdan o_istedilēr beni ama ben gitmedim. dōnūp te gid
ēmiyim anamı bubamı bıraıp ta.

Yoksa dedeyi mi ok sevdin de gitmedin?

dīl. bolayırdan o_istedilē. bēn dedeyi hi_istemedim. ā
istemedim. anam bubam beni zorla vēdi, yē.

70 *Sonradan sevdin mi dedeyi?*

e n_ābayım? unnā vēdikten sona işte. yok içkisi sigarası.
karayolarında çalıştı, işte girdi de. ama ben şükür, ikimiz bir
çalışırdık. beş yüz teneke ekin çıkarırdık, savura savura. evelden_
öküzlēle düvēdik, öküzlēlen şēdiyoduk. hiç_üle yoktu. vallā ne
75 ūradım. kēndim būdey_ekēdim, adam çalışırdı. e sen_ekti mī_
olmaz, dēdiler bana. olmazsa olmasın, bēn sizden mi isteycem,
allahtan_isteycem, dēdim. vallā atādım buydeyi, bi_ķavrama kesmē
m, unnāndan tā güzel_olurdu benimki. nasī_ismēl dēdim; sānki mi
oldu, bānki mi oldu? vallā yinge seninki, çok mu biliyorsın? hem de
80 pulluķla ekēdim uññā, sabannan ekēdi. bēn pullū ķaldıramıyam ki, şe
sabanı. saban ķalkmaķ_isteyēr. pulluķla deviridim, çeviridim, ekē
dim. vallā, hiç. çifti filen kendim sürüdüm. vallā çok şükür_allāha, ne
aç ķaldım ne açık ķaldım.

ķınayı hep yakar mısın?

85 yaķarım. ķınamı yaķarım. pēģamberimiz, ķına cennetten çıķma.
ķabaķ, ķına; uññarı çok yaparım. ķabā da ekerim, bi_ķōkeninde on t
ānē_olur. hē çok ekerim.

Sūs kabaģı deģil deģil mi?

vādı, vādı. eskiden_ekēdim sūs ķabāklā. te bunnar_oynādı. sūs
90 ķabā ekēdim, kızannar_oynasın deye. tavana ķoyadım büle, portakal
gibi asādım. tuz ķoyādıķ_içine susaķlān, tē_öle ķullanırdıķ. yamalıķ
_uçķurlādan şişelere, ne u testilere sūs yapılır. bizim kız yapmış, tīzē
_gel bi_hani evime baķ. gel bi_hani. gittim ama üşķaplı güremedim. s
āyime yapmış. tīze gēl n_ölursun, gel tize baķ, niler yaptım_eve dīy.
95 evelden büleydi.

çok düşünürsen kanser de bulur monser de bulur. düşünmē gitmeycēn. bōşvēr; yanan yandī yērde, donan dondū yērde, olusā; o zaman albin yaşsar.

100 *Ne genç insanlar kanserden ölüyor. Ama yediklerimiz de sağlıklı değil.*

ülē_diil işte. düşünmekten. hey yā rebbim_allahım, genç nē gitmesin be adın. büyü_n_alar yarın boşanıvarı. şindiki gēnçlēr zāten _iyi diil. deniz boyu genç dolu. git ba. inanmasanız gidin baın anaalē.

105 *Sen gelinlik giydin mi teyze?*

hē, g_ıydım, giydım. ātım vādı süslü, gelinlīm vādı, süslü bonculu. valla vēdim_antērisini vēdim. haftasonu da hastalandım te ölçem deye. hacilā gidemedik ama çok mēra_ittim. üryamda gittim, gençl_ı mde gidemedim hacilā. umreye varım_ışte. adam_ölmeyeydi gitçē dim. umreye isteyirim ama ümrē...

115 vallā adam evlenēnlēr de bo. evlēnenler de bıraıvarı. işte Lāpsekide ōsun, şeyde ōsun çok var bıraan. işte hüsēni arı bırāmış dēr. hem_ayıp hem künah; üç tēne ızan. hānı devlete yaışır bu. üç tāne ızanı, birbirini aldıramıyolar, küçük. küçük mari yavrum. burey gelirdi aman ne bārıvarıdı, ne bārıvarıdı. o küçük ızan aman derim bi de bilgi_ama. seni diyerim, māsus diyerim, gē, diyerim, bizimkinin ızanı yok, bu nārgüzē ablanın seni diyerim götürem, nārgüzē ablan basın, diye. ayrılmam ben annēmden, diyerē; ben annēmden ayrılmam, diyerē. annēm baa bana, diyer. yavrum.

120 *Şimdi kim bakacak çocuklara? Gelinin işi var mıydı?*

gelinin_işi siktir_et te yav, kocası vēcek a kızım. ya bakım_evine v
ēcek, ye undan sonrachim para yollacak, baqçaq. aylini büsbütün ali
verimiş_iştē. kardaşı baqarmış. anasında bubasında dedilēr.

Lebbece nine soy ismin ne?

125 nebibe, qorqmaz. n_āpçan sēn benim soy_ismimi marı? allāh_allā
. ni_vercēmiş, para mı? otüsanıza be_yav, sıcak_ekmek yiyelim. yok
_öte dünyaya götürēn.

***Sağ ol lebbece nine, yemiş kadar olduk. Sen şu kabağı nasıl pişireyim
onu anlat gidelim biz.***

130 kabā mı? soycan, şekerle. aqşamdan şekere bastır, sabāla qaynat.

Derleme Yeri: Hacıömerler Köyü

Kaynak Kişi: Hasan Amca

Doğum Yeri ve Yaşı: Hacıömerler Köyü / 78

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu.

Mesleği: çiftçi

Konuşulan Konular: aile durumları, geçim şartları.

gel, gel, gel. otu, otu, otu. nene n_âpiyo? dedeyi yolladık. kurtulmuş. seksende kalır mı, biz yetmiş sekiz. sizi görem diye gëldim, diyodu rāmetli. başka bi_yaramazlık köyde? enginner n_âbiyo? annatıyonuz mu, çat pat?

5 *Yok amca, bir yaramazlık. Kaygı da sattılar. Rahatlar şimdi.*

ķayıķ filen ķalmadı, boşvër ķayā. ķimdi u, engin ustalık mı yapıyo? yapsın, n_apķaķ ķayı?

10 işte bizim de aptulleyn ta burdā ayaķtan ne ķadār_et varsa gitti. bakılcaķ gibi diyil. işte u bazı traķtörlēn_arķasında demir var büle, edirolik ķaldırmyıomuş. başka traķtörlen. oturmuş yuķarı ķoltın yanına şe şofer e bi_doķunuyo, bi_ķalkıyo birden birē, bacāndan bi_tutuyo, indiriyo. berēket ķoltuķlā şeyin_arasına boş, baķķā var, olmeyeydi keminnē alırdı.

15 işte benimde bel fitim var ya, ilk gittim de selim salman, ille amelı yat, dedi. hap vērdi, bilmem ne vērdi, onnar geşti gene devam_etti. sōna, gene gittim. dedim, benim amelıyat_olusam ğarantisı yok, āħa saķat olanlar_oluyō şindi iyi ķötü yata ķalka yapıyom_işimi, gittim yere traķtorle de gidiyom. belden_aşā mesela bi_tutuyo ārı deyil de belden_aşā ölüyo, oturmassam düşüp ķalıyom. ordan sona otüruyom
20 bi_daķķa, iki daķķa ottu mu gene ķāķıp gidiyom.

Traktörle çalışmak belinize zarar vermiyor mu?

aa, hiç yani traktörde hiç bişem olmayo, akşama kadar çalışıyom. bak dün, akşama kadar yanına dar yerde, yanına yaptım dikine yaptım. pazara filen gitmiyom cumartesi günnere, yola kadar, benzinn 25 e kadar, çakmazın yirine kadar gidiyom, urda birinde bırakıyom, urdan arabē pinip pazara gidiyom. urdan, pazardan arabē piniyom gene geliyom traktöre, traktöre pinip köye geliyom. arı yok, uyuşması işte.

Maşallah yaşına ve hastalığına rağmen çalışabiliyorsun?

30 aylık yıllık ta yok bizim. bişē yok. çifçi bākuru tutmadı bize, elli altıya bastıdım, elli dörde kadardı, olmadı. esnaf bākurunu da ödeyemedik. e beş tane çoluğ çocuk, hepsini göz başettim yüz akınna evlendirdim. gelirimiz işte, pazara gidip geliyodum, bi parça bişeyler ekıyoduk. şindē işte şeftallileri budüyo, topluyoz. unnā da 35 para yapmıyo ya.

Şeftaliden başka bir şey ekiyor musunuz?

yok, bişē yok. unnā da berēket vēsin gelibolulu kızlā güvē geliyo da unnāda çoluğ çocuk yok, yardım ediyolā bāzen.

Sağlık olsun amca. Yetişemediğin yerde icara ver, ya da sat.

40 hazır da çabık bitıyo. şindi tutam tarlaları satalım, bañgē yatırsak hepsi gelir, buba para buba para, kendilēne yetik artıyo, ille gelirler, para, para. kırtarabilisen parē kırtar ama geldi mi kapına nāpçan?

şindī, aylık çıkardalım dedik. gittik Lâpsekiye, e bilgisayar bi açtılar, e senin fidanlın var. ananın dini, bu yaştan sona fidanlığ kendi 45 mi çalışıyo yapıyo, benim fidanlıkta çalışçağ halim mi var. işte sā lıktan çocuğtan yararlanıyo. olsa maaş işi olmoyo da iki yüz yetmiş milyon üç ayda, iki yüz yetmiş milyon vericekler bana, olasıya bişē mi? sona şindi, tarlaları yağūt paran çoluğ çocūna yağūt kendi yakın akrabalarına da veremiyon, olmuyo. kabıl etmiyolā, devlet. bizim 50 burda biri parayı güvēye verdi şey kıza, tālayı da toruna verdi. e sona

B/7

Derleme Yeri: Beyçayır Köyü

Kaynak Kişi: Muharrem Gençtürk

Doğum Yeri ve Yaşı: Beyçayır Köyü / 70

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: hayvancılık

Konuşulan Konular: hayatı

Selamünaleyküm, yanınıza oturabilir miyiz? Nasılsınız, iyi misiniz?

biz_ıyi allā şükür. hayri şu çocuklara çay v̄e bakalım.

Çok sağolun. Amca biz çalışma için geldik. İzin olursa seninle biraz sohbet edelim. Olur mu?

5 biz yāşl̄iz ğāri, beceremāz. beceremiyoz bu işleri, ben. bunu açma hiç. nā_abayım. yok, b̄en_isdemiyorum. şimdi, yani, başkasınā.

Amca biz bir şey satmıyoruz. Biraz konuşup gideceğiz. Ben Sulucalıyım, yabancı değilim. Satıcı hiç değilim. O, benim telefonum.

10 ğızım biz ğāri yaşliȳiz, biz ğāri u_ışlere baqam̄iȳiz. biz ismimizi zorlan yazıyoz falan.

Kaç yaşındasın amca?

yetmiş, kırk_üç d̄ömlüyüm.

Adın ne amca?

muarrem gençtürk

15 *Kırcaali'den göçüp gelmişsiniz öyle mi?*

evet. kırcaaaliden .gelmişler dedelerimiz yavrım. biz dil ya. duydunuz mu acaba kıcaalı küyünü?

Geçen yazın başında oraları gezdim amca. Çok güzel yerlerdi.

a, bilmeyem işde. konuşması benzeyo mu?

20 *Kendisi de benziyor konuşması da aynı.*

öledir.

Bu köyde neyle geçiniyorsunuz?

hayvancılık gızım.

Büyükbaş mı küçükbaş mı?

25 e valla küçükbaş da vadi de şimdi azaldı yani. bir iki sürü kaldı keçi olarak, bir iki sürü de göyun var işdä.

Çoban mı bakıyor onlara?

tabi. koyun şindi, büyük baş äkseriyet.

Düğünleriniz nasıl oluyor?

30 ne bilëyim ben.

Niye bilmiyorsun amca? Hiç çocuk evlendirmedin mi?

evlendirdim. torunlar falan Lâpsekide, ölüm Lâpsekide, kızım bandırmada.

İşte onların düğünlerini nasıl yaptın diye soruyoruz?

35 yaptık beyä ama ben unuttum nası oldünü unnam. unutmayam mı tã.

Hadi çocukları unuttun kendikini de mi unuttun amca?

unuttum tabî. elli, elli beş senelik, evlilik mi aldı ğari.

Eşiniz sağ mı?

40 sağ.

Allah uzun ömür versin.

âmin. şindî şurda arşıda vâ bi_âve, bir âve tam arşımızda var.
uñnarı da bi_dolanabilirsiniz yani. ben gibi gözü kör, ulâ sâr adam
bulabilcê misiniz baalım?

45

B/8

Derleme Yeri: Beyçayır Köyü

Kaynak Kişi: Emine Kurtoğlu

Doğum Yeri ve Yaşı: Beyçayır Köyü / 65

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: ölüm âdetleri, komşuluk ilişkileri

kimi arörsunuz?

Seni arıyoruz teyze.

beni n apçaksınız bê?

Nereye gidiyorsun böyle?

5 şeye, gurana.

Adın ne teyze?

emine kurtoğlu.

Kaç yaşındasın?

altmış beş.

10 *Biri mi vefat etti?*

dünür bizim işte.

Burası göçmen köyüymüş galiba.

biz üle. rümelidên gelmişlä işte, bizim ihtiyarlâ. tâ gaynalâ,
anaları. tâ geleli çok olmuş onlâ geleli.

15 *Ölüm adetleriniz nelerdir?*

bizim mi? Őindi yediye deñe her_ařam tebāreke iřde oęunū.
ęuran _oęunū. yedinci gicesi olū, sona kırkı olū, elli ikisi. iřte ūle.

Yedinci gecesi ne yapılır?

mevlüt.

20 ***Gelenlere ne ikram edilir?***

yemek.

Buranın özel bir yemeğ var mı?

bilmēn ki kızım, özel yemē işte fasile, şurufasile. fasilesi oğo
meřhurdur, řuru fasille oęo_olū burda, oęo gūzēldir.

25 ***Satılır mı peki, istesek bulur muyuz?***

satōrlā, bulunū. ben, dede öldū dōrt sene oldu benim, ben de yoę
olsa verim ben size de.

***Teřekkūr ederiz teyze. Biz olsa da gittięimiz yerlerden para ile
alıyoruz.***

30 tamam, tamam kızım da bulunū gene, olanlāda. benim dede
řazadan_öldū. řaza yaptı, bayırda oduna gitti, motorun altında
ęaldı, öldū.

Çocuklarınız var mı?

vā da, hepsi istanbulda yalnız işte, tek başıma, eh n_āpalım?

35 ***Kōyde komşuluk nasıldır?***

vā, vā. oęo_iyidir kūyūmūz. komřulā gēliy gidē oęo ēyi. biribirine
oęo Őeydir, yani kōyūmūz iyi.

Çok güzel teyzeciğim. İhtiyacınız olduğunda yardımcı olurlar.

komşulā_ālivarī_ yā kızañım. kızaññā da gelivēřī_ işte, n_olcak?

40 *Pazara falan gidebiliyor musunuz? Nereye gidiyorsunuz?*

gidilir, Lâpseki, biğa gidiveriz. burā da geliveri. haftada iki kere geliverī, biri de bi_kere geliverī. herşeyci geliveri burāda. dēvamlı geliverilā yani ayāmızda, alıvarız. vā herşey vā küyde.

Kendiniz de birşeyler ekip dikiyorsunuzdur.

45 e ekivēřiz, ekivēřiz. herşey herşey. bāçelere ekivēřiz. bildir bēn amēlyat_oldum gene. sekiz kere amēlyat_oldum. ben, gāzdīme bakmayın, kızanım, işte büle yarım bişey. sekiz kere yaptık.

Çok geçmiş olsun. Neden bu kadar çok ameliyat oldunuz?

50 valla, fitik, işte kadın hastalī bişeylē, herşeylē. tam sekiz kere pıçak yidim. gene yaptım bu sene küçük çapalā. gene bāçemi de yaptım, Kızaññara yicek gādā. geliverilā istanbuldan.

Toplamaya özeniyorlar değil mi?

tabī. gene hane yürüvērī ğızanım, dedeyīn hali gibi. āynı gidivēřī hane. dedeyīñ_aylīnı alıvarım dört yüz. ta o yetivēřī bereket.

55 *İyi yetiyorsa ne güzel.*

ān düşük basamaqtı, dört yüzdü. işte ölä gitti.

Ne iş yapardı dede?

çifçi va ğızanım, ne iş olcak. bizim burası çifçi, kimisi hayvan çok kimisinde. kimisinde şe yok işte. rēnçberlik burası.

60 *Çok teşekkür ederiz Emine Teyze. Bizim yolumuz uzun, gidelim.
Hakkını helal et.*

size de ayrırlı yolculuklâ. güle güle gidin gelin. helal_olsun.

Bize dua edin ilk defa bu yollardan gidiyoruz.

işte güle güle gidin. dumanlıya sapçanız mî?

65 *Sapmayacağız.*

tamam u zaman, yuğardan, yuğarsı iyidir. gidärsiniz.

B/9

Derleme Yeri: Beyçayır Köyü

Kaynak Kişi: Kazım Dalkıran

Doğum Yeri ve Yaşı: Beyçayır Köyü / 83

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: inşaat ustası

Konuşulan Konular: köyün kuruluşu, köyün su durumu

hoşgëldiniz. nêrêysiniz yoluñ baqayım

Hoşbulduk amca biz sulucadan geliyoruz.

ha sulucā, pekî hizmet ne bölê?

5 *Biz üniversitede çalışıyoruz ve bu yörenin konuşmalarını araştırıyoruz. Müsaden olursa da seninle sohbet etmek isteriz.*

tamām. çok güzêl hadi. olur be ğızım olur be ama acık kulāmın biri benim biraz ārizalı pek_aññayāmiyom yani acık yüksek konuşursanız olur.

Kaç yaşındasın amca?

10 otuz_üç doğumlu.

Seksen üç yaşındasın yani maşallah.

15 seksen mi? iyiyim diy mi? allağımıza şükür, allağımıza şükür. yalnız, yalnız kızım sigara kullanmadım. içki dêsên hiç_āzıma koymadım. sonā inşātlā da inşāt_ustasıydım. bu cāmiyi filen biz yaptık hep bölê camileri. burlāda çalıştım, inşātlada bütün çok yani çok çalıştım, kırk sene belki çalıştım. allā şükür hiç bi_tarafımda bi_şeycik yok.

Maşallah, şeytan kulağına kurşun. Adın neydi amca?

sağ_olun. çok güzél, çok güzel kızım. kâzım dalkıran.

20 *Bu köy göçmen köyü, siz göçüp gelenlerden misiniz yoksa gelenlerin çocuklarından mısınız?*

şimdi, göçüp gelenlêden diyîl, burda dödum. annem gëlmiş yedi yaşında. bulgaristan, kırcalı. kırcalidemişlê zâtın. dedemi tanıyom. annemin babasını, tanıyom. yaşlı bölê. yani onnan biraz şey yapıyoduğ, oynüyoduğ_uññâ. oynatıyodu bizi filên bişeylê .annêm yalnız öle diyo işte. ben yedi yaşında kız gâldim burê diyodu. dayım vâdı bi_tanê, dedemin oğlu, çocuk kardeşi, uñu kucâmda gëttim diyodu.

30 *Burada buraya gelmeden önce var olan geleneklerinizi sürdürüyor musunuz?*

burda mî? aynı devam_edişyö. avcı gelen avcılık yapıyö. başka iş yapan, ustalık yapan ustalık yapâ; arıcılık, arıcılık yapıyö. urdağı şeyî ni gêtirmiş burayî. zatên şurda aşâda şey var, koczemiş diyoruz. gündoğdu var ilerde, ilk_önce urayî gâlmışlêr beş on hane. çadırları gürmuşlâ urayı. urdâ sinekten barınamamışlâ. sazlık urları. zâti küy yok fazlâ. sazlıkta barınamamışlâ sinektên. undan sona biraz tã beri çıkıyolâ birkaç gün de urda kalıyolâ koczemiş yanlandâ, urda da olmuyö. bize demiş urda da dâ mishatı bize demiş burası temizlê, burayı gelmişlê şurda bi düz var_ordâ, ilk önce oraya kuruyor beş on hanê. bu nusretiye var şurda tanıyo_musunuz bilmiyorüm nusretiye çataltepe urasını, rumçe diyolâdı urayı. rumlâ vamiş_urda, gavurlâ vamiş rumlâ da çataltepe boşnağ pamağ uñña ikisi de ikisi de boşnağ pamağ. undan sona urdan bi_tanesi burda gavurun, burayî kuruş olmayın, demiş. hemen şu sırtın üstçâzinde, şurda, şu tepenin hemen 45 iler yanında urda, burayî_konmayın, burasını tarif_etmiş gavur.

şimdi maliniz, ifağ maliniz karşıya ölenle geča demiş, talälânizde şurları olur, dolu demiş aşâ inersiniz boş yuğarı çıkarınız. mesela arabalân, dëmēt sarıyosun yâ odun getirişosun bilmem nabıyosun, öle yapāsınız demiş. şimden sona inmişlä burayı_şurmuşlä. tertialan 50 dëylärmış burayı, tertialan. burlâda yalnız yêrlilâ vâdı. şu şollâda yörük şolları: kırçalâ, şaramisalâ... gittin mi? bu alan, urları yerli. bizdän çok_ünce gëlmiş_uññâ. uññarın şıgırları geliyomuş burlara, unnarın geliyomuş,burlâda barınıyomuş yani. yalnız suyumuz çok bol kızım. suyumuz, içme suyumuz. varsa şabınız şurda bir hortum 55 vâr, urdan doldurun. ayırdılâ, şindi üş tane su gëttik. biri burda şu dumanlıya gidäkên üç kilometre. depomuz şurda bağ, tepede. urdan basti zamandâ, vallâ gökyüzüne çıkattırıyo burlâda. suyumuz bol. na böle aşıyō, bardağ gibî. bi_sene iki sene sonâ şayınıktan, bu şayinnâ tâ, gittiniz mi bu yola gittiniz mi, işte dumanlıdan yuğâda ta 60 düzde şule vâdır urda, urdan yerden gëttik. urdan genê dört kilometre yerden, unu da şoyduğ depomuzâ. bu sene üş tane su gene, ta burdan hêmên rampalâdan çıktık, şayınıktan şurê tälêlêmiz vâ, tälêlê şayıññın_ışersinde, bi_tanê urda, bi_tane urda, bi_tane urda, bi_tane urda dört tanê sũ, birinciye ,tuttuğ başlânî, ama hep_ 65 arşadan getirişoz, on iki kilometre yêrdên gëliyo, açmëyo şali öte yüzdê, sırtlâda açmëyo, tâ burdan şu depeye gëttik şoyduğ. unu da bu sene şoyduğ. suyumuz çok bol, içme suyumuz hêm de şayın suyũ, çok güzêl. şunu işte ayırdık öteki sudan daha güzêl dëyâ. vasâ şabınız, yoksa buluruz yani şölê bişelê. şoyecek ben size getirim_evden. siz 70 şimdi şavâ mi, nêrëy gidişosunuz?

Evet amca orada da birilerini bulup konuşmak istiyoruz.

ah, tabi, ben gëtişeyim, şavëye gëtişirim.

Amca size zahmet olmasın.

75 olmaz, zāmet_olmaz hiç, bõle Şeye řatıyēn asla ũŕenmēm. getirir_
urdan size biŕe şoyarız burdan. arabaya şoyarız. hadi...

B/10

Derleme Yeri: Nusretiye Köyü

Kaynak Kişi: Naci Amca

Doğum Yeri ve Yaşı: Nusretiye Köyü / 73

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: çiftçi

Konuşulan Konular: köyün genel durumu

Adın ne amca?

adımız hüseyin, nâci.

Boşnak mısın, Pomak mı?

pomağ. këndisi pomâğ, hanımı boşnâğ.

5 *Pomakça bilir misin?*

kême proviç bē. hā, biliyoz canım. sen de tuğa bē. yala tuğa, gël dēmek.

Anne babadan mı öğrendin?

yā biz dā küçüktēn_örendik.

10 *Evde hep böyle konuşulur muydu?*

yoğ. ufağkēn konuşuyoduğ, sōra sōra saptığ, e.

Okula gittin mi amca hiç?

gitmedim. yoğtu bizim. yağalamadığ. bizden sōna. e zati, yetmiş, şē _dē elli_yedide yapıldı bizim_okul. ēlli_yedide yapıldı.

15 *Sen kaç doğumlusun amca?*

ben kırk, kırk_dömluyum, yetmiş_üçün_çindeyiz. işte yılbaşına yirmi dörde, yetmiş_dörde giricēz yāni. e basamak basamak. bilmām_artık. biz kırklıyız yāni.

20 sulucada recep çelik vārdı, öldü. recep çelik_olucak. biz, lapsikide tam_altmış kişiydik yani. askēr_olduk.

Askerliği nerede yaptınız?

25 yā, üç_ay kaldık iskenderunda. ondan sōna izmire adaya girdik yā ni. şēdeydik, bayraklıda askēriye vādı yē bizim beyā orda, kaldırdılar sōra adaya götürdüler, uzunadaya. orda kaldık bi_sene. mayıncıyız biz. mayın grupları var, mayın depoları vār.

Köyde asker uğurlaması nasıl oluyor?

askērlik toplaniyo, konu komşu toplaniyo.

Davul zurna olur mu?

valla isteyen getiriyo.

30 ***Bu köyün adı neden Nusretiye biliyor musunuz?***

ya, o öyle koymuşlā. bū, eskiden kömür köyüydü bu. kömür köyü sona sona deyiştirdiler. bū, çataltepelān birdilār bizim. burayī orayī kalkmışlar, sona sona kaç senelē ayrıldılar yāni. muhtarlık_orda_idi, ondan_sona_ayrıldı.

35 ***Sen ne iş yapıyordun amca ?***

vallā çiğçiyiz. traktör vādı. yāzın_işte biraz fasüle ekēdik, biraz olē yāni. odunculuğ, devlet matlā veriyo, odun kesiyoduğ. odunculuğ yā ni.

Eşinle düğünle mi evlendiniz yoksa kaçırдын mı?

40 yoğ_bē, düğünle evlendik. allān_emriylē.

Derleme Yeri: Nusretiye Köyü

Kaynak Kişi:

Doğum Yeri ve Yaşı: Nusretiye / 80

Eğitim Durumu: okuma yazması yok

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: dilleri, aile ve çalışma şartları, nazar

Teyze burada mı doğdun büyüdüün?

kīm, ben mi? ā_bu_evleri sōna yaptık. bizim_övlēmiz yukardā.

Bu köyde değil mi ama?

bu köydēn, bu köydēn.

- 5 ōsun_ōsun. çārsaydım gēlmēzdīn. bak ne güzēl gēldīn, allā_rāzī_olsun. bu iyi günlerde şindī, ya. pomāk boşnaçça bilmiyosūn?

Siz burada öğrendiniz değil mi?

- 10 burda dōduğ, burdā. annem babam burdā. bu, ninēmin_evlērī. annemin_evlērī bu. bizim gene yoğarda k̄āvenin_ğarşısında bī_évlēr vār_ama bilmēzsin sen durmayınca_ğadar. ordan_ğırmişlar, ordan_ğırmişlar. e_ğırmaması lāzım. yārın_öbür_gün ģardaşım istanboldan birisi_istēdi kırğ_milyara, kırğ_bēş_milyara ģadar veriy_İM burdan harmanlara ģadar. sōna o da pek şey dēmēdi verēcēm. ģızı gēldi. hala,dedi; hadi bēni götür yukarı hala, dedi. valla dedīm, 15 götüreyİM ģızım. bu yara mı bizim, bu yara. hala, dedi babam, satıcek bunlārı alamanadaki adamā. sağın, dedī satmasīn. bi_yērdē ablam yapıcek, bi_yērdē ben yapıcem, bi_yērdē o yapıcek. gēldī mi dōru_evimize. evden_eve gitmēlim. başğa türlü bana gēlmēzsinİZ, ama öle evsİZ oldumu o zaman gēlirsiniz. siz de o zaman gēlirsiniz, biz de gēlir

20 İ. e öle kaldı. kız çalışıyō, kardeşim yaptı ev. iki tane ev mi, üç ev mi istanbulda. kardeşim_or_nda.

Siz burada ne işler yapıyorsunuz?

ne işler yapıyoz? avakī. önce oraqlā vādı, çapa vādı, şey vādı. ama elimizden gēldi kadar ya çetik, bi_çift çorap örelīm, satalım işte o.
25 ama bahçeler çok gidiyorlar_aşā. domatalara, biberlère ama ben yetmiş seksen yaşında nērē, nērdē toplacām. valla gidemeyom, isterse parasız_olayım. parasızım zate ama na_palım? buna şükür.

Emeklilik falan yok mu? Ya da yaş aylığı falan yok mu?

yoğ, yoğ. e valla yoğ. öraşmadık, aramadık zata. aramadık, şē
30 tmedik. vērmezler de. çünkü hiç şetmedim, parā_almadım, şetmedim. gidip te istemedim. ha dē boşver. tā fakirler var onlar alsın. ama şimdi gidip te vermicekler bana, hēy, yazıklar_olsun. gittin gēldin gittin gēldin, sağız_olucāna, otur_götüne tā_ıyi. āma şimdi dōruya dōru konuşmak lāzım. ē yalansa, ben bu kadar. beş kuruş para yoğ elimdē.
35 alamıyolar. valla bēn yalan sōlemiyom. dōrudan_dōruya. allah da görüyo, kul da görüyo. allāmıza çok şükür.

Kaç çocuğun var teyze? Hepsi sana yardım ediyordur.

hepsi de aynı. bi_tane var, izmirde. bi_tane kız var eskişehirde. bi_tane var bigada. iki tane de burda, beş tane. birkaç tane de öldü zātī,
40 küçük_iken.

Maşallah teyzem, nasıl baktın o kadar çocuğa?

ama şimdi, biz ar_işe gitmiyoduğ, şetmiyoduğ. bazı sefer sıkışık ta geliyor ama kızanları bırakmayoz, tālaya götürüyo. başladım_ālamā. git çıkar_onu emzir, su ver piraz. gene sabah gene uyuyōn. onu al da
45 çapaya hadi ama ālemin_işine gitmedim ā. dōruya dōru konuşmak

lazım. kèndi işimizē. bir_gün gittim ālemin_işinē. bigada duruyolā,
çataltepeden_orayā gitmişlē. bizimkilē gidiyadı valla ben öte bëri
kazdım_amā o para haram. yok bi_gün gittim bi_dā da gitmedim. e
50 kökünü açicēksin, örtücēksin, şētsin. acelē_eden, ordan çapa, burdan
çapa; e hepsi pislik kaldı kōkünde. e olmās. ya bñle yapın, ya gēlmī
cen. valla istersē gel, istersē gelme diyo bizā.

Teyze merak ediyorum gelinlik giydin mi?

giydim yā. vā, vā. billur, adamaıklı entāri, biçiyolar, kolları burayī
_kadar. başka gene böle, büyük_alıyo, başını balamağ_için. gelinlik
55 yapıyolar. burda herkes yapıyor.

Sizin zamanınızda gelinlik vardı yani. Peki beyaz renk miydi?

varıdı, varıdı. valla şimdi unutmşum, kaç senedir. yetmiş seneden
bu yana. e ne yalan söyleyeyim.

Peki fotoğraf falan da yok mu?

60 e valla yok. o zaman fotoğraf ta yoktu, şey de yoktu. yok yok yok. o
zaman yoktu. iki gün gelin, üçüncü gün tarlayā. ama öyläydī, herkēs,
sadē ben dīl. bütün köy öyle. böyle bol para da yoktu o zaman. neyle
alıcān, neylen gidicēn? vallağa öylēydi. iki gün_evde, üçüncü gün
tarlaya. bi_oğlan çocüm dünyāya gēlmış. ta iki tane kārı bi_gün de
65 dōrmüşük ama allahın tarafından benimkiler nağ böle. nağ o suratu
bu kadar gürmē. bi_kārı yola çıktık ne dedi: dur, dedi; seniñ çocūnu
göreyim, çok metediyolar, iri kızanmış. ben salağ, vèrmē. açtım,
bağtım. kārı, eyvah_eyvah, ne kadar şişman, ne kadā. allahtan bu
işte. bāzısının iki tane yē, bi_tane o_çadar var. bëki tā fazla. ē bi_
70 başladı bārma kızan, akşam yatsıya kadar vefāt_etti. ē nā_palım? kız
ıyoz, millet_oralarda veh veh veh, o gün o kızan bar bar bāriyo. bütün
_o isanlar gēldī. diyolār köydēn, dedim. benim dünür hocadır ama

şindi cumādan çıktı mı Һarmanları Һos_ediyoular. gidicem_onun_yan
ā. dedim cuma bitti, ekmek yedik. dedi, bēn şimdi gidiyorum. Һızan
75 hiç durmuyor. Һarmanlara gēldim. dedim bi_adama, Һār dēdim bizim
dünürü mecidi. Һārdilā. dedi, hayırola. valla dēdim, bölē bölē. sabāle
sapasālam Һıktım_evdēn ama dedim, baҺ Һızān_nē_oldū. hiç, dedi
m, susmadı. ülēnlē oқudu gēçti, hiç sesini kesmedi, hep_āladı. bende
80 ҺucaҺta ama nazar_olmuş Һızan. bi_da gēldi o şey_o dünür. baҺtı
baҺtı. e_diyor, görmüyon mu diyor, gözlerle diyor istanbuldan su
getirtti diyor, kendisine, demēk_ıçmē. şindi demiyo_ölücek. öle
annayım deyi. kestirme olsün, dōrūdān dōrüyā_olmasın. ā oқudu,
Һızan şētti, dediki gēç Һalmışın, dōru eve. yatsı allahu_ekber o da
canını teslim_etti Һızancāz. ē onun da nasībıymiş öylē küçükkēn.
85 orda, bizi ārette Һarşilasın_işallāh.

İnşallah. İnsan evladını unutmuyor hiç değil mi?

ē unudur mu? unutmaz. ben nēden o_Һadar_āladım, gözlerin_
oldu, allahtan mi_oldū? şindi ne desēm yalan ama görsen evden
sapasālam Һıkdım. millet toplandı, oқudu ama aa fayda_olmadı.

90 ***Eskiden bebeklerin yüzleri galiba bu yüzden çemberle kapatılmış.
Burada da yapılmaz mı böyle?***

vallaҺa ben vērdim_ötekilerē de ama demek bunun_ömrü
Һısaymış. beş tane arҺadan, önden çocuҺ vār. ama büyük Һız, bi_
sadaҺa verildi. o ölmüş yıkıyolar, en büyük Һız Һıkmış dudun_üstündē
95 . te valla bundan büyük taş, hēmēn bölē taşın yanibaşında te bu taş
burda o burda düştü. rāmiyē. e_cēnabı_allah sonā. urası bölē bayā
vurulmuş. ozmān İlaç ҺoyduҺ, bi_ōlaҺ kestik, derisini ҺoyduҺ. şē de
çekiyor_arıyı. en son doҺtora da götürdük, e Һaldı.

gerçekten ben bayıra gitmēdim. biz Һız çocuҺtuҺ, rāmetli babam
100 bizi salmadı. Һarılara Һızanlara yasaҺ bayır. ҺaҺ Һişi; birisi

düşmanlıktan gelir, biri hiyanetten, ayıda çıkar, şeyi de çıkar bizi
salmadı babam rāḥmetlī. āllā_nur_çinde yatırsın. ama cenābī_allā_
ona da yardım_etti. bir_iki sene önce nēymiş; onun_evine bi_çarı
105 kıymıştuğ. bi de diyor, bi_gece diyor, dışarda bi_çalabalık, bi_
çalabalık. bi de baḫtım diyor, aşāsı kucaḫ kucaḫ kıazanlar diyor, dā
tıyolar, veriyolar. e işte yukarkılar diyor hazır beklıyolar yemēk. kā
bēymış o. kabe babamın_avlu. annem de te irkilmış, demiş, gelmiş
kēndilerine, hadi içeri_girelim biz de. vuruyolar kıapıyı. bu kıomşunun
valla demiş kıarı, ben sizi tınamıyom. biz de seni tınamıyoz ama
110 annaşıcaz. ben demiş, ismailin annesi bu da ismailin babası. o da
demiş, sizin evin kıarşısında asiyenin geliniyīm. āma diyor, aşākılar
diyor, kıoca kıazanları böle diyor, İsanlar diyor, dātıyor. yukarkılar
gene hacılar gelen, onlar beklıyolar onlara veriyolā. e demiş, asiye_
abla onlar kim? ē demiş, ayşe onların hepsi peygamber. nerde yemek
115 dātıyorlār. hēpsi demiş, peygamber. o avlu diyor, ne kıadār geniş, hiç
diyor, İne_atsan yere düşmez. nē kıadar güzē. allah bize de nāsib_
etsin üle görmē.

Çok sağolasın teyze. Hakkını helal et. İnşallah gene görüşürüz.

ama baḫ çok fenā köpekler var yolda. çarısınız. hem alī de var, hem
120 aşāda sāmıyede.

inşallāh. hadi güle gülā.

Derleme Yeri: Nusretiye Köyü

Kaynak Kişi: Ayşe Teyze

Doğum Yeri ve Yaşı: Nusretiye Köyü /82

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: eski yaşam şartları

Merhaba teyze, benimle sohbet eder misin, eskileri anlatır mısın bana?

5 eskilārī? eskidān ilaç yoktu çamaşır yıkayalım. bir. ikincisi saygı vā
rdı, büyüklerā. büyükler girdi mi ayā kalkıyoduk. di mī? ana, baba
yanına, kaynana, kaynata yanında cocū emzirmiyoduk. yā, hah yaz
oñlarī. ondan_sōracım, hadi bē, ondan_sōracım, utanıyoduk. māleye
çıkımayoduk, kaynanaya sormadan. kocanın_izinsiz çıkımayoduk.
namazımızı kılıyoduk, tarlaya gıdiyoduk, bahçeye gıdiyoduk.
hērkēzlen_ıyi geçiniyoduk ama şimdī öldū, geçinmek. geçinmiyolar.
10 bilmiyom bēn. eski şeleri. ölē. seviyoduk. kaynana, kaynata hatırı,
ayrılmak yōk. hep ayā kalk. sev. babacım, annecim.

Kaç çocuk var?

15 kaç? sorma. doğuz. doğuz çocuk dördüm. iki tane ölümü kaybetti
m. yok iki üç ay bi_tanesini kaybettim. bi_tane de kazādan gitti. kā
veci ya, kāveyi tutuyo. onun_oğlu. iki tane kaldılar. biri_okuyo. biri
şindi kave tutuyo. kaldılar_öksüz. yedi_senē_öldü. kūrban
bayramına bir hafta varken. tir_altında, tir_ezdī_onu. kazādan_
öldü. biri dā bursa kemalpaşada imam hatip müdürü idi. çocukları
dün geldi hepsi mēmur. bunun halası benim gelinim_oluyo. ondan
20 soracım. sābalen gıdiyo bankaya, karısının aylını almā. bankanın_
önüne yıkılıyo hadi. ah, öle kızım, yaḥ.

öyle kızım évvel zamanında utanmak vardī, saygı vardı yaşlılara,
hep yüz kere kaynana kaynata girsın ayā kalkıcān. başköşā oturmıcān.

yā öylē, yok, hep apının yanā, beki, direk. bēn bonaqlara gēldim.
25 bonaqlar ok tabiatlı.

Teyze, tabiatlı ne demek?

ey, bōle saygılı. āh, ōle saygılı. helē_alsan ocuğu. ocukları
būyüttüm sēmiyodum aynananın yanīnā. aynatanın yanına
utanmaqtan. yō. hep gizlidēn sēversēn. ōle, ōle yaadık. altı yedi
30 tane ocuk dovurdum, aynananın yanā. yā. zor, zor. hāmile aldık
mı salıyodu, utanıyodu. hep örtül, hep sıkıl. yā, yā. ūindiki, ūindiki
genler yok.

***Baka ne gibi adetler vardı? Yeni doęan ocuklara dōšek yapar
mydınız?***

35 yapıyodu. benim zamanımdā hep dūūekte yatırdık. aynana
douyōdu. ba aynananın doudū burda var yaygı. vericēm bu
ızıma. aynana douyodu. dūzen vardı. ĩriyon, yapā ĩriyon, ĩriyon.
boyadıyon. onu gōtūriyo bōle hep ūēlere gōtūriyo. dūzēn vardı. o
dūzene bālıyodu aynam duuyodū. adamlara pantol; adamlara cekē
40 t, yelēk, palto. kilim. ba aynanamın doudū kilimi dur...
boyadıyodu. ablan_istedi, ablana vericēm. yepyeni ba. satılır bu?
valla bōle iūtē. ama bütūn_odayı utan_uā. būyūk. ba mayo, ba
ne alın ba, basanā. sıca tutuyō, ōbū tūlū otu. naylon yok, bi_ūē
yok, yapādan sırf. kēndimiz ya, kēndimiz. o doudu, biz ĩrdik. boyadı,
45 doudu. kilim doūydu aynanam. mēmlēket ĩsanı. te ba. ūinci;
yaydimi bāriyo ızlār: ııı, eski bu, aldır, aldır. istiyolar naylon halı
malı. ama bu ok sıca tutuyo. sora būyūk ıs, ablaları ızların, anne
dedi ver bana o yaygıyı dedi, ben onu, hatıra bana. babaānnemden bi
de sēndēn. ūindi vericim. ya nā_pim. yāy_otūr, yata lāzım dīl.

50 ēvel zamanda kūl suyuyla amaūır yıayodu, kūl suyu. kūl oy,
haūla, azan aynıyosun. kūlūn_ūstūyle suyu dōkūyodu. susa
taūlān, susalar var ya, hani ūindi ōlūleri yıayolar o susalān. sevap. o
susalān_alıyodu kūllū sudan. anām, ne adar, bu adar sabun. dōrt
_beū tanē ocuk, arūaf_oluyo. bitiyō. o purseyi sabunluyodu. ōle,

55 evel zamanın çok zor. harman dövüyoduğ, biz kadınlar harman savuruyoduğ. var şelêri, yabalarî. bõle, saplı, atıyoz havāya, rüzgar. samanî_ayrıyo, ekin buraya düşüyo. harmancılık yapıyoduğ.

var mı sênin kardeşlerin var mı? annen, baban?

Var teyzem. Sağ hepsi.

60 evlatların_eline düştük, nasıl dërseler, õle. tek bi_ölum kaldı. o da izmirde. gëldi bayramda, gitti. iki ölum gitti. dün gëldiler bursa kemalpaşadan çocuqlarî. biri hakîm, biri üniverse õretmeni, biri izmirde mâsebeci hükümette mêmur. gëldiler, mezara gittik. buraya getirtirdim_ölumu. bursa kemalpaşadan, burayî gömdüler. gittik
65 mezara işte nâ_palım? allahın taqdiri. āladım. āladım, āladım bugün. çocuqlar dün gëldiler hepisi.

õle, çocuqları büyüttük kül suyuylen, çamaşırını sabunlen.

Teyze mayko ne demek?

annecim. mayko. bābo, baba. maykocum diyem sana. mayko nede
70 oturuyon?

Ben aydında oturuyorum. Annem babam Suluca'da oturuyor.

sulucada. burda sulucada Lâpsekinin yanına. sen_orde mêmur. aydın, izmirden_o yana aydın. orda benim torun_oğuyõ. mustafa. polis çıkıcëk. polîs_oğulu var. polîs olucëk. inşallah. keşanda duruyol
75 ār. te õle mayko, işte. çok zorluğ görüyoduğ. orağ biçiyoduğ, harman dövüyoduğ. hërşey. inek sāyodük, koyun sāyodük. pē, ama çok yiyoduğ. pēnir, kaymāk, sāde yā, dizlere kadar.

Bu yüzden kemikler çok sağlam.

dîl, dîl. bağ ben seksen_iki yaşındayim. ama ārıyo valla bacaklar.

Derleme Yeri: Nuretiye Köyü

Kaynak Kişi: Asiye Teyze

Doğum Yeri ve Yaşı: Nusretiye Köyü /

Eğitim Durumu: Okuma yazması yok

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: kışlık hazırlıkları

Teyze bana kışlık hazırlıklarını anlatır mısın? Mesela tarhana yapımını.

nasıl hazırlıyorūs. yūrt yapıyōrus. bibēr, tomata aynatıyōrus. suvā
n oyuyōrus, acı bibēr oyuyorūs, un oyuyōrus, sala oyūyōrus. tā
5 rana yapıyōrus. bulğur aynatıyōrus. ekinler va Şindi ğayri ğetī.
evelden yapıyoduk.

bēnim onuŐmaları mı alacān Şindi? ben ne onuŐsām.

*Merak etme teyzem, sonra sadece ben dinleyeceğim. İnternette veya
başka bir yerde duymazsın.Sen bana bulgur yapmayı da anlatıver ne
10 olur.*

bulğuru da aynatıyoduk, dōvüyodu dibektē. bōylē tokmaqlen
dōvüyoduk. taŐta ekiyoduk. taŐla bōlē ekiyoduk. savırıyoduk,
eliyoduk, unlarını_eliyoduk, savırıyodu bulğuru. yapıdık orbayı,
bulğur pilavını. hepsini yapıyoduk, öle yapıyoduk. ama Şindi yō,
15 yapmıyor Şindi tamām.

Neden yapmıyorsunuz? Kesme makarna da mı yapmıyorsunuz?

yapan yapıyo, bizim, ayaklarım_arıyo. bēnim ocuklar dıŐardā.
yapıyor, aıyorus yufaları. ırıyolar yumurtayı, yūruyorus aıyorus

20 yufkaları, kurutuyosun. bıçaklā kesīyo, dōrarız. mağarina
kurutuyorus. tamām. mağarina. biz mağarina diyoruz. ev mağarı. biz
pomak Őelerinden. e_unu Öle yapıyoduğ. misir ekiyoduğ, kazıyoduğ.
hērŐē_yapıyodu. orađ biđiyoduđ. ĥarman dōviydū, saman
savırıyoduğ, saman getiriyoduğ. Őlē_işte yapıyoduğ. evvelden onu
25 yapıyoduğ. Şindi, Şindi kızım yoğ Şindi bizde. ne arman vā, ne orağ vā.
ya, diyorum Őindilik yoğ bi_Şey. var tē_orada, bizim řarŐıda arman.
yapıyoduđ, dūven vardī, sona arman yapıyoduđ. savırıyoduđ.
eliyoduđ. pū, neyer, neyer. yođ kızım Őindi yođ. Őindi hepsi hazīr. tab
ī, kēndi yaptıkları gibi var mı dadi tuzu, yoğ. kēndi yaptın mī Şindi
onun da bōlē dadi tuzu yoğ. ēvēldēn, ēvēldēn ēkinler_ēktikten sonā
30 biri ekmek piŐiriyodu bōlē bütūn maalle řođuyodu. Őindi ekmek te
piŐirsen ne şoğu var ne bi_Şe.

Kendiniz Şimdi yapıyor musunuz?

yapmıyos, satın_alıyos. yapan yapıyor.

MaŐınga ekmeği yapar mısın?

35 ara sıra, yapıyım ara sıra ama devamlı yapmıyım. ara ara, ekmēm
şalmadım mı, ekmeksiz şaldın mı o zaman yapıyoñ. maŐıngada,
yūruyorum yapıyōm.

MaŐıngada kabak tatlısı falan da řok gūzel olur. Sen de yapar mısın?

40 şabağ tışva canım, şabağ tatlısı, şabağ tatlısı ama buna diyoruz
kestenđa. şabağ pişiriyoruz, Őekeriñ şoyuyoruz. geliñ yapıyor, Őekeri
şoyuyor, şaynatıyor, yiyoruz. ona diyolar şabağ tatlısī. biz Şey, kesī
yoruz bōyle ufāđ ufağ dilīm. tencerede pişiriyos, Őekerliyoruz_onu.
bis şabağ şuyuyoduğ, Öteki var, hani, baŐķā tarlā şabağ. onu Öyle
şabuğlu piŐiriyoduđ ēvelden. onu Öle piŐiriyoduđ.

45 *Meyve kurutuyor muydunuz?*

kurutuyoduk, kuruyoduk. yaban_elma osun, se osun, kesiyoduk. erik macunu yapıolar. herse . aliyadik_onu dilim dilim yapıyoduk, seriyoduk güneşte kurutuyodu. vardı bu güve_otu, kuruduktan sona güve_otu koyuyoduk. yimesinler_onu, ondan_öle. herkes başka başka yapıyo. eskiden kaçamak pişiriyoduk, akitma yapıyoduk. 50 kaçamak misir_uñdan. biz, burda vardı u, biz_ekiyoduk kef, ev mısıri bele. yikiyodu, dermen vadi, yutuyoduk_onu. geliyadik burda, koyuyoduk tencere. tencere kaynayodu biz de unu eliyoduk. iki_uc avuc koyuyoduk tencere pişio, koyuyoruz tuzunu, pişio. pişirden 55 sona bi_sopa_aliyos, böyle karıştır karıştırıyos, oluyor. hani güzel, sarı sarı güzel_oluyo. istersen öyle şeylen sütlen yiğin, istersen yürtla. tavaya çıkar. yalen, tereyalen üstüne ekiosun_yaleyosun, yiyosun. başka bilmem.

B/14

Derleme Yeri: Çataltepe Köyü

Kaynak Kişi: Saffet Amca

Doğum Yeri ve Yaşı: Çataltepe Köyü / 77

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: pehlivan

Konuşulan Konular: Kırkpınar güreşleri, konuşmaları

hayır_ola, hizmet?

Üniversite için tez hazırlamam gerek .Konuşmaları inceliyorum.

Sizinle sohpete geldim.

5 sā_olun. bēn_on_üç sēnē basmāne bērdüşlü yaptım izmirde.
mēslek güzel_abe. on_üç sene de iki tānē üç tanē üniversitē
bitirmem lāzımdı.

Boşnak mısın amca?

boşnaç. eski başpelvanlārdan saffet bēn.

Kırkpınar'a gittiniz mi bu sene?

10 hīç gitmedim. yētmış_altıda güreşi bıraktım gitmedim. çocuk, iki
sene üç sene gitti, çocuk güreşti, yine sēretmē gitmedim. valla
gitmedim. çocün güreşlērini sērētmē gitmedim. pēlvandım, bıraktım
ben güreşi, қahrettim. antalya elmalı güreşlerinde қıspeti indirdim_
attım, yüz_bin sēyirci vardı, indirdim қıspeti anadan dōma, bütün
15 millet yū_çekiyo. döndüm ben de hēpsine küfür_ettim. bi_dā da
dönmedim. yirmi_yedi yaşındadım. on_iki sēnē, antalya başta, ufaç
boylā. on_iki_sēnē yenin beni, dedim; güreşi biraçacam. on_ikinci
sēnē sōra da yēndiler. orda da қıspeti bıraktım. almadım, қıspet orda
қaldı. bi_dā da çıқmadım. bū ali gürbüzün dedesi hēm_askēr_
20 arқadaşım, hēm_arқadaşım, sarı māmūt. gitmedim, sēretmē de

gitmedim. ha şöle; seviyo musum, seviyom ama dalavere yapıyorlar, anlaşma yapıyorlar, sevmiyom. dalavere yapıyorlar diye.

şimdi bak_ābē, bizim konuş_tumuz hepsi türkçe, sādence arada yabancı_olur da arada birer boşnağça. ō, şey_olsun diyē, gidiliceksē.
25 yoksa hep kēndi aramızda zātē. k_alktı artı, çocuklarımız oğula gitti_şē
_yaptı. bēnim torunlarım nērdēn bilecēk , bende on_iki tane torun
var, boşnağçayı nērdēn bilecēk, bilm_ıyo. hēp türkçe evde.

ben mesala güreşlerdedim, göçmēn kar_ali, göçmēn recep,
bulğaristandan pēlvanlar gēlmiş mesēla göç_etmiş.. bēn hēpsinle
30 anlaşiyodum. ben meselā ne konuşursalar anliyodum. çat pat,
çevirmesi zorunda olsam bulğarcayı, yine a_nliyom, a_nlaşabili_yoz. yani
dilin faydaları çok. ben gittim_anğaraya, deniz kuvvetlerinde binbaşı,
kēndisi bulğaristan göçmeni. bulğarca ama çat pat a_nlaştık. adam
bana evci k_adı çıkardı. cuma günü çıktım, pazartisi günü döndüm.
35 dilin faydası. valla benim dedem bosnadan gēlmiş, saraybosnadan.
peksten gēlēn var, şeyden gēlēn var mesāla . çeşitli yerlerden. yān_ı
burda, toplamā_geliyorlar, gēmide buluşuyorlar. hepsi aynı yērdēn gē
mē d_ıl yani. pomağlar belki aynı yērdēn gēldi ama biz boşnağlar,
tarihi araştırd_ın zaman, yoğostavyadan savaştan kaçıyorlar, geliyorlar
40 burda istanbula gelirken gemide tanış, şē_āpiyorlar. bu sefer hadi.
nasısa dil biliyo, şe_āpiyo. benim dedem karabiğaya yerleşiyō.
karabiğāda fırın_açıyorlar. bosnada fırıncılık yapıyomuştı. karabiğaya
geliyolar, fırın_açıyorlar, iki kardeş. bu sefer askere ç_arıyorlar.
gençmişler. e_askere gid_icekler, yā dēmişler k_arıyı biraçac_āz. babam
45 rāmētlı iki yaşındamış. yā nereye biraçalım, nereye biraçalım? yā
boşnağlar yerleşmiş bizim, tanışmışlar şēden, gemide gēlirkēn. e_
onlar tabi meslēni değ_erlendirmek_ için karabiğaya gidiyorlar. orda
kalabalık, fırın_açıyorlar. biz demiş, fırını biraçıyorlar, z_ātı o_z_aman
hiçbişey. geliyorlar burda biraçıyorlar köyde anasını, çoc_ūnu biraçıyo
50 ve askere gidiyo, bi_d_ā da dönm_üyo, ölüyo. kardeşi de ölüyo,

askerde. valla bilmēyom, İtiyarlar öle diyo. biri manisada ölmüş, biri, öteki babamın şe dedemin ıardeşı nerde öldü bilmīyom. dedem manisada ölmüş. yani gelmiyolar. o zaman giden zāte gelmiyomuş.

O köye yerleşenler neye göre yerleşmiş biliyor musunuz?

55 burē işte şey veriyolā. bize iskan, benim dedeme iskan yok. onlar geliyo burda ıardeşı ocunu ıarisını bırakıyo, askere gidiyo, bidā gēlmīyo. ama yine ıomşuluk düşünüyo, iki buuk dönüm mü beş dönüm mü yer veriyoy. bi de ev veriyolar. nasısa burda. vatandaş, ıomşuluk burda kēndi arasında. dedem iskanı ıarabigada ıullandı.

Derleme Yeri: Çataltepe Köyü

Kaynak Kişi: Ümmiye Teyze

Doğum Yeri ve Yaşı: Çataltepe Köyü / 74

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: baklava yapımı, börek yapımı, ekmek yapımı, pasta yapımı, konuşmaları

Siz burada günlük hayatınızda Boşnakça mı yoksa Türkçe mi konuşuyorsunuz?

türkçe de konuşuruz boşnakça da ama annamâzsınız boşnakça ne diyâlîm.

5 *Konuşurken araya Boşnakça kelimeler serpiştiriyorsunuz galiba. Mesela dışarıda fırın gördüm boşnakçası ne?*

hâ. furûna. leppe çêvo. leppe çêvo boşnakça ekmek pişiriyo. türkçe ekmek pişiriyiz. maşînga gël_bağ_fırına pişiriyo. maşîngada bağ. ha bağ burda yürdüm.

10 otur vâ, otur burda yavrum. getir_iki tatlı, yîsin. tatlı için de ıslâkka, boşnâçkî. nerdênsin sen kızım?

Ben Sulucalıyım, Aydın'da oturuyorum.

âyдын, izmir_âyдын. yâmur yâyiyo, pişiremiyo firûnu. hava böle yâ murlu oldü mu maşînga peçêvli. ekmek pişiriyo maşîngada.

15 *Babaannem de yapardı böyle. Onlar da Bulgaristan göçmeni.*

hadî. boşnâç. biz de boşnâç. evlatların var mı? olan, kız.

Var teyze. Bir kız, bir oğlan.

oğüyolâr. biz_oğula uçv diyô. sen_boşnâç mısın? dîl. diyilsîn.

Tatlıyı siz mi yaptınız?

20 bîz. kéndimiz açıyîz. pişiriyîz. bu firûnu pişiriyo. sonra şerbeti haşlıyîz. şerbêti kaynatıyo, haşlıyo. biraz soğudu mu şerbet daha

güzel_olüyo. sıcak kaynağ döktü mü hamur gibi olüyo. biraz soğucak.
güzél mĩ?

25 Hangi köye, gittiniz mi daha bi köylərə? zāten buralar, küyler, mā
cir. bizim bu nusretiye de var bi_ boşnağ bi_de bu çataltepe de
boşnağ. var mı daha kimse yanında arğadağ?

Babam ve eşimle birlikte köyleri sırayla geziyoruz.

olsun kızım olsün, olsun. sã_olsun.

Pastayı nasıl yaptığınızı anlatır mısınız?

30 kıoyuyos o dört tãne yumurta. bi de bu beyazlardan_alıyos. iki
pakêt kıoyuyos. bilémeyom kız bĩlsin. hani kıabarıyyo. beceremiyom_
onu. hah, kıabartma tozu. iki pakêt. bi de süt kıoyuyos, kıaynatıyos_
onu. kıaynatıyos. sõduktan sonã yũfkaları pişiriýoz maşĩngo. yufka
acıyõs maşĩngo tepsiye göre. beş_altı yũfka yapıyos, bi_ğat_ondan
35 kıoyuyos bi_ğat_ondan. haşlıyon sona kıoyuyom dolaba. hemen bölë
kıoydu mu dolaba çũnkũ donsun biraz. güzel_oldu mu?

Çok güzel olmuş. Elinize sağlık.

dãmadın bu. benim dãmat izmĩrli. gëldĩ. kızım da izmĩrli. torun da
burda. bu da torũn. ah yavrum āh, benim dërt çok büyük. kıocam_
40 öldũ yirmi sëkiz yaşında. ben kıaldım yirmi altı yaşında. dört çocuklu.
õlum da işte altı sene oldu, yedinciye girdi şimdi kıasımã. kıaza yãptı.
işte bu onun_õlu. en büyük_õlu. iki aylık_evlendi. on_iki ay yaşadı
kıaza yaptı. öldũ o dã. kız kıardeşim, bi_haftanın_içinde kızkıardeşimi
gõmdũm õlanı dã. bi_sene geşti sona gõmdũm gene kıardeşimin gelin
45 _öldũ. kırk yaşında. sorma, sorma. içim yanık ama n_ãpayım.

Başın sağolsun teyze? Ne yapalım? Hayat devam ediyor.

devãm_édëcëk. üç_tãnë olan kıaldı, gelin gënc kıaldı. o da çok gënc
kıaldı. işte şindi kızım ĩzmirde. şindi gittilër o, mezara gittilër. kıuran_
oğudular. anne sen, yordũm bağ, satın alıyoz, bağ satın da var. bu dã
50 mat seviyo köy_ekmëyi. sabālë kıavaltıya sürüyo yãyi. tërëyã, salça,
çay, süt, allah ne vërdiysë kıoyuyõz, yiyõz.

Tereyağını kendiniz mi yaparsınız?

kēndimiz yapıyoz, kēndimiz. yūrt yapıyoz, sūt, peynir; hepsini yani.
ha burda, kız dövü biraz tereyā yapacaḡ, bu ekşimik olacaḡ. ekşimik,
55 dāmat seviyo kāvāltıda. n_āpacān, hayat dēvam kızım. bu da gene
bōrek. içine hēršēy; ispanaḡ, yeşil sovvān, maydonos, nāne, pırassa;
hepsini dōradıḡ. bu yumurtaylā üstünūde şindi şey, yāycam, kēsicēm
dilim dilim, aticām şimdi maşingāya. yumşakaḡ güzel_oluyō, ya.

Çok güzel olur. O pişmiş olaydı işte ondan yerdik.

60 kēşke, kēşke pişseydi. geç yaptım. kızlar diyō yapma. ha dedim
canım sıkılıyō, otur_otur. ha dedim, biraz oyalayım. ben de yētmiş_
bēş, yētmiş_dört yaşındayım. daha nasīb_olmadı bi_hap_içeyim.
doktor bilmiyom ne. vallā. tansiyonum on_iki sēkis. çok şükür baḡ bu
yaşa gēldim, dālarā_taşlara, bilmiyom baş_ārısı ne. ama ne çalıştım,
65 ne çalıştım. dört çocuḡlā. muhtar_olan ḡaldı bi_yaşında, memede.
babası öldüktēn sona, bi_yaşında ḡaldı. İzmīr, yenikōy, burhāniye,
ēdremī hēb gittik . dört bēş_ay ḡalırdıḡ_ordā. pamuḡları topla, zē
ytine gēçyos, yılbaşında gēlirdim. dört tanē çocuḡklēn. bu da kız,
büyük, fēlç_oldu. baḡın billiyo beni, işte ikimiz burda duruyos. ama
70 hēršēme yardım_ediyyo. yapıyyō, yapıyyo hēršēy. gēlinlēr gitti bizim
ḡomşumuza burda. āltimin gēlini, anne diyō, ben ḡalıyım burda, sana
yardım_edeyim. sabāleyin diyō, sen anne namazını ḡıl yat, ben ḡavā
ltıyı diyō hazırlarım. çok yavaş, çok yavaş ama n_āpayım. burda
kenardāyıs. yer_ēvi. yaptı, burdes ama sıcacık. taş_ēv. baḡ duvarlar
75 kızım nē güzēl ḡāln. kız diyō, gittilēr yuḡarda muhtarın evine, ay...
tavanlar bozuḡ_ama nasipse olān kēsti ḡavāḡ, yaza nasipse diyō,
anne yapariz. yapılır, sālḡ_olsün. sıcacık, sıcacık, sıcacık.

Menekşelerin de çok güzel. Güzel bakmışsın. Yerlerini de sevmişler.

kız baḡıyyō, yerleri sevdī.

80 ***Bahçeye neler dikiyorsunuz?***

domatēs, bibēr, patlıcān, bamya. işte bunlarī_ekeriz.

Bunlardan kışlık yapar mısınız?

turşu yaparız. sevérsēn bi şişe vērēm turşu, yirsēniz.

85 *Yok teyzem sağ ol. Merak ettiğim için soruyorum ben. Hani her yöreninki başka oluyor diye. Mesela patlıcan kurutuyor musunuz?*

dōru dorū, yapıyos kızım yapıyos. hērşey biz yapıyoz. kurutmuyos biz, hiç kūrutma yok. turşu yaparız. burda bu köyde yapamıyo, yapmıyoz. salça yapıyoz, işte turşu yapıyos.

90 *Salçayı nasıl yapıyorsunuz? Kaynatma mı yoksa güneşte bekletme mi?*

aa. kıaynatıyos. kıaynatıyos getiriyo olan aşā makīnada. makīnadan gēldi mi tavāda yaylan, kıızla kıavūrıyoz. şişelere, kıavanoz şişeler_ olūr, bi_kiloluķ, onlara kıoyuyos. çok güzel_olūyu. sabāle yālıyola çocuķlā.

Derleme Yeri: Beypınarı Köyü

Kaynak Kişi: Zekiye Tezemin AKRABASI

Doğum Yeri ve Yaşı: Beypınarı Köyü/ 79

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: akrabalık ilişkileri,

Kolay gelsin.

allah razı_olsün kızanım. baķālım ben bi dā bilcēm mi sizi be kızamım.

Bilemezsin belki teyze. Biz Tanrı misafiri geldik. Belki de bilirsin.

- 5 *Benim nenem Kocaveliçiftliğinden Atomun halasıydı. Buraya kocaya gelmişti Terzi Ali diye birine. Terzi Ali Arıburnu'nda savaşta kalmış. Ondan sonra dedem almış nenemi. İşte biz onlardanız.*

o akrabalarından mı? şindi siz bizleri ūrenmē mi gāldiniz? tamam. biz de ūrendik biribirimizi. o halil bedirin_ōlu, ben de halil bedirin
10 kızıyım. ūzemiz ķocaveliçiftliğinde. biri neydi atları çocuķların be. şindi atlānı sōleyiñ. biri hūseyin, vay... sen tā bilirsin be. biz gidiyoz_ onnara şindi. biz buluştuķ, akrababa. biribirimize gidiyoz. dūyūnlerime gāldiler ķārdım, davet_ettim. biri gelibolda sāniye. sāniye tēzemiz_ oluyo. benim būyūm sāniye. onun_ablası var... ķocūm ben de ğayri
15 ķafadan noķsan_olduķ. valla ōlēm. yetmiş_sekiz yaşımda mı, yetmiş_ doķuz yaşımda mıyım ğayri. biz de bōle gençlik te hiç bilemēyoz. bi de ne vardı be halil? e ama ōlsun u_ķarıyı da ūrencēz. memurdu, memurdu ķarı. gāldi burlarda ziyaret_etti; gāldi, hālim dedemi sordu. uñuñ da dede oluyo, benim de dedem_oluyo. hālim dedenin yurtlūnu
20 istedi gōstersiññē. sonra urda ķarşıķı dovandereden demişler, bu hā

lim dedenin yurtlũ. ũrenmiř. zekiųē_ānım. zekiųē_anımı biliyonuz mu?

Teyzemiz o bizim. yeni rahmetli oldu?

25 heh.yeni_öldũ. gēlĩdi, memurdu o. burlānı gezēdile. aħ, allah rahmet_ey... işte şindi biz onlarlan gelip gidiyoz yani. aķrabāyız baķ, sen de aķrabā, sen de.

Zaten bizi sana gönderirken, akraba çıkacaksın onunla, dediler?

30 sāv_olun. çok yakın, çok yakın_akraba. ben. benim_anamlan ibrā mın_anası ķiřkardař. anamın, ablası_oluyo. neydi onun, işte atları belleyemeyom. vay yā rabbim, bilsem de sana atlanı senē sayıversem. türķan kıızı var. rāyim, dayımız var. ibrām, dayımız. nedir bilmēyom ğayrı ama tīzemiz_öldũ. anam da öldũ. iki kışkardaş ikisi de öldũ. dedem, anamı on_iki yaşında vārmiř şevketiyeye ķocaya. abuşunu gene vermiş ķocaveliķiflĩne on_üç , on_dört yaşinde. anamın ķocası 35 ōlmüş, ğālmış dedem_almış duvandereye onu. sorā, babam da ķoymilli askērindemiř mi ney, deliķanlı ķalmış, e yedi sene askērlık, e ğayrı aķran emsāl ķalmamış kıızlardan ķali, şeylerden. anam da dul ķarı, kıızanı da var, o_adamdan. ķabul_etmiş babam. deliķanlı ķabul _etmiş kıızanı, ālmış. bũüttük_onu. şeettiler. orēyē babasının yanına 40 everdiler_onu. babasının mũlküne onu everdiler orayĩ. anam_öldũ burda. tizemiz vārđı, ōldũ. biri saniye. vay, da bĩ_tīzemiz var Lāpsekide be cocũm, dā bi_tāne var. hũsniye diyil_ama. şindi demē cem şindi atlānı. ğayrı ķafada ķalmadı bişey cocum. ķahırlar ğayleler, ũzgüntüler, fakirlikler. özdũ bizi çok. ama böyle yani, aķrabayız yani, 45 gelir gideriz řindĩ. biz_onnarın dũyünlerine, řēylene gittik. onlar , ben dōrt tēne dũyün yaptım, dōrdũ de ğēldilē, gittiler. çok şey, iyĩ. benim _adam bizi āpab ķıķardı. bi_adam var orda gene, hayvan haydēyomuřlar. benim_adam sormuş: yav, demiş, bu ķocaveliķiflĩnde

benim arının tizeri olca, ne_ oldu acaba, ldüler mi , aldılar mı,
50 demiş. abe, demiş; ben biliyom_ onnarı. ben sizi, demiş;
buluşdurayım.o adam onnarı buluşdurmuşla, ondan sona o adam aldı,
toparladı, getirdi burayı. vay kızanım sen de, ayakların_ardı. vay_
allah razı_ olsun, s_ olun be kızanım. şindi, senin olu ocuk var
mı? maşşall_ , maşşalla h_ . benim de altı t_ ne torun. d_ ort t_ ne ikisi
55 kıız, ikisi ocuk. altı t_ ne torun var. iki oc_ um ikisi de alp_ amelyatı
geirdiler. biri_ ld_ . iki kızanı vardı, oc_ umuz vardı. biri k_ endini astı.
baba aldı, baba da o da alp tıanıqlıندان, o da tıandı... sab_ ale av
_ altı ederke, iki _ u yudum atmış, arısına demiş, arı demiş ben fen_ a_
oldum demiş. yatayım_ azıı, demiş. yıılmış, yatmış, gene alkmış.
60 arı, demiş. ben_ l_ uyom, demiş. o t_ erler b_ ole, diyo arısı... ecel teri.
h_ em_ en hab_ er veriyol_ a omşuya, omşu geliyo onu atıyo, şeye, tasiye,
g_ t_ ur_ yo. yatırmışlar, dotor demiş: yok_ onun bişeyi. tamışlar bi_
serum yollamışlar geri. eve g_ elmiş, inmiş, ier_ iki _ apıdan, onna şe day
_ ireye, giri girmez vay demiş ben gene fen_ a_ oldum. hemen gene
65 telefon ekiyolar hastan_ e. ambulans geliyo atıyolar_ ambulansa
hastan_ e _ ermeyo. yolda bitmiş. bu adar. elli_ beş yaşındaydı. bu
şindiki sağ_ olan kırık_ bir yaşında. ocuk, o da ocuk. iki de kıızım var,
iki oğlum var ama d_ rd_ u de istanboldaydılar. d_ rd_ u de ordalar. işte o
şindi b_ y_ u ocuk geşti d_ nyadan. _ u sene olmuş._ u sene oldu. b_ ur_ u
70 de yedi sene ocuk, hasan ocuk ta yedi sene oldu leli. astı k_ endini.

Ne derdi vardı kimbilir?

ne_ biley_ im kıızım. bi_ kıız_ uruna. bi_ d_ erdi yok. babası baıyo_
onnara şey gibi, iki tane. bi_ ba, b_ t_ un bu alal şen_ oldu. bi_ kıızı
isteyomuşla, kıız da onu isteyo, istemiş. kıızı başası, d_ a z_ engin, kıız
75 d_ nm_ uř o oc_ a. g_ eldiler bayramda. dedim, ne_ oldu be m_ em_ et işiniz,
oldu mu? ana olmadı işimiz, dedi. kıız, dedi, d_ nm_ uř. ocuk da burda
onna da. dovandere de m_ evlit var, gidicez m_ evlide. dedim, ben
gideyim babasından. babası, anası da kıızım burdan. dedesi burdan,

ninesi burdan. burdayka gideyim dünürlē, isteyim, dedim o kıızı sana.
80 şindi aşkerlendi iş. nine gitme şindi, bayşam gitme, dedi. yarın_ayşam
git, dedi. ben böyün, dedi; kıızla konuşçam, dedi. gel derse, dedi; ben
seni yolléycem nine. te burda dedesi, ben de burdayım. gitti u. neyse,
konuşmuş_ama bütün ehali görmüş onnarı. çocuk taşsinin_çinde o
85 bak_āşama dünürcü yollaycam sana. vazgeçtim ben, demiş kıız. ben,
demiş vazgeçtim. e neye vazgeçtin? bak_iki senedir_isteşiyoz.
gitmeycām sana, demiş. geldi çocuk. n_öldü be āmedim. adı āmet.
biri érhan biri şey. nine, dedi; vazgeçtik, dedi. demiş kııza şindi: e
gélmezsen gélme ama,demiş; ben de demiş asayım kéndimi de... ā
90 lem sōleyo. duymuş_ālemler_öle söylerkē. mevlitçiler geçiyomuşlar,
onnar annadıyomuşlar yolun_üstünde. asayım da, demiş ; gél de
demiş; başım_ucunda kıuran_oķu. iki sene galdi istanboldan, başında
iki sene kıuran_oķudu ama kıymatı yok ki. ne yandık, ne yandık. bi_
kıız_üruna, bi_laftan_ötürü astı kéndini.

Derleme Yeri: Doğandere Köyü

Kaynak Kişi: Fatma Teyze

Doğum Yeri ve Yaşı: Doğandere Köyü / 60

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: aile ilişkileri, kız isteme, köyün geçim kaynakları

hoşgeldiñ. şindi baķam bi_tanışıcaz. apıyı da rteyim. şey yanıyo. ben uran_oudum da bitirdim, tam toplucatıım. şimdi sle baķam.

Ben kyleri tek tek gezip onların konuşmalarını inceliyorum. Bunu niversitede araştırmam iin yapıyorum. Sizinle de sohbet etmek istiyorum.

biz yavrum, işte ble ky_ısanıyız, nası onuşucaz. işte baķ byleyiz. kendin aydınlısın.

Hayır Suluca'lıyım.

10 sulucalı. an, sulucadan burda kvde on sene durdu hocamız var. abtul hoca, abdl, abdl .sulucada o şindi. şindiki hoca.

15 lan bear benim. Lpsekiden bi_istedi_ı var. sekiz_aydır ııyol. ondan sona. dnre gitmedik yani tanışm gittik, ev_istedil bizden. sen benden kcksndr bki, ben_altmış yaşındayım. be yavrum, bizden ev_istyol. biz de yapamayız dedik. acıķ_le bi_ara verdik şindi. gittik, tanıřtıķ. şindi, arayo gene bıraqmayo. şindi aradı gene. aķřama nişana gcem deyo. ızardeşimin ızının da nişanı var. ben de glcem_aķřama nişana, dyo. nnn , rzı glcek mi? anneme slemicem, deyo. annesinden saķlı geliyo. işte biliyo ann. ne dyim

şimdi? aqşama, dāyo; ben nası gēlcem, gēlcem deyo. geç de çıqıyom
20 ama olsun. salonda oluyo, gēsin salona. suvat onu alır.

Nerede çalışıyor?

Lâpsekide, markette urda da .uññā zaten berāberlē. annesinin
haberi oluyo hep. ōlanla görüşüyolā devamlı da şimdi
kızkardeşlerime geldīnden file haberi yoq.

25 öle qaldıq işte baqam. ev_istedilē. bizim de durumumuz yoq. em
ev, em düyün yapamayız, dedik. nası yapalım şindi. çok_ār yük gāldi
bize. nası ev alayım, nası düyün... yüz_milyar bi_ev şimdi, en_
azından, oturucaq gibi bi_ev yani. çok ahım şahım diyil. ben_ışın
dōrusunu konuşurum yavrım. ben hiç, yalanla şeyim yoq. bi_o düyün
30 kaç para? en_azından altmış yetmiş milyar. nası_yapalım?

Altın, bilezik yapamayız ev yaparsak dediniz mi hiç?

deyolā, deyolā yavrım. altın, bilezik yapmayın deyō. hiç düyün
masrafı yapmayın, bize ev_alalım. e, bu evin_ıçı. boş_ev nası olcaq.
düyün masrafı hiç ani şē_yapmayın, sadece deyolā ev_alalım. e
35 bunun, benim bī_sürü. istaşa çalışıyo bu, dünya, orasının yarısı
bunun o, tanıdı çok. bu hēryere gitti, biz oqadā gittimiz_İsannā var. e
bizim qonumuz qomşumuz, dostumuz düşmanımız vā. olmaz ki
dēyorum , düyün yapmadına. olurmuş mu, olmaz. öle qaldıq ama
gene biraqmēyo arıyo. ani, aralarımız biraz bñle, birbirimize qırıqlıq
40 oldu, olmadı da yani, ēv deyince biz biraz souduq, ani. şey yaptıq gene
darılmadıq. anneside öle dedi. gene hiç, dedi; fatmā_abla
biribirimize, dedik qırıcı sōlemēlim. yoq canım, ben qırıcı, kesinnikle.
ama ben iyilikle sōluyom. biz, ev yapamayız dedim. gene nasībse olur
dedi.şindi gene gör nabıyon fatma anne dēyo. ep anne baba deyo
45 sekiz_aydır . e seviyoz da. dūnden sona alcaz, diyoz, dūnden sona.
biraz, dedik. altı_ay, bi_sene kirada oturusunuz, veriz_altını, bilēzī;

biraz kredi çekeriz. babamız da piriñ_ekē; biz ekiyo, bu sene ekmedik yani ekiyo, ekeriz, yaparız yardım. geri kalanı da dedik ki biz de çalışıyosunuz birinizinkini yirsiniz, birinizinkini ödärsiniz. ta
50 benim bi tane vā baq. eski evde duruyo benim_ölüm. baq kaynanamın_evinde duruyo. bandırmadaydı, işleri bozuldu, gēldi. ikisi de şindi istaşta, işleri çok güzel. e buna da yapmam lazım. ben, eski evde oturuyo, bunu nası ayak_altına alayım. ben yapamam, yapamam yavrım, ben_onu gücendiremem. ona alıcam, almıcam
55 demöm, ondan sona buna yapıcam burayı.

cuma günü böle, ne mutlu böle, hayırlı nasıp. hayırlı misafir. biz severiz misafiri yavrım. ā hiç, hiç te çekinmem. istēse albay_ösün. benim qapıma gelen_İsan. ekmek te var. yemek te var. hiç bişey yoksa te burē qavaltı hazırlarım gene doyurum. hiç öle inşan dİlim.
60 öleyiz_işte. bu amcamın hanımı. amcalām, qaynatam_öldü, kaynanam_öldü. bi_amcam qaldı. biri dā öldü. ingemiz sā. kızında duruyo_işte şindi. onun da qocası_öldü kızının. oraya_aldıla gittile. öle.

Bir avlu içi miydiniz?

65 a işte şu evlē, amcamın. bi_avlu. kövümüz yirmi_beş haneli bi köv. qaynatamda üç qardeş, üçünün de birē ölü var. en büyü benim qaynatam. bi_ölu va, iki görümcem var. biri_öldü, gencecik, elli yaşında. qanserden. kövümüz de işte ne baqqal , ne düqān, ne qāve; hiçbişē yok. senin anne baba sağ mı? qardeşlerin vardır.

70 ***Sağ, kardeşlerim de burada. Biri Lâpseki'de diğeri de Çardak'ta oturuyor. Burası kaç hane?***

az bizim köyümüz yavrım. zamanında otuz haneydi ama şindi qaldı on, bilmiyom ama yirmi hane yoktur. gençlēmiz hep dışarda. bizim şindi burda bi_kişi öldü mü, bi_êrkêk , bu hāne qapanıyo.

75 çolūnun çocūnun yanına gidiyo. ama anne āsın ama baba āsın
mecbur gidiyo. valla dōru dūrūs yani bōle... suyumuz, gōletimiz var
ama iř yapıcak ĩnsan almadı. hepimiz çūrūk. çok çalıřtı zamanında.
ben de bu sene bōbrek_amilyatı oldum. ben çok çalıştım. bunnā da
hepsi çalıştı ama bunların çalışmaları, su yotu u_zaman tālā ayçıcek
80 _ekilir, susam_ekilir. ōle bi _şeylē ama bu su geleli bizim burda
ekmedĭmiz bi_şey almadı yavrım. herşey_ektik. pancar_ektik,
domatis_ektik, biber_ektik, taoz biber derdik, undan_ektik, salçalĭ
ektik yuvarla biber_ektik, susamını ektik, ayçıçeni de ektik yani
fasulyasini de ektik, ekmedĭmiz bi_şey almadı.

Derleme Yeri: Doğandere Ky

Kaynak Kişi: Ayşe Teyze

Doğum Yeri ve Yaşı: Doğandere Ky / 78

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: evlilikte geim, hastalđı, eski evlilikler

hořđeldin be kıızım, hořđeldin sf geldin. orabın birini buldum, birini bulamadım. dzel, dzel, slık_sun. sen n_piyoñ be ğızım? ndesiniz?

5 *Sulucalıyım teyze. Aydın'da oturuyorum. İş için geldim. benimle sohbet eder misin?*

suluca te urda yağın. halil beyl v bizim, ocaların. sen bilmesin, burda durmadına. aydın nerde, kimbili nerde? uzağtır ya. sun, sun. herkes doyd yrd, durd yrde dl ki evladım. herk_le.

10 h hp. suvat didi, yenge misfir v seni ağırıyol, didi. hadi gidm m dem, dedim. orabın birini buldum birini bulamyom. hay, kedi ğldi. kediye ytem; hadi_rdan odun_oyam, amcan gel uşmesin, hasta uş, odun oyam. hadi ben didim, siz beni beklmn siz gidin, ner gitesiniz gidin, ben giderim_eve, dedim. aradaşım v. dedi. hadi iyi, dedim.

15 başı hoş_sun_sanın vladım da malı az_sun. yim ğad sun, geinm ğad sun, yt. ne ğtren v burdan? bi_efin. unu da hoca dyo, o bile nasb_lmyo kimisine, deyo. su da blyo_idiyo, grnm, bulunmyo, deyo. işte uağtan_lyo, yaniyo_idiyo, ...allah_orusun da imanımızla bizi ben_aşsam saba ğri. biz hastayız da allm imanımızla ğri bizi hanđı taraf. allm sana řiķ yetim yok_ama dyom hanđı taraf hayırlısa deyom o tarafa bizi ğri. npalım? elden_ayağtan bay dştk_ama işte gene kendi kendimizi acıķ baķıyoz t dedeyle. e, olumuz ocmuz v vladım ama olsa da durdum ğızda da, ğız nme oydu hepsini ama. u_ay, urda

25 durdum. amēlyat_oldum. hayla geçmedi. bu acıları dēyom, allām
sana güç gēlmesin ama dēyom çok çektik. acıları çektim ama dēyom.
iyi_olamadık. bu ğadda iyiyim ama deyom bu saba dēyom gene
kendi kendime. hep_arıyo, hep_arıyo bu bel. bñle acık sıktınan da
faydası oluyo.

30 ***Bel fitiği mı varmış?***

bel fiti vāmiş. da gittim bölē_olmuş, dedilē. amelīyat. şiş va dedilē.
tā bi_kerek te õle, dedilē. iki_üç kere gittim. undan sonā gene çok_ā
rı yaptı gittik. platin getirttilē bursadan da daķtıla belime. gōmedim
ben ama. amēlyattan kōrkuyon, dedi amēlyat doķtoru gēldi kārī
35 amēlyata gitçez. kōrkçaķ_olsam gelmem dedim. acıdan duramadım
gēldim size, dedim. sizē başvurduķ n_āpçāsanız yapçānız. õlē_işte.

sulucē gittik, halimelē hacılıktan gēldinen. halime anasına
gitmişmiş_ama kñyü ğördüķ. yolun_alt tarafında işte. hoca da haşı
haşlāma gitmişmiş. burdā_altı sene durmuşlā. aptul_ħocalā. sizin
40 küyün hocası işte. burda durdulā çok durdulā. çok_iyidir, halime de
iyidir. hayvan baķtıla, beber_ektilē. ērşey yaptılā. gānç kēndileri. hep
ħocalāmız on sene duruyō, emeklī_alıyo burda.bizim kñde ĩç
ķarışçaķ_ısan yok ēvladım. ama cemātımız, ĩsan yok zāte, cemātımız
az. bizim dede dēyo, aman ħocalā dursun da deyo. gene gene nerde
45 bulcaz hoca, cēmātımız az küyümüz az , deyu. hep_adamlā öldülē
yavrım, hep adamlā öldülē. sen ne iş yapıyon a ğızım.

Aydın' da üniversitede çalışıyorum. Eşimin de iş yeri var.

iyi, iyi. olsun. iyi, bi_araya gēldiniz. bi_arada mıdınız hep? bizimkil
ē ayrı ayrı baķ şindi. biri gitçek keşana. õsun, nē_olursa õsun.
50 aññaşın, geçinin de.

anası bubası da acık_una akıl vēcek. e ğızım baştan kim_alabilī
emen evi. dñyñnñ yapam baķam da helbet allah veri ğolayımı, desin.
anası bubası da, ā biz ğarışmıyoz. nē_ğarışmācaķlāmış ana baba.
ķarışmaz olūmuş mu? siz de verisiniz, öteden de olū. herkēzdēn,
55 hērşey_olū. baş_hoşlu õsun. geçim_olsun. seven_ısan ev_istemēz

h m n t , de mi? seven_İsan_ men, ana buba da biliyo_nn  istedi, Ő
ettini. baĥ kıızım bu ev h m n olmaz, kimin_oluyo da bizim de olcek,
de. de mi?

Sizin zamanınızda ne vardı teyze?

60 hıĥ. bi_gelinlik urbası. ne gitmedim ne bişey. ha ayakĥabım bile
lastin din. te burda  vden  ltil  gittil  aldıl . ĥayınĥım. bi_iki kişi
gitmiŐdir n_ lc k bizim zamanımızda. ĥıymatından ĥunduralamızı
giyemedik. sona da dama gideke bile giyemedim. y sektil  biraz Ş le.
dama gid ke bile. te  le atıldı.

65 bizim zamanımızda oĥul yoĥdu  vladım. eski yazılı  oĥ saĥlıdı.
hırĥal nızın_altına u c zleri ĥoyun da d di, saĥlayın. candarmal 
beni ĥ t r , d di hocamız bizim.  l _ rendik de unu bali  r nmiŐik
de Şindi unu oĥuyom işte.  oĥ hani iyi bi anniyom ĥ ri. e o zamanĥı
zamanda oĥull  yoĥtu. bizim kıızann mızın zamanında t  mezarlın

70 yanına bi_oĥul yaptıl , Şindi yıkıldı mıĥıldı ama s na da  teki
oĥullara gittil , uzaĥlara gittil , oĥudul  işte. k ndil ne ĥız a. k ndine
ĥad  ĥız da  ocuĥ ta uzaĥlada oĥudu. subay_oldu işte. aldı emekliye
ĥıĥtı da geliboldal  Şindi. Şindi bıldıır_işte  oc n torunu, niŐannadıl 
b l  ĥurban bayramında. be evladım, burda yatamadıl . yarın, b y n

75 ĥ ldil  u gice gittil . sab lan İsan topladıl  niŐana g t ... bıldıırdan
beri bi_sene_oldu, v sel ye u ĥızı, diyom ben de. ben_olsam ĥaĥ
kere isterim, deyom. ĥalbu  ocuĥ ta kıız da bi_arada. bi_ara d l de
biĥada  alıŐıyol  ikisi de. e yapsanız bu d n  de, deyom; r tla dursal 
ya onn  da. ev, iki t n  ev de durcaĥlarına bi_evde dursunn . kir _

80 verip durmasinn . sanki ne iş yaptırcaĥl .  iyizl  biĥada, para
verdinen her yer  iyiz.  iyiz yap aĥl mıŐ ta. laĥ. ask rden ĥ ldi
 oc muz. verin bi_arada dursunn . b le hasrat durcaĥl na, ĥurbet
durcaĥl na birbirl ne. olsun bu d n. yavuzda da diyo , m sus, getir bi
_tene de d yom,  beni bastır da d yom, yapın d n de, onn  da Őire

85 baĥsınna, senin d n ne baĥsınna, diyom. yaŐlandıl  be  vladım. be
 vladım, dedim; doĥtora gittik hastalandım b n de;  oĥ tutuyo beni

arabalā. urda benzin kıoyāķana, nē yapmāyonuz, hērkeslē dūnlēni yapıyolā, kıış gelik yarın öbür gün, dedim. ana, dedi; iş_ürensinnā, aş_ürensinnā, dedi bana. şaka mı yaptı nāptı bana? aman ĥadı n_ā
90 pasanız yapın, dedim. ben bişē ģarışmıyom. bilēmēm, dedim; bişē, dedim. ölē_ēvladım. ne edersen de, biz annamayız. paranız mı yētmē yo, dedim. bi de diyom, bozulmasın dura dura dēyom. gene be ēvladım, dura dura bi_ķara kedi ģirē araya bozulū, u ģadā birbirlēni istēkēnē. gelin ģız da ģeldi bize de eniştēn biģaya gittikçe selam yollı
95 bize. pınar adı gelin ģızın. ne dēcēdim, bişē dēcēdim. çok unuduyom bu sene. hērķēzinkilē ģeçinsin. allā ģeçim vēsin ĩnsana. u_ķadā masıraflā yapıyo. biribirlēne hazedıyolā seviyolā. bozulmasın vāsın.

Aman teyze Allah kimseyi ayırmasın ama ayrılık olacaksa da şimdi olsun. Evlendikten sonra bir de çocuk varsa daha zor.

100 hēlbet_öle. çölā çocā kıarışiyosun u_zaman tā zor.
ķaynata olcaķ_adam içkici çok. ĩli iyi, çok_iyi de.te burā, burdan t ālē_aldılā. toplaniyolā dişbudaklā. camın dibinden ģeçiyō. ben baķmāyom, ģōmüyom da aman taķsilē, aman moturlā, aman, i_şē, ne, moturlā bi de mobiletlē vā ya. içki içmē. sabā ģarşı gene geliye.
105 hadi hērķēs kēndine ama ũle ĩnsana da ģarışmā da gelmez ēvladım ũle dı mi. ģüvē de alışır, hepsi alışır; undan ģörenek.

Derleme Yeri: Dişbudak Köyü

Kaynak Kişi: Hasibe Nine

Doğum Yeri ve Yaşı: Dişbudak Köyü / 80

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: eski gelinlikler, tarhana yapımı

Teyze anlat bakalım, tarhana nasıl yapıyordun, bulgur nasıl yapıyordun, ip nasıl yapıyordunuz?

hiç, işlêdik. pamık_ışlêdik, yapā işlêdik. amma onnarıñ a şêleri vā
dı, biley İleri vādı, yapma bülê; kafaları vādı, tutturuyoduğ, işlêdik
5 bûle. çıkırıqlā vādı, İledik, pamık_ışlêdik bûle. hepsi, hepsi varıdı.
şindi yok_uñña. şindi qalmadı uñña kızanım hiçbiri qalmadı. hiç.

Olsun sen olanı anlat bize.

te aññattım a ba kızanım. diyārim_ışte, işlêdik, yapadığ,
doğurduğ. çufalıqlā vādı bûle, doğurduğ. çufalık vādı evel. doğurduğ
10 bûle. doğurduğ, yapardığ, şê_dêdik ama qāri bitti yok bişā qāri.

Sizin gelinlikler pembeymiş duyduğum kadarıyla. Neden öyleydi o zamanlar?

e qāri bilmem kızanım nedendir. bizim vaqtımızda üyleymiş. ũlê_
alırılā. hārkes, ũlê_alırdı. pēmbê, hepsi pēmbê alınırdı. şindi nêrde
15 ũle gelinlik. pēmbê feleğ bişê yok şindi. ha kızlā giyiyo, hanı alıp ta
giyiyo ama. şalvar, üylê, belinden kuşaklı bûle. kēndinden bāladığ
bûle. açığ_önnüydü. bağlayādığ. gelinlik.

Kuşak ne renk olurdu?

kēndinden_olur, kumaşından. eh kızanım eh.

20 ***Tarhanayı nasıl yapıyordunuz?***

e tarānayı dē acık hamır qoruz, içine unun. ondan_sona dökeriz. sütle mi hamırlēcāz nēle hamırlēcāz , unu qarādık. qorduk bişeyin_ içine, o işirdi üle. hani qabarıydı. yuvā, yūrıydık_unu, pişirıdik_üle. yē, tarānayı. yaşı qalırılā. şimdi kuru tarāna yapıyolā. bizim küyümüzde yaşı. yaşı ta yapan vā, kuru da yapan vā şimdi hani. kimin ne canı istēsē yapıyo. kimin ne canı istēsē. bizim günümüzde üle yaşı tarna edıylē. hani qorduk bişeyin_ içine, tasın_ içine.

Kırmızı biber mi kullanıyordunuz yoksa domates salçasıyla mı yapıyordunuz?

30 e nebilēni, o vaqatlā domates salçaları vāmēdi kimbilır, bilmāyom, bizim günümüzde. yoqudu, yoqudu. kırmızı beber. şē_dēdik, yōrıdik onnarı. üle. kırmızı biberi de işte, be_canım toz beber var_a atıvarı ydik_ içine. toz beber. nērde be kızanım beber_olcā da evel bölē şēle, nērde bolluqlā.

35 ***Dikmiyor muydunuz?***

hayır. toz beber atadık, tuz da atadık, yōrıdik_onu. qorduk şeyin_ içine, qoparı qoparı şē_dedik, pişirıdik. şimdi, şimdi her yer beber. e kızanım işte olē qāri, ne annadeñ kızanım bişē görmedimki gāri, ya annattım işte annatçāmı.

40 ***Seksen sene yaşamışsın olur mu bir şey görmemek. Kimbilir neler yaşadın, neler gördün geçirdin?Geçen gittiğim bir köyde kadın altı günlük bebeği ile tarlaya gittiğini anlattı.***

45 ülä, ülä, ülä kızanım. hep üle, hep üle. aynı, aynı, aynı. sırtımızda t
älaya, ya kıcāmız da. bālarız āca salıngacı. ondan sona emziriz atarız
_orā. uyuttu mu biçeriz orā.

Lohosa döşeği falan yapmazlar mıydı?

ā.nerde? evel be kızamn bişey yokudu. ēvël bişēle yokudu. şindi
genşlê yapıyo. yapāla ya, yapāla. lōsa şēlerini yapāla.

B/20

Derleme Yeri: Dişbudak Köyü **Kaynak Kişi:** Sadiye Teyze

Doğum Yeri ve Yaşı: / 78

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: ailesi

Merhabā teyze, tanrı misafiri kabul eder misin?

misāfire sırnaşıkız biz, hiç zarar_etmez.

Nasılsınız?

iyiyiz be yavrim, nasi_olcaz te büle işte. ölüm_öldü. çok_üzüntüm
5 vā kızannarım, hiç_ayaқта dikilēmēyom. te buñnarın bubaları. geti a
oturā oturalım şöle. ana kızım ne bunnar, doymadan da gidiyêrlêr_ışt
ē. biri bunun, bigada durer_o, her_afta gidiyāri geliyāri . hadi sēn de
otu şurā. onu gene görüyāriz. bu şimdi bayramdan bayrama geliyēri.
bayramlık_ölümüz bizim. burdan sēlvidēn ēvli. bi_ğarı kōsüne gidī,
10 bi_burāy_gēliya. işte biz de doyamayoz_onnara.

Kaç yaşındasın Sadiye teyze?

ben de işte ğali sēksenē giriyām. yetmiş_sekiz, yetmiş_dokuz orlā
da işte ben de. dide büyük ama işte bu çocuk bizi yıktı, yıktı bu çocuk
bizi, yıktı, yıktı ah. iki_ölüm var_ışte. biri çanağkalede. o ziraat
15 memuru, emekliye çıktı, orda. bu da burdādi işte. ne_ğadā ikimiz
yidib de gördübilir. dam_doluları hayvannāmız vādı büle, yürülēdi
diş avluların üstüne. o gitti bişā kalmadı. dedēyle biz işte. bi de bu.

Her gürlenemin bir sonu olacak işte.

20 İ, olcağ kızanım, olcağ. çare yok. olmamā çare yok. olmamā çare
yok işte. böyle dā_yarısı gibi bi_çocuk. hiç_aññamadık nerden
gêldimizi. kanser. kalınbârsaktan ameliyat_oldu. bi_buçuğ sene
yaşamadı bile. ölüsü geldi izmirden. kırğ_günde ölüsü gēdi. böyle
25 pindi arabaya da kēndi gitti. hiç_kanıcağ gibi dīl. el sallaya sallaya
burdan pindi yolladık. kırğ_gün sona, tam kırğıncı gün ölüsü gēdi. çok
zor, çok, çok, çok. ana buba öldü, uññara büle yanmadık. iki tēnē
kardaşım vādı,öldü uññā.hiç uññāra bülē yapmadık.ne bileyim ben.
bu, yaqtı bizi. yaqtı bizi, yaqtı. şurda sandalye vā_çıkarın_oturun.

Yok teyzem biz gidelim. Sağ ol, yardımcı oldun, vakit ayırdın.

30 siz de hatırımızı saymış gēmişiniz_a_kaçımıza. gene_gelin, gene
buyrun.

B/21

Derleme Yeri: Dişbudak Köyü

Kaynak Kişi: Hacer Teyze

Doğum Yeri ve Yaşı: Dişbudak Köyü / 68

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: hastalığı, aile ilişkileri.

n_ābıyonuz kızım iyi mi?

Çok şükür teyze iyiyiz. Sen nasılsın?

benim de dedem yok kızım, üç sene oldu öleli. kendim hastayım, bursaya taşınyorüm.

5 *Geçmiş olsun teyze? Ne sıkıntın var?*

dört_senē_oldu. taşınyēm. dededen bana dört_yüz_lira para kaldı. maaş. hani gidicēdiyēna, doğtorlara iyi gelir, kendime rātına edemēyana kızım. gelivē gidivē te şindi gene iki_yüz liramiş. çok zor. sen nerēlisin?

10 *Ben Suluca'lyım.*

sulucadan. hīm, başta. bizim örda aqrabalā vādır, abdulla dayılā, öldü uññā ama tanımazsın. niye gēdiniz?

15 yok kızım iki çocım vā, oññā da kēndini idare ediyólā. ben yalnız. çocımın biri gümüşçayda, biri burda kıyıda. işte, gēdilē, gittilē. yalnızçayım. bu da ağamız_oluyēr ğızım. onun da āylesi öldüydü. bereket, oncāz göz kulak_oluyo bana. gelip_gidiya ha. ağamız.

Yemeğini falan yapabiliyor musun?

e_ışte n_ābcan, yapıyoz. yaptım kadā. n_ābalım gızım. āman sen de, ne yicēz be kızım şimden sor. adın_ ne senin?

20 ***Birsen. Adım Birsen, teyze.***

birsen, māşalla. kocan memur file diil.

benim de torūnu araba çārptı kızım. amma açık düzēldi şindi. iki ay oluyér enen. kaza yaptı, kocā_araba vurdu. kendi arabada ,başka kōmşu kullanırdı. böyle bi_çarptı bu bacağtan, çok zāmet çekti ama 25 acık şindi iyi māşalla gene. bi_ayı geşti, iki_ay oluyér_ama. öbür bayram dēdi, iki ayı geşti. n_ābalım kızım buna çok şükür.

Şükür teyzem. Buralı mısın? Bu köyde mi doğdun?

buralıyın. öte tarafta ēvlerim. kēndim de burayı_ēvlendimdi işte.

Kaç yaşında evlendin?

30 ēlli beş, ēllī_iki, ēllī_iki yaşında çocım vā. yidim_ēkmē bile bilmiyom şindi. pek oğur yazarım yok.

Okul yokmuş o zamanlar galiba.

vā ama örétmen beni kızan bağtırıvādı. kızan bağtırı. ōsüzdük te bana bıkaç_şē alıvādı o vağıtlā. karısı çamaşır yıkādı. makinēlē vā 35 mıydı evel, yoktu ye su taşıyıvāryıdım ona. tūlē_ışte. kölelik yaptık, iş yaptık. şinnē oñña annamayom ben kızım o kadā. n_ābalım, buna şükür gene.

Sen de babaannem yaşında falansın demek teyze.

ūledir. babāānnēn vā. ōledir. yē, yē. on_bēşte gēdim, on_altıda çoc 40 ĩ kucamā_āldım. askerden gādiydi kēndi. o da hastēdi, tebdilhava gē di. tuttu ana buba vēdi. şindi kızılā diñlēyēr mı? biz a evel ana buba

dinnēdik. k̄āynatamı nişannandım, gördüm de ta burdan bûle, burda kuyu vādır, ordan suya gādidik te yan yan kaçadım. ne kadā cahilmişiz. şindi genē, hepsi bi_yerde, hepsi bi_yerde kızım.

45 ***Eskiden sözden çıkılmıyormuş. Düğün bile yapılmıyormuş. Gelinlik de yokmuş galiba, öyle mi?***

tabi, tabi. ūlēdi, ūlē. ay_yōk. yoktu, yok. yok, nērde bulcan. altından aşkılarını alıvadılā. yedi kişi ye, fakir buñña. fakire gēdim. çiyiz, iki üç kat, o_yanķı bu_yanķı ōsüz diye vēdi. serdilē bunu k̄ari_ sora, halı vādı, altımda hasır halı vādı. yoķluğ be kızım. sona ağabeyim, kendi onun da yoķ vaķtı ama allā_rāmet_eylesin, öldü. bi_yastabacık aldı. attıķtı te_ūle. ne çillelēdi. fenā. kıl dōşē, yıkadım k̄ılları da, keçi kılı, attım_oñnarı, yataķ yaptımđı hē.

Yünü kendiniz dokur muydunuz?

55 anamız da beceriksizmiş ğalība birāz. yoķluğ ta bi_taraftān. buñña da k̄alabalık. burā gēdim hēpten. bi_kaşık tārna pişirilē, birē kaşık alınca, ben k̄alırdım. ne zāmetlē çektim.

Kendine yapamaz mıydın?

şindi yapıyom. şindi kendime pişiriyam hani evvelkilere
60 aññadırdım. ha, o sıra. ē, yapsanda bi_sofrada yirdik_içēdik. şindi ayrılıklā, ne vā. şindi gelinim yaper, tā öte baştadır ēvleri. yaper da gētiriveriyera tarana, pişir_anne yavaş yavaş diyer. hem bazı, bi_kere, iki kere yollayer. hērzaman da, gelin ne kadā yollā. kız ēvlādım yoķ kızım hiç. iki gelincāzim var ama kızlādan iyi gene. gene buna çok
65 şükür. ōlē. işte, ēltimin kızı, beriki de işte amcamın kızı olēr_o kırmızılı, beriki. sulucadan va, burdan gitmedir, annelerinnen. u tanır ama sen tanımazsın. oñña orā yērleştı. amma ōldülē k̄ari. māmāt file çocuķları vādı. işte. n_ābıcan? bu senin beyin mi?

Evet teyze. Oda benimle geziyor.

- 70 allah_uzun ömürle, sabır v̄esin. kıymetini bilemedik, çok zor.
yalnızlık çok zor. da du_bağalım da. ben gibi añnamamıştır, s̄onadan
zor geliȳer_İsana. cayillik oluyer̄a. dört_buçuğ_ay yattı kızım. o
ağamızla ikimiz baqtığ_ona. m̄ıde kanseri oluv̄adı. bana çok_üzüldü,
il̄erden kendisi de zayıf zayıf. b̄ül̄e bacaklarına bağ karabağa ösam
75 b̄en d̄ādim ölürüm, d̄ādim. sen ölcek diilsin_e, d̄ādim. kahırlandı işte
bana da. biraz_üzüntü, biraz... aā q̄ari üstelemiş işte. vakıt gemiş.
ben_uñdan_ileri hastādim, iki ay yattım ş̄e de. hastānede, ȳe. şinci
gene çocuk götüreceğ, çarşamba. bi_buçuğ_sene de ḡedi o. hastalanıv̄a
dı ciyerl̄eden, arqadan su almışl̄a, tebdil hava yoll̄ev̄adıl̄a. e biz de
80 fakir d̄ı mi? anam, veric̄am veric̄am, bur̄a v̄edi, beni. b̄en de dinledim
_onu. v̄adı bile yavuqlum da gitmedim.ȳa. n_ābalım, n̄as̄īb b̄öl̄emiş.
bazı ana buba dinlemek_iyi, bazı da dinlememek.

aptulla dayıların gitti yer urası be veli_āğa. sulucada benim
gelinin halaları file v̄a. gidip gelirl̄e.

B/22

Derleme Yeri: Şevketiye Köyü

Kaynak Kişi: Zekiye Al

Doğum Yeri ve Yaşı: Şevketiye Köyü / 87

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: eski geçim şartları, eski köy adetleri, aile ilişkileri.

Merhaba teyze sizinle konuşabilir miyiz? Ben bir kitap hazırlıyorum da bana yardımcı olur musun?

5 ma. āy şekerim nası şē ölē ū. irefiye vā ardeş kızanıyız, bilir misin? suluca deniz boyu cānım. yola bile ucu diymiş biraz. sen üniverseyi filan bitirdin ğayrı.

Ben okulu bitireli on altı yıl oluyor.

orī, kız gibisin_a sen tā. vallā ve tillā. kırk yaşına yakınnamışındır sen. ĩ maşşallah. evli misin?

Evliyim iki tane de çocuğum var.

10 vallayı kız gibi maşşallah. minyon tiplisin de undan. sen sigara içmāyosūn di mi? āferin, undan. minyon tipli benim gibi. bān de doğsan_yaşına yakın. teyzen doğsan iki yaşında, bēn de sēksēn sēkiz, sēksēn yēdi yaşında.

Sen de hiç göstermiyorsun teyze.

15 minyon tipliyiz de ondān. bağsana kırk yaşındamış. ōn beş senē_ olmuş mari bitireli oğulu. ōrtmen misin sēn yavrum, iyi misin şekerim?

Evet, öğretmenim teyze. Sağ ol iyiyim. Sen de iyisin maşşallah.

iyiyiz çok şükür_allā tā ayaktaız.

20 ***Kaç çocuk var?***

ben, bi_tānecik. bi_de bu, iki tāne. torunnā vā. bi_tane iğerde yatōr torun. geldine oynēyolā. istanbolda çalışıyo oñña da. ğelorlā, hepsi ğelōr māşalla. kız gelmedi, kız da vā. çocuklā dīl, torunna.

Bulgaristan'dan mı geldiniz siz de?

25 biz de burda dōduğ. mācır. macır macır. ğ±ldinen hēmēn bu olmuş doğuz_ayına. kaç_sene, doğsan_iki sene olmuş bağ. mācır, mācır_işte. koca çocuklara kızan deriz biz hep. iki yaş_ufağ u benden,ā, şē, iki yaş büyük.

Neden bu kadar çökmüş peki ve hasta?

30 ē, yirmi sene ğeb kocası hasta. ērkēk gibi yani çif_sürdü, bilmem n_āptı.

Sen neler yaptın bu zamana kadar?

çif sürdüm. kolaycık çif sürmek. hayvannā gidiveriyo, had±. hayvannālan, hayvannālan. dövēn de vā, saban vā. sabannan tutāsın. 35 yaññız_oldumuza sürüyoğ_işte. ustadı bunnā. İsan gibi nası bilāledi. mandalāla sürüdük, hayvannara dayādık şeyi, nudulu. bōle yōrümāzlē di hayvannā, ār_ār, ār_ār hayvan haydadık.

Nudul dediğın nedir?

örendeyim tepesine bi_çivi kaçāsın. unnarı hayvannarı hep dürtlē 40 sin. kanādı hayvancıklā. yarın n_ölcek halimiz, unnā yağçek, sorulcamış tabī. yā, sorcağlāmış uññarı. hayvan_ātı oluğa çok

fazlamış. yâ, pēğamberimiz böle şe daķāmış nudul yerine, bez daķā
mış, bezle haydāmış hayvannarı. tabī. hepsinin zeķatı vâ.

45 hēr yērin_āzı başķa , dili başķa. öndēr vādır seni götüren İsan di
mi? yaññız gitçek halin yoķ.

Babam, eşim, ben üçümüz geziyoruz.

50 hā, tamam. tabi, tabi. dedenin_adı nedi senin be? hoca dedenin
adı. halīibrām mı dı ne di? nenenin adı hazibe. heb_bunnā sordulardı
bana unnarı kaç_kere sordulā beyçayırında buñña. biz de u taraflā
dan uññālan ķomşu gibiyiz biz. berābēr mācır gēlmiş±, dillēmiz de
ölēdir. şalvar giyeriz_aynı. şe mi gesdiriyō seni buncāz mı?

***Evet sağ olsun amca herkese götürüyor. Çok yoruldu benim
yüzünden. Buraya ilk kim gelmiş sizlerden ve oradaki adetleri burada
devam ettirmişlerdir siz neleri yaşıyorsunuz?***

55 annemin anneleri de urumeliden_uñña dā.balķan ħarbinden
gelmişle. savaştan kaçmışlā. aç susuz kaçmışlā. bi_çenep ēkmā
yapmışlā büle, bēllēne bālamışlā ēkmē, üle kaçmışlā. aç susuz yollā
da. bubamı almışlā yesir, annemēli kaçmışlā burayı. bubamı burlānda
ķurşun yaralı, böle delik delikti burları. vallāhi. işte u şetmiş gene
60 işte, ķurtulmuşlā gene. ha işte yesir, yesir, yesir_olmuş. Bizim aylā_
anımlā aydından dīl midi be ferā.

***Suluca' yı biliyor musun? Lâpseki'nin biraz ilerisinde. Dalyan tarafı
değil ama.***

65 orası öldü_gibi denizmiş_eveli. yoldan_aşası tabī. dede bile
biliveri bizim. bi_adam vâ, bi_tüfek vemiş de almış_uralānı. böle
dünyayı almış, bi tüfek vemiş de. bi de Lâpseki de vādır en büyük İ
sanlādan dünyayı almışlā urlādan. Lâpsekiden, urlādan. destedefā alır

gibi almışlā. ucuzmuş u_zaman. kimdi u bē. ziyā beylē, ziyā beylē,
70 sēn bilīsin ziyā beyleri Lâpsekiden. baḡ aṣṣā_dōru gittim ben_hep
denize doru yalnızca gittim, soruvarım, sulucadan burda ziya beylēn
gelini, bilmem_a gene açığ_gidiverim o da gene ziyā beylēn gelini.
oralānı ḡaplamışlā. u_Lâpsekide gene u iremzinin durdū yērlā, aynı_
urda da gelinleri vā gene. çoḡ zengin_uñña çoḡ. uññān kızını bile
aldıḡ biz burayı.

75 ***Kız alırken adetleriniz neler?***

n_ölcaḡ, altın salḡım, dolu. başlıḡ parası evel vādı. evel vādı. beni
yüz_bin_ñiraya aldılā, yüz_bin_ñiraya. vallā yüz_bin_ñiraya aldılā.

Bir ev parası yapıyor muydu bari?

hāyır bā. iki ḡat basma aldılā tamam. yüz_lira, yüz. on_liradı. beni
80 yüz_lir± aldılā. u_zaman ārlıḡ parası vādı.

O zaman sen çok zayıfmışsın teyze.

zayıftım, zayıf. bōle bi_misir çöpünü ḡaplamazmışım. u_ḡadā
zayıfmışım.

Kaç yaşındaydın?

85 on_beş yaşında bā. hem de on_iki_tanē kişiyi_içinē gittim ha, on
_iki_tanē. vallā_billā hā. ön_üç, bi de amıca vādı, on_üç_tanē. ottuz
_sene durdu_uññāñ yanında.

Derleme Yeri: Şevketiye Köyü

Kaynak Kişi: Gülsüm Aksan

Doğum Yeri ve Yaşı: Şevketiye Köyü / 85

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: aile bağları

Adını kim koymuş senin teyze? Kim istemiş?

analamız. anamızın adıymış. biz kızanım, bilmeyem ben, babalamız
koycak hâlimiz yok a. benim de işte annannen adı.

Kaç kardeşsiniz?

- 5 kardeş yok bende. öldülē. hiç yok, hiç biri kalmadı. bi nesibe vâdı
u da öldü ya. yok. e onlar öldüklerini de mi saycaqlā. kâdaş mādaş
yok bende. vâdın tabi. nâzif, mustaba, feride, onnâ öldülē. kızandık,
kızanқан. eveli kızan bakılır mıdı be? kızanlā te öle bakımsızlıktan
öldülē. aslı. bēn de üç tanē öldülē, hani nerde? arқamıza yüklenik
10 de çapa kazādık, bālādık sırtımıza. unnâ hepsicī öldülē. demetlēn
arasına korduk kızanları öle oraқ biçēdik.

Neden böyle yapıyordunuz peki?

- 15 yok. para yok, ekmek yok. ĩsan götüme para yok. düvennen dön
baқalım, dön baқalım, dön baқalım. savur baқalım. dīmene götür. öle
pıttık pıttık unu yap. ekmek yap. şindi raat.

Ekmeği nasıl yapıyordunuz?

ekmek yapādık be. fırına dā, bazlama dā hepsini yapādık. unnâ
geşti ģarī. şindi ģarī hazır yiveriz. unnâ gitti. vā mı senin çolun çocun?

Bıldır ne demek, Gülsüm teyze?

20 bıldırkı, bı_yılkı. bıldırdan nē_olur? bıldırkısı nè, bı_yılkısı nè. bı_yılkı bı_yıl. bıldırkı da bıldır gäçmiş.

Sen hep bu köyde miydin? Anne baba mı Bulgaristan'dan gelme?

bèn burda olma. onna ordan gëlmişlê. kızanmış_anam. şeyde, yolda arbalālan gëlmişlê. duydū mu sūliyēm ben de. ondan_sonna
25 azime ablalan ikisī anam çıkmışlā şē toplamā, çiçek toplamā. kırudereden. bi_çaybolüvöllā bunna, arāyollā arāyolla yoq. onna da bi_ĩnsan görüyola, kırkıye varilin_ıçine saklanıvolla. kızan diil. yol_üstüne. onları bulamēyo onna da, o gece orda kıliyollā. işte bŭlê. duydū mu sŭlāym ben de anamdān. anam da ölēli yirmī_beş sene
30 olmuştur. işte bŭle. bŭle dēdile.

Sonra ne olmuş peki?

bulmuşlā. kendikilēnden çıkmışlā kıali ezana yakın. kıaranlık baqçaq. ondan sona bi de sopa atıyollā kızanlara. kıorkıyē, bi_ĩsan görŭlēmīş, kıorkıyē gene dalāmışlā. kızan deyi. bēyçayıra gelmişlê evel
35 ā. bēyçayırda kıalıyollā.

Derleme Yeri: Şevketiye Köyü

Kaynak Kişi: Necati Amca

Doğum Yeri ve Yaşı: Şevketiye Köyü /66

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu.

Mesleği: Emekli

Konuşulan Konular: Hastalığı, geçim durumu, emeklilik

Bu makine nefes darlığı için galiba. Doğru mu?

bi aydan beri bālayom makineye, ondan sona, on_dağğa sona sigara içiyom. şindi ben de karar verdim, bi da dirêncêm baķam. olmaçak bunū. zararı vā bana da unun_ölē. nefes darlīm vā.

5 *Tütün alıp kendin mi sarıyorsun?*

yoķ. unu eskiden kullaniyodum ben ama şindi kaldırmayo.

Kaç yaşında içmeye başladın?

10 çocuklukta başlamışık içmeye, ufaķķana. ondan bo yana boyna gidiyo. bi_kaç sefer niyetlendim, içmiyim, içmiyim, içmiyim; idare yoķ, biraķamadık. boyna devam_ediyo. baķalım nē_olcaķ?

Yaş kaç?

yaş, altmış_altı_falan vā. gençiz tā, o kadā şey deyiliz de.

Balıkçılık var mı? Ağları gördüm de.

15 yoķ yoķ. ablesten, bıdırlaniyoduķ. āskiden kullaniyoduķ vādı tekne.

Emeklilik var mı? Senin, teyzenin.

üç buçuk senesi kalmış tā emekli olmasına. te ordan şeden
çıktıktan sona şe_yaptırdık. o zaman ulubaya gidēken para
çıkarıyoduk. o zaman te böyle kēndimiz dışardan_ödemedik. baktım,
20 baktım bi_yere girip çalışcağ durumu yok_artıķın. hadi_dedim ziyān
_olmasın. kayıtlattırdık, tarım bākurumuş heralde. kēndimiz_ödēyo
şimdi dışardan. şindi oldu iki yüz_otuz beş milyon. geçennēde işde
gene u kıyat gēmiş, ayda, bir_ayda on milyon. yirmi_beş ödēyoduk,
iki yirmi_beş_ödēyoduk, şindi_öldü iki_otuz beş. o da izmirde
25 yatırmadıķ bunuñ bi_pirimini. burē geldīnen ikisini bir yatıren dedim
ben, dört_yüz_elli biliyodum. dört_yüz yetmiş dedilē. dedim, bu ne
böle be. bi_ay yatırmadīnan falan deyil. cezā bile almadım ben_
undan. unuñ farkını vērcēn falan da demedilē. yükselme vāmiş onā
bin_nira pirim başına. işte unu dicēdim. ulubaya gidēkenē şe_
30 yapsaydıķ, kayıtlı olsaydı, şindiye kadā ayrılcaķtı çoktan. e om beş
günde bunūn_adam ne pirimini yatıreceķ, yavut on günde. ya yatırdı
ya yatırmadı, bilmiyosun ki n_āptını, n_öldunu. velāsılıkelam şindi
öle_işte.

Keçileri ve koyunları ne yaptınız?

35 keçileri koyunları sattıķ. bi_tane keçi kaldı, iki tāne de olā vā.
kurtuldum_artıķın_unnadan. n_ābayım, hastaneden_eve
gelemāyo. bereket, hanım baķtı. hanım baķmasa nēde olcēķ. bu
yaşta çöktük tā. nefes darli va bende, başķa bişeyim yok. geçennēde
de ben, bayā_öldü yirmi, yirmi_beş gün geçti, bi_görsēdin, burdan
40 bi_tut tāā suratlarıma ğadara balon gibi oldu hēr tarafım. hiç böle
kalkıp ta adım_atamayom. o derece şişti burlām. bu suratlāma
varınca şişti. ne bileyiñ doķtora sōledik, bişey demedi. ayaklarım
yakına gelince şişmēyo. bizim güler vā yē güler bi de bizim hanım, ta
bu bacaķlāmın şişliñe korķmuşlā bēnden. dēmişlē büle büle, yaşamaz
45 buķā dēmişlē.

Derleme Yeri: Beybaş Ky

Kaynak Kişi: Yaşar Amca

Doğum Yeri ve Yaşı: Beybaş Ky / 65

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: hayvancılık

Konuşulan Konular: kyn geim kaynakları, dğn gelenekleri.

hoşgdiniz.

Hoşbulduk amca. Macır ky m burası ?

doğsan_ mcırı diyol buraya. Şimdi, vall ben duydm_le.
doğsan_ mcırı bulęaristandan glme. suluca, kemiklialan, işte
5 vall bilemiym, burlda mcır kyleri le. mcır diyol.

Nasıl geinir bu ky?

hayvancılık var.

Eskiden dğnler nasıldı?

Şindi, ben burdu dn yapıyom. adam bi_kilometre yere msfirl
10 geliyo. ağçalandan msfirl glmiş mesel diyer başka yerden.
oturl kyn_te başına. ne yemni gtreblirsin, dru dzgn, ne
ikisini. gece ęarannık, ay elektrik yok. p... onn bitti. Şimdi bi_
gece, en oğ bi de balo tamam. davul_işi ęalktı. tekbirle Şimdi. ama
ne gd gzel_o gd gzel.

15 ***Bu kyde eskiden bir dğn yapılmış, hl konuşulurmuş. Siz o
dğn biliyor musunuz? Ahmet Ağa'nın dğn.***

srne srne... ben en başta orda. o zamanın genşleri. kprye
gd gmişleş. o zaman t bizim bi_slerimiz varđı Şeyde. biz aręa

20 sınıf, onnar birinci sınıf ön tarafta. ta köprüde o_zman dā köprüde
biz çok, çok tamam. kimse ayaktı yok, hiç kimse yok. ārkes sürünüyo
bõle. alkol dü berāber, muhabbet de berāber, davulcusu da berāber,
ārkes emekleye emekleye.

25 umurbeyden iki tāne jandarma getimişlār, yani bize şēlik
yaptırmıcaqlā. e burası da o_zūman büyük köv. kövlā şimdi kalmadı.
jandarmaları soyuvermişle dā şeyde, silāları almışla heyet odasına
koymuşla. bi_panayır_amma dille falan tarif_edilmez yav. o orda
oynā, bu ğazel çekē, bu yansı türkü söler. bi_ālem. ama onnar bitti ya.

Hangisi daha iyi? O zamanlar mı şimdiki mi?

30 o zamanlar, çok masraflı oluyodu kızım. o zuman baķ, ben asgere
gidākeñ o umurbeyde dört tāne araba vādı. vesāitti dört tāne araba.
hiç başķa yok. yanık memet, ğālip. ó zaman içki bedāfa gibi. şarap,
raķı... ama şimdi nērde soķulcek raķının yanına falañ.

Sizde kaç hayvan var?

35 vallā bizde dört tane tavuķ var, onnā da yumurtlāmiyo bile yani.
ama on tāne on bir tāne falan ğalibā vā irili ufaķlı.

Derleme Yeri: Beybaş Köyü

Kaynak Kişi: teyze

Doğum Yeri ve Yaşı: Beybaş Köyü / 70

Eğitim Durumu: okur yazar değil

Mesleği: ev hanımı

Konuşulan Konular: düğün adetleri, geçim şartları

Teyze burada adetler neler? Mesela düğünler nasıl olur?

düyün yapıyoz işde. alıyoz, geliyoz. ergusün ergün dün dil. evëlki şelê yok.

Eskiden nasıldı?

- 5 ilk_aşamı kına gecesi yapadıktı. sōnağı günü bizim köyü gezēledi öle. misāfirlā gelirdi ikinci aqşamı da. pazar günü de gelin_alırız. alırız taqsile, taqsiyle gidēr alırız. gelinin köyde deliқанlılār önüne düşēr. davullāla. davul yoq şindi yalnız. bizim şindi burdan eyer ki gelin_almā gēlirlerse şu köprüde qarşılāla, köylü, gidēke de orē
- 10 Qadā geçirilē. ōledir yani.

Nasıl geçiniyorsunuz buralarda?

biz bişey yapmıyoz artık olan yapıyo. hāyvancılıq yapıyo. meyvacılıq yapıyo. ekip dikiyo bi_parça. olā, geçinmā ūraşıyoz.

Hayvanlara yazın dışarıda bakmıyor musunuz?

- 15 dışarda ārqa tarafta, damın_ārqasında inēklā.

Sen mi bakıyorsun hepsine?

ben_bakmam oñnara. ävde oldu mu hiç_gälmem. e şimdi şeye
gittilê. häyvanların zamanı gèldi. ölä bi_mecbura çaldı mı şèdiri,
bakarım.

20 *O zaman kıra otlatmaya da oğlun götürüyor.*

çärin götürülmêyo, yazın tabi olan.

Bu köyde mi doğdun teyze?

25 bu evlê de dödüm ben. başka yere gittik biz de, şürda orman binâsı
vâdı orman binâsının üs_yanında çaynatamın evläri vâdı oraya
gittim, babam dē öldükten_sona burayâ_gèldik.

Derleme Yeri: Beybaş Köyü

Kaynak Kişi: şakir Amcanın oğlu

Doğum Yeri ve Yaşı: Beybaş Köyü/ 66

Eğitim Durumu: ilkokul mezunu

Mesleği: çiftçilik

Konuşulan Konular: babası

Merhaba, babanızla görüşmek istiyorduk?

yoğ_évde.évdédi biraz_önce, üleyi évde kıldı dı ama acaba cāmiye gitti mi?

Biz oraya baktık. Yok.

- 5 vallā yoğ_burlāda. avlu içlerine bi_dā_bakām baqalım ama yoğ beyā. yoğ beyā, ävde yoğ beyā. aynı deliқанlı gibi bobam. doğsan bir yaşında. n_ābcāsınız onu?

Konuşmasını kaydedeceğiz.

- 10 vālla bēki de ben ārpa saçtım yā bāki de ona bāqma gītmiřtir қарымcalā topladı mı diyē. pabiçları burdadı, ēski pabiç giymiş eralde. yav hayret ettim ya. yoğ yā içerlere de baqtım yoğ. қөpeklā burda yā, gitmēmiř, gidālēdi ama avlu içlerine de baqtım yā, yoğ.

Nine var mı? Konuşalım.

nine öldü, rāmētlı oldu.

- 15 ***Allah rahmet eylesin.Kaç sene oldu öleli?***

üç sene falan oldu.

O da güzel yaşamış maşallah.

h , bi_yaş v di aralarında. y  sen be e ba , bubama ist yosan bi_ kilo  uru
ba l  b t n    s km şl  pomak_ibr ma.  le g lmişle burlara. ba  a bişeyi
yok ta. bi_ kulakları biraz a ırca,  ula lık aldık una. yoksam sopa falan yok bey ,
bayırlara gid , gez  gelir. deli anlı gibi y . d  san bir yaşında d y m sin zat n
g rs n ya. bi_t  ş le dolaşayım avlu i l nde.

SÖZLÜK

A

abuş : abla, büyük kız kardeş B/16 – 24

alaca : karışık renk ve desenli B/5 – 9

allah tepeni vēsîñ : (beddua ya da edat) A/12 – 20

antèri : alt üst takım olan kıyafetin üst kısmı B/5 – 77

ayrık : ayrık otu A/3 – 46, B/18-50

B

başı ğabalak : başı açık, (mec. perişan hal) A/8 – 31

belle- : ezberlemek, iyi öğrenmek B/16 – 21

bıldır : yıl içinde geçen zaman için de bir önceki yıl içinde kullanılan zaman ifadesi B/8 – 40,

billur : tertemiz B/11 – 42

birinci horoz : horozun öttüğü ilk vakit A/2 – 7

C

cemle : cemre A/ 18 – 37

Ç

çellem çürük: darma dağınık, paramparçaA/5 – 17

çenep : toprak kapta yapılan ekmek türü B/22 – 57

çetik : yünden örülmüş ayağı saran bir çeşit terlik A/1- 36

çıkırık : A/4 – 101

çif_sür- : toprağın havalanması için aletle alt üst edilmesi B/22 – 23

çir : sütün kaymağı A/16 – 53

çul : kilim A/9-23

D

dada : hem çocuklar hem de torunlar için büyüklerin kullandığı ifade A/ 14 – 9

dam : hayvanların bakıldığı yer, ahır A/4 – 5

dâre : darbuka A/8 – 67

destedefâ al-: basit birşeyi alır gibi ve çok almak B/22 – 50

dibek : bulgur, mısır gibi tahılları dövmek için kullanılan ağaç ve ya taştan
oyulmuş büyük havan B/13 – 8

düven : döven, harmanda buğdayın sapı ve tanesini ayırmaya yarayan, alında
keskin taşları bulunan ve hayvanlar tarafından çekilen ağaç alet B/13 – 18

E

ekşimik : kaynatılmış ayran ya da kesilmiş süttten yapılan kesmik ya da çökelek
B/15 – 43

ellez köv : Ellezköy A/16 – 46

elma : çiçek soğanı MDD

encek : kedi yavrusu A/13 – 23

ev : oda MDD

F

fenni gübre : kimyasal gübre A/18 – 28

fêrécê : genellikle siyah kumaştan yapılan uzun kadın dış giyimi, tesettür kıyafeti
A/1 – 68

G

ġavî : kuvvetli A/13-35

ġoz : ceviz A/14 – 4

ġurā : kura, aynı yaşta olmak A/16 – 11

ġüvê : güveyi, damat B/6 – 28

ġāynata : kayınpeder A/1 -25

H

haramzade : kendiliğinden çıkan, olan bitki. MDD

haydê- : haydamak, hayvan gütmek B/16 – 33

İ

ibrik : genellikle su ısıtmak ya da abdest almak için kullanılan
bir çeşit su kabı A/1 – 33

īcar : kira A/5 – 37

inme : felç A/4 – 38

K

kaçamak : et, mısır unu ve patatesten yapılan bir tür yemek.

Göçmen yemeği B/13-50

kayna- : hamile kalmak MDD

kabık : yufka hamuru A/14-74

kēvkir : kevgir; süzgeç, süzek A/24 – 23

kağ : meyve kurusu A/24 – 38

kaıut : kaba beyaz pamuklu kumaş A/4 – 85

kaıtala : mayasız hamurdan yapılan pide A/3 – 54

kaıt_urba : altı üstü aynı desendeki kumaştan yapılan, atl kısmı şalvar şeklinde dikilen kıyafet A/13 – 13

kıspet : pehlivanların meşin güreş donu B/14 – 10

kızan : çocuk B/2 – 11

kaos_ed- : B/11 - 56

kēf : tereyağı B/13 – 36

L

lebıece: Nebibe isminin köyde söyleniş biçimiB/4 – 81

lōsa : loğusa A/1 - 73

M

marı : seslenme edatı A/3 – 29

marı : seslenme edatı B/5- 24

maşına : fırınlı odun sobası, A/8 – 36

mayko : anneciğim B/12 – 29

meçidiye : yirmi kuruş değerindeki eski gümüş para birimi B/3 –

mārama : kadınların dışarıya çıkarken ya da namaz

kılarken kullandıkları büyük, geniş baş örtüsü A/2 – 11

N

nacaḥ : nacak, balta A/25 – 50

nudul : çiftçilerin hayvanlarını yürütmek için kullandıkları sopanın ucuna taktıkları sivri demir B/22 – 27

P

peçevli : maşına kelimesinin Boşnakçası B/ 15 – 9

pıttık pıttık : vurarak , yavaş yavaş (un elemek) B/23- 12

pidrik : temiz, parlak A/2 – 57

purse: B/ 12 – 38

R

rénçbèrlık : çiftçilik A/9 – 10

S

saban : Çift süren hayvanların koşulduğu demir uçlu tarım aracı B/5 – 58

sêlavatla- : selametle uğurlamak, hayırlısıyla vermek, göndermek A/10 – 44

sêriK : peynir kurdu A/11 – 55

sırnaşık : alışkın, alışmış B/20 – 2

siğarayî telle- : sigara içmek B/4- 28

sini : yuvarlak tepsi A/18 – 63

susağ : su kabağından oyulmasıyla yapılmış baharatlık B/5 – 67, B/12-36

sümân : yün A/9-23

Ş

şalap yap : yalap şalap, üstün körü A/15 – 41

T

tabiatlı : saygılı, katı kuralları olan B/12 – 17

tebdilhava : hava değışikliğı B/ 21 – 33

telek : Hamamda kadın yıkayıcı, aynı zamanda gelinlerin saçını yapan kişi A/13 –

18

tıngadanağ : anzısın, aniden, birdenbire A/25 – 8

tiğva : Boşnakçada kabak B/13 – 28

tomata : domates A/2 – 48

topak : bir parça, bir yudum A/15 – 23

tāla tavla : bağ bahçe A/ 1- 7

U

uçkur : eskiden lastik yerine kullanılan kıyafetin belini sıkmak için bele geçirilen ince uzun kumaş parçası B/5 – 68

urba : kıyafet A/1 -77

usul ğonuş- : bağırmadan, yavaş ve sessiz konuşmakA/6 – 83

Ü

üleş- : paylaşmak A/1- 8

ürküntü : toprak kayması A/4- 68

V

vesâit : araç, minibüs A/26 – 4

Y

yalama : taş, verimsiz toprak A/10 – 31

yapā : yapığı, kırılmış koyun yünü B/12 – 30

yastabacık : B/21 – 40

yavuz : düzgün, iyi, güzel A/4 – 11

yayğı : halı kilim gibi yere serilen örtü B/12 – 36

yazivê- : yazıvermek, hamur açmak A/23 – 19

Z

zanaat : iş, güç B/1– 80

zebil_ol- : perişan olmak A/6 – 97

zāhire : zahire, gerektiğinde kullanılmak için hazırlanan kışlık tahıl B/1– 47

zāhre : zahire, gerektiğinde kullanılmak için hazırlanan kışlık tahılA/ 22 – 10

KAYNAKLAR

- Akalın, M. (1988), *Tarihî Türk Şiveleri*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Akar, A. (2007a), Lehçelerarası İlişkiler Bağlamında Muğla Bölgesi Ağızları Örneği, *I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildiri Kitabı*, (Çeşme-İzmir / 9-15 Nisan 2006), C I, 47-54, Ankara.
- Atay, A. (2002), Eski Türkçe ma/me Edatının Anadolu Ağızlarındaki Kalıntısı, *Türk Dili*, 610, 826-828.
- Ay, Ö. (2009), Türkiye Türkçesi Ağızlarında Fiil Çekiminde Görülen Eskicil (Arkaik) Unsurlar Üzerine, *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, (Şanlıurfa / 25-30 Mart 2008), Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 75-99, Ankara.
- Banguoğlu, T. (2011), *Türkçenin Grameri*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Başdaş, C. (2007), Türkiye Türkçesinde Aslî Uzunluk Belirtileri, *Turkish Studies*, Volume 2/2, 89-101.
- Bayatlı, H. K. (1996: 664), *Irak Türkmen Türkçesi*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baydar, A. (2008), Eskişehir ve Yöresi Kırım Tatar Ağzında -p Zarf-fiil Eki, *Turkish Studies*, Volume 3/3, 139-151.
- Bayraktar, N. (2004: 838), *Türkçede Fiilimsiler*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Benzer, A. (2010), -sA Ekinin işlevleri ve Dilek-şart Ayrımı *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 28, 131-140.
- Buran, A. (1996: 660), *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Buran, A. (1999), Anadolu (Türkiye Türkçesi) Ağızlarının Karşılaştırmalı İncelemesi ve Bu Konu ile İlgili Sorunlar, *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni (9 Mayıs 1997)*, Türk Dil Kurumu Yayınları 697, Ankara, 89-9.
- Caferoğlu, A. (1955), Anadolu Ağızlarındaki Metathése Gelişmesi, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1-7.
- Caferoğlu, A. (1958), Anadolu Ağızlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1-11, Ankara.
- Caferoğlu, A. (1963), “Anadolu Ağızları Konson Değişmeleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1-32.
- Caferoğlu, A. (1964), Anadolu ve Rumeli Ağızları Ünlü Değişmeleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 1-33.
- Coşkun, V. (2000), *Özbek Türkçesi Grameri*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çiloğlu, M. (2008), *Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Tasvirî Fiiller*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, N. (1996), Güneybatı Anadolu Ağızlarında Kullanılan Şimdiki Zaman Eki -ik gelir, *Uluslararası Türk Dili Kongresi (26 Eylül 1992-1 Ekim 1992)*, Türk Dil Kurumu Yayınları 632, Ankara, 43-56.
- Demir, N. (1999), Ağız Araştırmalarında Derleme Teknikleri, *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni (9 Mayıs 1997)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 697, Ankara, , 78-88.
- Demir, N. (2000a), Birleşik Fiiller ve Vurgu -iver Şeklinin Görevlerini Tespitte Vurgunun Rolü, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1997*, 225-235.
- Demir, N. (2000c), Anadolu Ağızlarında Birinci Çoğul Kişi İstek Eklerinin İkilik Bildiren Bir Değişkesi, *Türkçenin Ağızları Çalıştay Bildirileri*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 65-71.

- Demir, N. (2003), Türkçede Gereklilik Kipi ve İşlevdeşleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 11-22.
- Demir, N. (2007), Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunu, *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildiriler*, Erciyes Üniversitesi Yayınları 155, Kayseri, 63-72,.
- Ercilasun, A. B. (1999), Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri, *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni (9 Mayıs 1997)*, Türk Dil Kurumu Yayınları 697, Ankara, 43-49.
- Ercilasun, A. B. (2004), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. B. vd. (2006) *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri I -Fiil- Basit Çekim*, (= KTLG I), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları 879.
- Erdem, M. D. (2008a), Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine, *Turkish Studies*, Volume 3/3, 502-562.
- Erdem, M. D. (2008b), Birincil Ünlü Uzunlukları ve İmâle, *Turkish Studies*, Volume 3/6, 136-261.
- Eren, H. (1953) Türk Dillerinde Methathése, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 161-180.
- Ergin, M. (1993), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Bayrak Basım Yayım Tanıtım.
- Gemalmaz, E. (1999), “Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler” *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni (9 Mayıs 1997)*, Türk Dil Kurumu Yayınları 697, Ankara, 4-13.
- Gülensoy, T (1985), Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Eki, *Türk Kültürü Araştırmaları İbrahim Kafesoğlu Armağanı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 281-296, Ankara.
- Gülensoy, T.(2011), *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*, Ankara, Akçağ Yayınları.

- Gülsevin, G. - Boz, E. (2004), *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara, Gazi Kitabevi.
- Gülsevin, G. (1990), Türkçede -sA Şart Gerundiumu Üzerine, *Türk Dili*, 467, 276-279.
- Gülsevin, G. (2000), Türkiye Türkçesindeki Zaman ve Kip Çekimlerinde Birleşik Yapılar Üzerine *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1997*, 215-224.
- Gülsevin, G. (2001), Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-fiiller, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C II, 2, 122-143.
- Gülsevin, G. (2002b), Eski Türkiye Türkçesinde ‘İstek Kipi’ Üzerine, *İlmî Araştırmalar*, 13, 35-50.
- Gülsevin, G. (2003), Türkiye Türkçesi Ağızlarında h Sesi Üzerine, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 2001*, 129-146.
- Gülsevin, G. (2005a), Ağız Araştırmalarında Yaygınlaşmış Yanlışlıklar I: ‘bu+ra mı bur ara mı?’, *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı*, 333-335, İzmir.
- Gülsevin, G. (2005b) Ağız Araştırmalarında Yaygınlaşmış Yanlışlıklar II: Değişmenin İstikameti Bakımından Yapılan Yanlışlıklar, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C V, 1, 59-63.
- Gülsevin, G. (2005c), Ağız Araştırmamızda Yaygınlaşmış Yanlışlıklar (3): ‘üzüm/yüzüm; öllük/höllük türeme mi düşme mi?’, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C V, 2, 207-213.
- Gülsevin, G. (2008), Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kıpçakça Denilen Unsurlar Üzerine 2: ‘ç>ş Değişmesi’, *Turkish Studies*, Volume 3/3, 378-387.
- Gülsevin, G. (2009), Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kıpçakça Denilen Unsurlar Üzerine 1: g>v, *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, (Şanlıurfa / 25-30 Mart 2008), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 251-258,.
- Hacıeminoğlu, N. (1992: 193), *Türk Dilinde Edatlar*, Ankara, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- İlker, A. (1997: 679), *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kalay, E. (1998: 694), *Edirne İli Ağızları*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karadoğan, Ahmet (2008), Türkiye Türkçesinde Yeni Bir Sıfat-fiil Eki : -I, *Bilig*, 46, 57-66.
- Karahan, L. (1991), Görülen Geçmiş Zaman Eki ‘-dı/-di’nin Tarz ve Bağlama Fonksiyonuna Dair *Türk Kültürü Araştırmaları (Prof. Dr. Muharrem Ergin Armağanı)*, 335-342, Ankara.
- Karahan, L. (1994), “-sa/-se Eki Hakkında” *Türk Dili*, 516, 471-474.
- Karahan, L. (1996: 630), *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan, L. (1997), Ağız Araştırmaları Alanında Yapılması Gereken Çalışmalar, *Türk Dili*, 550, 291-297.
- Korkmaz, Z. (1959), Türkiye Türkçesinde ‘İktidar’ ve ‘İmkân’ Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 107-124.
- Korkmaz, Z. (1961a) Türkçede ok/ök Kuvvetlendirme (İntensivum) Edatı Üzerine, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 13-29.
- Korkmaz, Z. (1961b) uçun~üçün~için v.b. Çekim Edatlarının Yapısı Üzerine, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 31-35.
- Korkmaz, Z. (1964) Eski Anadolu Türkçesindeki -van/-ven, -vuz/-vüz Kişi ve Bildirme Eklerinin Anadolu Ağızlarındaki Kalıntıları, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 43-64.
- Korkmaz, Z. (1968) -ası/-esi Gelecek Zaman İsim-fiil (Participum) Ekinin Yapısı Üzerine, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 31-38.
- Korkmaz, Z. (1971), Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı İle İlişkisi Sorunu, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 21-32.

- Korkmaz, Z. (1976), Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 143-172.
- Korkmaz, Z. (1984) Türkçede -°N Zarf-fiil Eki ile -pan/-pen Eki ve Türemeleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 155-165.
- Korkmaz, Z. (1994a: 583), *Güney-Batı Anadolu Ağızları Ses Bilgisi (Fonetik)*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1994b), *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1994c), *Bartın ve Yöresi Ağızları*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1996) Türkiye Türkçesinde Fiil Çatısı Üzerine Görüşler (Alm. Diathesis, Fr. Voix, İng. Voice, Osm. Binâ, Fiil Binâsı), *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 159-165.
- Korkmaz, Z. (2003a: 827), *Türkiye Türçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2003b), Türk Dilinin Eski Kültür Mirasının Anadolu Ağızlarındaki Devamı, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1999, 159-167.
- Korkmaz, Z. (2005a), Türkçede -acak/-ecek Gelecek Zaman (Futurum) Ekinin Yapısı Üzerine, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, 3-11, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/1, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2005b), Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, 12-84, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/1, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2005c), Türkçedeki -arak/-erek Zarf-fiil (Gerundium) Ekinin Yapısı Üzerine, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, 128-132, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/1, Ankara.

- Korkmaz, Z. (2005d), Türkiye Türkçesindeki -madan/-meden<-madın/-medin Zarf-fiil (Gerundium) Ekinin Yapısı Üzerine, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, 151-159, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/1, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2005e), -sa/-se Dilek-Şart Kipi Eklerinde Bir Yapı Birliği Var mıdır?, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C I, 160-167, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/1, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2005f), Batı Anadolu Ağızlarında Aslı Ünlü Uzunlukları Hakkında, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C II, 123-127, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/2, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2005g), Bartın ve Yöresi Ağızlarındaki Lehçe Tabakalaşması, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C II, 162-178, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/2, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2005h), Batı Anadolu Ağızlarında Yazı Dilinden Ayrılan İsim Çekimi Ekleri ve Fonologie-Morphologie Bağlantısı, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C II, s. 222-231, Türk Dil Kurumu Yayınları 629/2, Ankara.
- Köse, F. (2006), *Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Edatlar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mutlu, H. K. (2008), *Balıkesir İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öner, M. (1998: 703), *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öner, M. (2003), Türk Edatların ‘Karşılaştırma’ ve ‘Sınırlandırma’ Bağlantıları, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1999*, s. 147-157.
- Özkan, N. (1996: 657), *Gagavuz Türkçesi Grameri*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları

- Sarıkaya, (2009), Teklik İkinci Kişi Emir Çekimlerinin Anadolu ve Azerbaycan Ağızlarındaki Değişik Örnekleri Üzerine, *TUBAR Türklük Bilimi Araştırmaları*, XXV, 145-157.
- Sezer, Ö (2006), *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Zarflar ve Zarf Yapımı*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon.
- Sırtı, Ezgi (2011), *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Birleşik Kelimeler ve Türkçenin Zenginliği Bakımından Önemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tekin, T. (1995), *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Ankara, Simurg Yayınları.
- Tiken, K. (2003), Türkiye Türkçesinde Basit ve Birleşik Zarf-fiillerin İfade ve İşlevleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1999*, 281-364.
- Tuna, O. N.(1960), Göktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vokaller, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 213-282.
- Uğurlu, M. (1999), “-ArAk ve -p ile Kurulan Zarf-Fiilli Parçalarda Sınır Vurgulayışın Rolü”, *III. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildiri Kitabı* (1996), Türk Dil Kurumu Yayınları 678, s. 1181-1187, Ankara.
- Uğurlu, M. (2001), “Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi”, *Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri*, (20-23 Mayıs 1999 / Doğu Akdeniz Üniversitesi / Gazimağusa) s. 197-206, Gazimağusa.
- Uğurlu, M. (2009), “‘Birleşik Fiil’ Üzerine”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi UTEK 2007 Bildiriler 1, Türkçenin Söz Dizimi*, (İstanbul / 27-28 Ağustos 2007), [yay.: Hayati Develi], İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları 95, s. 399-412, İstanbul.
- Üstüner, A. (2000a: 753), *Anadolu Ağızlarında Sıfat-fil Ekleri*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Üstüner, A. (2000b), Türkçedeki +A Pekiştirme Ekinin Türkiye Türkçesi Ağzlarında Kullanımı, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 10, 1, 189-206.

İnternet Adresleri:

Lâpseki Belediyesi. (2015). Rehber.Tarihçe 28.06.2015

<http://www.Lâpseki.bel.tr/Lâpseki-rehberi/tarih/>

Lâpseki Kaymakamlığı. (2015). İlçemiz. Genel Bilgiler. Coğrafi ve YeryüzüŞekilleri, http://www.Lâpseki.gov.tr/default_B0.aspx?content=1007

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Birsen DOĞAR
Doğum Yeri ve Tarihi : Lâpseki /Çanakkale 01.03.1974

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi
Türk Dili Türk Dili ve Edebiyatı

BİLİMSEL FAALİYETLERİ

Makaleler

-SCI :
-Diğer :

Bildiriler

-Uluslararası :
-Ulusal :
Katıldığı Projeler :

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl: Adatepe İlköğretim Okulu Lâpseki /Çanakkale
1998-2001

İsmail Baykut İlköğretim Okulu Lâpseki /
Çanakkale 2001-2003

Mehmet Akif Ersoy ÇP Lisesi Lâpseki /Çanakkale
2003-2007

Adnan Menderes Üniversitesi

Türk Dili Bölümü 2007- görevde

İLETİŞİM

E-posta Adresi : birsen.dogar@adu.edu.tr

Telefon :0532 765 08 21

Tarih : 02.07.2015